

MATKAILUTYÖN EHDOT SYRJÄISESSÄ KYLÄSSÄ

Maria Hakkarainen

Maria Hakkarainen

Matkailutyön ehdot syrjäisessä kylässä

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 3
lokakuun 14. päivänä 2017 klo 12

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2017

Maria Hakkarainen

Matkailutyön ehdot syrjäisessä kylässä

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2017

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Taitto: Taittotalo PrintOne
Kansi: Tirsu Toivonen

Myynti:
Lapland University Press
PL 8123
96101 Rovaniemi
puh. 040 821 4242
julkaisu@ulapland.fi
www.ulapland.fi/LUP

Lapin yliopistopaino, Rovaniemi 2017

Painettu:
Acta Universitatis Lapponiensis 357
ISBN 978-952-337-019-7
ISSN 0788-7604

Pdf:
Acta electronica Universitatis Lapponiensis 224
ISBN 978-952-337-020-3
ISSN 1796-6310

”Juureni ovat sukupolvien kehässä.
Sukupuuni vuosirenkaissa minä kukin.
Elän kehässä, kehältä, kehälle.”

– *Piritta Mettovaara*

Esipuhe

Mistä on ”pienet väikkärit” tehty? Ei kanelista eikä sammakoista vaan ahaa-elämyksistä, oppimisesta, kasvamisesta, asiantuntemuksesta - epävarmuudesta, kyllästymisestä, väsymyksestä ja kyynelistäkin. Tämän väitöskirjan reseptiin kuului myös pieniä kyliä, matkailutyötä, hankkeita ja sattumaa. 2000-luvun alussa alkanut maisteriopiskelijan matka kylämatkailun ja hanketyön parissa poiki lisää hanketyötä ja lopulta pro gradu -tutkielman. Sattumien ja Seija Tuulentien myötävaikutuksella matka jatkui väitöskirjantekijäksi Suomen Akatemian Turismi työnä –hankkeeseen. Seijan esimerkki ja kannustus saivat lähtemään tutkijanuralle. Onnekkana olen kohdannut väitöskirjaprosessin aikana, tutkijan taitoja opetellessani, lukuisan joukon tutkimustani ja oppimista edesauttaneita ihmisiä ja yhteisöjä. Nyt onkin aika esittää kiitokset teille.

Ensin kiitokset ohjaajilleni. Seija Tuulentie, sinä olet ollut minun ohjaukseni kulmakivi, johon olen voinut luottaa niin työn käsitteleviä setviessä kuin käytännön haasteita selättäessä. Seija ja Hannu I. Heikkinen ovat olleet ohjaajiani koko prosessin ajan. Hannu, tutkijana kerryttämä paikallistietämyksesi Lokasta ja Sompion alueesta on tarjonnut tärkeän pohjan tutkimusalueetta koskeviin keskusteluihimme. Sinun jakamasi ytimekkäät neuvot ja monen viestisi lopputervehdys ”voimia” ovat kannatelleet työssäni eteenpäin. Hannun ja Seijan rinnalla ohjaustrioni kolmantena jäsenenä oli ensin Anni-Siiri Länsman, sitten Liisa Tyrväinen ja lopuksi Outi Rantala. Anni-Siirin neuvot johdattivat pohtimaan paikallisyhteisön suhteita ja niiden etiikkaa. Liisa opasti pohtimaan tapaustutkimuksen tulosten siirrettävyyttä yleiselle tasolle. Virallisesti nimettyjen ohjaajien rinnalla Turismi työnä -hankkeen seminaarit ja yhteisöllinen ohjaustapa toivat mukaan Soile Veijolan, Jarno Valkosen ja Anu Valtosen asiantuntemuksen. Heiltä saadut opit ovat rakentaneet tutkijuuttani laajasti. Soilelta olen saanut oppia tutkimuksen teon taitoa ja yhteisöllisyyttä, Jarno puolestaan johdatti pohtimaan – ounastelemaan – tutkimuskohdetta ja Anu opasti tutkimuskohteen fokuoimisen ja rajaamisen tärkeyttä. Parhaimmat kiitokset kaikille teille. Loppuvaiheessa ohjauksessa tärkeimpään rooliin nousi Outi Rantala. Sinulle kuuluvat syvimät kiitokset – olet esikuvani vailla vertaa. Ensinnäkin peräänantamaton päättäväsyytesi saada pitkälinen prosessi päätökseen, toiseksi taitosi priorisoida ja pilkkoa työ oikean kokoiisiin paloihin ja kolmanneksi kykysi ohjata löytämään omat vahvuudet ja kehittämisen paikat - ne kaikki ovat olleet korvaamattomia. Kiitos!

Haluan kiittää esitarkastajiani Kaarina Tervo-Kankareta ja Tuija Monosta huolellisesta paneutumisesta työhöni ja monien arvokkaiden korjausehdotusten antamisesta. Maantieteilijän ja maaseutututkijan näkökulmat auttoivat näkemään työni laajemmassa

kontekstissa. Toivottavasti ohjeenne työn jäsentämisestä ja jämäköittämisestä näkyvät lopputuloksessa. Kaarinaa kiitän lisäksi yksityiskohtaisista kommentteista koko käsikirjoitukseen. Helena Ruotsalalle osoitan kiitokset ryhtymisestä esitarkastajan tehtävään.

Erityisen lämpimät kiitokset kuuluvat väitöstutkimukseen kuuluvien artikkelien kanssakirjoittajille. Seijalle kiitokset journal -artikkelien kirjoittamiseen opastamisesta ja kahden yhteisartikkelin työstämisestä. José-Carlos García-Rosellille kiitokset menetelmäkeskusteluista ja yhteiskirjoituksista; niiden avulla menetelmäosaamisemme on syventynyt, tiivistyen toimintatutkimusmenetelmän käyttöä hanketyössä arvioivaan artikkeliimme. Tutkimusta sisällöllisesti eteenpäin vienyttä, arvokasta keskustelua olen käynyt erityisesti Emily Höckertin ja Sanna Kyyrän kanssa. Emilyn kanssa puheemme on kiinnittynyt paikallisen kehittämisen yleismaailmalliseen luonteeseen ja etiikkaan. Sannan kanssa keskustelunaiheenamme ovat olleet matkailun ja matkailukehittämisen moninaiset arvot. Minni Haanpäälle kuuluvat erityiskiitokset monitasoisista tutkimusta purkavista keskusteluistamme, kriittisistä, mutta rakentavista huomioista sekä vertaistuesta koko väitösprosessin matkalla, kiitos.

Tutkimuskohdetta pohtiessani Timo Helteen ja Jouni Puoskarin tarinat ja suositukset suuntasivat matkani Lokan kylään. Kyläläisten toivotettua tutkimuksen ja tutkijan tervetulleeksi käynnistyi työni ytimenä ollut toimintatutkimus. Lämpimimmät kiitokset työstä kuuluvatkin Lokan kyläläisille – avasitte monissa yhteyksissä erilaisia näkökulmia ja kosketuspinnan kylän elämään ja kylän elinkeinoihin. Ilman teitä ei olisi tätä tutkimusta. Esitän suuret kiitokset kaikille kylätapaamisiin, työpajoihin, kyläkyselyyn, päiväkirjan täyttöön ja haastatteluihin osallistuneille. Erityiskiitokset Leena Pyhäjärvelle ja Tanja Pyhäjärvelle työn kommentoinnista sen loppumetreillä.

Kiitokset Suomen Akatemialle, Lapin yliopistolle, Suomen Kulttuurirahaston Lapin rahastolle ja Suomalaiselle Konkordia-liitolle työni taloudellisesta tukemisesta. Työni visualisoinnissa olen onnekaasti saanut apua monilta henkilöiltä. Isot kiitokset työn visuaalisten elementtien toteuttajille: Piritta Mettovaaralle kannen kuvasta, Raimo Pikkupuuralle vuodenkierto -kuviosta, Vesa Nivalalle Lokan karttakuvan työstöstä, Anu Harju-Myllyaholle tutkimuksen prosessikaaviosta ja Tirsä Toivoselle kannen taitosta. Lisäksi kiitokset ansaitsevat Heli Ilolan asiantuntevat ja pilkuntarkat oikolulukomentit johdanto-osaan ja kahteen artikkeliin sekä Jaanan Ojuvan positiivista virettä ylläpitäneet ja kapulakielisyyksiä poistaneet esilukijan kommentit. Paula Kassista kiitän puolestani väitöskirjani painokuntoon saattamisesta.

Yhteisöllisiä oppimisen paikkoja ovat tarjonneet Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan yhteiset, sosiologian, matkailututkimuksen, Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin (MTI) sekä ympäristötutkimuksen jatkotutkimusseminaarit. Epävirallisemmissä merkeissä etnografiseen tutkimukseen keskittyneessä Etno-lukupiirissä kasvatimme ymmärrystämme tutkimusmenetelmistä yhdessä Outi Rantalan, Minni Haanpään, José-Carlos García-Rosellin, Mika Kyläsen, Ari Virtasen ja Vesa Markukselan kanssa.

Työyhteisöt ja ystävät ovat olleet voimavara, jonka arvoa ei voi mitata. Metlan työyhteisö otti avosylin vastaan tutkijanalun ja on pitänyt osanaan, vaikka viimeisestä työsuhteesta on kulunut jo yli seitsemän vuotta. Tutkijantoimi MTI:ssa on tuonut mukanaan rikkaan työyhteisön sekä monta moniulotteista oppimisen paikkaa, joiden myötä oma asiantuntijuus on syventynyt. Akateemisen uran aloitin yhdessä Syysseminarissa naisten kanssa. Eipä olisi syksyllä 1996 uskonut, mihin asti opinnot vievät. Varttuneet jatko-opiskelijat sekä nuoremmat tutkijat ovat jakaneet vertaistukea ja ymmärrystä kipuiluille tutkimuksen eri vaiheissa. Kiitos Tiina, Hanna, Sandra ja Veera. Tutkimuksen yhdistäminen arjen pyörytykseen ei ole ollut aina helppoa. Ruuhkavuosien haasteet ovat olleet huomattavasti siedettävämpiä jaettuina – Susanne, Linda, Anne, Niina, Minni, Sanna, Jaana, Salla ja Anu, kiitos teille.

Lopuksi, syvimmät ja sydämellisimmät kiitokset perheelleni, vanhemmilleni ja lähisuvulle. Ilman tukiverkostoa olisivat monet työtä eteenpäin vieneet seminaarit ja konferenssimatkat jääneet haaveeksi sekä viime hetken kirjoitusrauhaa vaatineet tekstit kirjoittamatta. Se, mitä minulla milloinkin oli työn alla, ei ehkä kovin tarkkaan ole ollut selvillä, mutta pyyteetön apu on ollut korvaamatonta. Äiti ja isä, erityisesti teidän luottonne tekemisiini on ollut varauksetonta, niin kuin aina. Janne, Jenni, Jonna ja Tero – olette pitäneet huolen, että elämän keskiö pysyy arjessa ja sen elämisessä yhdessä rakkaiden kanssa. Kiitos, että olette olemassa! Hamsterista tuli kuin tulikin tohtori.

Haapatiellä, syyskuun 2. päivänä 2017

Maria

Tiivistelmä

Matkailua pidetään erittäin tärkeänä ja usein myös ainoana kasvavana elinkeinona harvaanasutuilla alueilla, kuten Suomen Lapissa. Lapissa matkailu on onnistunut vakiinnuttamaan asemansa maakunnan pääelinkeinojen joukossa, ja matkailun painopistealueiksi ovat muodostuneet tunturi- ja kaupunkikeskukset. Menestyksen kannustamana matkailua halutaan kehittää myös keskusten ulkopuolisilla alueilla. Syrjäisten alueiden kehittämiseen ei ole kuitenkaan tarjolla konkreettisia välineitä, lukuun ottamatta hanketyötä, vaan lähinnä ilmaan jätettyjä ehdotuksia kehittämisen mahdollisuuksista.

Tutkimuksessani lähestyn keskusten ulkopuolisten alueiden matkailua alaa ohjaavien strategioiden, matkailutyön ja syrjäisen kylän näkökulmista. Tarkastelen matkailutoimintaa kokonaisuutena, jossa inhimillinen toiminta yhdistyy tilaan, paikkaan ja aikaan, niiden materiaaliset ulottuvuudet huomioiden. Teoreettisina välineinä käytän Tim Ingoldin (2000) *tehtävämaiseman* (taskscape) ja Doreen Massey'n (1995; 2003) *toimintatilan* (activity space) käsitteitä. Kyläyhteisö, matkailutyö ja kehittämisen konteksti määrittävät syrjäisen kylän matkailun tapahtumapaikkaa ja -tilaa sekä tutkimuksen kohteena olevaa matkailutoimintaa. Massey'n mukaan kaikilla toimijoilla on oma toimintatilansa. Toimintatilat ovat kuin risteyskohtia ajassa ja tilassa. Näin ollen paikka rakentuu eri toimintatilojen kohtaamispaikkana, jossa esimerkiksi matkailun niin paikalliset kuin paljon laajemmalle ulottuvat yhteydet, suhteet, vaikutteet ja liikkeet kietoutuvat yhteen. Tehtävämaisema-käsitteen avulla jäsenän paikalle ja toiminnalle annettuja sosiaalisia merkityksiä. Ingoldin mukaan yksilöiden sosiaaliset toiminnot saavat merkityksensä yhteisön kautta ja tehtävämaisema muodostuu yhteisön jäsenten toimista ja tehtävistä.

Väitöstutkimukseni päätavoite on selvittää, mitkä ovat matkailutoiminnan kehittämisen ehdot pienessä lappilaisessa kyläyhteisössä. Tutkimusmenetelmänäni oli *toimintatutkimukseen* ja etnografiaan pohjautuva tapaustutkimus. Lapin matkailua ohjaavien strategioiden ja matkailutyön yleisen tarkastelun jälkeen keskityin matkailutyöhön kylässä. Toteutin toimintatutkimuksen Sodankylän kunnassa sijaitsevan Lokan kylän kyläläisten kanssa. Toimintatutkimuksen aikana tuotimme työpajoissa tietoa kylän ja matkailuelinkeinon kehittämisestä. Lisäksi keräsin aineistoa havainnoimalla, haastatteleamalla, ajankäyttöpäiväkirjoilla ja kyläkyselyllä.

Tutkimukseni tulosten mukaan luonto ja paikalliskulttuuri luovat syrjäisen kylän matkailutoiminnan reunaehdot ja sisällön. Matkailusta on tullut osa kylän elinkeinojen kokonaisuutta, mutta se tarvitsee oman tilansa ja paikkansa. Matkailukehittämisen

ja erityisesti hanke pohjaisen kehittämisen ajallinen ja elämäntavallinen ero suhteessa perinteiseen tehtävämaisemaan, kylän elinkeinoin ja luontosidonnaisuuteen haastavat kylän kehittämistyön käytäntöjä. Matkailukehittämisen ja matkailutyön ehdot tiivistyvät siinä, että niitä toteutetaan muusta kuin matkailun kehittämisen viitekehyksestä käsin – luontoelinkeinojen rytmissä ja kylän tehtävämaisemien ajassa ja tilassa.

Avainsanat: Matkailu, paikallisuus, kehittäminen, kylämatkailu, matkailutyö, toimintatila, tehtävämaisema, toimintatutkimus, Lappi, Lokka

Abstract

Tourism development in peripheral and remote villages has become a global phenomenon. Tourism is viewed as a vehicle for promoting economic growth and social well-being particularly in rural and peripheral regions. Development work is driven by the many expectations; local residents, tourism entrepreneurs and regional developers, all want to benefit from the development. Since the 1980s, tourism has been a main focus of development policies in Lapland. Especially in tourism strategies, development is approached as a regional phenomenon driven by fell resorts. Villages situated close to fell resorts are viewed as potential tourist attractions that contribute to widening the tourism offering of the region. Remote locations and limited resources challenge the development work and concrete tools for that work, excluding project work, are missing.

My study focuses on tourism actions and activities, which come together in particular space, place and time, taking into account the material dimensions of it. The purpose of this study is to discuss the role of tourism as a livelihood and work among everyday life and other livelihoods in a remote village. These issues are examined through Doreen Massey's (1995) concept activity space and Tim Ingold's (2000) concept taskscape. The concepts of village community, tourism work and the context of development define the place and space for tourism activity. Massey's activity space describes a spatial network of links and activities of spatial connections and of locations within which a particular agent operates. Taskscapes emphasize the social dimensions of space and place without forgetting the physical elements of the places. Changes in the economic life influence people's roles, status and action in the community and they also have an effect on the taskscape.

The main research task of the dissertation is to outline what are the terms for developing tourism in a small and remote Lapland village community. My research approach is based on action research and ethnographic case study. An empirical study case is the village of Lokka situated in Finnish Lapland. Ethnographic observations and interviews were done during the action research process. During the ethnographic action research process, several workshops were organized with the villagers to discuss avenues for tourism development. The empirical data used in the development and research activities consisted of observation of project activities and villagers' livelihoods, interviews, field diaries and village survey.

The results show that nature, local culture and heritage are key determinants for both the terms and the content of tourism in the remote village. Tourism has become part of the village's livelihoods but it requires its own place both spatially and tempo-

rally. The temporal and lifestyle differences between tourism development, particular project-based development and traditional taskscapes are challenging development practices. To conclude, tourism development is driven by the rhythms and taskscapes of villages nature-based livelihoods and everyday life

Key words: Tourism, locality, development, village tourism, tourism work, activity space, taskscape, action research, Lapland, Lokka

Artikkelit

Artikkeli I: Hakkarainen, M. & Tuulentie, S. (2008). Tourism's role in rural development of Finnish Lapland: Interpreting national and regional strategy documents. *Fennia* 186(1), 3–13.

Artikkeli II: Hakkarainen, M. (2009). Matkailu maaseudun uutena työnä. Teoksessa S. Tuulentie (toim.), *Turisti tulee kylään. Matkailukeskukset ja lappilainen arki* (s. 132–159). Helsinki: SoPhi/Minervakustannus.

Artikkeli III: Tuulentie, S. & Hakkarainen, M. (2014). Matkailu pohjoisen maaseudun työnä. Teoksessa L. Tyrväinen, M. Kurttila., T. Sievänen & S. Tuulentie (toim.), *Hyvinvointia metsästä* (s. 141–152). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Artikkeli IV: Hakkarainen, M. (2015). Vuodenkierto luontoelinkeinoissa matkailun kehittämisen näkökulmasta. Teoksessa S. Tuulentie, L. Suopajarvi & P. Sarala (toim.), *Ihmisiä luonnossa: Luonnonvaratutkimuksen pohjoisia näkökulmia* (s. 5–19) (Acta Lapponica Fenniae 26). Rovaniemi: Lapin tutkimusseura.

Artikkeli V: Hakkarainen, M. & García-Rosell, J.-C. (submitted). An ethnographic action research approach to tourism development in peripheral areas: Insights from projects in Finnish Lapland. *International Journal of Tourism Policy*.

Kirjoittajien roolit:

Artikkeli I on kirjoitettu yhdessä vanhempi tutkija, YTT, Seija Tuulentien kanssa. Artikkelin tutkimusidea ja asetelma perustuivat väitöstutkimussuunnitelmaani ja tekemääni strategia-aineiston keruuseen. Tuulentie toi artikkeliin mukaan retorisen analyysin asiantuntemuksen. Vastasin pääosin kirjoittamisesta Tuulentien ohjatessa ja kommentoidessa tekstiä.

Artikkeli III on kirjoitettu yhdessä vanhempi tutkija, YTT, Seija Tuulentien kanssa. Ideoimme artikkelin asetelman ja sisällön yhdessä hänen kanssaan. Minun vastuualueeseeni kuuluivat matkailualan kuvausta, matkailua maaseutukylän elinkeinona sekä sijainnin ja paikan merkitystä matkailulle käsittelevät osuudet. Tuulentie vastasi pääkirjoittajana artikkelin julkaisuprosessista.

Artikkeli V on kirjoitettu yhdessä yliopistonlehtori, YTT, José-Carlos García-Rosellin kanssa. Artikkelissa analysoimme ja arvioimme toteuttamiamme toimintatutkimuksia. Idea artikkeliin syntyi yhteistyössä yhteisten tutkimusprojektien ja keskustelujen jälkeen. Pääkirjoittajana olen vastannut artikkelin rakenteesta ja erityisesti teoreettisesta viitekehystä.

Viittaan yhteenvedossa tutkimusartikkeleihin yllä nimetyin artikkelitunnuksin. Artikkelit löytyvät yhteenvedon lopusta.

Sisällys

1 Johdanto	17
1.1 Matkailun lupaus.....	20
1.2 Keskusten ulkopuolisten kylien kehittäminen	24
1.3 Artikkelit ja työn rakenne.....	27
2 Kylän matkailutoiminnan käsitteellistäminen	31
2.1 Kylä ja kyläyhteisö	32
2.2 Matkailu työnä ja elinkeinona	35
2.3 Matkailun toimintatilaa kartoittamassa	38
2.4 Tehtävämaisema yhteisön ja elinkeinojen kuvaajana.....	42
3 Toimintatutkimus ja tutkimusmenetelmät	45
3.1 Toimintatutkimus lähestymistapana ja teoreettisena välineenä	45
3.2 Tutkimuksen aineistot	50
3.3. Toimintatutkimuksen kulku ja analyysimenetelmät	56
4 Matkailun risteävät toimintatilat ja tehtävämaisemat	61
4.1 Kylän toimintatilat.....	62
4.2 Luonto toimintatilojen määrittäjänä.....	69
4.3 Perinteinen työ – matkailutyö.....	75
4.4 Hyvä, paha matkailu – kehittäminen kylässä	79
5 Yhteenveto	86
5.1 Kylän ehdot matkailulle.....	86
5.2 Tutkimuksen kontribuutiot	90
Lähteet	93
Liitteet	105
Alkuperäiset artikkelit	113

1 Johdanto

Pikku hiljaa tähän matkailuun on kasvettu, aikaisemmin ei niitä [matkailijoita] ole tänne kaivattu (Kok1, 1. Kylätapaaminen Lokassa).

Matkailusta ja sen kehittämisestä on tullut monen pienen ja syrjäisen kylän tavoite. Kuten alun sitaatti kertoo, matkailua ei välttämättä ole ainakaan aluksi toivotettu lämpimästi tervetulleeksi. Varauksellisista ja kielteisistä ajatuksista huolimatta matkailusta on tullut yksi toivotuista tulevaisuuksista. Olen kiinnostunut työssäni tästä ilmiöstä. Mitä tapahtuu, kun kylässä ryhdytään kehittämään matkailua? Mitä se tarkoittaa kyläyhteisössä ja kyläyhteisölle?

Matkailukehittämisen taustalla vaikuttaa yleinen maaseutua ja syrjäisiä alueita koskeva ongelma: miten säilyttää syrjäseutujen elinvoimaisuus? Syrjäisten alueiden, kuten Suomen Lapin, selviytymisstrategioina ovat olleet vahvat perinteiset elinkeinot ja monielinkeinoisuus. Viime vuosikymmenien aikana perinteisten elinkeinon, kuten poronhoidon, kalastuksen, maa-, metsä- ja luontaistalouden työpaikat ovat vähentyneet ja niiden kannattavuus on heikentynyt. Elinkeinorakenteen ja kulttuurin muuttuessa taloudellisen toiminnan keskiöön ovat nousseet uudenlaiset työ- ja elinkeinoratkaisut. (Esim. Keinänen, 2009.) Lapissa ovat mahdollisia esimerkiksi sellaiset ammattiyhdistelmät kuin poronhoitaja-autotestaaja, maatalousyrittäjä-rinnetyöntekijä, poronhoitaja-ohjelmapalveluyrittäjä ja maatalousyrittäjä-majoitusyrittäjä (Hakkarainen, 2005). Kuten yhdistelmät kertovat, monet perinteisten maaseutuelinkeinon harjoittajat ovat yhtenä toimeentuloratkaisuna yhdistäneet omaan toimintaansa erilaisia matkailualan töitä, käynnistäneet matkailuyritystoimintaa tai siirtyneet ainakin osittain matkailualan töihin.

Matkailun kehittymistä ohjaavat monet ja monen tasoiset odotukset; kylien asukkailla, matkailuyrittäjillä ja aluekehittäjillä on kaikilla omat toiveensa ja suunnitelmansa. Alan luomien ja siihen kohdistettujen odotusten myötä matkailua pidetään keinona itsensä työllistämiseen ja sen odotetaan tuovan työtä, toimeentuloa ja palveluita – eli hyvinvointia – myös syrjäisiin kyliin. Saavutettavuuden ongelmat, palveluiden ja matkailun sesonkiluontoisuus haastavat kuitenkin kehittäjät; syrjäseutujen asukkaat, yritykset ja yhdistykset eri puolilla maailmaa. (Ks. esim. Knowd, 2006; Nash & Martin, 2003; Saarinen, 2004.)

Maaseutuelinkeinon ja matkailun yhteensovittamisesta on tullut globaali ilmiö, joka kohdataan paikallisesti (ks. esim. Goodwin, 2011; Veijola, Ilola & Edelheim,

2013, s. 21). Parhaimmillaan matkailu mahdollistaa mutta samalla haastaa paikallisen luonnonkäytön, kulttuurin ja elämäntavan. Matkailu ja matkailutyön tekeminen muokkaavat sosiaalista ja fyysistä ympäristöä sekä ympäristössä olemisen tapoja. Matkailun toiminnoissa kohtaavat perinteisten elinkeinojen ehdoilla toimimaan tottuneet paikalliset uuden työn edustajat, jotka haluavat käynnistää uudenlaista elinkeinoa, ja mahdolliset tulokkaat, jotka haluavat asettua maaseutualueille. (Artikkeli II.) Matkailun kehittäminen ja kylän kehittäminen kietoutuvat monin tavoin yhteen, ja paikoin niiden erottaminen toisistaan on keinotekoisia. Kylien arjessa on nähtävissä kolme rinnakkaista, lomittaista ja päällekkäistä ”maailmaa”: yksilön, yhteisön ja kehittämisen maailmat (ks. esim. Knuuttila, ym., 2008). Kylätasolla, sosiaalisesti ja materiaalisesti rajallisessa toimintaympäristössä, matkailun ja aiempien jo moninaisten luontoon pohjautuvien elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen yhteensovittaminen edellyttää ymmärrystä, uuden oppimista sekä eri toimialojen toimintatapojen hyväksyntää. Näiden maailmojen järjestys saa mielekkyytensä erilaisista lähtökohdista, ja niiden rakenteet kielineen ovat erilaiset. Erityisesti kehittämisen maailma eroaa voimakkaasti yksilön ja yhteisön maailmasta.

Tutkimuskohteenani on kyläyhteisössä tapahtuva matkailutoiminta. Pää tavoitteenaani on selvittää, mitkä ovat matkailutoiminnan kehittämisen ehdot pienessä lappilaisessa kyläyhteisössä. Osatutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaiset ovat matkailukehittämisen lähtökohdat keskuksien ulkopuolisilla alueilla?
- 2) Mitä on matkailutyö syrjäisessä kylässä?
- 3) Millaisia ovat matkailutyön tehtävämaisemat ja toimintatilat Lokan kylässä?
- 4) Miten lappilaisen kylän tehtävämaisemat ja toimintatilat vaikuttavat matkailutoimintaan ja sen kehittämiseen?

Toiminnan kokonaisvaltaisuus ja toimintalähtöisyys ovat työni kulmakiviä teoreettisesti ja menetelmällisesti. Teoreettisina välineinä käytän Tim Ingoldin (2000) *tehtävämaiseman* ja Dorreen Massey'n (1995, s. 54–56; 2003, s. 60–65) *toimintatilan* käsitteitä ja tutkimusmenetelmänä *toimintatutkimusta* (Kuula, 2001; Reason & Bradbury, 2001).

Työni empiirisenä kohdealueena on Sodankylän kunnassa, Sompion alueella sijaitseva Lokan kylä. Erämainen Sompion alue sijoittuu keskiseen Lappiin, Kemijoen latvan sekä Luiriojoen vesistön alueelle. Maantieteellisesti suhteellisen eristyksissä oleva Lokka sijaitsee Euroopan suurimman tekojärven rannalla. Reilun yhdeksänkymmenen asukkaan kylän pääelinkeinot ovat porotalous ja kalastus, joiden parissa työskentelee noin kaksi kolmasosaa kylän työikäisistä (Hakkarainen, 2011, s. 69–70). Lapin historian käännekohtat ovat olleet kylässä voimakkaasti, jopa dramaattisesti, läsnä. Jatkosodan aikana kylä tuhoutui pahoin ja lukuisia kyläläisiä kuoli neuvostoliittolaisten partisaanien iskussa. Jälleenrakennuksen jälkeen, vuosina 1960–1970 kylää kohtasi suuri

luonnonmullistusten aika, kun alueelle rakennettiin vesivoiman tarpeisiin Lokan ja Porttipahdan tekoaltaat. Altaat peittivät alleen suuret maa-alueet ja hukuttivat kokonaisia naapurikyliä. Lokan alueesta useiden suomalaisten muistiin on piirtynyt kuvia Lokan tekoaltaan rakentamisen jälkeiseltä ajalta altaasta kohoavista aavemetsistä. Nyt aavemetsät ovat kadonneet, altaan biologinen tila on vakiintunut kalaisaksi järveksi ja alueelle aiemmin epätyypillisten lintujen, kuten merikotkan, pesimäalueeksi. (Lokka.)

Lokkaa, kuten muitakin Suomen syrjäalueiden kyliä, on kohdannut uhka kylän hiljaisesta kuihtumisesta. Kylän kauppa lopetti toimintansa 2010-luvun alussa ja kyläkoulu lakkautettiin keväällä 2015. Kylän säilyttäminen elinvoimaisena onkin ollut vahvimpia vaikuttimia paikallisessa kehittämistyössä. Useiden perifeeristen alueiden tapaan myös Lokassa matkailu on nähty yhtenä vaihtoehtona turvata elämisen mahdollisuudet. Vuosikymmenien saatossa tekojärven olemassaoloon on sopeuduttu, ja järvestä on tullut osa nykypäivän sompiolaista elämää. Kylän sijainnilla Sompion alueella ja alueen kulttuurihistorialla on kyläläisille suuri merkitys. Tekojärven värittämä sompiolainen kulttuuriperimä koetaan yhä vahvana ja läsnä olevana, ja sitä pidetäänkin alueen matkailun kehittämisen vahvimpana voimavarana.

Lokassa vallitsee monien syrjäseutujen tapaan vahva monielinkeinoisuuden perinne: kyläläisille ovat olleet ja ovat yhä arkipäivää monet erilaiset elinkeino- ja ammattiyhdistelmät (Järvikoski, 1973; Pyhäjärvi, 2011). Tästä traditiosta huolimatta palvelutalouteen kuuluvan matkailun kotouttaminen osaksi elinkeinojen joukkoa, paikallista kulttuuria ja perinteitä ei ole ongelmattonta. Matkailu ei ole muusta paikallisesta toiminnasta irrallista vaan osa kokonaisuutta, johon sen on menestyäkseen sovittauduttava. Matkailutoiminta tarvitsee omat tilansa ja tekijänsä. (Artikkeli III, s.8.) Keskeisiksi kehittämistyön haasteiksi ovat muodostuneet muun muassa kehittäjäjoukon pienuus, käytettävissä olevan ajan rajallisuus, yhteistyömuotojen ja yhteisten välineiden löytäminen ulkopuolisten kanssa tehtävään kehitystyöhön sekä jo kehitettyjen tuotteiden markkinointi (Hakkarainen, 2011).

Keskityn tutkimuksessani kylän tarkasteluun toiminnan keinoin. Ennen toimintatutkimuksen varsinaista käynnistämistä perehdyin Lapin matkailun kehittämiseen alaa ohjaavien strategiatekstien näkökulmasta (Artikkeli I) sekä matkailuun yleisesti työnä ja elinkeinona (Artikkeli II). Toimintatutkimuksen keskiössä on ollut pienen kylän elinkeinojen kehittäminen erityisesti matkailun näkökulmasta. Tutkimukseni aluksi etsin kylää, jossa on ollut matkailutoimintaa sekä ilmennyt pyrkimystä kehittää ja laajentaa sitä. Tutkimuksen lähtökohtana oli lähestyä käytännönläheisellä kehittämisotteella kyläläisten itsensä määrittelemiä kehittämisen haasteita. Tutkimusmenetelmäni valinta perustui toimintatutkimukseen liitettäviin määreisiin – yhteisöllisyys, käytännönläheisyys ja pyrkimys toiminnan kehittämiseen – sekä oletukseen, että tutkimus on itsessään oman toiminnan kehittämistä, eli että se tukee rajallisten resurssien mahdollisimman järkevää hyödyntämistä (Heikkinen, 2006). Toimintatutkimukseen sisältyvä tutkimuksen ja toiminnan yhteenkietoutuma (Marsick & Gephard, 2003, s.

14) ja toiminnan etnografinen seuraaminen avasivat väylän tarkastella yhteisön sosiaalisia toimintakäytäntöjä ja rakenteita rajatussa ilmiössä, matkailun kehittämisessä, niiden omassa arjen kontekstissa (Rantala, 2011b, s. 45). Toiminnan jäsentäminen voi auttaa kyläläisiä oman toiminnan selkeämpään tiedostamiseen ja käsitteellistämiseen sekä parhaimmillaan tuottaa syvällisempää ymmärrystä paikallisista lähtökohdista tapahtuvaan elinkeinojen yhteensovittamiseen ja matkailun kehittämiseen. Tavoitteenani ei ole etsiä menestystarinoita vaan tarkastella monipuolisesti erilaisia ratkaisuja siihen, miten alkutuotannosta siirrytään kokonaan tai osittain matkailuelinkeinoon tai miten matkailutyötä yhdistetään aiempiin toimeentulon lähteisiin.

1.1 Matkailun lupaus

Lappia ja lappilaisia kyliä määriteltäessä törmätään väistämättä keskusteluun aluetta kuvaavista termeistä syrjäinen, harvaan asuttu ja perifeerinen. Kaikkiin näihin termeihin liittyy oletuksia ja konkreettisia havaintoja taantuvasta ja syrjäytyvästä kehityksestä, puuttuvista resursseista ja vähäisistä vallankäyttömahdollisuuksista. Syrjäisyys voidaan nähdä myös toisin; se voi olla kilpailuetu. Monista muista aloista poiketen matkailu on ainakin osaksi suorastaan periferiahakuista (Christaller, 1964; Järviluoma, 1997, s. 129). Periferia edustaa eristäytyneisyydessään ja kaukaisuudessaan niin maantieteellisessä kuin kulttuurisessa mielessä erilaisuutta ja jopa eksoottisuutta (Heinonen & Pantzar, 1993, s. 115). Periferiaan liitetäänkin useita matkailullisesti vetovoimaisia tekijöitä, kuten luonnonkauneus, hiljaisuus, jatkuvuus sekä erilaisuus ja toiseus. (Brown & Hall, 2000, s. 3.) Lisäksi harvaan asuttujen alueiden asumismuotoja, kylää ja kyläyhteisöä kuvataan usein nostalgisen positiivisessa sävyssä. Kylissä ajatellaan harjoitettavan perinteisiä maaseutuun ja erämaahan liittyviä elämänmuotoja ja elinkeinoja. Kylään liitettyjä mielikuvia harmoniasta ympäröivän luonnon kanssa, kiinteää yhteisöllisyyttä ja vahvaa paikallista kulttuuria hyödynnetään myös matkailun kehittämisessä. (Esim. Garrod, Wornell & Youell, 2000; Lapintie & Riipinen, 1994.)

Maailmanlaajuisesti matkailua pidetään erittäin tärkeänä ja usein lähes ainoana kasvavana elinkeinona keskusten ulkopuolisilla alueilla, periferioissa (esim. Knowd, 2006; Nash & Martin, 2003; Saarinen, 2004), ja siitä haetaan ratkaisua elinkeinoelämän jatkuvuuteen ja aluekehityksen tasapainottamiseen. Matkailu työllistää usein maaseudun työttömyyden pahiten koettelemia ja muuttoherkempiä väestöryhmiä, naisia ja nuoria (Järviluoma, 1997, s. 129; Ladkin, 2011; Artikkelit III,). Esimerkiksi matkailukeskusten tarjoamien työtilaisuuksien lisääntyessä nuorilla on mahdollisuus jäädä kotiseuduilleen ja alueiden muuttotase voi kääntyä voitolliseksi (Kauppila, 2004, s. 86). Aluepolitiikassa matkailu on asetettukin sekä yleisen alueellisen kehittämisen kohteeksi että välineeksi, jonka avulla tavoitellaan kattavampaa työllisyyttä, parempaa tulonmuodostusta ja monipuolisempaa palveluntarjontaa (Aho, 1997; Kauppila, 2004).

Maaseutupoliittisesti keinoja alueiden elinkelpoisuuden turvaamiseen on haettu ja haetaan myös esimerkiksi luomutuotannosta, kaivostoiminnasta ja biotaloudesta, ja matkailu näyttyy yhtenä keinona muiden joukossa.

Lapissa matkailu on ollut kehittämistyön painopistealueena 1980-luvulta lähtien. Lapin matkailu on kehittynyt 1990-luvulla matkailukeskuspainotteiseksi, ja Lapista on muodostunut perifeerinen matkailualue, jossa on useita vetovoimakeskuksia. (Artikkeli I; Lapin liitto, 2003; 2015; Tuulentie, 2009; Tuulentie & Lankila, 2016.) Lapin matkailua hyvin kuvaava matkailumuoto, luontomatkailu, on yksi nopeimmin kasvavista matkailun osa-alueista sekä Suomessa että kansainvälisesti (Bell ym., 2007, s.17). Ympäristöministeriön asettama luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämistyöryhmä VILMAT (Ympäristöministeriö, 2002, s. 39) ennusti matkailun kasvun painottuvan 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä erityisesti luontomatkailuun. VILMAT-työryhmän kasvuennustukset toteutuivat Lapissa, kun esimerkiksi pääosin luontomatkailuun painottuvien ohjelmanpalvelujen liikevaihto ja henkilöstömäärä kaksinkertaistui (Lapin liitto, 2011c, s. 31). Kasvu on kuitenkin kohdistunut pääosin tunturi- ja kaupunkikeskuksiin.

Periferioiden maailmanlaajuisesti tunnistettu matkailupotentiaali yhdistettynä Lapin matkailun viime vuosikymmenien kasvutarinaan rohkaisee matkailun kehitystä ympäri Lappia, myös syrjäisissä kylissä. Kylien matkailullista kehittymistä ohjaavat monen tasoiset odotukset. Tavoitteita matkailun maaseutualueille ja kyliin tuomista työpaikoista ja tuloista on asetettu matkailustrategioihin, eri alojen toimintasuunnitelmiin, kehittämishankkeiden raportteihin sekä kuntien ja matkailukeskusten visioihin. Yleisesti ottaen matkailu esitetään hallinnollisissa teksteissä usein poliittisena uudelleenjaon mekanismina. Matkailun odotetaan levittävän hyvinvointia ja taloudellista tasapainoa harvaan asutuille alueille. (Artikkeli I.) Matkailun painoarvoa Lapin aluekehityksessä kuvastaa matkailun saama näkyvä rooli muissakin kuin matkailun omissa strategiateksteissä. Matkailu huomioidaan kaikissa voimassa olevissa Lappia koskevissa kehittämissuunnitelmissa sekä yhtä lukuun ottamatta kaikissa strategioissa (Lapin liitto, 2011a; 2012a; 2012b; 2013a; 2013b; 2014a; 2014b; 2014c; 2015). Useissa näistä dokumenteista rohkaistaan periferioiden ihmisiä innovoimaan uusia matkailutuotteita ja luomaan uusia työpaikkoja kehittämällä uusia matkailupalveluita sekä perustamalla matkailuyrityksiä (Lapin liitto, 2013; 2014a; 2014b; 2015). Visioista ja kannustuksesta huolimatta syrjäisten alueiden kehittämiseen ei tarjota niinkään konkreettisia välineitä vaan oletuksia kehityksen mahdollisuuksista. Konkreettisen tuen puutteista huolimatta matkailuelinkeinon kehittäminen ei ole yksinomaan aluehallinnon tavoite, vaan siitä on tullut myös syrjäisten kylien ja kyläläisten puheissa olennainen kehittämisen tavoite. (Artikkeli I; Hakkarainen, 2011.)

Syrjäisten kylien kehitys on kytkeytynyt yhä tiukemmin osaksi ympäröivää yhteiskuntaa (Knuuttila & Rannikko, 2008, s. 11). Paikallisyhteisöt, kylät, ovat joutuneet uudistumaan ja kehittymään yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen mukana.

Suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksen seurauksena jo vuosikymmenien ajan on ollut käynnissä kyläyhteisöjen hajoamisprosessi, joka näkyy yhtäältä kylien väkiluvun ja niiden sisäisen vuorovaikutuksen vähenemisenä ja toisaalta kylistä ulospäin suuntautuvien suhteiden voimistumisena. Paikallisyhteisöjen merkitys vähenee niiden integroitua osaksi laajempaa yhteiskunnallista kokonaisuutta. (Anttila, 2004, s. 182–183; Elias, 1974, s. xxvi–xxvii; Oksa & Rannikko, 1984, s. 156.) Esimerkiksi aikaisemmin paikallisesti, yhteisöllisesti ja sosiaalisesti tuotetut toiminnot, kuten ruuantuotanto, palvelusten vaihto ja sosiaalihuolto, siirtyvät ylipaikallisille organisaatioille: kunnalle, valtiolle ja kaupallisille palveluntarjoajille.

Nykyisessä palveluvaltaisessa yhteiskunnassa matkailutyöstä on tullut monin tavoin olennainen osa ihmisten työtä, vapaa-aikaa ja asuinympäristöjä (Artikkeli III; Valkonen, 2011; Veijola ym., 2008; Veijola ym., 2013). Käytännössä mikä tahansa toimintaympäristö voi olla matkailuympäristö; matkailua harjoitetaan lähes kaikkialla, ja useimmat palvelut ja tuotteet ovat matkailijoiden ulottuvilla (Artikkeli III; Baum, 2007, s. 1386; Veijola ym., 2013). Matkailun kokonaisvaltaisuus korostuu syrjäisillä alueilla, missä paikallisyhteisöt vaikuttavat väistämättä matkailuelinkeinon kehittämiseen ja harjoittamiseen. Elinkeinorakenteiden ja kulttuurin muuttuessa muutoksessa on myös ihmisten sosiaalinen maailma. Kun kylästä ja kyläyhteisöistä tulee tuotteistetun matkailukulutuksen kehys tai kohde, se vaikuttaa koko yhteisöön. Ensinnäkin paikallisyhteisöt muodostavat kulutuksen kontekstin, jossa matkailutuotteet ja -palvelut ostetaan ja koetaan. (Urry, 2000, s. 141.) Toiseksi kylämatkailussa kylä ei ole vain matkailuyrityksen toimintaympäristö, vaan kylän asukkaat, maisema, ilmapiiri, toiminta ja kyläyhteisö ovat osa matkailutuotetta – ja vastaavasti myös matkailuyrittäjä tuotteineen on tärkeä osa kyläyhteisöä (Hassinen, 2000, s. 2; Höckert ym., 2013). Kylän matkailullinen kaupallistuminen merkitsee samalla kylän perinteisten sosiaalisten rakenteiden, kuten sosiaalisen hierarkian, muuttumista tai jopa murtumista. Kylän osittainenkin siirtyminen matkailuelinkeinon voi muuttaa konkreettisesti kylässä aiemmin vallinneita sosiaalisia käytäntöjä. (Komppula, 2003, s. 27–28.)

Haastavista olosuhteista huolimatta kylissä eletään ja halutaan elää ja asua tulevaisuudessa (Hakkarainen, 2011; Oksa, 2008). Ihmiset ovat sitoutuneita kotipaikkoihinsa sekä asuinalueidensa ihmisiin ja yhteisöihin (ks. Mezchevich, 1984, s. 97–98; Rannikko & Knuuttila, 2008). Asuinpaikan merkitystä lisäävät luontoperustaisten elinkeinojen, niin perinteisinä pidettyjen kuin uusienkin, sidokset paikkoihin ja alueisiin – tiettyyn luontoon ja sen käyttöön (Hakkarainen, 2015, s.8). Matkailun ja muiden paikallisten elinkeinojen yhteensovittamisen kysymykset ovat erittäin keskeisiä etenkin paikallisyhteisöjen näkökulmasta. Perifeerisillä alueilla elinkeinojen menestyminen edellyttää sopeutumista paikallisiin olosuhteisiin. yhteensovittamisella luodaan elinkeinolle kestävä pohja (Iorio & Corsale, 2010; Salmi, Salmi & Mäkinen, 2008; Tao & Wall, 2009). Erityisesti periferioiden ja maaseutualueiden matkailussa korostuu, että käytettävät inhimilliset voimavarat sekä taloudelliset ja luontoperustaiset resurssit ovat rajallisia,

ja niitä joudutaan jakamaan muiden toimintojen kanssa. Rajallisten voimavarojen käyttöönottoaminen voi aiheuttaa konfliktitilanteita toisten elinkeinojen ja muiden paikallisten toimijoiden kanssa (Hallikainen ym., 2008; Sarkki, 2009).

Kyliä matkailun kehittämiseen liittyy monia eettisiä kysymyksiä. Kehittäminen ei ole velvollisuus, vaikka matkailustrategioiden lukeminen voi antaa tällaisen kuvan (Artikkeli I). Matkailu ei ole myöskään ollut itsestään selvä pelastuskeino perinteisten elinkeinojen ahdinkoon, ja sen tuloa on vastustettukin. Vähitellen uuteen elinkeinon on kuitenkin totuttu. Kehittämisen lähtökohtia mietittäessä on huomioitava paikallisten halukkuutta kehittää ja kehittämisen oikeutusta; mihin ja kenen arvoihin kehittäminen perustuu. Näihin näkökulmiin liittyvät saumattomasti yhteensovittamisen ja osallistamisen sekä osallistumisen näkökulmat. Vastuullisten ja kestävien toimintaympäristöjen rakentumisen perusteina korostuvat kehittämistoimenpiteiden avoimuus sekä yhteisöjen osallistumisen ja yhdessä tekemisen tärkeys (George, Mair & Reid, 2009, s. 187–188, 231; Höckert ym., 2013, s. 163).

Kestävän ja vastuullisen matkailun yhtenä keskeisenä näkökulmana on kohteessa asuvien ihmisten mahdollisuus itse määrittellä, miten matkailun toivotaan vaikuttavan paikallisiin toimintaympäristöihin (Höckert, 2011; Höckert ym., 2013; Tuulentie & Mettinen, 2007). Matkailun ja paikallisten elinkeinojen kestävä kehittäminen on todettu edellyttävän elinkeinojen ja paikallisten käytäntöjen yhteensovittamista (Iorio & Corsale, 2010; Tao & Wall, 2009). Matkailualaa ohjaavissa hallinnollisissa dokumenteissa matkailu näyttäytyy kuitenkin usein muista elinkeinoista irrallisena kokonaisuutena. Elinkeinojen yhteensovittamisen pyrkimys näkyy selvästi enemmän muiden alojen dokumenteissa. (Artikkeli I.) Maaseutustrategioiden kokonaisvaltaisemman näkökulman voidaan nähdä heijastelevan maaseutututkimuksen alalla viime vuosikymmeninä vahvistunutta kestävä lähestymistapaa elinkeinoihin (a sustainable livelihood approach). Lähestymistavan mukaisesti alueiden ja paikkojen elinkeinoja tarkastellaan kokonaisuutena. (Chambers & Conway, 1992; Scoones, 2009; Tao & Wall, 2009.)

Vaikka suurin osa Lapin kylistä sijaitsee keskusalueiden ulkopuolella, keskuspaikotteen matkailukehitys kehystää voimakkaasti myös keskusalueiden ulkopuolista matkailua. Keskusten matkailusta on tullut malli, joka määrittää koko Lapin tasolla sekä sitä, mitä on matkailu, että sitä, mitä on kehitys. (Artikkeli I.) Elannon saaminen ainoastaan matkailusta on keskusten ulkopuolella vaikeaa. Ympärivuotisten matkailun työpaikkojen syntyminen ja jatkuvan matkailutulon saaminen ei ole itsestäänselvyys edes keskuksissa. Lapin matkailu on yhä voimakkaasti sesonkilountoista, eikä sesonkien tasaamisen lisäksi yhtä tehokasta lääkettä kokovuotiseen työllistymiseen ja tulojen tasaamiseen vuositason tasolla ole nähtävissä. (Artikkeli II.) Matkailu ei tarjoa helppoa tietä taloudelliseen kehitykseen tai talouden elvyttämiseen. Epärealistiset odotukset matkailun alueellisesta potentiaalista yhdistyvät usein matkailun epäsuotuisten sosiaalisten ja ympäristöllisten vaikutusten vähättelyyn (Hall, Jenkins & Kearsley, 1997, s. 38).

Kaiken kaikkiaan kestävä ja vastuullisen kehityksen mukaista matkailua ei ole helppoa saavuttaa. Paikalliset eivät ole myöskään yhtenäinen ryhmä, joka hyötyy matkailusta tasapuolisesti. Joissakin tapauksissa alueiden asukkaat eivät hyödy lainkaan tai he voivat jopa kärsiä vahinkoa. (Hall ym., 1997; Veijola ym., 2013; Wall & Mathieson, 2006.) Matkailun kehittäminen voi aiheuttaa yleistä muutosvastarintaa kehitystä kohtaan tai matkailukehitystä ei edes pidetä kehityksenä (Hakkarainen, 2011; Hall ym., 1997).

1.2 Keskusten ulkopuolisten kylien kehittäminen

Keskusteluun syrjäisistä alueista, periferioista, liittyy aina kaksi osapuolta: keskus ja periferia. Periferian olemassaolo kiteytyy reuna-alueiden ja keskusten suhteisiin, jotka pääsääntöisesti asettavat periferian keskukselle alisteiseen asemaan. Periferian asema suhteessa keskukseseen on vallankäytöllisesti epätasa-arvoinen ja useimmiten maantieteellisesti kaukainen. (Brown & Hall 2000, s. 1–3.) Syrjäisten alueiden kehittäminen linkittyy alueellisiin, valtakunnallisiin ja kansainvälisiin poliittisiin ja strategiaisiin kehittämislinjauksiin. Keskuksen ja periferian vuorovaikutuksella on taipumus keskittää resurssit ja vahvistaa periferian taloudellista ja poliittista riippuvuutta keskukselta. Periferioiden toimijat vastaavat omalla toiminnallaan heille asetettuihin tai heihin kohdistuviin, keskusjohtoisesti määrittyviin odotuksiin. (Chaperon & Bramwell, 2013, s. 149.) Näin poliittisen vallan keskuksissa määritellään myös syrjäseutujen toiminnan kehitykset sekä paikallisen arjen että alueellisen kehittämisen näkökulmasta.

Keskuksen ja periferian määrittelyssä olennaista on tarkastelun alueellinen taso. Esimerkiksi Euroopan unionin mittakaavassa Suomi on Euroopan periferiaa, kansallisella tasolla kaikki pääkaupunkiseudun ulkopuoliset alueet voidaan tulkita periferiaksi, ja maakunta- ja kuntatasolla keskusten koot pienenevät yhä ja periferia-alueet määrittyvät näiden keskusten ympärille. Keskuksen ja periferian vuorovaikutussuhde muuttuu jatkuvasti, minkä seurauksena monitasoinen alueiden järjestelmä hakee koko ajan uutta toiminnallista tasapainotilaa. (Ahvenjärvi ym., 2001, s. 23–24, 27.) Jatkuvaa muutosta tapahtuu kansainvälisellä ja kansallisella kentällä. Euroopan unionin hallinnosta on tullut merkittävä jäsenmaiden kansallisia toimintoja ohjaava taho, keskus. Lapissa matkailukeskuksista on tullut merkittäviä alueellisia keskuksia ja paikoin ne jopa haastavat perinteisten kunta- ja kaupunkikeskusten alueellista asemaa ja roolia (Kauppila, 2004).

Matkailukeskuksista on muodostunut aluekehityksen vetureita, joiden asema huomioidaan strategisia suunnitelmia hiottaessa. Tämä näkyy selvästi Lapin liiton vuosituhatien alkupuolelta asti nykymuotoisena tuottamasta Lapin matkailustrategia -dokumentista (Lapin liitto, 2003; 2008a; 2011b; 2015). Erityisesti 2000-luvun ensimmäisissä strategioissa painotettiin voimakkaasti keskusten kehittämistä esimerkiksi pyrkimällä ohjaamaan alalle myönnetty julkinen tuki keskuksien kehittämiseen. Keskusvetoista kehittämistä perusteltiin muun muassa sillä, että kun julkinen tuki

kanavoidaan alueille matkailukeskusten kautta, saadaan tuille suurin vaikuttavuus ja turvataan matkailukeskusten investoinnit ja toimintaympäristön kehitys. Strategioiden mukaan keskusten kehittäminen ei sulkenut pois matkailukeskuksiin nähden syrjäisiä alueita, vaan näiden alueiden nähtiin tarjoavan rauhallisempia ja luonnonläheisempiä vaihtoehtoja keskuksille ja lisäävän siten alueiden matkailutarjonnan monipuolisuutta. (Artikkeli I; Lapin liitto, 2003; 2008.)

Keskusvetoinen kehittäminen on osaltaan nostanut Lapin yhdeksi Suomen merkittävimmäksi matkailualueeksi. Keskuspainotteisen matkailun myönteisten vaikutusten levittäminen niitä ympäröiville syrjäisille alueilla on kuitenkin haasteellista. Kauppila (2004) tutki väitöskirjassaan matkailukeskuksen ja periferian suhdetta sekä matkailun taloudellisia vaikutuksia. Kauppila keskittyi tutkimuksessaan neljän pohjoissoomalaisen keskuksen aluetaloudellisiin vaikutuksiin ja tarkasteli erityisesti myönteisten vaikutusten leviämistä keskusten ympäristöön. Kauppilan vuosituhatteen vaihteeseen sijoittuvien tulosten mukaan keskusten aluetaloutta tukeva vaikutus ei ulottunut kovin laajalle keskusten ympäristöön. Satokankaan (2013) tekemän Lapin matkailun aluetalousvaikutus -selvityksen mukaan matkailukeskuskunnat erottuvat selkeästi muista Lapin kunnista suuremmalla matkailutyöllisyydellä ja matkailun osuudella kunnan yritysten koko liikevaihdosta. Satokankaan selvityksessä ei kuitenkaan erotella kunnan sisäisiä eroavaisuuksia keskusten ja niitä ympäröivien alueiden osalta.

Yhtä lailla kuin alueiden matkailun kehittämisestä on tullut viime vuosina yksi merkittävä sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin tekijä (Sharpley, 2015, s. 5), jatkuvasta kehitystyöstä ja sen hankkeistamisesta on tullut osa niin elinkeinojen ja yritystoiminnan kuin syrjäisten alueiden kehittämistä (Sulkunen, 2007). Edellä mainittujen odotusten ja poliittisten linjausten mukaisesti syrjäseutujen matkailun kehittäminen on nostettu merkittävään aluepoliittiseen rooliin ja siihen on myös kanavoitu runsaasti kehittämisrahaa (Artikkeli IV; V; Halkier, 2013, s. 101; Pietiläinen, 2011; Wanhill, 2000). Aluepolitiikalla ja julkisilla tulonsiirroilla on suuri merkitys perifeeristen alueiden matkailun kehittymiselle. Esimerkiksi vuosien 1995–2002 aikana aikana Lapissa käytettiin Euroopan unionin osarahoitteisissa hankkeissa noin 72 miljoonaa euroa (Lapin liitto, 2003, s.11). Viime vuosina julkisten panostusten määrä on hieman laskenut; vuosien 2007–2010 aikana Lapin matkailun kehittämishankkeisiin myönnettiin tukea yli 53 miljoonaa euroa. Tuen määrä edustaa noin 24 prosenttia alueen koko kehittämisohjelmasta (Artikkeli V; Pietiläinen, 2011, s. 9, 15.). Lapin matkailu on siis saanut vuosien ajan paljon julkista tukea, ja runsaita tukitoimia on myös kritisoitu. Julkisten tukitoimien ja yritystukien liittäminen EU-rahoitteisiin projekteihin herättää kysymyksiä ja keskustelua muun muassa yritysten paikallisesta tasa-arvosta ja siitä, vääristäkö tämän tapainen tukeminen kilpailua (Hakkarainen, 2005, s. 27). Myös valtiontalouden puolelta on kritisoitu matkailuun käytettävän julkisen panostuksen runsautta, mutta toisaalta matkailuun liittyen on kehitetty myös muita elinkeinoja (Lapin liitto, 2003, s.11).

Matkailukehittämiseen kohdennettu poliittisten odotusten voima ja julkisen rahoituksen kanavoinnit näkyvät perifeerisillä alueilla toteutettavissa hankkeissa. Viime vuosikymmenien aikana matkailua ovat tuoneet kyliin monenlaiset Euroopan unionin, kunnan tai jonkin muun tahon yksin tai yhteisesti rahoittamat hankkeet. Vaikka alueellisten ja paikallisten hankkeiden pääkehittämistavoite olisi muu kuin matkailu, matkailu liitetään usein mukaan vähintäänkin tavoitteiden sivujuonteena. Toisaalta tämä toimii myös toisin päin. Matkailuhankkeissa näkyy paikallisyhteisöjen ja aluekehityksen merkitys; hankkeiden tavoitteisiin lisätään alueiden kokonaisvaltainen kehittäminen, vaikka hankkeen päätavoitteena olisi kehittää esimerkiksi alueen matkailua ja yritystoimintaa. (Artikkeli IV; Artikkeli V; Halkier, 2013; Höckert, ym., 2013.) Matkailuun kiinnittynyttä hankkeistumista on lisännyt myös se, että paikallisten asukkaiden omat resurssit eivät useinkaan riitä matkailun kehittämistyöhön. Useissa julkisen sektorin käynnistämässä hankkeissa tarve on lähtenyt paikallisten asukkaiden taholta (Lapin liitto, 2003, s.11).

Kylien yhteisöllinen toimijuus tulee näkyväksi strategioiden ja kehittämispuheiden ja -käytäntöjen kautta, ja poliittisiin linjauksiin ja rahoituksen kanavointiin kytkeytyy paikallisyhteisöjen toimija-aseman muutos (Kumpulainen, 2012). 1990-luvun puolivälin jälkeinen maaseutupolitiikka on painottanut maaseutualueiden omaehtoista kehittämistä julkisen vallan tuella. Käytännössä julkisen vallan tuki on kanavoitu kyliin hankkeiden kautta. (Hyyryläinen, Katajamäki, Piispanen, Pylkkänen, & Rouhiainen, 2011.) Euroopan unionin ohjelmien myötä ja kehitysrahojen hankkeistuksessa esimerkiksi kylät on liitetty osaksi paikallisia maaseudun kehittämisohjelmia ja hankkeita, ja erilaisten paikallisyhteisöjen asema kehittäjänä ja kehityksen kohteena on korostunut. (Isosuo, 2000, s. 57.) Ensinnäkin syrjäseutujen asukkaat voivat kuulua monien hankkeiden kohderyhmään; hankkeilla pyritään tavoittamaan paikallisia ja vaikuttamaan heidän elinoloihinsa, yritystoimintaan, fyysiseen ja sosiaaliseen asuinympäristöön ja asenteisiin. Toisaalta syrjäseutujen asukkaiden odotetaan käyttävän omaa aikaansa ja osaamistaan erilaisiin kehityshankkeisiin, ja näin paikallisyhteisöistä on Euroopan unionin hankkeiden myötä tullut kuin vaivihkaa hankemailman kehittämisyksiköitä, joilta odotetaan aktiivista omaa panosta erilaisten hankkeiden tavoitteiden saavuttamiseksi. (Isosuo, 2000, s. 57). Osassa hankerahoituksia, kuten Leader-rahoituksessa, ehtona on voimassa oleva kyläsuunnitelma. Kyläsuunnitelmien laatimisessa kylien toiminnat ja niiden kehittämistarpeet on puristettava yhteiseksi kokonaisuudeksi. Tällöin voimakkaimmat näkökulmat voivat edustaa vain osan kyläläisten tavoittelemia päämääriä ja jättää vastapuheet vähälle huomiolle tai kokonaan huomiotta. (Ks. Häikiö, 2000; Kumpulainen, 2012.)

1.3 Artikkelit ja työn rakenne

Tutkimukseni koostuu kahdesta kansainvälisestä vertaisarvioidusta artikkelista (Artikkeli I ja V), yhdestä kotimaisesta vertaisarvioidusta artikkelista (Artikkeli IV), yhdestä vertaisarvioidusta kokoomateosartikkelista (Artikkeli III), yhdestä vertaisarvioimattomasta kokoomateoksen artikkelista (Artikkeli II) ja yhteenveto-osiosta (Taulukko 1). Tutkimus- ja kehitystyön hankkeistuminen näkyy sekä työni rakenteessa että sen toteuttamisympäristössä. Aloitin työni Suomen Akatemian rahoittamassa, VTT Soile Veijolan johtamassa, *Turismi työnä* -hankkeessa, Metsäntutkimuslaitoksen¹ (nykyisin Luke) koordinoiman osatutkimuksen tutkijana. Näin työni kiinnittyi Metlan koordinoimiin *Matkailun ja virkistyskäytön merkitys pohjoisen maaseudun maisemassa ja elinkeinoelämässä* (2007–2011) -hankkeeseen ja valtakunnalliseen *Metsästä hyvinvointia kaikille* (2008–2013) tutkimusohjelmaan. Näiden lisäksi tein tutkimustani läheisessä yhteistyössä EU life ympäristö -hankkeen *Matkailualueet maisemalaboratoriona – Työvälineitä kestävään matkailuun* (LANDSCAPE LAB, 2004–2007) kanssa. Kaksi ensimmäistä artikkeliani valmistuivat *Turismi työnä* -hankkeen aikana. *Turismi työnä* -hankkeen tulokset (Tourism as work; Valkonen & Veijola, 2008) ja hankkeessa vallinnut yhteisöllinen ohjaus- ja tutkimustoiminta ovat sekä ohjanneet että tukeneet omien tutkimustulosteni rakentumista. Kolmas artikkeli on osa *Metsästä hyvinvointia kaikille* -tutkimusohjelman tuloksia esittelevää julkaisua. Kaksi viimeistä artikkelia olen kirjoittanut toimiessani tutkijana Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutissa (MTI). Taulukossa 1 esittelen artikkelit tiivistetysti sekä paikannan niiden roolin väitöskirjassa.

---

1 Metsäntutkimuslaitos (Metla) yhdistyi vuonna 2015 Riista- ja kalataloustutkimuslaitoksen (RKTL), Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT) ja Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen (Tiken tilastopalvelut) kanssa Luonnonvarakeskukseksi (Luke).

Taulukko 1. Artikkelikooste

	Artikkeli I	Artikkeli II	Artikkeli III	Artikkeli IV	Artikkeli V
Tutkimuskysymys	1) Millaiset ovat matkailukehittämisen lähtökohdat keskuksien ulkopuolisilla alueilla? 2) Mitä on matkailutyö syrjäisessä kylässä?	1) Millaiset ovat matkailukehittämisen lähtökohdat keskuksien ulkopuolisilla alueilla? 2) Mitä on matkailutyö syrjäisessä kylässä?	2) Mitä on matkailutyö syrjäisessä kylässä?	2) Mitä on matkailutyö syrjäisessä kylässä? 3) Millaisia ovat matkailutyön tehtävämäiset ja toimintatilat kylässä? 4) Miten lappilaisen kylän tehtävämäiset ja toimintatilat vaikuttavat matkailutoimintaan ja sen kehittämiseen?	1) Millaiset ovat matkailukehittämisen lähtökohdat keskuksien ulkopuolisilla alueilla? 4) Miten lappilaisen kylän tehtävämäiset ja toimintatilat vaikuttavat matkailutoimintaan ja sen kehittämiseen?
Tutkimuskohde	Miten matkailu ja sen kehittäminen esitetään alueellisissa ja kansallisissa matkailu- ja maaseutustrategioissa	Mitä ja millaista matkailu on työnä, ammattina ja elinkeinona osana elinkeinorakenteen, työelämän ja työn luonteen muutosta	Matkailutyön luonne ja paikka osana maaseutuelinkeinoja, sijainnin vaikutus matkailutyöhön	Matkailuelinkeino ja -työ osana syrjäisen kylän luontoperustaisia elinkeinoja ja toimintatiloja	Matkailun hankekehittämisen tehtävämäisen avaaminen ja toimintatutkimusmenetelmän käytön arviointi osana hankekehittämistä
Pääkäsitteet	matkailun kehittäminen, strategia, Lappi, maaseutu	matkailuelinkeino, matkailutyö, uusi työ	matkailuelinkeino, sesonkityö, maaseutu	luontoperustaiset elinkeinot, matkailu, elinkeinojen yhteen sovittaminen	toimintatutkimus, etnografia, matkailukehittäminen, hankekehittäminen
Aineisto	Lapin matkailu- ja maaseutustrategiat sekä kylätyöpaja	Levin ja Yläksen alueen matkailutyöntekijöiden haastattelut	Lokan toimintatutkimuksen kättämuistiinpanot, haastattelut, kylätyöpaja ja haastattelut,	Lokan toimintatutkimuksen kättämuistiinpanot, kylätyöpaja, haastattelut, kyläkysely, päiväkirjat	Lokan toimintatutkimuksen kättämuistiinpanot, kylätyöpaja, haastattelut, kyläkysely, päiväkirjat
Menetelmät	Retorinen analyysi, sisällönanalyysi	Sisällönanalyysi	Sisällönanalyysi ja etnografinen tulkinta	Sisällönanalyysi ja etnografinen tulkinta	Sisällönanalyysi ja etnografinen tulkinta
Päätulokset	Matkailu kasvu itseselvään selvä tulevaisuuden kuva Matkailustrategiat esittävät matkailun irrallaan maaseudun muista elämän alueista	Matkailutyöllä on merkittävä rooli osana pohjoisen elinkeinon ja matkailutyötä ei kuitenkaan varauksettomasti tunnusteta oikeaksi työksi. Matkailutyössä on runsaasti uuden työn piirteitä.	Matkailutyön harjoittamisen edellytyksiin vaikuttavat halu asua matkailutyöntekijöiden sitoutuminen työhönsä, sijainnin merkitys matkailutyölle	Luontoperustaiset elinkeinot sitoutuvat luonnonkiertokulkuun, monielinkeinoisuuden perinteestä edistää elinkeinojen yhteensovittamista, mutta eri elinkeinot vaativat oman tilansa ja paikkansa, työhön vaikuttaa myös työntekijöiden arvot	Matkailun hankekehittäminen on tehnyt paikallisista sekä kehittämisen osallisista ja kohteita. Etnografisesti orientoitunut toimintatutkimuksella voidaan edistää vastuullisempaa hankekehittämistä
Keskkeinen kontribuutio	Matkailun kehittämisen toimintatila Lapissa strategioiden näkökulmasta	Matkailutyön luonteen ja toimintatilan määrittäminen sekä matkailutyön kytkettyvi-lapilaisien tehtävämäisemien pohjustaminen	Matkailutyön toimintatilan määrittäminen pohjoisen maaseudun näkökulmasta	Matkailutyön ja elinkeinon toimintatilan ja tehtävämäisemien hahmotaminen muiden luontoperustaisten elinkeinojen joukossa	Matkailun kehittämisen toimintatilan ja tehtävämäisemien tarkastelu erityisesti hankekehittämisen näkökulmasta

Artikkeli I, *Tourism's role in rural development of Finnish Lapland: Interpreting national and regional strategy documents*, johdattaa matkailua ohjaavissa dokumenteissa käsiteltävään matkailun kehittämisen odotukseen ja vaateeseen strategioiden näkökulmasta. Pohdimme artikkelissa vanhempi tutkija, YTT, Seija Tuulentien kanssa, miten matkailun kehitys esitetään alueellisissa ja kansallisissa matkailustrategioissa sekä miten toimintaympäristön muutokset, maankäyttö ja maaseudun luontoperustaiset elinkeinot huomioidaan strategioiden tuottamassa kehityspuheessa. Tulosten mukaan matkailun kasvu näyttäätyy strategioissa itsestään selvänä tulevaisuuden kuvana. Matkailun kehitys esitetään kuitenkin erityisesti matkailun omissa strategioissa irrallaan maaseudun muista elämän alueista.

Artikkeli II, *Matkailu maaseudun uutena työnä*, on osa Turisti tulee kylään -koomateosta. Pohdin artikkelissa, mitä ja millaista matkailu on työnä, ammattina ja elinkeinona pohjoisen maaseudun toimintaympäristössä. Artikkelissa käsittelen muutosta, joka on tapahtunut elinkeinorakenteessa, työelämässä ja työn luonteessa, kun matkailupalvelut ovat kotiutuneet yhä tiiviimmäksi osaksi pohjoisen elinkeinoja. Elinkeinona palvelu- ja elämystaloutta edustava matkailu on vakiinnuttanut oman paikansa pohjoisen elinkeinojen joukossa, ja se kasvattaa omaa osuuttaan ja merkitystään koko ajan. Ala on kuitenkin voimakkaasti sesonkiluoteinen, mikä johtaa työvoiman vaikeaan hallittavuuteen. Sesonkivaihteluiden vuoksi työvoiman tarve vaihtelee, eikä ympärivuotisen työpaikan saaminen matkailupaikkakunnallakaan ole helppoa. Matkailutyössä keskeisiksi tekijöiksi nousevat työntekijän moniosaajuus, persoonallisuuden korostuminen ja työn kausiluonteisuus. Näin ollen matkailutyön luonne ja muodot vastaavat hyvin uudeksi työksi määriteltyä työtä. Matkailualassa ja työssä on nähtävissä monia perinteisille elinkeinoille ominaisia piirteitä, mutta matkailutyötä ei silti varauksettomasti tunnusteta ”oikeaksi työksi” ja tavoiteltavaksi elinkeinoksi.

Artikkeli III, *Matkailu pohjoisen maaseudun työnä*, on Metsästä hyvinvointia kaikille -tutkimusohjelman päätuloksia esittelevän kirjan luku. Maaseudulla harjoitettavan matkailutoiminnan kannalta yksi olennainen kysymys on, miten matkailu onnistutaan sovittamaan yhteen perinteisempien maaseutuelinkeinojen kanssa. Tähän vastataksemme esittelemme Seija Tuulentien kanssa ensin matkailutyön luonnetta, toiseksi tarkastelemme matkailutyöntekijöiden sitoutumista sesonkityönsä suorittamispaikkoihin, kolmanneksi pohdimme perinteisten alkutuotannon elinkeinojen harjoittajien mahdollisuuksia ja halua mennä mukaan matkailuelinkeinon ja lopuksi tarkastelemme sijainnin merkitystä maaseudun matkakohteille. Käsitelimme luvun teemoja lähinnä Lapissa tehtyjen tapaustutkimusten kautta. Loppuyhteenvedossa pohdimme kysymyksiä myös Lappia laajemmasta näkökulmasta.

Artikkelissa IV, *Vuodenkierto luontoelinkeinoissa matkailun kehittämisen näkökulmasta*, pohdin, miten matkailu sopeutuu osaksi syrjäisten kylien elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen kokonaisuutta kyläläisten arjessa. Tarkastelen matkailua ja matkailun yritystoimintaa kylässä eri luonnonkäyttömuotojen ajallisen ja tilallisen

jakaantumisen kautta. Aineiston sisällönanalyysin avulla rakennan kuvaa matkailuelinkeinon moniulotteisesta toimintatilasta ja esittelen havaintoni luonnonkäyttömuotojen vuodenvaihtelun mukaan jaoteltuna. Tulosten mukaan matkailu pyritään sopeuttamaan ensisijaisesti osaksi arkea ja muita elinkeinoja. Sille on kuitenkin pitänyt varata sekä tilaa että aikaa. Usein matkailun harjoittajat ovat joutuneet myös pohtimaan omaa arvomaailmaansa ja suhdettaan muihin elinkeinoihin ja paikallisyhteisöihin. Eri elinkeinojen käytäntöjen sekä elinkeinoihin kytkeytyvien toimintatilojen tunnistaminen auttaa analysoimaan elinkeinojen ja kyläyhteisön kokonaisuutta ja sitä, miten elinkeinoja voitaisiin sovittaa paremmin yhteen.

Artikkelissa V, *An ethnographic action research approach to tourism development projects in peripheral areas: Insights from Finnish Lapland*, tarkastelemme yhdessä YTT, José-Carlos García-Rosellin kanssa projektimuotoisena toteutettuja toimintatutkimuksia kehittämisen välineenä. Arvioimme toimintatutkimusmenetelmän käyttöä paikallisessa kehittämissympäristössä ja pohdimme, mitä kehittämisen käsite merkitsee eri toimijoiden näkökulmista, miten tutkimuksen ja toiminnan yhdistäminen voi kytkeytyä osaksi kestävästä paikallista kehittämistoimintaa sekä miten menetelmän avulla voidaan edistää kestävyyttä ja vastuullisuutta matkailualalla. Artikkelini perustuu toteuttamiimme toimintatutkimuksiin sekä niiden analysointiin ja arviointiin. Analyysiosuutta olemme vieneet eteenpäin aiemman kirjoitetun yhteisen artikkelin pohjalta (Haanpää, Hakkarainen & García-Rosell, 2014). Yhteiskuntaa läpileikkaavasta hankekehittämisestä on tullut osa myös syrjäisten alueiden arkea. Hankkeiden myötä paikallisista on tullut sekä matkailukehittämisen osallisia että kohteita. Tulostemme mukaan etnografisesti orientoitunut toimintatutkimus tarjoaa yhden välineen, jolla voidaan edistää vastuullisempaa hankekehittämistä, joka huomio paikallisten tarpeet ja tavoitteet.

Tässä yhteenveto-osion johdantoluvussa olen esitellyt tutkimusasetelmani ja -artikkelit. Luvussa kaksi esittelen työni teoreettiset välineet tehtävämaiseman ja toimintatilan sekä määrittelen matkailutoimintaa kylän, kyläyhteisön ja matkailutyön käsitteiden avulla. Luvussa kolme kuvaan toimintatutkimusmenetelmän käyttöä sekä tutkimukseni aineistot ja analyysimenetelmäni. Neljännessä luvussa esittelen analyysiini päätulokset syrjäisen kylän matkailutoiminnasta tehtävämaiseman ja toimintatilan käsitteiden avulla. Yhteenvetoluvun jälkeen seuraavat kopiot artikkeleista. Kokonaisuutena väitöstutkimukseni kiinnittyy useisiin eri hankkeisiin ja kirjaprojekteihin, ja olen vienyt tutkimustani eteenpäin paloissa eri artikkeleissa. Väitösartikkeleiden lisäksi analyysin osia on julkaistu kuudessa muussa artikkelissa (Hakkarainen, 2007; Haanpää ym., 2014; Hakkarainen, 2011; Höckert ym., 2013; Veijola ym., 2008; Veijola ym., 2013). Kyseisiin artikkeleihin viitataan normaalin viittauskäytännön mukaisesti.

2 Kylän matkailutoiminnan käsitteellistäminen

Miellän työni keskiössä olevan syrjäisen kylän matkailutoiminnan tiettyssä ajassa ja paikassa tapahtuvaksi vuorovaikutuksen kokonaisuudeksi unohtamatta sen materiaalisia kytkentöjä. Tutkimukseni kiinnittyy matkailututkimukselle ominaisella monitieteisellä otteella maaseutututkimukseen, kylätutkimukseen, kehitystutkimukseen ja työn tutkimukseen. Tässä luvussa esittelen keskeiset käsitteeni ja määritän ne teoreettisina työvälineinäni.

Matkailututkimuksen kentällä on viime aikoina tehty lukuisia avauksia, jotka liikkuvat tieteenfilosofiselta taustaltaan strukturaatioteoreettisen ja fenomenologisherменеuttisen ajattelun rajapinnoilla. Tällaisina avauksina voidaan pitää muun muassa toimijaverkko- ja käytäntöteoreettisia näkökulmia matkailun ilmiöihin. Käytäntöteoreettisen käsitteistön mukaisesti toiminnan tarkastelun keskiössä on käytäntöjen ja rutiinin tarkastelu (Heiskala, 2000; Rantala, 2011b; Schatzki, 2001; de Souza Bispo, 2016). Käytäntöteoriaa on sovellettu esimerkiksi luontomatkailun toimintakäytäntöjen (Rantala, 2011b; Rantala, 2016), käytännön tiedon (Valtonen, 2009), matkailun ja nukkumisen käytäntöjen kohtaamisen (Valtonen & Veijola, 2011), harrasteyhteisöjen muodostumisen (Markuksela, 2013) sekä kulutuksen ja kuluttajakäyttäytymisen tutkimukseen (esim. Warde, 2005). Joissakin käytäntöteoreettisissa keskusteluissa on huomiota kiinnitetty käytäntöjen materiaalisuuteen (Rantala, 2016; Schatzki, 2012).

Toimijaverkkoteoriassa toiminnan ja toimijoiden nähdään aina kytkevän taakseen kollektiivin, toimijaverkoston, joka yhdessä toimimalla aiheuttaa muutoksia maailmassa. Toimijaverkkoteorian merkittävä ulottuvuus on sen lähtökohta laajentaa toimijuus koskemaan muitakin kuin inhimillisiä toimijoita: miten eri toimijat, niin inhimilliset kuin ei-inhimilliset, ja erilaiset prosessit järjestäytyvät toimintojen kokonaisuudessa. (Latour, 2005; Callon, 1986; Law, 1994.) Toimijaverkkotutkijat jatkavat tulkinnoillaan myös käytäntöjen tarkastelua: miten arkielämän käytännöt siirtyvät verkostojen ja suhteiden kautta osaksi laajempia sosiaalisen muutoksen prosesseja (esim. van der Duim, 2007; van der Duim, Ren, & Jóhannesson, 2012; Jóhannesson, 2005; Jóhannesson, Ren & van der Duim, 2015a; Mononen, 2008).

Molemmat yllä mainitut tutkimussuuntauokset ovat vaikuttaneet valitsemaani tutkimusnäkökulmaan. Lähestyn matkailutoimintaa sosiaalisena ja fyysisenä kokonaisuutena, jossa inhimillinen toiminta yhdistyy tilaan, paikkaan ja aikaan. Näin ollen sekä inhimillisen toiminnan käytännöt ja rutiinit että toimintaan kiinnittyvä

materiaalinen maailma ovat osa tutkimuskohdettani. Tutkimuskohteeni (matkailutyö ja -kehittäminen syrjäisessä kylässä) rajaamana kyläyhteisö määrittää tutkimusilmiön tapahtumapaikkaa ja -tilaa, ja matkailutyö ja kehittäminen puolestaan kuvastavat tutkimuksen kohteena olevaa toimintaa. Tutkimukselleni mielekkäät teoreettiset työvälineet löytyivät sosiologian, maantieteen ja antropologian kentälle sijoittuvista maantieteilijä Doreen Maseyn (1995; 2003) *toimintatilan* ja antropologi Tim Ingoldin (2000) *tehtävämäiseman* käsitteistä. Koen käsitteiden tarjoavan minulle käytäntöjä ja rutiineja laajemman analyysikontekstin yhteisön toimintaan. Haluan myös säilyttää painopisteen yksilöiden ja yhteisöjen ajallisesti ja sosiaalisesti jäsenyvässä toiminnassa. Vaikka tunnistan materiaaliset elementit osaksi toiminnan kokonaisuutta ja merkittäväksi osaksi tutkimusilmiötäni, en toimijaverkkoteorian tavoin keskity ei-inhimillisten tekijöiden toimijuuteen. Toimintatilakäsitteen avulla tarkastelen matkailutoimintaa osana paikkaa ja paikkaan liittyviä sosiaalisia yhteyksiä sekä niiden luomia verkostoja. Tehtävämäisemäkäsitteellä avaan toiminnan sosiaalista luonnetta sekä siihen kytkeytyviä yhteisöllisiä merkityksiä.

2.1 Kylä ja kyläyhteisö

Tutkimusasetelmaa rakentaessani asemoin tutkimukseni paikkasidonnaisesti perifeeristen toimijoiden arkeen, ja kylä perifeerisen asumistavan yleisimpänä muotona on ollut tutkimuksen alusta asti työn keskiössä. Käsitän kylän paikkana ja tilana, jota määrittävät siihen suhteessa olevat yksilöt, yhteisöt, yhteiskunnalliset rakenteet, luonto sekä ympäristö ja ajalliset ulottuvuudet. Tarkastellessani paikkaan sidottua yhteisöllistä toimintaa kyläyhteisö edustaa keskeistä yhteisöllistä toimijaa (Lehtonen, 1990). Yhteisötutkimuksissa on huomioitava, että tutkimusyhteisöt eivät todennäköisesti ole missään tilanteessa täysin homogeenisia ja yhteisöjen välinen dynamiikka on osa tutkimusta (Dredge & Hales, 2012, s. 417–418).

Kylä- ja kyläyhteisötutkimusta voidaan pitää maaseutututkimuksen osana, jolla on Suomessa vahvat perinteet, ja sitä on tehty monista eri näkökulmista ja eri metodeja hyödyntäen (esim. Holmila, 2001; Hyyryläinen & Rannikko, 2000; Knuutila ym. 2008; Kumpulainen, 2012; Tommila & Heervä, 1980). Viime vuosikymmenien aikana näkökulmat ovat laventuneet kylän ja sen tapahtumien tutkimuksesta tutkimukseen, jossa pyritään kylien toimijuuden tuottamiseen ja kehittämiseen esimerkiksi arvioinnin tai toimintatutkimuksen keinoin. Matkailututkimuksellinen ote yhdistyy suomalaiseen kylätutkimukseen maaseudun muutoksen (esim. Rannikko, 2008; Oksa, 2008), kylien kehittämisen (Kumpulainen, 2012; Mettiäinen, 2007; Vaarala, 2015) ja maaseutualueiden yhteistyön sekä pienyrittäjyyden näkökulmina (Komppula, 2003; 2014). Kylien matkailun tutkimus ei kuitenkaan edusta valtavirtaa suomalaisessa kylä- tai matkailututkimuksessa.

Maaseudun yhdyskuntia ja asumiskeskittyviä nimitetään kyliksi. Hallinnollisesti kylällä tarkoitetaan kuntaa pienempää aluetta, maarekisterikylää. Viranomaistietojen maarekisterikylä voi pitää sisällään laajan alueen, jonka sisään sopii useampia erillisiä kyläyhteisöjä, ja käytännössä kylä määritetään vapaamuotoisemmin lähekkäin sijaitsevien talojen alueelliseksi kokonaisuudeksi. (Leinamo, 2002, s.1.) Alueellisesti keskittyvät asumismuodot ja niiden rajat vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin luoden ensinnäkin vuorovaikusta ja yhteisyyttä alueen sisällä sekä rajaa meidän ja muiden välille. Kylän ja yhteisön välille laitetaankin usein jonkinlainen yhtäsuuruusmerkki. Kyläyhteisö on kuitenkin käsitteenä haasteellinen. Yhteisökäsite itsessään on moniulotteinen ja heterogeeninen. Yhteisön ja yhteisöllisyyden määrittely on sosiologian keskeisiä keskusteluja. Tönniesin (esim. Kovero, 2004; Tönnies, 2002) yhteisön ja yhteiskunnan erottelu käsitteiden *gemeinschaft* ja *gesellschaft* kautta sekä Durkheimin (1990) tekemä jako mekaaniseen ja orgaaniseen solidaarisuuteen yhteisön rakentumisen perusteena ovat yhteisötutkimuksen kulmakiviä. Yhteisöt asemoidaan usein perinteiseksi, agrariksi yhteiselämän muodoksi erotteluna modernille kaupungistuneelle ja teollistuneelle yhteiskunnalle. Yhteisökäsite voidaan kuitenkin liittää yhtä lailla muutaman ihmisen ryhmään, kaupungistuneen yhteiskunnan reunalla sijaitsevaan syrjäiseen kylään, lähiöön, asuma-alueeseen, naapurustoon, etniseen vähemmistöön tai jopa kokonaiseen kaupunkiin tai kansaan. (Elias, 1974, s. ix–x; Lehtonen, 1990, s. 15, 71, 219.)

Laajasti ajateltuna yhteisö viittaa ihmisten välisen vuorovaikutuksen tapaan, yhteisyyteen, ihmisten välisiin suhteisiin tai siihen, mikä on jollekin ihmisryhmälle yhteistä (Lehtonen, 1990, s. 15). Empiirisessä yhteisötutkimuksessa yhteisöä on lähestytty kolmesta näkökulmasta: 1) alueellisesti rajattuna yksikkönä, 2) sosiaalisen vuorovaikutuksen yksikkönä ja 3) yhteenkuuluvuuden ja symbolisen yhteisyyden yksikkönä (Lehtonen, 1990, s. 17). Kun yhteisö määritellään tarkemmin paikallisyhteisöksi tai kyläyhteisöksi, tarkennus perustuu alueelliseen ulottuvuuteen ja näkemykseen siitä, että ihminen on osa paikkaa ja paikka on osa ihmistä (Knuuttila, 2008). Termit kyläläinen ja paikallinen kuvastavat osaltaan yksilön paikkasuhdetta ja yhteisön jäsenyyttä. Asuinpaikkaan sitoutuminen onkin kiistatta yksi elämän ulottuvuuksista. Yksilöt kiinnittyvät sekä paikkoihin että asuinalueidensa toisiin yksilöihin ja yhteisöihin. Kiinnikkeiden myötä yksilöistä tulee tiettyjen sosiaalisten suhteiden ilmentäjiä. (Knuuttila & Rannikko, 2008, s. 14; Mezchevich, 1984, s. 97–98.) Paikallisen ja alueellisen ulottuvuuden merkittävydestä huolimatta muutkin ulottuvuudet on huomioitava, eikä yhteisön käsitettä voida tiivistää vain alueeseen kiinnittyväksi eikä erityisesti maaseudun asujaimiston sosiaalisesti areenaksi. Kuten Liepins muistuttaa, yhteisö on kompleksinen kokonaisuus, jossa yhdistyvät merkitykset, käytännöt, tilat ja rakenteet. (Liepins, 2000a; 2000b; Tuulentie, 2016, s. 279.)

Yhteisön olemassaoloon liittyvät siis tilat ja rakenteet, joissa ihmiset kokoontuvat (Liepins, 2000a; 2000b; Tuulentie, 2016, s. 279). Siksi kyläyhteisön sosiaalista vuorovaikutusta tarkasteltaessa on tärkeää tuntea kylien sijainti luonnon- ja kulttuuriym-

päristöön nähden. Kylän ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen laadusta ja määrästä riippuu, millaisiksi toiminnallisiksi kokonaisuuksiksi kylät ovat kehittyneet. Ensinnäkin maantieteellinen sijainti asettaa omat ehtonsa. Toiseksi luonnon- ja rakennetun ympäristön elementit, kuten vesistöt, tiet ja vesistö rakentaminen, vaikuttavat kylien sijaintiin, kyläläisten keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä kylissä harjoitettaviin elinkeinoihin ja vapaa-ajan toimintaan. (Anderson, 1980, s. 163–164.) Luonnon- ja rakennetun ympäristön kohteista voi tulla myös yhteisön merkittäviä paikkoja, joissa sosiaalisuus tiivistyy ja tulee näkyväksi (Liepins, 2000a, s. 336).

Kylät ja kyläyhteisöt, paikat ja yhteisöt, eivät ole muuttumattomia eivätkä staattisia muusta yhteiskunnasta irrallisia saarekkeitä vaan muuntuvia toiminnallisia kokonaisuuksia. Paikalliset ja yhteiskunnalliset prosessit toimivat toistensa sisällä osana ympäröivän yhteiskunnan kehitystä ja erilaisia sosiaalisia prosesseja (Anderson, 1980, s. 167; Elias, 1974, Massey, 2008, s. 60; Urry, 2000.) Yksilön ja yhteiskunnan suhde välittyy asuinpaikan olosuhteiden ja mahdollisuuksien kautta. Asuinpaikka luo eroja esimerkiksi koulutus- ja työllistymismahdollisuuksiin. (Mezchevich, 1984, s. 97–99.) Kyläyhteisöille tyydyttävien yhteyksien olemassaolo on yksi niin sisäisen kuin yhteisön ulkopuolelle suuntautuvan vuorovaikutuksen tärkeimpiä edellytyksiä. (Anderson, 1980, s. 165).

Kooltaan kylät ovat olleet läheiseen vuorovaikutukseen sopivia yhteisöllisen organisoitumisen yksiköitä nykypäiviin asti. Vuorovaikutus on säilynyt välittömänä ja henkilökohtaisena. (Lehtonen, 1990, s. 73.) Kyläläisten keskinäisen konkreettisen vuorovaikutuksen vähentyessä paikalliset vuorovaikutukseen perustuvat sidokset heikkenevät ja myös toiminnallinen yhteisyys vähenee. Eliaksen (1974, xv) mukaan paikallisyhteisöjen kiinteyttä voidaan mitata yksilöiden riippuvuussuhteiden merkittävyydellä. Agraariyhteiskunnassa ihmiset olivat enemmän riippuvaisia paikallisyhteisöistä kuin ulkopuolisesta yhteiskunnasta. Nykyisissä kehittyneissä länsimaisissa yhteiskunnissa paikallisyhteisöllisyyttä tuottavat riippuvuussuhteet ovat vähäisiä. (Anttila, 2004, s. 182; Elias, 1974, s. xx.) Maaseudulla on kuitenkin yhä olemassa sellaisia instituutioita kuin riistanhoitopiirit, kalastuskunnat ja porotalouden paliskunnat, jotka pitävät todennäköisesti yllä Eliaksen tarkoittamia riippuvuussuhteita. Nykypäivänkin käytännön arjessa selviytymiseen tarvittavalle paikalliselle yhteistyölle taustaa ja jatkuvuutta luovat kylillä aikaisemmin vallinneet ja kehittyneet sosiaaliset käytännöt ja rakenteet.

Kyläyhteisöjen tyypillisimpänä yhteistoimintamuotona voidaan pitää kylätoimintaa. Kylätoiminta kehittyi 1970-luvulta alkaen osana kansalaisyhteiskunnan ja suomalaisen talkootoimintaperinteen kehitystä. Kylätoiminnasta muodostui vapaaehtoisen yhteistoiminnan käytäntö, jolla on kehitetty omia elinoloja. Kylätoiminnan yleisin organisoitumisen muoto on kylätoimikunta. 1990- ja 2000-luvun kylätoiminta on joutunut vastaamaan laajemman yhteistyön, taloudellisten panosten kasvamisen ja uudenlaisten vastualueiden ja toimintatapojen haasteisiin. (Hyyryläinen, 2000.) Suomen Euroopan unioniin liittymisen myötä ja kehitysrahojen siirtyessä hankkeisiin

kylätoiminta on liitetty osaksi paikallisia maaseudun kehittämisohjelmia ja hankkeita, ja kylätoimintaan kytkeytyvä suora vaikuttaminen on lisääntynyt. Kyläyhteisö on näin asetettu aktiivisen toimijan rooliin. (Isosuo, 2000, 57; Kumpulainen, 2012). Kun matkailu on liitetty osaksi kylien kehittämishankkeita, kyläyhteisöt ovat saaneet myös matkailukehittäjän roolin (Artikkeli IV).

Kylät ja kyläyhteisöt nostetaan aktiivisen toimijan rooliin myös matkailututkimuksen keskusteluissa. Matkailun paikallisen kehittämisen tutkimuksessa toistuvat samankaltaiset teemat kuin kestävän ja vastuullisen matkailun keskusteluissa. Matkailun kestävän paikallisen kehittämisen lähtökohtana on, että maaseudun asukkaiden tulisi voida osallistua matkailun suunnitteluun, toteutukseen, vaikutusten arviointiin ja hyötyjen jakamiseen. Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana matkailun tutkijat ovat lisääntyvässä määrin peräänkuuluttaneet maaseudun asukkaiden mahdollisuutta vaikuttaa matkailua koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Kehittäjille kohdistettu paikallisen osallistamisen vaade johtaa myös kyläyhteisön aktiivisen osallistumisen odotukseen. (Esim. Höckert ym., 2013; Mettiäinen, ym., 2009; Murphy, 1985; Timothy 2012.)

2.2 Matkailu työnä ja elinkeinona

Maailman matkailujärjestön (UNWTO/Why Tourism) arvion mukaan maailman joka kymmenes työpaikka on vuonna 2016 matkailualoilla. Lapissa matkailun osuus työllisyydestä oli 7,7 prosenttia vuonna 2010, mikä oli suurempi kuin missään muualla Suomessa (Lapin liitto, 2011c). Edellä esitellyt luvut kuuluvat matkailun tyypillisimpien tunnuslukujen joukkoon – matkailun merkittävyyttä mitataan yleensä alan liikevaihdolla, matkailijoiden yöpymis- ja kokonaismäärillä sekä työllisyysvaikutuksilla (esim. Lapin liitto, 2011c; Veijola ym. 2013; UNWTO/Why Tourism). Vaikka luvut kertovat, että matkailu on merkittävä työllistäjä sekä maailmanlaajuisessa että lappilaisessa mittakaavassa, matkailualueiden ja matkailutyön kokonaismerkittävyyttä taloudellisesti on kuitenkin vaikea osoittaa. Matkailun monimuotoisuus ja monialaisuus hankaloittavat työllisyys- ja muiden taloudellisten vaikutusten tilastointia, ja vaikutukset ulottuvat usein esitetyjä lukuja laajemmalle (Ladkin, 2011, s. 1138–1139; Pirttijärvi & Hakkarainen, 2008, s. 18; Veijola ym., 2013). Matkailua voidaan pitää koko tämän päivän työelämän kuvastimena. Tätä roolia sumentaa alan moninaisuus ja matkailutyön mieltyminen, etenkin Suomessa, naisten palvelutyöksi. (Seitsemän teesiä matkailutyöstä; Veijola ym. 2008; Veijola ym. 2013.)

Millaista matkailutyö on sitten työnä ja ammattina, ja miksi sen voidaan olettaa kuvastavan työelämää yleensä? Matkailutoiminta on niin tekemisen kuin tuottamisen näkökulmasta läpileikkaavasti osa nykypäivän yhteiskuntaa. Lähes kaikkien toimialojen tuotteita ja palveluita voidaan myydä matkailijoille, minkä seurauksena matkailutyö

on levittäytynyt monialaisesti lähes kaikkialle. (Baum, 2007, s. 1386; Veijola, 2013, s. 175; Vesterinen & Hakkarainen, 2013, s. 19.) Ala tarjoaa, edellä mainitusta maineestaan huolimatta, välittömästi ja välillisesti monenlaisia työpaikkoja kummallekin sukupuolelle (esim. Tunturi-Lapin työvoimatoimisto, 2012). Matkailutyössä tiivistyvät näkyväksi monet työelämän muutokset ja vallalla olevat käytännöt (Artikkeli II; Veijola ym. 2008; Veijola ym., 2013).

Matkailutyössä näkyvät hyvin niin sanotun uuden työn piirteet. Uuden työn käsite kuvaa työn saamia ulottuvuuksia ja muotoja osana yhteiskunnan muutosta alkutuotannosta ja teollisesta työstä palvelu- ja elämyskeskeiseen työhön. (Artikkeli II; III; Pine & Gilmore, 1999; Sennet, 2002; Valkonen, 2011; Veijola ym., 2013.) Uutta työtä kuvaavia luonnehdintoja ovat persoonan korostuminen, tilapäisyys, määräaikaisuus, oman elämän yrittäjyys, tilan rajattomuus ja ajan epämääräisyys (Artikkeli II; Foucault, 2008; Jakonen ym., 2006; Virtanen, 2006; Veijola ym., 2013; Vähämäki, 2003, s. 16). Matkailulle tyypillinen voimakas sesonkiluonteisuus korostaa edellä mainittuja piirteitä. Toki on muistettava, että nämä piirteet eivät ole meidän aikamme työn aintuolattuisia ominaisuuksia, vaan modernia työtä edeltänyt työn muoto on sisältänyt edellä kuvattuja ominaisuuksia (Artikkeli II, s. 140; Edgell, 2012; Veijola ym., 2013).

Lisäksi matkailutyössä korostuvat naisellisina taitoina ja kykyinä pidetyt ulottuvuudet. Veijolan ja Jokisen (2008) mukaan nykyistä työn yhteiskunnallista järjestystä voidaan kuvata käsitteellä *hostessing society*: naisellisina pidetyt taidot ja ominaisuudet, kuten vieraanvaraisuus, huolehtiminen, järjestyksenpito, kielitaito ja sosiaaliset taidot, ovat nykyään merkityksellisiä kaikilla aloilla, ei vain palvelualoilla. Nämä taidot nousevat läpileikkaavasti esiin kaikissa asiakaskohtaamisissa, erityisesti matkailualalla (Jokinen & Veijola, 2012; Valtonen, 2009; Veijola & Jokinen, 2008; Veijola ym., 2013.)

Lapissa matkailutyön keskittymiä ovat matkailukeskukset. Keskuksien matkailutyön merkittävin kuvaaja on sesonkiluonteisuus; keskuksiin rekrytoidaan vuosittain satoja uusia työntekijöitä (esim. Tunturi-Lapin työvoimatoimisto, 2012). Sesonkiluonteisuuden liittyen matkailutyön erityispiirteitä ovat pitkät työpäivät, epäsäännölliset työajat ja matala koulutustaso. Näiden ominaisuuksien vuoksi matkailun sesonkityöllä on huono maine ja sitä on pidetty väliaikaisena ratkaisuna matkalla varsinaiseen tai parempaan ammattiin. (Duncan, Scott & Baum, 2013; Harju-Autti, 2012, s. 14.) Sesonkityöllä on kuitenkin myös etunsa niin alueen ulkopuolelta tulevien kuin paikkakunnalla asuvien näkökulmasta. Matkailutyöhön houkuttelevat sen mielekkäät työympäristöt, vaihtelevuus, työyhteisön sosiaalisuus ja työhön liittyvät mahdollisuudet oman elämäntyylin toteuttamiseen (Shivas, Riley & Airey, 2003, s. 73; Vaugeois & Rollins, 2007, s. 637) esimerkiksi tekemällä työtä tai viettämällä vapaa-aikaa matkailuympäristössä itselle merkityksellisen harrasteen parissa (Artikkeli III).

Lapin lisääntynyt sesonkiluonteinen matkailutyö näkyy myös matkailukeskusten ulkopuolisilla alueilla uudenlaisina työmahdollisuuksina. Kasvaneet ja monipuolistuneet työmahdollisuudet ovat myös tuoneet alueille uutta työvoimaa sekä uusia

väliaikaisia ja pysyviä asukkaita. Välittömän matkailutyön lisäksi matkailu tuottaa runsaasti erilaista välillistä työtä esimerkiksi vähittäiskaupassa, erilaisten palveluiden ja perushyvinvointi-infrastruktuurin tuottamisessa sekä rakennus- ja maansiirtoaloilla (Satakangas, 2013). Työn sesonkiluonteisuus vaikuttaa työntekijöiden paikkasuhteeseen. Alueen ulkopuolelta tulevilla sesonkityöläisellä paikkasuhte voi olla hyvin erilainen kuin alueella asuvalla. Paikkakuntalaisille tai lähialueiden asukkaille muutaman kuu-kauden työsuhteet mahdollistavat pysymisen paikkakunnalla, ulkopuolelta tuleville lyhyet määräaikaaisuudet voivat olla muuton este. (Artikkeli II; III.)

Työllistymisen lisäksi perinteet, paikalliskulttuuri ja paikallisyhteisöt näkyvät monin tavoin sytjäisten alueiden matkailutyössä. Vaikka matkailu tuo työtä ja lisää alueiden palveluita, myös mielikuvat matkailutyöstä muiden töiden ja elinkeinojen joukossa vaikuttavat matkailutyön asemaan ja arvostukseen paikallisyhteisöissä. Matkailutyötä ei kaikin paikoin hyväksytä oikeaksi työksi, vaan se kantaa ”tonttuilun ja turistien mannekiineina toimimisen” leimaa. Poronhoidon parissa voi yhä kuulla toteamuksen, ettei oikealla poromiehellä ole aikaa matkailutöihin. Tällaiset näkemykset kertovat osaltaan eri elinkeinoinhin sitoutuvista arvoista ja ammatti-identiteeteistä. Elinkeinojen yhteensovittamisessa onkin olennaista, että työntekijällä on mahdollista rakentaa ammatti-identiteettiä, joka ei ole kiinnittynyt vain yhdenlaiseen luonnonkäytön tapaan. Matkailun paikalliselle kehittämiselle on olennaista sen tunnustaminen merkittäväksi elinkeinoksi perinteisempien maaseutuelinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen rinnalla. Tämän eteen on tehty töitä myös uudistamalla Lapin kuntien hallintokäytäntöjä huomioimaan matkailuelinkeinon tarpeet esimerkiksi perustamalla elinkeinoasimiesten virkoja ja elinkeinopalveluiden toimistoja. Siirtymään perinteisen elinkeinon harjoittajasta matkailutoimijaksi liittyy myös monien uusien tietojen ja taitojen haltuunottoa tai vanhojen käyttöä uudeltaisesta näkökulmasta. Esimerkiksi matkailukysynnän tunnistaminen edellyttää näkemystä sekä oman toimintaympäristön mahdollisuuksista että kaupunkimaisten keskusten elämäntavoista ja trendeistä – näkemystä siitä, miten paikalliset tuotteet voivat vastata matkailijoiden kysyntään. Tarvitaan myös tuotteistamis-, myynti-, markkinointi- ja asiakaspalveluosaamista, kielitaitoa ja digitaalisten välineiden ja kanavien hallintaa. (Artikkeli II; III.)

Paikallisten elinkeinojen ja yhteisöjen kytkeytymistä matkailuun tukee myös niiden luonne matkailun vetovoimatekijöinä. Matkakohteen paikallisuus ja paikalliskulttuuri ovat olleet kautta aikojen luonnon ohella matkailun vetovoimatekijöitä. Tämä huomioidaan myös kehittämistä ohjaavien asiakirjojen linjauksissa (Artikkeli I; Lapin liitto, 2003; 2008; 2011b; 2015; KTM, 2006; TEM, 2010.). Paikalliskulttuurin ja paikallisten elinkeinojen sekä niihin liittyvien tuotteiden ja palveluiden tuottaminen matkailijoille sekä luovat sisältöjä matkailutyölle että synnyttävät elinkeinoinhin kytkeytyvää matkailutyötä. Lapin matkailun tunnetuin ja näkyvin esimerkki paikalliskulttuurin hyödyntämisestä on saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin käyttö matkailussa ja matkailutyössä. Saamelaisuutta ja saamelaiskulttuurin elementtejä hyödynnetään

muun muassa mainonnassa, matkailutyöntekijöiden vaatetuksessa ja ohjelmalvelutuotteissa. Osaltaan viittaukset kulttuuriin voivat kuitenkin valitettavasti olla joko kulttuurista vääristeleviä tai sisältää jopa kokonaan siihen kuulumattomia elementtejä (kuten Lapin kaste). (Saarinen, 2006, s. 35; Tervola, 2012; Veijola ym., 2013.)

Saamelaisuuden lisäksi myös muulla lappilaisella paikalliskulttuurilla on vahva rooli kylien matkailun kehittämisessä. Esimerkiksi perinteiset elinkeinot niin uusine kuin vanhoine käytäntöineen, perinteineen ja paikallistarinoineen ovat osa kylien ja keskusten kulttuuripääomaa, vetovoimatekijöitä, tuotteita ja palveluita. (Artikkeli II.) Kiinnostus ja pyrkimys tallentaa, säilyttää ja elvyttää paikallisia perinteitä, kulttuuria ja tarinoita yhdistää matkailun kehittämisen näkökulmia paikallisyhteisöjen intresseihin. Monissa kehittämishankkeissa paikallisia tarinoita on kerätty kirjoiksi (esim. Hakkarainen & Leskinen, 2001; Kivinen, 2014), ääni- ja videotallenteiksi (esim. Tarinoiden Inari; Kylä kuvaa -hanke) sekä paikallisten omaan käyttöön että matkailutuotteistamisen välineiksi. Hankkeet ovat myös synnyttäneet kokonaan uudenlaista työtä. Samaan aikaan kun kylien kehittämisestä hankkeiden avulla on tullut osa kylätoimintaa, hankekehittämisestä on tullut yksi kyliin sijoittuva matkailutyön muoto – työ, jota tekevät sekä yksilöt että yhteisöt.

2.3 Matkailun toimintatilaa kartoittamassa

Toimintatilan käsitteen avulla kuvaan paikkasidonnaisen matkailun kokonaisuutta matkailutoiminnan ja -toimijoiden yhteyksien näkökulmasta. Massey (1995, s. 54–59; 2003, s. 60–65) mukaan kaikilla yhteiskunnan toimijoilla on oma toimintatilansa. Esimerkiksi yksilön toimintatila muodostuu arjen reiteistä ja paikoista, kuten työstä, koulusta, vapaa-ajan toiminnoista sekä yhteyksistä paikallistason ulkopuolelle. Toimintatilan käsite juontuu maantieteen piirissä käydyistä keskusteluista, joissa on pyritty kuvaamaan yksilöiden tilallista käyttäytymistä ajan ja tilan muodostamassa kokonaisuudessa (ks. esim. Hägerstrand, 1974). Useissa tutkimuksissa on selvitetty erilaisten päivittäisten toimintojen konkreettista sijoittumista ajassa ja tilassa kvantitatiivisen mittaamisen keinoin. Mittaamisen kohteena ovat olleet toiminnan fyysiset paikat, siirtymät paikasta ja toiminnasta toiseen, toimintojen kestot ja toistot sekä toiminta-alueet. (Esim. Kamruzzaman & Hine, 2012; Schönfelder & Axhausen, 2002; Silm & Ahas, 2014.) Tekniikan kehittyminen on tuonut mittaamiseen mukaan esimerkiksi telerietojen ja paikkatietojärjestelmien käytön (esim. Kwan, 2002; Silm & Ahas, 2014).

Yhteiskunnan toimintojen aikamaantieteellistä kuvausta on kritisoitu liian yksinkertaistavana ja sosiaaliset ulottuvuudet laiminlyöväksi näkökulmana (Davies, 2001, s. 134). Massey korostaakin omassa toimintatilakäsitteen määrittelyssään sosiaalisen merkitystä. Paikat eivät ole niinkään yhtenäisiä ja erillisiä, vaan ne ovat ihmisten sosiaalisten suhteiden kautta luonteeltaan sekä avoimia että linkittyneitä toisiinsa.

Toimijoiden kohdatessa toisiaan paikat saavat uusia erityispiirteitä ja paikat muuntuvat – eli toimintatila ei ole staattinen vaan prosessiluonteinen tila, joka luodaan, josta neuvotellaan ja jota uusinnetaan päivittäisissä toiminnoissa. Toimintatilaa määrittävät kussakin tilanteessa vaikuttavat sosiaaliset säännöt, toimijoiden omaamat resurssit ja kompetenssit (Jyrkämä, 1999, s. 148). Massey määrittelemää toimintatilakäsitettä on käytetty matkailututkimuksessa määriteltäessä matkakohteeseen muodostuvaa toimintatilaa paikallisten näkökulmasta (Angeria, 2009) ja tarkasteltaessa matkailukeskuksen kehittämisen vaikutuksia paikallisten toimintaan (Lankila, 2012).

Kun kaikilla toimijoilla on oma toimintatilansa, toimintatiloista muodostuu väistämättä verkostoja. Kun paikkaa kuvataan toimintatilakäsitteen avulla erilaisten toimijoiden risteyskohtana, siihen liitetään ajatus ajallisista ja tilallisista verkostoista. Paikan muodostuessa toimijoiden ja toimintojen verkostoista ovat tilalliset paikan kuvaukset ja määritykset aina jollakin muotoa verkostanalyseja (van der Duim 2007, s. 972). Verkostojen rakenne muuttuu sen mukaan, minkä toimijan näkökulmasta verkostoja tarkastellaan. Eri verkostojen näkyväksi tekemisellä selkiytetään sitä, millaisiin toimintatiloihin matkailu kuuluu ja millainen toimintatila matkailun ympärille rakentuu. Toimintatilojen tarkastelu eri toimijoiden näkökulmista auttaa hahmottamaan matkailun paikallista roolia sekä arvioimaan keinoja, joilla matkailuelinkeino voidaan eri toimijoiden näkökulmasta kehittää.

Nyky-yhteiskunnan mahdollistaessa yhteydet toisiin toimijoihin ympäri maailman paikkojen toimijoiden verkostot samanlaistuvat, ja ne muuttuvat ikään kuin avoimiksi ”maailman kyliksi”. Eli samalla kun toimintatilojen ulottuvuudet kasvavat ja moniutkaistuvat, moniulotteisiin sosiaalisiin yhteyksiin perustuvat toimintatilat ikään kuin kutistuvat ja yhtenäistävät paikkoja. (Harvey, 1989, s. 240.) Toisaalta paikkojen erottautumiskyvyn voidaan nähdä korostuvan globalisaation, kansainvälistymisen ja liikkuvuuden lisääntyessä (Harvey, 1989, s. 295–296; Urry, 1995, s. 23). Paikkoja pyritään erottamaan muista ”maailman kylistä” myös globaalien toiminnan näkökulmasta. Paikkojen erityispiirteet voivat muodostua maailmanlaajuisten toimintakäytäntöjen, kuten talouden toimintalogiikkaan liittyvien erityispiirteiden, kautta; paikkojen erityisyyttä voidaan tuottaa esimerkiksi kuvaamalla niitä toimintaympäristöinä yrittäjävälisiksi, palveluiltaan matkailijoille tai vaikka investoijille sopiviksi (Urry, 1995, s. 23).

Nyky-yhteiskunnassa liikkuvuuden ja muutoksen korostuminen on johtanut usein paikkojen muutoksen tarkasteluun (esim. Knuutila ym., 2008). Lehtinen (2006, s. 47) kritisoikin Massey avoimen ja kohtaamisissa muuttuvan paikkakäsitteen väheksyvän paikkojen itsenäistä erityisyyttä. Massey puolestaan selittää yhteisöjen erityisyyttä paikallisilla rakenteilla (Massey, 1995, s. 113–114) ja paikkoihin kiinnittyvien toimintatilojen erityisellä sijainnilla toimijasuhteidenverkostoissa (Massey, 2008, s.15). Massey (1995, s. 113–114) mukaan yhteiskunnan yleiset prosessit toteutuvat eri tavoin erilaisissa paikallisissa rakenteissa. Paikkojen historiallisesti perityt rakennepiirteet muokkaavat ja asettavat uusille toiminnoille erilaisia ehtoja, ja siten kehitys tuottaa

erilaisia lopputuloksia ja luo paikan luonteen. Eli inhimillinen toiminta tapahtuu tietyn alueen tilallisten ja ajallisten rajoitteiden puitteissa (Hägerstrand, 1974, s. 276). Toimintatilan tarkastelu yksinomaan avoimena ja alati muuttuvana jatkaa muutoksen korostamista. Toimintatilan prosessimaisuudesta huolimatta Massey'n (1995, s. 113–114) kuvailema paikan erityisyys johtuu osin paikallisista fyysistä elementeistä ja sosiaalista rakenteista, näin ollen paikkojen erityispiirteet voivat edustaa pysyvyyttä ja paikassa olemista. Tämän vuoksi jatkuvan muutoksen rinnalla on syytä tarkastella myös paikkojen toimintatilojen pysyvyyttä ylläpitäviä tekijöitä. Miksi paikassa halutaan pysyä ja millä keinoin esimerkiksi syrjäiset kylät ovat säilyttäneet ja voivat jatkossa säilyttää omaleimaisuutensa muutosten keskellä? Nämä tekijät ovat myös useimmiten niitä, jotka erottavat paikan muista paikoista (ks. Harvey, 1989, s. 295–296; Urry, 1995, s. 23) ja joita voidaan käyttää hyväksi esimerkiksi matkailun kehittämisessä. Massey (2008, s. 24) kuitenkin muistuttaa, että paikoilla ei ole yhtä ja ainoaa todellista merkitystä ja identiteettiä ja paikan saama merkitys voi vaihdella toimintatilasta toiseen.

Koska toimintatilat ja niiden rajat eivät ole pysyviä, ne ovat myös avoimia politiikalle ja kamppailulle (Massey, 2008, 60). Kylien ja luontoalueiden näyttäytyessä toimintatilojen risteyspaikkona kamppailut voivat konkretisoitua esimerkiksi kysymykseen siitä, minkä elinkeinon toimintatilaa pidetään merkityksellisimpänä ja ensisijaisena. Luonnonkäyttömuotojen toimintatilojen yhteensovittaminen on jatkuva prosessi, jossa esimerkiksi eri käyttömuotojen muutosprosessit voivat tapahtua hyvin monilla merkitystasoilla. Eri toimijat käsittävät, käsitteellistävät ja rakentavat luonnonkäytön tilaa eri tavoin ja erilaisissa merkitystodellisuuksissa (Shove, Pantzar & Watson, 2012). Matkailutoiminnan kokonaisuudessa inhimillisen toiminnan tilallisten ja toiminnallisten ulottuvuuksien rinnalla ovat merkittävässä roolissa myös toimintaan sitoutuvat aikakäsitykset merkityksineen (ks. Urry, 1995, s. 18–20). Voidaan sanoa, että aika ja erilaiset aikakäsitykset muodostavat oman tilallisen ulottuvuutensa toiminnan ympärille (Tennberg, 2004, s. 10). Esimerkiksi luonnonkäytössä vuodenkiertoon rakentuva syklinen aikakäsitys on läsnä lineaarisen kalenteriajan rinnalla, ja paikoin syklinen aikakäsitys, kuten poronhoidon vuodesta toiseen jatkuva kiertokulku, voi olla jopa vallitseva ajankäsitystapa. Tämän tapainen luonnonkäyttömuotojen sitoutuminen erilaisiin aikakäsityksiin ja aikajänteisiin lisää eri toimintatilojen yhteensovittamisen moniulotteisuutta.

Massey'n kuvaamassa toimintatilassa esimerkiksi kylä, luonto ja yhteisö luovat toimijoiden toimintatilojen vaikutuspiirissä olevan interaktiivisen näyttämön. Kun paikassa kohtaavat toisiaan leikkaavat sosiaaliset suhteet ja toimintatilat, paikka on myös yhtä aikaa sekä näiden sosiaalisten kohtaamisten että kohtaamisista syntyvien vaikutusten näyttämö. (Massey, 2003, s. 66.) Liittämällä Massey'n (1995; 2003) sosiaalisia suhteita kuvaavaan toimintatilan käsitteeseen toimijaverkkoteorian näkökulma ei-inhimillisistä toimijoista voidaan paikallisia verkostoja tarkastella eri näkökulmista. Näkökulmien yhdistäminen auttaa tarkastelemaan erilaisia matkailuilmiöön liittyviä käytäntöjä

sekä tekijöiden verkostojen järjestäytymisen tapoja ja tekee siten näkyväksi matkailun moninaisuutta (ks. Jóhannesson, Ren & van der Duim, 2015b). Näin voidaan myös tuoda paremmin esiin paikkojen erityislaatuista (ks. Harvey, 1989, s. 295–296; Urry, 1995, s. 23). Syrjäisessä kylässä harjoitettavaan matkailuun vaikuttavat asukkaiden toiminnan lisäksi paikalliskulttuuri, kulkemisen teknologiat, luonnon elementit – kuten kasvit, eläimet, tunturit, hiljaisuus ja revontulet – sekä ihmisen tekemät rakenteet, kuten tieverkostot, tekojärvet ja kaivokset. Nämä elementit rakentavat omalta osaltaan matkailun toimintatilaa vetovoimatekijöinä ja infrastruktuurina sekä mahdollistajina ja uhkina. Siksi matkailutoiminnan verkostoja tarkasteltaessa on syytä huomioida nämä ei-inhimilliset tekijät. (Artikkeli IV.)

Tarkastelemalla matkailun ja matkailuyrittäjien toimintatilaa myös suhteessa ei-inhimillisiin toimijoihin voidaan hahmottaa inhimillisten toimijaverkostojen lisäksi kylän sisäistä matkailun toimijaverkosta ja sen linkittymistä alueeseen, muihin kyliin, matkailukeskuksiin sekä luonnonresursseihin ja -ilmiöihin. Toiminnan järjestäytymisen tarkastelu muidenkin kuin kehittämistoimintaan tavanomaisesti liitettyjen keskeisten toimijoiden ja toiminnan ulottuvuuksien näkökulmasta voi auttaa matkailun tuotekehittämissä, matkailun turvallisuuden edistämässä tai matkailun paikalliseen kehittämiseen liittyvien ongelmien ratkaisemisessa. Esimerkiksi poronhoidon toimintaympäristöä käsittelevissä tutkimuksissa on nostettu keskiöön muun muassa ilmastomuutoksen (Heikkinen, Kasanen & Lépy, 2012) ja elinkeinon markkinaistumisen (Kietäväinen, 2016) vaikutukset elinkeinoon. Tutkimukset osoittavat, että molemmat tekijät muokkaavat sekä elinkeinon toimintatiloja että tehtävämaisemia (ks. Heikkinen ym., 2012; Kietäväinen, 2016).

Kylien ja kyläyhteisöjen yhteiskunnallinen muutos on muokannut myös kylien toimintatiloja (Rannikko, 2008). Aikaisemmin merkittävät paikalliset sosiaaliset siteet ja roolit ovat osittain korvautuneet tai saaneet rinnalleen laajempia verkostoja ja uusia yhteisöjäkin. Kylätason sisäiset verkostot ovat vähentyneet aiemman aktiivisen yhdistystoiminnan hiljentyessä. Kylien sisäisten asioiden rooli kyläläisten elämässä on muuttunut ja kaventunut, kun kylien elämän suunta kohdistuu ihmisten töiden ja vapaa-ajan viettotapojen myötä kylästä pois päin. (Holmila, 2001, s. 141.) Toisaalta ihmisten suhteet kylän ulkopuolelle lisääntyvät myös kyläkeskeisestä näkökulmasta. Kylien elinkeinotoiminta linkittyy alueellisiin ja kansallisiin toimijoihin sekä kansainvälisiin toimintakenttiin; internetyhteydet mahdollistavat kontaktien ja verkoston helpon levittäytymisen lähes mihin maailman kolkkaan tahansa. Paikalliset toimintatilat laajenevat kokonaisuudessaan (Massey, 2003). Elinpiirien laajeneminen kasvattaa kyliin liittyviä symbolisia yhteisöjä, ja paikallisyhteisöllisyys saa uusia ilmenemismuotoja tiukan alueellisen sitoutumisen sijaan. Avoimempana ja laajempana toimintatilana kylä voi toimia merkityksellisenä paikkana muun muassa kylästä pois muuttaneille, alueen tai paikan kulttuurista kiinnostuneelle, kylässä säännöllisesti vieraileville loma-asukkaille ja eri luonnonkäyttäjryhmille. (Tuulentie, 2016, s. 278.)

Samalla kun kyläläisten toimintatila on laajentunut, laajentumista on tapahtunut kyläyhteisönkin toimintatilassa. Kehittäjäroolin vahvistuminen edellyttää kyläyhteisöltä yhteisötoimijana toimintayhteyksien laajentamista ja kasvattamista. Paikkaan ja yhteisöön sitoutuvan matkailun kehittämisessä onkin osittain kyse myös kyläyhteisön halukkuudesta ja kyvystä laajentaa toimintatilaansa.

2.4 Tehtävämaisema yhteisön ja elinkeinojen kuvaajana

Kun paikka nähdään tapahtumien ja toiminnan kautta, paikkaa ei voida ymmärtää vain osiansa summana vaan on huomioitava erilaisten muutostekijöiden ja -prosessien paikkakohtaiset yhteisvaikutukset (Lehtinen, 2006, s. 48). Tim Ingoldin (2000, s. 325) mukaan tietyn yhteisön sosiaalisista käytännöistä, toiminnoista ja tehtävistä rakentuu yhteisön *taskscape* eli *tehtävämaisema*. Tehtävämaiseman käsitettä on käytetty antropologian ja arkeologian kentillä. Käsitteen avulla on hahmotettu paikan ajallisuutta ja ajallisuuden ulottuvuuksia (Hicks, 2016; Kaaristo & Järv, 2012), arkeologista tietoa (Hicks, 2016), kulttuurin välittymistä (Premo & Tostevin, 2016) ja elinkeinojen muutosta (Jampel, 2016). Tim Edensor (2006) on käyttänyt käsitettä kuvatessaan paikkakokemuksen muodostumista matkailussa. Tehtävämaisema sitoutuu aina tiettyyn yhteisöön ja paikkaan. Kun paikallisen yhteisön yksilöiden sosiaaliset toiminnot kohtaavat, muodostuvat yhteisön tehtävämaisemat, joissa yhteisön jäsenten tekemät toimet ja työt ovat olennainen osa sosiaalisen elämän kokonaisuutta.

Elinkeinoissa ja yhteisöllisessä toiminnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat ihmisten rooleihin, asemaan ja toimintoihin yhteisöissä, joten muutokset muokkaavat myös tehtävämaisemia. Tehtävämaisema muuntuu fyysisen maiseman tavoin toimijan siirtyessä tehtävästä toiseen. Mutta samoin kuin aistittavassa maisemassa, tehtävämaisemassa on olemassa elementtejä, sosiaalisia rakenteita, jotka tuottavat maiseman perustan. (Ingold 2000, 199.) Tehtävämaisema voidaan siis yhtäältä nähdä pysyvyyttä rakentavana ja toisaalta jatkuvasti muuttuvana ja uusiutuvana jäsenyyksensä yhteisön toimista ja suhteista. Kuten maisema muodostuu materiaalisten tekijöiden ja luonnonilmiöiden summana, tehtävämaisema muodostuu maisemaan liittyvistä toiminnoista ja tehtävistä.

Ingoldin hahmottaman tehtävämaiseman toiminta muodostuu erilaisista tehtävistä (task) ja taidosta (skill) suorittaa tehtävä. Tehtävämaiseman kokonaisuudessa kaikilla sen toimijoilla on oma yhteisön tunnistama tehtävä, ja tehtävän toteuttaminen edellyttää toimijalta tietynlaista taitoa. Tehtävät ja niihin liittyvät taidot määrittelevät, kuka sinä olet. Se, että taidot sitoutuvat tehtävämaiseman toimintoihin, ei tarkoita, että kyseinen toimija olisi taitavin omassa toimessaan, mutta hänellä on kyky toimia siinä. (Ingold, 2000, s. 325.) Paikallisen yhteisön jäsenten tehtävien lomittuessa toisiinsa erilaisissa työnteon ympäristöissä muodostuu yhteisön tehtävämaisema, jossa jokainen toimi ja tehtävä sisältyvät sosiaalisen elämän kokonaisuuteen. Kalastaja kalastaa, po-

romies hoitaa karjaansa, kyläaktiivi toimii omassa tehtävässään kylän ja kyläyhteisön hyväksi. Samankaltaiselta näyttävät olemisen ja tekemisen tavat voivat saada myös rinnakkaisia tai tilannesidonnaisia merkityksiä. Esimerkiksi kun perinteisten elinkeinojen käytäntöjä tuotetaan matkailun kontekstissa, luonnossa olemisen merkitys muuttuu ja toimista ja tehtävistä muodostuu eri tehtävämaisemien osia, joiden toteuttamiseen voidaan myös vaatia erilaisia taitoja. Uusien taitojen omaksuminen voi myös haastaa sukupuolittuneita käsityksiä työstä. Perinteisten elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen tehtävämaisemat pitävät usein sisällään sukupuolittuneita ennakoasetelmia siitä millaiset tehtävät ovat naisten töitä tai miesten töitä (ks. Veijola ym., 2013, s. 177; Brandth & Haugen, 2005, s. 20.)

Toiminnan muodot ja tehtävät kattavat koko ihmiselämän, ja periaatteessa palkkatyö on yksi inhimillisen toiminnan ulottuvuuksista, osa elämää. Kapitalistinen ajattelu on kuitenkin erottanut työn ja sosiaalisen elämän erillisiksi. Tähän erotteluun Ingold liittää kaksi elämisen näkökulmaa: asustamisen (dwelling) ja kulutushyödykkeen (commodity) näkökulmat. Asustamisen näkökulmassa toiminta sitoutuu paikkaan ja tehtäviin. Myös aika määrittyy toiminnan kautta ja aika esimerkiksi mitataan tehtävään kuluvana aikana. Toiminnan tulos kuten työ on puolestaan yhtä kuin taitavasti hoidettu tehtävä. Kulutushyödykennäkökulma eroaa asustamisesta erityisesti ajan ja toiminnan käsitteellistämässä. Toiminta eritellään ansiotyöhön ja yksityiseen vapaa-aikaan. Aikaa ei niinkään määritellä toimien ja tehtävien kautta vaan se ensisijaisesti jakautuu vapaa-aikaan ja kelloon sidottuun aikaan. Kulutusnäkökulmassa toiminnan tulokset ja tuotanto jakautuvat karkeasti ottaen yksilölliseen luovuuteen ja massatuotantoon. (Ingold, 2000, s. 324–326.)

Länsimaisessa yhteiskunnassa vallitsee elämänmuoto, joka tekee ihmisten elämästä jatkuvaa tasapainoilua asustamisen ja kulutushyödykennäkökulmien välillä (Ingold, 2000, s. 324–326). Esimerkiksi matkailullisessa luonnonkäytössä ovat läsnä yhtä aikaa traditionaalisen, modernin ja jälkiteollisen yhteiskunnan toimintatavat. Perinteisille luonnonkäyttötavoille luonto muodostaa olemassaolon ajallisesti ja tilallisesti koetun paikan ja elinympäristön. Modernin teollisuusyhteiskunnan eetoksen mukaan luonto ajatellaan eri toimijoiden resurssiksi, jota pyritään hallitsemaan ja hoitamaan tehokkaasti. Jälkiteollisessa yhteiskunnassa luonnon ja kulttuurin määritelmät kietoutuvat yhteen ja luonnosta tulee elämyksinä markkinoituja tuotteita. (Keskitalo-Foley, 2006; Suopajarvi, 2003.)

Tehtävämaisemia määrittelevät vuorovaikutussuhteiden laadun ohella erilaiset kokemukselliset ulottuvuudet ja aikarakenteet. Ihmisen suhde paikkaan on suhteellinen ja aikaan sidottu; menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat läsnä tässä ja nyt, kerroksellisenä ja koettuna todellisuutena (Karjalainen, 1997, s. 236). Paikoissa eläneet ihmiset ja yhteisöt ovat jättäneet jälkiä omista tehtävämaisemistaan. Eletty aika tulee merkityksellisellä tavalla esille, kun näitä jälkiä uusinnetaan ja tulkitaan sosiaalisessa kanssakäymisessä. Esimerkiksi luonnon elementit ja muut materiaaliset elementit kantavat muistijälkiä eletystä elämästä, ja näin tehtävämaiseman fyysiset ulottuvuudet

tukevat sosiaalista muistia ja tehtävämäiseman säilymistä. (Ingold, 2000, s. 324–326; ks. myös Karjalainen, 1997, s. 236.)

Eri tehtävämäisemiin kiinnittyvät aikatilat saavat ajan ikään kuin kulumaan eri tavalla (Ingold, 2000, s. 324–326; Kaaristo & Järv, 2012, s. 122). Perinteiseen elinkeinoon, kuten poronhoitoon, kiinnittyvä tehtävämäisema voi säilyä vuosikymmenien ajan samankaltaisena. Toimijat voivat jakaa tehtävämäisemänsä vuosikymmeniä, jopa koko elämänsä ajan samojen toimijoiden ja suurin piirtein samankaltaisena pysyvän toiminnan parissa, samassa fyysisessä maisemassa. Näin tehtävämäisema siirtää perinteitä ja kulttuuria läpi ajan sukupolvelta toiselle. (Ks. Premo & Tostevin, 2016.) Erialaisten aikatilojen tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen kiinnittävät myös matkailutuotteita paikkaan. Esimerkiksi Kaariston ja Järvin (2012) mukaan maanviljelijät ja matkailuyöntekijät voivat luoda paikan tuntua välittämällä maaseutu ympäristön elettyjä aikatiloja matkailijoille, tuomalla toiminnan hitaamman temmon ja urbaanin äänimäiseman äännettömyyden tunnistettavaksi ja tarinalliseksi osaksi paikkaan sidottua matkailukokemusta.

Paikoilla on siis historiansa, mutta tulkinnat menneisyydestä tuotetaan aina uudestaan ja uudestaan nykyisyyden kautta (Massey, 2008, s. 14; Riikonen, 1997). Kokemuksellisesti sama asuinalue voidaan nähdä ja kokea monin eri tavoin; sama alue voi saada paikallisyhteisöjen sisällä toisistaan poikkeavia aikasidonnaisia merkityksiä. Usein esimerkiksi eri sukupolvet hahmottavat kylän eri tavoin. (Riikonen, 1997, s. 189.) Aiemmille sukupolville kylä on voinut olla selkeä oma alueellinen yksikkö, jonka olemassaoloa on vahvistettu asukkaiden kasvokkaisen vuorovaikutuksen sosiaalisissa käytännöissä. Toiminnallisen yhteisyyden vähentyessä symbolinen yhteisyyden rooli korostuu kylien yhteisöllisyydessä ja sosiaalisten siteiden pohjana voi olla muun muassa yhteinen historia, sukulaisuus, kulttuuri, ymmärrys ja arvomaailma. (Holmila, 2001, s. 140.) Kylän institutionaalisen aseman heiketessä omassa aluejärjestelmässään kylän olemassaoloa tukevat sosiaaliset käytännöt voivat siirtyä vain muistinvaraisiksi osiksi alueen sosiaalista historiaa. Toiminnallisten käytäntöjen muuttuessa muistinvaraisiksi niiden elävyys on kiinni alueen sosiaalisesta muistista. (Ks. Ingold, 2000, s. 324–326; ks. myös Karjalainen, 1997, s. 236; Riikonen, 1997, s. 189.)

Toimijoiden kohtaamiset kunkin toimijan toimintatilassa voivat olla ainutkertaisia, hetkellisiä kohtaamisia, tai ne voivat olla toistuvia. Olivatpa kohtaamiset yksittäisiä tai säännöllisiä, kun niihin kytkeytyvät toimet ja tehtävät saavat merkityksensä osana yhteisön sosiaalisesti tulkitsemaa kokonaisuutta, toimista ja kohtaamisista muodostuu tehtävämäisema (Ingold, 2000). Matkailuun sitoutuvat tehtävämäisemat ovat usein nopeamman muutoksen sekä uusintamisen kohteena. Nopeasti muuttuvat tehtävämäisemat edellyttävät myös toiminnan nopeaa uudistamista, ja toiminnan kyvykkääseen suorittamiseen voidaan tarvita usein uusia taitoja. Kun matkailu yhdistetään perinteiseen elinkeinoon, voi matkailuelinkeinon nopeat muutokset tuoda muutospaineita myös perinteisten elinkeinojen tehtävämäisemiin.

3 Toimintatutkimus ja tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänäni oli toimintatutkimukseen ja etnografiaan pohjautuva taustatutkimus. Tutkimukseni ensimmäisessä vaiheessa perehdyin Lapin matkailua ohjaaviin strategioihin sekä matkailuun työnä ja elinkeinona, minkä jälkeen keskityin matkailutyön toimintatilaan ja tehtävämaisemaan kylässä. Toimintatutkimus tarjosi menetelmän tarkastella matkailutoiminnan kehittämistä käytännössä siinä yhteisössä, jota ilmiö koskettaa. Matkailustrategioiden ja -työn tarkastelussa olen käyttänyt myös muita kuin toimintatutkimuksen toimintaan sitoutuvia aineistoja. Niiden avulla olen menetelmällisesti hankkinut tietämystä ja asiantuntijuutta toimintatutkimuksen toteuttamiseen. Toimintatutkimuksen avulla käsitelimme yhdessä tutkimuksen osallistujaryhmän kanssa niitä ongelmakohtia, joita he liittivät ilmiöön, ja pyrimme etsimään niihin ratkaisuita. (Ks. Reason & Bradbury, 2008; Zuber-Skerritt, 1996). Etnografia vaikutti toteuttamani toimintatutkimuksen rakentumiseen sekä toteutuksen että valitsemieni menetelmien osalta. Toimintatutkimus ja toiminnan kehittäminen tukeutuivat näkemykseen etnografisesta tutkimuksesta tulkintaa rakentavana prosessina, jossa yhdistyvät tutkijan teoreettinen tietämys sekä tutkijan ja tutkittavien käytännön tiedot ja näkökulmat (Syrjälä ym. 1994, s. 68). Tässä luvussa esittelen ensin toimintatutkimusmenetelmää lähestymistapana ja teoreettisena välineenä², sen jälkeen Lokan toimintatutkimusprosessia, keräämiäni aineistoja ja analyysimenetelmiä.

3.1 Toimintatutkimus lähestymistapana ja teoreettisena välineenä

Toimintatutkimusmenetelmän keksijäksi mielletään yhteiskuntatieteilijä Kurt Lewin, joka yli 50 vuotta sitten halusi muokata käytännönläheisen metodin, ja hänet mainitaan yleisesti toimintatutkimuksen ”isänä” (ks. esim. Dickens & Watkins, 1999; Ottosson, 2003; Perry & Gummesson, 2004). Toimintatutkimuksen historia ulottuu kuitenkin Lewiniä kauemmaksi. On esimerkiksi väitetty, että myös muut yhteiskunnan

---

2 Alaluku 3.1 Toimintatutkimus lähestymistapana ja teoreettisena välineenä pohjautuu *Artikkelin V* lisäksi artikkeleideni 1) *Paras poro ei olekaan pakkasessa vaan pihamaalla? Toimintatutkimuksella tietoa elinkeinojen muutoksesta* ja 2) *Etnografia kehittämisen välineenä* toimintatutkimusta kuvaaviin osuuksiin. (Artikkeli V; Haanpää ym., 2014; Hakkarainen, 2007).

uudistajat, kuten Collier, Lippitt ja Radcke, käyttivät toimintatutkimusta 1940-luvulla (ks. esim. McKernan, 1991). Lisäksi on jotain näyttöä siitä, että tämä metodologinen lähestymistapa oli jo käytössä koulutuksessa 1800-luvun lopussa ja kaupunkisuunnittelussa 1900-luvun alussa (McKernan, 1991). Suomessa sitä on sovellettu muun muassa koulun, opettajantyön ja opettajankoulutuksen kehittämisessä sekä kehittävässä työntutkimuksessa (Heikkinen, Kontinen & Häkkinen, 2006, s. 60). Näiden lisäksi toimintatutkimuksella on oma tunnustettu paikkansa suomalaisen kylätutkimuksen kentällä. Metodiat on sovellettu erityisesti 1970 ja -80 luvun taitteen kylätoimintaa ja kylien organisoitumista käsittelevässä tutkimuksessa. (Grönfors, 1982, s. 121.)

Toimintatutkimukselle on annettu lukuisia tarkentavia nimityksiä, kuten osallistava toimintatutkimus, kriittinen toimintatutkimus, luokkahuonetutkimus, etnografinen toimintatutkimus, collaboratory inquiry, action science sekä action learning (Dickens & Watkins, 1999; Grönfors, 1982; Heikkinen ym. 2006; Ozanne & Anderson, 2010; Reason & Bradbury, 2001). Eroavaisuudet juontuvat tutkimusten erilaisista teoriataustoista sekä menetelmällisistä painotuseroista tavoitteiden, osallistavuuden ja yhteisöllisyyden osalta (ks. Reason & Torbert, 2001). Toimintatutkimuksellisia suuntauksia on jaoteltu myös Habermasin (1972) kuvaaman kolmen tiedon ehdon mukaisesti, eli tekniseen, käytännölliseen ja kriittiseen tutkimussuuntaukseen. Ne eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia, vaan tutkimus voi määrittäytyä eri vaiheissaan joko yhden tai useamman suuntauksen mukaisesti. (Esim. García-Rosell, 2013; Grundy, 1982; Holter & Schwartz-Barcott, 1993.) Toimintatutkimukseen liittyviä tieteenfilosofisia lähestymistapoja ovat pragmatismi, realistinen konstruktivismi, fenomenologia ja hermeneutiikka (Heikkinen, Huttunen, Kakkori & Tynjälä, 2006, s. 172; Jyrkämä, 1999, s. 139). Toimintatutkimusta voidaankin pitää sateenvarjoterminä, jonka alle sopii monenlaisia määritelmiä ja tutkimustraditioita (esim. Johnson, 2006; Reason & Bradbury, 2001, s. xxiv). Koska menetelmä on avoin erilaisille lähtökohdille, se mahdollistaa menetelmän ja tutkimuksen muotoilemisen tutkimusongelma- ja ryhmälähtöisesti.

Toimintatutkimuksen piirteet

Toimintatutkimuksen avulla pyritään ensisijaisesti sekä tuottamaan uutta tietoa että muuttamaan tutkimuksen avulla mahdollisimman reaaliaikaisesti erilaisia asiantiloja edistämällä ja parantamalla niitä tavalla tai toisella (Kuula, 2001, s. 11). Laajasti ymmärrettynä toimintatutkimuksen prosessia voidaan kuvata strategiana tai lähestymistapana, joka tähtää muutokseen (toimintaan) ja ymmärtämiseen (tutkimukseen) samanaikaisesti (Ballantyne, 2004; Kemmis & Wilkinson, 1998). Tutkimuksen tuloksena ei aina välttämättä ole toiminnan konkreettinen muutos; lisääntynyt ymmärrys omasta toiminnasta voi joissakin tapauksissa tukea ratkaisua käytännön toiminnan jatkamisesta entisellään (Johnson, 2006).

Muutosintervention lisäksi keskeisiä toimintatutkimukseen liittyviä määreitä ovat tutkimuksen käytännönläheisyys ja yhteisöllinen toteutustapa (Heikkinen, 2006, s.

27). Ihmisten arkisia käytäntöjä käsiteltäessä käytännönläheisyys on usein teoreettista lähestymistapaa käyttökelpoisempi. Ihmiset elävät ja työskentelevät keskellä hiljaista tietoa omasta toiminnastaan. He eivät kuitenkaan välttämättä osaa kuvailla, mitä ja miten he oikeastaan kaiken tekevät ja mitä he omasta toiminnastaan tietävät. (Heikkinen, 2006, s. 34.) Toimintatutkimuksen yhtenä tavoitteena on, että ihmiset valtautuisivat ja vapautuisivat käsittelemään omaa elämäänsä koskevaa käytännön tietoa arvioimalla omaa toimintaansa monipuolisesti (Gaventa & Cornwall, 2001, s. 73). Tietoa omasta toiminnasta tuotetaan ja käsitellään osallistujien oman arjen kontekstissa, ja tutkimuksen avulla pyritään lisäämään ihmisten uskoa omiin kykyihinsä ja tehtävämahdollisuuksiinsa – tavoitteena kehittää toimintaa omalta kannalta paremmaksi (Grönfors, 1982, s. 119; Heikkinen, 2006, s. 19–20).

Toimintatutkimukseen liitetty yhteisöllisyyden tavoite määrittää tutkimuksen yhteistoiminnalliseksi kehittämisprosessiksi. Tutkija ja tutkimukseen osallistujat ovat tutkimusprosessissa tasavertaisia, ja asiantuntijuus nousee tutkimusryhmästä eikä tutkija ole ekspertin roolissa tai muutoksen suunnan määrittäjä. (Park, 2001, s. 88). Näin ollen pyrkimyksenä on, että ne, joita tutkimusongelma suoraan koskettaa, osallistuvat itse tutkimus- ja tiedonkäsittelyprosesseihin ja kaikkien tietoa arvostetaan. Esimerkiksi tutkimustietoa ei esitetä tavallisten ihmisten tietoa validimmaksi. (Gaventa & Cornwall, 2001.) Tutkija voi tuoda ryhmän työskentelyyn mukaan omaa asiantuntemustaan tutkimusalansa piiristä, mutta tutkija ei kuitenkaan tarjoa teorioita tai kokemuksia valmiina malleina, joita tutkimukseen osallistuvat ryhtyisivät noudattamaan (Kuula, 2001, s. 141). Vaikka ”kehittäjä-tutkija” ei pyrkisikään suoraan muutokseen tutkimusympäristössä tuodessaan sen kulttuuria ja käytänteitä näkyviksi tutkimuksen keinoin, hän voi avata kentän toimijoille uusia ajatustapoja heidän omissa kehittämispyrkimyksissään (esim. Moisander & Valtonen, 2007, s. 3).

Joissakin tapauksissa prosessi voidaan viedä läpi hyvin tutkijavetoisesti, tutkijan asiantuntemukseen nojaten. Tutkija voi toimia myös puhtaasti prosessin käytännön mahdollistajana esimerkiksi järjestämällä tapaamisaikataulut ja -tilat – tai tutkija voi toimia valmentajan tapaan henkilönä, jonka tehtävänä on ohjata prosessia ja antaa tutkimusryhmälle esimerkiksi metodisia ja analyyttisiä välineitä tutkimuksen toteuttamiseksi. Tutkimusryhmän osallistuminen tiedonkäsittelyprosesseihin koko tutkimuksen ajan vähentää ongelmia, joita voi aiheutua, jos kertynyttä tietoa käsittelee ainoastaan yhteisön ulkopuolinen tutkija. Lisäksi itse tai yhdessä kehitetty ratkaisu voi olla ryhmälle mieluisampi kuin ulkoapäin tehdyn tutkimuksen tarjoama ratkaisu. (Kuula, 2001, s. 118–119.)

Vaikka toimintatutkimus keskittyy käytännön ongelmanratkaisuun, tutkimukseen liittyy silti saumattomasti teoreettinen tiedonintressi (Heikkinen & Huttunen, 2006, s. 185–186). Voidaan sanoa, että toimintatutkimus on käytännön osuutta painottava käytännön ja teorian yhteenliittymä. Tätä yhteenliittymää kuvaa myös Lewinin toteamus, että ei ole mitään niin käytännöllistä kuin hyvä teoria (ks. esim. Heikkinen, 2006,

s. 29). Käytännönläheisyydestä huolimatta toimintatutkimuksessa käytetään teoriaa ohjaamaan muutosta, ja teorian soveltaminen vaatii syvää tietämystä sekä tutkittavasta ilmiöstä että paikallisista realiteeteista (Marsick & Gephard, 2003, s. 14). Toimintatutkimus tukee siis myös näkemystä, että mikään ei ole niin teoreettista kuin käytännön ymmärtäminen ja toiminnallisen ratkaisun löytäminen (Eskola, 1997, s. 155).

Toimintatutkimuksen etenemistä kuvataan usein syklisenä prosessina, jossa tutkimusosallistujien toiminta ja heidän kriittinen reflektionsa toiminnan seurauksista vuorottelevat. Tämän näkemyksen mukaisesti toimintatutkimus jäsennetään itserefleksiivisenä kehänä, jossa toiminta, sen havainnointi, reflektointi ja uudelleensuunnittelu seuraavat toisiaan. Kehittämisen kehiä voi olla useita peräkkäin, jolloin niistä muodostuu etenevä spiraali. On kuitenkin hyvä muistaa, että edellä esitetyt vaiheet sekoittuvat toisiinsa; inhimillinen toiminta etenee harvoin täysin suoraviivaisesti kohti tavoitetta. (Heikkinen & Jyrkämä, 1999; Kemmis & Wilkinson, 1998.) Usein ulkopuolisen tutkijan kanssa toteutettu toimintatutkimus pitää sisällään vasta ensimmäisen kehän, jos tutkimusta ei ole aiottu jo alun perin toteuttaa pitkäaikaisena seurantatutkimuksena (Johnson, 2006). Tiedon prosessimainen käsittely, analysointi ja arviointi voivat johtaa uusiin toimiin sekä tutkimuksen tavoitteena olevan toiminnan kehittämisessä että ryhmän metatavoissa toimia. Parhaimmillaan tutkimusryhmän osallistaminen ja totuttaminen tutkimusprosessin aikana tiedon jatkuvaan hankintaan ja käsittelyyn voi johtaa pysyvään aktiivisuuteen uusien toimintakäytäntöjen tunnistamiseksi, testaamiseksi ja uudelleen parantamiseksi. (Gaventa & Cornwall 2001, s. 76.)

Tutkimusyhteisö ja tutkijan rooli

Osallistumisen ja osallistamisen problematiikkaa kohdataan yleisesti niin hankkeissa, tutkimuksessa kuin matkailun kehittämistyössä (Hall & Page, 1999, s. 247, 253; Häikiö, 2000; Höckert, 2015; Mettiäinen ym., 2009; Tosun, 2000; 2005). Matkailun kestävän paikallisen kehittämisen lähtökohtana on, että maaseudun asukkaiden tulisi voida osallistua matkailun suunnitteluun, toteutukseen, vaikutusten arviointiin ja hyötyjen jakamiseen (esim. Höckert ym., 2013; Murphy, 1985; Timothy 2012). Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi osallistuvan yhteisön ja tutkimukseen ja toimintaan linkittyvien yhteisöjen tunnistaminen on merkittävä osa kestävästä kehittämistoimintaa. Kylässä tehtävän toimintatutkimuksen yhtenä haasteena onkin määrittää, mikä on tutkimukseen osallistuva yhteisö (Häikiö, 2000, s. 13; Susiluoma, 2001). Kyläyhteisön määritelmä ei ole yksiselitteinen, kuten ei myöskään kylän matkailutoimijoiden. Lisäksi on huomioitava, että tutkimukseen mukaan lähtevä joukko ei tarkoita samaa kuin kyläyhteisö, mutta joukon jäsenet edustavat kuitenkin kyläyhteisöä. Yhteistoiminnallisten prosessien, kuten kehittämis- ja tutkimushankkeiden, näkökulmasta koko kyläyhteisö supistuu helposti vain aktiivisiin tai esimerkiksi viranomaistahoille näkyviin ja kuuluviin kyläläisiin (Häikiö, 2000, s. 13).

Toimintatutkimuksen tutkimusryhmän käytännön osallistuminen ja osallistaminen riippuvat ensisijaisesti tutkimuksen osallistujaryhmästä sekä ryhmän jäsenten

sitoutumisesta ja aktiivisuudesta: mihin vaiheisiin ja toimenpiteisiin osallistujat haluavat ja omien aikaresurssiensa puitteissa voivat osallistua sekä miten motivoitunut tutkimusryhmä on? Osallistujien oman tahtotilan lisäksi tutkimuksen läpiviemiseen vaikuttavat tutkijan kyvyt motivoida ja ohjata ryhmää: millä tavalla motivaatio saadaan pysymään yllä tai miten sitä saadaan kasvatettua? Toimintatutkijan asema poikkeaa tavanomaisena pidetystä tutkijan roolista, sillä toimintatutkimuksessa tutkija on usein samanaikaisesti sekä tutkimuksen subjekti, tekijä, että sen kohde (Katila & Meriläinen, 2000). Kun tutkijan hyveinä perinteisesti pidetään ulkopuolisuutta ja objektiivisuutta, toimintatutkijan tehtävänä on aktivoida ja kehittää toimintaa yhdessä tutkimusryhmän kanssa (Grönfors, 1982, s. 119; Heikkinen, 2006, s. 19–20). Toimintatutkimuksessa tutkijan asema on yhtä aikaa sekä ryhmässä että sen ulkopuolella riippumatta siitä, onko tutkija alkujaan ryhmän jäsen vai ulkopuolelta tullut. Vaikka tutkijan ja tutkittavien tasa-arvoista asemaa korostetaan, tutkijalla on kuitenkin käytettävissään tutkimuskäytäntöihin perustuvia tieto- ja valtaresursseja. Resursseja ovat esimerkiksi tutkimuksesta kertyvä empiirinen materiaali, palauteraportit ja muut aineistot, joita tutkija prosessin aikana kerää ja tuottaa. (Kuula, 2001, s. 118–119.) Näiden reunaehtojen mukaisesti tutkijan rooli ja asema määrittyvät tapauskohtaisesti. Tutkijan on ensinnäkin tiedostettava oma asemansa suhteessa tutkimukseen osallistuvaan ryhmään ja tutkimuksen toteutukseen. Lähtökohtaisesti on selvää, onko tutkija yhteisön jäsen vai tuleeko hän ryhmän ulkopuolelta. Se, kuinka aktiiviseksi ja suureksi tutkijan rooli tutkimuksen toteutuksessa muodostuu, riippuu paljon tutkimusryhmästä ja -ongelmasta sekä tutkimuksen etenemisestä.

Toimintatutkijan eettinen toteutusvastuu on suuri, sillä hän on joissakin tilanteissa konkreettisesti vastuussa kentän tapahtumista (García-Rosell, 2013). Tutkimusryhmän keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin liittyvät jännitteet ja valtarakenteet voivat vaikuttaa tutkimusryhmän työskentelyyn (Johnson, 2006). Omaa arkista toimintaa arvioiva tutkimuksellinen interventio saattaa paljastaa tiedostamattomia toimintatapoja tai sosiaalisia rakenteita, perinteitä ja vallankäyttömuotoja, joiden muuttaminen voi oleellisesti kehittää ja parantaa toimintaa. Tiedostamattomien toimintatapojen ja sosiaalisten rakenteiden näkyväksi tuottaminen voi joissakin tapauksissa olla ongelmallista tutkimusyhteisön kannalta. Niiden tiedostaminen voi vaikuttaa ihmisten keskinäisiin suhteisiin ja koko ryhmän dynamiikkaan. (Heikkinen, 2006.) Esimerkiksi jos tutkimustuloksena todettaisiin toiminnan kehittymisen riippuvan paikallisista vallankäyttömuodoista, jotka perustuvat sukujen väliseen hierarkiaan, voi valtarakenteiden julkinen tunnistaminen vaikuttaa laajasti tutkimusyhteisöön.

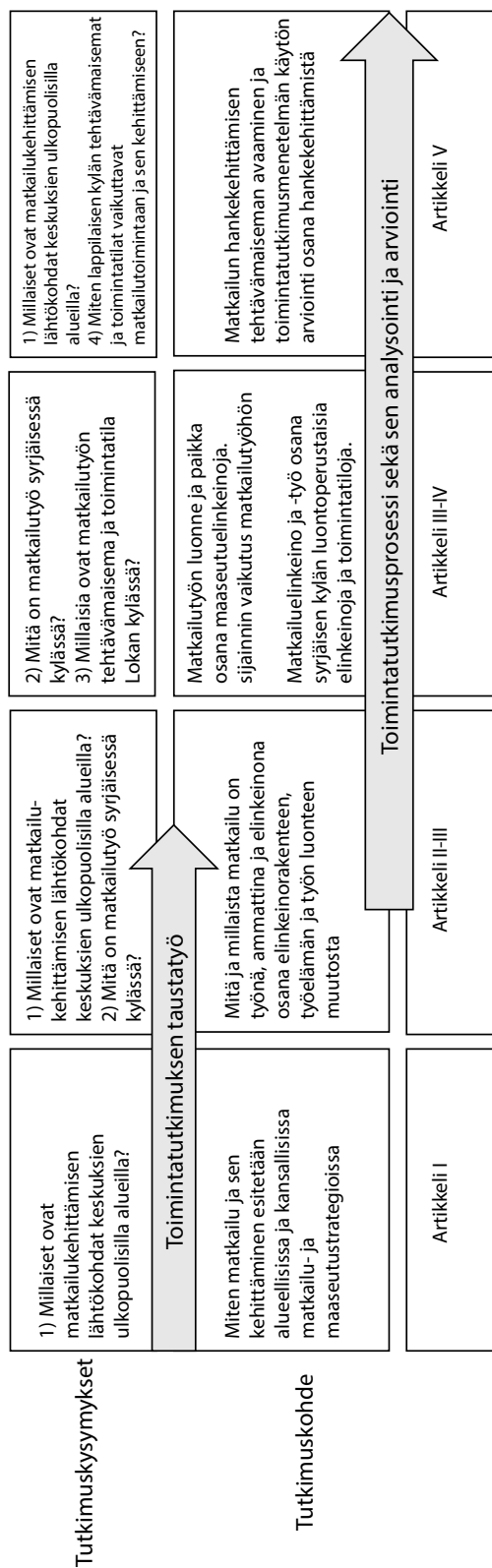
Kontaktin luominen tutkittavaan yhteisöön ja tutkijan aktiivinen rooli kehittäjänä herättivät myös erilaisia tunteita. Tutkimuksessani koin, että kentältä esiin nousseet tarpeet aiheuttivat esimerkiksi riittämättömyyden tunnetta sekä tutkijana että toiminnan mahdollistajana. Tuotekehityksen ja markkinoinnin osajalle tai kehittämisrahoja omaavalle hanketoimijalle olisi ollut usein tarvetta. Toimintatutkijan tulee kuitenkin

muistaa, että vaikka hän toimii osin prosessin fasilitaattorina, hän ei ole ainoa sen onnistumisesta vastuullinen henkilö. Toimintatutkimusprosessin tavoitteita yhteisesti muotoiltaessa vastuu jakautuu myös tutkimuksen osallistujille. Näin ajatellen toimintatutkimuksessa eettinen vastuu tarkoittaa avoimuutta, läpinäkyvyyttä ja rehellisyyttä. Tutkijan onkin tärkeää tutustua kirjallisuuteen ja käytäntöihin, ei vain ymmärtääkseen esiin nousevia ilmiöitä vaan myös löytääkseen sopivia ratkaisuja tutkittavaan tilanteeseen (Huovinen & Rovio, 2006, s. 96).

Toimintatutkimuksen validiteettia ja luotettavuutta voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta: koko prosessin läpinäkyvyys, tavoitteiden ja tutkimusmetodien yhteensopivuus sekä tutkijan asiantuntemus (tutkijan pitäisi tuntea tilanne ulkopuolista tarkkailijaa paremmin). Juuri toimintatutkijan asema yhdessä muiden osallistujien aktiivisen sitoutumisen kanssa edesauttavat toimintatutkimuksen validiteettia ja luotettavuutta. (Gergen & Gergen, 2008; Swantz, 2008.) Näistä käytännöistä, vuorovaikutuksista ja koko sosiaalisesta kontekstista tulee tutkimuksen ja tiedon luomisen luotettavuuden osia (ks. Longino, 2002; Swantz, 2008). Siten toimintatutkimusprosessin validiteetti ja laatu on sidottu tiedon moniarvoisuuteen; tutkimuksessa tuotetaan sekä käytännön tietoa että tutkimustietoa (Reason & Bradbury, 2008). Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tutkijan on syytä pohtia myös teoreettisen ymmärryksen ja valittujen menetelmien vaikutuksia kentällä tehtyihin havaintoihin (Foley, 2002; Rantala, 2011a). Toimintatutkimuksen aloittamisessa korostetaan paljon tutkimusyhteisölähtöisyyttä, mutta esimerkiksi kylien kehittämisen tarpeisiin vastaaminen ylipäänsä tutkimuksen keinoin – oli se kuinka käytännönläheistä tahansa – voi olla osallistujille vierasta. Tutkimus voi jo sanana etäännyttää käytännönläheiseksi tarkoitettua tutkimustoiminnan osallistujien omasta arjesta.

3.2 Tutkimuksen aineistot

Olen koonnut tutkimukseni aineistot monimuotoisena prosessina. Päävaiheiltaan prosessi jakaantui toimintatutkimuksen taustatyövaiheeseen ja toteutukseen (Kuvio 1.) Taustatyövaiheessa kasvatin tietämystäni matkailun kehittämisen ja matkailutyön toimintatilasta perehtymällä 1) tarkasteluajankohtana (2006–2008) voimassa olleisiin kansallisiin ja alueellisiin matkailu- ja maaseutustrategioihin sekä tuolloin työstettävänä olleeseen seuraavan Lapin matkailustrategian luonnokseen (Artikkeli I) ja 2) Matkailualueet maisemalaboratorioina -hankkeessa tehtyihin fokusryhmähaastatteluihin matkailutyöstä (Artikkeli II).

Kuvio 1. Tutkimuksen kulku

Toimintatutkimussuunnitelmani mukaisia toimenpiteitä tiedonkeruu- ja jäsen-tämismenetelmiksi prosessin ajalle olivat kyläkokoukset, ajankäyttöpäiväkirjan pito (liite 2), teemahaastattelut (liite 1), työpajat, osallistuva havainnointi ja tarvittaessa kyläsuunnitelman laatiminen. Tavoitteenani oli tuottaa monipuolista tietoa kylän matkailutoiminnan kehittämiseksi ja kehittämisestä. Eri menetelmiä käyttämällä voidaan kyläyhteisöistä saada esille toisiaan täydentävää tai jopa ristiriitaista informaatiota kylään ja sen ilmiöihin liittyen. Ihmiset voivat esittää esimerkiksi kahdenkeskeisissä haastattelutilanteissa erilaisia näkemyksiä kuin mitä voidaan havainnoida virallisissa kylätilaisuuksissa. (Epäily, 2003, s. 38.) Vein tutkimusta eteenpäin kaikkien suunniteltujen menetelmien mukaisesti. Lisäksi toteutin koko kylän aikuisväestölle suunnattu kysely kylän ja kylän matkailun kehittämisen tavoitteista ja muodoista (liite 3). Aineistot on kerätty vuosien 2007–2008 aikana (Taulukko 2). Toimintatutkimuksen käytännön kehittämistyön päätoimintamuodoiksi tulivat työpajat ja kylätapaamiset, joilla pyrittiin matkailun kehittämiseen kylän elinkeinojen joukossa. Toimintamuotojen valintaa puolsi kyläläisten tapa hoitaa yhteisiä asioita kylätapaamisissa. Työpajojen sisällöt suunniteltiin yhdessä kyläläisten kanssa. Työpajojen lisäksi kyläläisille ehdotettiin oman toiminnan kirjaamista ajankäyttöpäiväkirjoihin. Ensimmäisessä kylätapaamisessa hankesuunnitelma otettiin innokkaasti vastaan, suunniteltuja yhteisiä toimintoja pidettiin mielekkäinä ja työpajat sekä päiväkirjan täyttäminen saivat erittäin myönteisen vastaanoton. Tapaamisessa sovittiinkin alustavasti uudesta kylätapaamisesta ja päiväkirjan täyttöön sekä työpajoihin ilmoittautui kiinnostuneita.

Taulukko 2. Tutkimuksen aineistot

Aineistolaji	Määrä	Keruu ajankohta	Aineiston koodaus	Paikka tutkimuksessa	Analyysi-menetelmä
Strategiat	6	2006-2007	Esitetään Artikkelissa I	Artikkeli I	Retorinen analyysi, sisällönanalyysi
Fokusryhmä-haastattelut	11	2005-2006	Esitetään Artikkelissa II	Artikkeli II	Sisällönanalyysi
Kyläkokoukset	3	2007-2008	Kok1-3	Artikkelit III, IV ja V	Etnografinen tulkinta ja sisällönanalyysi
Työpajat	6	2007-2008	TP1-6	Artikkelit III, IV ja V	Etnografinen tulkinta ja sisällönanalyysi
Ajankäyttöpäiväkirjat	9	2007-2008	AP1-9	Artikkelit III, IV ja V	Sisällönanalyysi
Teemahaastattelut	10	2007-2008	H1-10	Artikkelit III, IV ja V	Sisällönanalyysi
Kyläkysely	58	2008	Kys1-58	Artikkelit III, IV ja V	Kuvaileva tilastollinen analyysi ja sisällönanalyysi
Kenttämuistiinpanot		2007-2009 (-2017)		Artikkelit III, IV ja V	Etnografinen tulkinta

Kyläkokoukset ja ideatyöpajat

Kyläkokouksia pidettiin yhteensä kolme: aloituskokous, toimintatutkimuksen ja työpajojen sisällön suunniteluun keskittynyt kokous ja päätöskokous. Viimeinen, tutkimuksen päättäväksi ideatyöpajaksi suunniteltu tapaaminen muuttui prosessin edetessä kyläkokouksen ja työpajan yhdistelmäksi. Kutsuin työpajaa aluksi innovaatiotyöpajaksi, mutta nimitys osoittautui kyläläisille vieraaksi, joten työpajan nimitys muuttui ideatyöpajaksi. Käyttämäni ideatyöpajamenetelmää voidaan pitää suunnittelutyöpajamallin variaationa. Suunnittelutyöpaja ja sen sovellukset, joissa osallistujat pyrkivät ohjatusti keskustelemaan ja ideoimaan sekä aktiivisesti ottamaan kantaa, kuuluvat vuorovaikutteisen suunnittelun perustyökaluihin. (Epäily, 2003, s. 13.) Ideatyöpajojen tarkoitus oli ensinnäkin keskusteluttaa kyläläisiä heidän itse määrittelemistään kehittämistarpeista ja -haasteista. Toisena tavoitteena oli pohtia keinoja, joilla tarpeisiin ja haasteisiin voitaisiin vastata työpajatyöskentelyllä. Kolmanneksi työpajojen oli tarkoitus tuottaa uudenlaisia näkökantoja kehittämistä vaativiin aiheisiin. Neljänneksi pyrittiin tarjoamaan virikkeitä ja uutta tietoa kylää koskettavista teemoista. Keskustelun ohella työpajoissa käytettiin erilaisia ryhmätyömenetelmiä.

Työpajojen aihepiirit määrittyivät jo ensimmäisessä kylätapaamisessa, mutta tarkempi sisältö työstettiin seuraavassa tapaamisessa. Työpajoissa paneuduttiin matkailutuotteiden tuotteistamiseen ja markkinointiin, kylän ja kylämatkailun kehittämiseen hankkeiden avulla ja paikallisen kulttuurin ja perinteen hyödyntämiseen matkailutuotteena. Työpajojen teemoja ohjanneet, kyläläisten määrittelemät kehittämistarpeet, olivat Lokassa siinä määrin yhteneväisiä Lapin muiden kylien ja alueiden kanssa, että työpajojen sisällöissä pystyttiin hyödyntämään Lapin yliopiston osaamista ja erityisesti työpajojen teemoihin sopivia, toimintatutkimusprosessin aikana käynnissä olleita hankkeita. Työpajoista kolme järjestettiin yhteistyössä eri hankkeiden kanssa. Yhteistyöllä mahdollistettiin useiden eri alojen asiantuntijoiden tietotaidon jalkauttaminen kylään hyvin pienillä kustannuksilla. Kestoltaan tapaamiset vaihtelivat kahdesta tunnista viiteen tuntiin.

Ideatyöpajojen osallistujamäärät eivät ole olleet suuria (keskimäärin noin kuusi henkilöä), lukuun ottamatta toista työpajaa, johon osallistui 14 yrittäjää. Toimintatutkimuksen aloituskokouksessa oli paikalla – tutkimuksesta kuulemassa ja päättämässä mukaan ryhtymisestä – runsas joukko kyläläisiä, noin 30 % koko väestöstä. Prosessin aikana työpajoihin ja tapaamisiin osallistuneiden joukko supistui keskimäärin kuuteen kyläläiseen³. Aloituskokouksen runsas osanotto kertonee kyläläisten periaatteellisesta kiinnostuksesta, mutta osallistuminen työpajoihin tiivistyi jo muutoinkin kylässä aktiivisesti toimivien ihmisten toiminnaksi.

---

3 Määrä ylittää esimerkiksi Sodankylän kansalaisopiston määrittämän aloittavien ryhmien vähimmäiskoon, viisi henkilöä.

Haastattelut ja havainnointi

Haastattelu- ja havainnointiaineisto koostuu toimintatutkimuksen työpajojen, kyläkokousten ja niihin liittyneen toiminnan seurannasta, etnografisesti orientoituneista haastatteluista sekä elinkeinojen havainnoinnista. Matkailun asemaa kylässä ja toimijoiden arjessa käsittelevät teemahaastattelut toteutin toimintatutkimusprosessin ohessa. Haastattelin yhteensä kymmentä elinkeinonharjoittajaa ja kyläaktiivia. Kokosin haastateltavien joukon lumipallomenetelmällä kylätapaamisissa ja muissa yhteyksissä kyläläisten kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Haastateltavat edustivat kylän pääluontoelinkeinoja sekä palveluidentuottajia. Haastateltavien joukko oli käytännössä myös vastannut suurimmasta osasta kylällä toteutetuista matkailutoimista. Haastateltujen pääteemat olivat kylä ja kyläyhteisö, haastateltavan oma elinkeino, elinkeinon ja matkailun yhtymäkohdat, matkailu kylässä ja kylän tulevaisuus (Liite 1). Haastattelujen pituudet vaihtelivat 45 minuutista noin kahteen tuntiin. Nauhoitin kaikki haastattelut.

Tein osallistuvaa havainnointia työpajoihin ja kylätapaamisiin osallistumisen lisäksi elinkeinojen parissa havainnoiden kalastusta, kalankäsittelyä, poro-ohjelmanpalvelutuotteita, ruokapalvelua ja poroerotusta. Havainnointijaksoilla kiinnitin huomiota moniin asioihin: Ketkä olivat toimijoina? Millaisia olivat toiminnan käytännön ja kerrotut muodot? Millaisia ajallisia ulottuvuuksia, tiloja ja paikkoja toimintaan liittyi tai liitettiin? Havainnoinnin tueksi osa työpajojen ja kylätapaamisten keskusteluista nauhoitettiin. Tein myös kenttämuistiinpanoja ja valokuvasin tapahtumia. Kirjoitin havainnoistani kahdenlaisia kenttämuistiinpanoja, joita rytmittivät kylässä järjestetyt tapaamiset, työpajat, havainnointijaksot sekä kyläläisten kanssa käymäni sähköposti- ja puhelinkeskustelut. Pidin ensinnäkin taulukkomuotoista kenttäpäiväkirjaa, johon kirjasin eri sarakkeisiin kronologisesti havainnointitapahtumat: ketä niihin osallistui, miten ne oli järjestetty, mitä seikkoja järjestämiseen oli liittynyt, mitä materiaaleja niihin liittyi, lyhyt kuvaus tapahtuman kulusta ja viimeiseen sarakkeeseen omia näkemyksiäni, tulkintojani ja tuntemuksiani tapahtumasta. Taulukon lisäksi ylläpidin kronologista tekstitiedostoa, johon kirjasin käymäni sähköposti- ja puhelinkeskustelut; muistiinpanojen ohien liitin omia kuvauksiani ja taustoituksia keskusteluille.

Ajankäyttöpäiväkirjat

Ajankäyttöpäiväkirjoissa kyläläiset kirjasivat omia luonnonkäyttöön liittyviä toimiaan vuoden ajan (liite 2). Päiväkirjojen avulla pyrin hahmottamaan kylän aikamaantiedettä yhden vuoden kierron ajalta. Päiväkirja kattoi yhden vuoden ja yhden kuukauden mittaisen ajanjakson: maaliskuusta 2007 maaliskuuhun 2008. Päiväkirjan täyttämiseen ilmoittautui 14 kyläläistä, kuusi miestä ja kahdeksan naista. Päiväkirjat jaettiin täyttäjiksi ilmoittautuneille maaliskuun alussa, ja täyttäjien pyynnöstä heille jätettiin joustoa päiväkirjan aloittamisajankohtaan. Keskeisimpänä täyttöohjeena oli, että toimia sai halutessaan kirjata päivittäin, mutta ensisijaisesti päiväkirjaa täytettäisiin kuukausittain yhdeltä vapaavalintaiselta viikolta. Muodoltaan päiväkirjat olivat kan-

sitettuja A4-kokoisia vihkosia. Alkuohjeiden jälkeen varsinaisessa päiväkirjaosassa oli yhdellä aukeamalla tila kuukauden merkintöjä varten (Liite 2). Vasemmanpuoleisella sivulla oli kuukausikalenteri ja oikeanpuoleisella sivulla yhden viikon viikkokalenteri, jossa oli tilaa päiväkohtaisten toimien merkitsemiseen ja niiden kommentoimiseen. Kuukausikalenterin tila oli varsin rajallinen, mutta testitäyttäjät kokivat hyväksi nähdä yhden kokonaisen kuukauden kerralla.

Päiväkirjoista palautettiin yhdeksän, joista miesten pitämiä oli kaksi ja naisten pitämiä seitsemän. Yhdessä päiväkirjassa oli sen pitäjän mukaan yhdistetty osittain pariskunnan päiväkirjat. Kuutta päiväkirjaa oli täytetty koko seuranta-ajanjakson ajan ja kolme kattoi seuranta-ajan ensimmäisen puolikkaan. Yksi päiväkirjoista oli täydellisesti täytetty koko vuoden ja yhden kuukauden seuranta-ajalta niin viikkokuin kuukausikalenterin osalta. Yhden päiväkirjan kuukausikalenteri oli täytetty koko seuranta-ajalta ja lisäksi muutamia päiviä oli kuvailtu tarkemmin viikkokalenteriin. Kahdessa kalenterissa merkinnät oli tehty pääsääntöisesti viikkokalenteriin. Yhdessä päiväkirjassa oli ensimmäisen ja viimeisen seurantakuukauden kuukausikalenterin merkintöjen lisäksi kirjattu vuoden tapahtumia koko vuoden ajalta sijoittamatta niitä tarkasti tietyille päiville. Toistuvimpia päiväkirjoissa käsiteltyjä teemoja olivat luonto, sää, perheeseen ja ihmissuhteisiin liittyvät tapahtumat (kuten vieraiden vastaanotto ja kylästä lähiympäristöön tai kauemmaksi suuntautuneet käynnit) sekä oman ja lähikylien tapahtumat. Palautin täytetyt päiväkirjat kopioinnin jälkeen täyttäjille, mikäli he niin halusivat.

Miehet jättivät sekä suhteellisesti että lukumääräisesti tarkasteltuna päiväkirjan useammin palauttamatta. Keräsin kaikilta päiväkirjan vastaanottaneilta palautteen päiväkirjan täytöstä joko puhelimitse tai kasvokkain. Useat täyttäjät kertoivat ilmoittautumisvaiheessa täyttävänsä myös omaa kalenteria tai päiväkirjaa omista toimistaan joka tapauksessa. Täyttämisen alkuinnostuksesta kertoo se, että palautettuja päiväkirjoja oli täytetty aktiivisimmin keväällä 2007 maaliskuusta huhtikuussa. Muutamat palauttamatta jättäneistäkin kertoivat täyttäneensä päiväkirjaa aluksi, mutta he eivät halunneet palauttaa vain pieneltä osin täytettyä päiväkirjaa. Kaikki mukaan ilmoittautuneet perinteisten elinkeinon harjoittajat kertoivat omien toimien muistiin merkitsemisen olevan elinkeinon harjoittamiseen liittyvä käytäntö, jota ohjaavat muun muassa verottajan ja kirjanpitäjän vaatimukset. Elinkeinojen tarpeiden lisäksi päiväkirjan pito oli joillekin oman mielenkiinnon tai velvoitteiden synnyttämä, vuosikautia ylläpidetty tapa. Alun alkaen päiväkirjantäytön arvioitiin sujuvan oman pakollisen tai vapaaehtoisuuden muistiin merkitsemisen rinnalla. Lopulta moni palauttamatta jättäneistä sekä muutama palauttaneistakin kertoivat kokeneensa rinnakkaisten päiväkirjojen pitämisen liian aikaa vieväksi. Muutamat kertoivat erityisesti syyskauden olleen tasaista aikaa, jolloin myös päiväkirjamerkinnät olivat jääneet toimien samankaltaisuuden vuoksi tekemättä. Useat täyttäjistä kertoivat vuoden kaikkien olleen niin kiireistä aikaa, että päiväkirjan pito oli tahtonut jäädä muiden töiden jalkoihin.

Kyläkysely

Kyläkyselyllä selvitin kyläläisten suhtautumista kylän elinkeinoihin ja luonnonkäyttöön sekä asennoitumista kylän kehittämiseen (liite 3). Kyläkysely toteutettiin syksyllä 2008.

Toimintatutkimusprosessin aikana Lokassa toteutettiin kaksi kyläkyselyä. Ensimmäisen kyselyn toteuttivat kyläläiset itsenäisesti osana kyläsuunnitelman laatimisprosessia. Kysely toteutettiin paikallisen Leader-yhdistyksen antaman mallin mukaisesti. Kyselyllä ja suunnitelmalla vastattiin vaateeseen, jonka mukaan Leader-rahoitus edellyttää voimassa olevaa kyläsuunnitelmaa (Kok1). Kysely keskittyi kylän infrastruktuuriin ja palveluihin. Koska tavoitteenani oli saada tietoa kylän ja kylän matkailun kehittämisestä laajemmin, päädyin laatimaan ja toteuttamaan toisen kyselyn, jolla selvitin kylän matkailun ja kyläkehittämisen tavoitteita, muotoja ja arvoja sekä kehittämistyöhön osallistumisen tapoja ja motiiveja (Hakkarainen, 2011; Liite 3)⁴. Kyselyn strukturoitujen kysymysten vastaukset on koodattu SPSS-tiedostoksi ja avoimien kysymysten vastaukset on muokattu ja koottu yhtenäiseen tekstimuotoon.

Kyselyllä oli tarkoitus tavoittaa myös muita kuin kylässä vakituisesti asuvia. Niiden tahojen joukko, joka kokee olevansa osallinen alueita koskevaan päätöksentekoon, on kasvanut viime vuosikymmenien aikana. Esimerkiksi mökkiläiset ovat monessa kylässä yhä aktiivisempi toimijaryhmä, joka ottaa osaa kylän toimintaan ja on kiinnostunut kylään liittyvistä asioista. (Kietäväinen, Rinne, Paloniemi & Tuulentie, 2016; Tuulentie, 2016.) Kyselyyn vastasi 58 henkilöä, joista kuusi ei asunut kylässä vakituisesti. Suhteutettuna Lokan kylässä asuvaan aikuisväestöön kyselyn vastausprosentti oli 66 %. (Hakkarainen, 2011) Kysely laadittiin yhteistyössä Asta Kietäväisen ja Seija Tuulentien kanssa yhteiseen hankesuunnitelmaan liittyen. Kyselyllä oli tarkoitus kerätä aineistoa myös Rovaniemen Perunkajärven ja Muonion Oloksen kylistä. Lopulta kysely toteutettiin Lokan lisäksi Perunkajärven (Kietäväinen ym., 2016) ja Vuotson kylissä (Hakkarainen, 2010).

3.3. Toimintatutkimuksen kulku ja analyysimenetelmät

Kokonaisuudessaan toimintatutkimus loi raamit koko tutkimukselle, mikä tarkoitti yhtäältä sekä menetelmän ja metodologian että teoreettisen tehtävämallin, käytännön kehittämistyön ja tutkimuksen yhdistämistä. Toimintatutkimukseen yhdistyi kuitenkin etnografisen tapaustutkimuksen piirteitä, sillä käytin etnografisia menetelmiä toimintatutkimusprosessien läpiviennissä, tiedon tuottamisessa ja analysoinnissa (Artikkeli V). Sekä toimintatutkimus että etnografinen tapaustutkimus jakavat yhtäläisiä käsityksiä tutkimuksen luonteesta. Molemmissa tutkimustavoissa tutkimusyhteisön läsnäolo

---

4 Kyläkyselyn tuloksia esittelin julkaisussa: *Nykypäivän Lokka ja syrjäkylän mahdollisuudet* (Hakkarainen, 2011).

on vahvaa, tutkimusprosessin tulos on avoin ja riippuvainen sekä tutkimusyhteisön että tutkijan aiemmista kokemuksista ja osaamisesta. Molemmissa lähestymistavoissa tieto tutkittavasta ilmiöstä kertyy jatkuvana prosessina ja tutkimuskysymykset voivat muokkautua ilmiöstä kertyvän tiedon lisääntyessä. (Arnould & Wallendorf, 1994; Atkinson et al., 1999; Denzin, 1989; Mills & Ratcliffe, 2012; Rantala, 2011a; Reason & Bradbury, 2008.)

Yhdistämällä toimintatutkimuksen ja etnografisen tutkimuksen menettelytapoja tutkimukseni nojautui kuuteen tieteelliseen periaatteeseen: tutkijan ja tutkimusyhteisön läsnäolo tutkimusprosessissa, keskittyminen tiettyyn sosiokulttuuriseen ympäristöön, paikallisesti määritellyt tutkimustavoitteet osana tutkimusasetelmaa, osallistuva havainnointi, pyrkimys ”tiheään” kuvaukseen tutkimusilmiöstä sekä pyrkimys käytännön ratkaisuiden löytämiseen tutkimusyhteisön asettamiin tutkimusongelmiin (ks. Ozanne & Anderson, 2010; Ozanne & Saaticioglu, 2008; Rantala, 2011a; 2011b). Vaikka molemmat menetelmät jakavat käsityksen asteittain kasvavasta ymmärryksestä tutkittavasta ilmiöstä, etnografia painottuu selkeämmin teoreettisen ymmärryksen rakentumiseen. (Arnould & Wallendorf, 1994; Atkinson et al., 1999; Denzin, 1989; Rantala, 2011a; 2011b). Etnografinen ote auttoi tutkimuksen teoreettisessa jäsennyksessä ja nosti havainnoinnin ja reflektoinnin toimintatutkimuksen perinteistä sykliä painokkaammin osaksi koko tutkimusprosessia (Artikkeli V; Haanpää ym., 2014). Tutkimus jäsenyi kuitenkin ensisijaisesti toimintatutkimuksen viitekehityksessä.

Lokan toimintatutkimuksen kulkua voidaan kuvata habermasilaisittain jaetun toimintatutkimuksen suuntausten mukaisesti; edeten teknisestä käytännöllisen kautta kriittisen toimintatutkimukseen (ks. García-Rosell, 2013, Grundy, 1982, Holter & Schwartz-Barcott, 1993). Tutkimus käynnistyi teknisen suuntauksen mukaisesti; lähdin liikkeelle taustatyöllä, jonka avulla pyrin syventämään ymmärrystä matkailutyöstä ja kehittamisestä Lapissa (ks. Holter & Schwartz-Barcott, 1993; Kuvio 1; Taulukko 2). Retorisen analyysin avulla perehdyin alueellisten ja kansallisten matkailustrategioiden luomaan matkailun kehittämisen hallinnolliseen toimintatilaan (Artikkeli I; Perelman, 1982; Summa, 1989; Taulukko 2). Matkailutyötä tarkastelin sisällönanalyysin keinoin fokusryhmähaastattelujen matkailutyötä käsittelevien osuuksien pohjalta (Artikkeli II; Taulukko 2).

Seuraavassa vaiheessa etsin tutkimusasetelmani mukaisesti sopivaa aluetta ja kylää, joka edustaisi tutkimuskohdettani ja mahdollistaisi ennalta määrätyn ”väliintulon” (ks. Holter & Schwartz-Barcott, 1993). Lokka tarjosi sopivan kyläyhteisön elinkeinojen muuttumisen tutkimiseen, koska kylässä oli havaittavissa selkeää pyrkimystä kehittää matkailuelinkeinoa perinteisten elinkeinojen rinnalla. Kehittämistyössä oli ollut osallisena yksittäisiä yrittäjiä, osuuskunta, kylätoimikunta ja kylällä toimineet hankkeet. Tämän jälkeen prosessi muuntui kohti käytännöllistä suuntausta. Empiirisen tutkimuskohteen valikoitumisen jälkeen ja Lokan kyläläisten ilmaistua kiinnostuksensa ja osallistumishalukkuutensa tutkimukseen toimintatutkimus kohdennettiin Lokan mat-

kailun kehittämisen ympärille. Eli tutkimukseen osallistuvat kyläläiset tulivat mukaan päätöksentekoon sekä toimintatutkimusprosessin vaiheiden ja sisällön suunnitteluun.

Yhteisestä suunnittelusta ja ilmaistusta osallistumishalukkuudesta huolimatta osallistuminen ideatyöpajoihin ja päiväkirjan täyttö oli – muutamia toimijoita lukuun ottamatta – epäsäännöllistä. Osallistumisen vaihteluun oli monia syitä, joista merkittävin oli kylän aktiivisten toimijoiden kiinnittyminen ja sitoutuminen myös muihin tehtäviin. Osallistuminen ei vain aina ollut heille mahdollista. Arjen toimintojen ja projektin aikataulujen yhteensovittaminen oli ajoittain mahdotonta. Projektiin sitoutuivat lähinnä muutamat kyläaktiivit. Tutkijana ja yhteyshenkilönä pyrin kuitenkin pitämään koko tutkimusryhmän ajan tasalla tutkimuksen eri vaiheissa. Tiedon jakaminen kyläläisille osoittautui paikoin haasteelliseksi. Tieto ei aina kulkenut olettamallani tavalla esimerkiksi sähköpostin välityksellä, ja jouduin myös miettimään ja tarkentamaan omia kielellisiä valintojani, jotta tutkimuskieli kohtasi kylän arjen toiminnan kielen. Epäsäännöllinen osallistuminen korosti näkemystä, että toimintatutkimuksen toteutuksesta vastuussa oleva tutkija ottaa avainroolin aineistokeruussa ja havainnoinnissa (ks. Artikkl V; García-Rosell, 2013). Lokan kyläläiset eivät itse olleet mukana toimintatutkimusprosessien alkusuunnitteluvaiheissa, kuten tutkimustavan ja -strategian valinnassa tai taustatutkimusvaiheessa. Prosessiin sitoutuminen olisi voinut olla suurempaa, jos kyläläisiä olisi ollut mukana jo aivan alkuvaiheen suunnittelussa. Tutkimukseni lähti kuitenkin liikkeelle tutkijakeskeisesti väitöskirjatutkimukseni suunnittelusta, eivätkä lähtökohdat mahdollistaneet kyläläisten aikaisempaa osallistamista. (Artikkeli V.)

Toimintatutkimus alkoi siis teknisen suuntauksen periaatteiden mukaisesti, mutta edetessään prosessi sai kriittisen suuntauksen piirteitä. Työpajojen edistyessä kyläläiset käsittelivät tutkittavaan ilmiöön liittyviä ongelmia ja pohtivat niiden syitä sekä mahdollisia toiminnan muutoksen tapoja tai yleensä ottaen omaa tietotaitoaan lisääviä keinoja ongelmien ratkaisuksi. (Ks. Holter & Schwartz-Barcott, 1993.) Tavoitteena oli osallistujien parempi ymmärrys toimintaan liittyvistä haasteista ja ongelmakohdista sekä itsestäänselvyyksistä, jotka voivat olla ristiriitaisia tai epäloogisia ja estää näin haluttua parannusta (Zuber-Skerritt, 1996). Kriittisen suuntauksen näkökulma pureutuu toiminnan perusteisiin ja menee toiminnan käytännön parannuksia pidemmälle. Tutkimusprosessin aikana nousikin esiin esimerkiksi kysymyksiä toiminnan perustana olevista arvoista, mikä rohkaisi osallistujia pohtimaan yhteisen toiminnan perusolettamuksia ja käytäntöjä sekä niihin vaikuttavia asenteita (ks. Carr & Kemmis, 1986, Holter & Schwartz-Barcott, 1993). Osallistujat pohtivat elämän edellytyksiä syrjäkylillä yleisesti: miten rajalliset resurssit saataisiin riittämään omiin tarpeisiin ja vielä hyödyttämään kylääkin? Omien arvojen ja niihin liittyvien valintojen pohdintaa kuvasti kylälle kaavailun tapahtuman suunnittelu. Toimintatutkimusprosessin viimeinen yhteinen kylätapaaminen päättyi uuden kylätapahtuman suunnitteluun. Muutamat kylän mökkiläisistä olivat ideoineet Lokan matkailun promoottoriksi uudenlaisen valtakunnallisen kylätapahtuman. Tapahtuman suunnittelu eteni yhteistyössä, mutta

lopulta kyläläiset eivät kokeneet tapahtumaa riittävästi omakseen, jotta olisivat sitoutuneet sen toteuttamiseen.

Kokonaisuutena tutkimus eteni kaksijakoisesti. Toisaalta prosessi eteni minun johdollani työpajoissa teknisen suuntauksen tavoin (ks. Holter & Schwartz-Barcott, 1993). Toisaalta kyläläiset toimivat itse aktiivisesti prosessin aikana, mutta toiminta ei kuitenkaan aina kiinnittynyt suoraan toimintatutkimukseen. Kyläläiset esimerkiksi päivittivät oman kyläsuunnitelmansa. Päivitystyöhön kannusti erityisesti Leaderhankerahoituksen hakukelpoisuuden vaade voimassa olevasta kyläsuunnitelmasta. Kyläsuunnitelman laadinnassa käytettiin jonkin verran apuna työpajoissa käsiteltyjä asioita. Perinteen ja paikalliskulttuurin hyödyntämisen teema oli sekä työpajoissa että muissa toimissa suosituin kehittämisen näkökulma. Teemaan liittyen prosessin aikana kirjoitettiin kolme hankehakemusta, joista yksi sai rahoituksen (Pyhäjärvi ym., 2011) ja yksi pääsi valtakunnallisessa karsinnassa toiselle kierrokselle mutta jäi lopulta ulos rahoitetuista hankkeista.

Työni pääanalyysimenetelminä olen käyttänyt teoriaohjaavaa sisällönanalyysia ja etnografista tulkintaa. Toimintatutkimus ja toiminnan kehittäminen tukeutuivat näkemykseen etnografisesta tutkimuksesta tulkintaa rakentavana prosessina (Haanpää ym., 2014; Syrjälä ym., 1994, s. 68). Näin ollen prosessissa yhdistyivät tutkijan teoreettinen tietämys sekä tutkijan ja tutkittavien käytännön tiedot ja näkökulmat. Empiiristen havaintojen teoriaan peilaaminen on tärkeää, jotta kehittämisen pohjaksi tehdyt havainnot eivät jäisi yksittäisten arkisten havaintojen tasolle. Toisaalta tutkijan on syytä pohtia myös teoreettisen ymmärryksen ja valittujen menetelmien vaikutuksia kentällä tehtyihin havaintoihin (Foley, 2002; Haanpää ym., 2014; Rantala, 2011a). Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysin apuna käytetään teoreettisia käsitteitä, jotka muodostetaan olemassa olevasta teoretisoinnista ja sen pohjalta, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. Näin teoreettinen lähtökohta ohjaa analyysiä, mutta aineistolla ei sinänsä testata valmiita teorioita. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, s. 96–97, 117.) Sisällönanalyysi sopii laajojen aineistojen analyysiin. Siinä ei ole olemassa yksityiskohtaisia tiukkoja analyysisääntöjä, vaan jokainen tutkija kehittää luokittelujärjestelmän, joka sopii parhaiten oman aineiston haltuunottoon ja jäsentämiseen. Analyysin tavoitteena on rakentaa systemaattinen, kattava ja tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Kyngäs & Vanhanen, 1999.) Kyläkyselyn kvantitatiivisten osuuksien sisällönanalyysissä käytin kuvailevaa tilastollista analyysiä (esim. Karjaluoto, 2007).

Kaikki analyysini pohjautuivat toimintatilan ja tehtävämaiseman käsitteisiin. Kumpikaan käsitteistä ei anna tiukkaa teoreettista kehystä vaan ne muuntuvat tutkimuskohteen mukaan, ja käytänkin niitä väljänä teoreettisena kehikkona. Yleisesti ottaen laadullisen aineiston analyysi alkaa jo sen keruuvaiheessa, ja tämä todentui hyvin tutkimuksessani: toimintatutkimuksen edetessä pystyin tekemään havaintoja matkailun kehittämisestä ilmiön paikallisessa arjen kontekstissa (ks. Rantala, 2011b, s. 45). Tekemieni kenttämuistiinpanojen rinnalla kirjoitinkin tulkintojani lukuisiin eri

tavoin teemoiteltuihin tiedostoihin. Tämä alustava analyysi ohjasi teemahaastattelu-, päiväkirja- ja kyläkyselyaineiston analyysiä. Luokittelin aineistoni matkailun ajallisia ja tilallisia risteyskohtia sisältäviin osuuksiin. Näistä osuuksista analyysini pääteemoiksi muodostuivat kyläyhteisö, luonnonkäyttö ja elinkeinot sekä kehitystyö. Seuraavassa työni analyysin yhteenvetoluvussa kuvaan näiden teemojen mukaisesti, miten matkailu ja matkailun kehittäminen asemoituu toimintatilojen näkökulmasta paikalliseen luonnonkäyttöön, kylän elinkeinojen kirjoon, kylään ja kyläyhteisöön.

4 Matkailun risteävät toimintatilat ja tehtävämaisemat

Lokan matkailun fyysisiä toimintaympäristöjä ja paikkoja ovat kylää ympäröivä luonto ja kylän rakennettu ympäristö. Aineistossani kylä näyttäytyy kylän asukkaiden, elinkeino-, luonnonkäyttö- ja sukuyhteisöjen, yritysten, mökkiläisten sekä kylässä vierailevien sukulaisten, tuttujen, vieraiden ja matkailijoiden toimintatilojen kohtaustapaikkana. Luonnon toimintatiloja voidaan näiden lisäksi jakaa eri luonnonkäyttömuotojen ja käyttäjäryhmien mukaan. Kylän ja matkailun kehittämisessä yksilöiden ja yhteisöjen toimintatilojen rinnalle tulevat myös institutionaaliset ja organisatoriset toimijat sekä hallinnolliset toimintatilat. Matkailun tehtävämaisemat ovat perinteisten tehtävämaisemien osia, liitännäisiä ja johdannaisia.

Kylän toimintatiloja ja tehtävämaisemia tarkasteltaessa konkretisoituu kylän toimintojen kokonaisvaltaisuus ja päällekkäisyys. Arki toimineen, työn tekeminen, elinkeinojen harjoittaminen ja kylän kehittäminen, elämän edellytysten turvaaminen kylässä, ne ovat kaikki tiukasti kietoutuneet toisiinsa. Yksilöiden arjen toiminta sekoittuu elinkeinojen ja muiden erilaisten intressiryhmien ja yhteisöjen toimintaan. Sama kokonaisvaltaisuus näkyy myös matkailussa: kylä on matkailuyritysten tai matkailukehittämisen toimintaympäristö ja kylän yhteisöiden, erityisesti elinkeinoyhteisöiden, rooli on kaksitasoinen: niiden avulla sekä rakennetaan matkailutuotteita että ne ovat itse osa matkailutuotetta (ks. Höckert ym., 2013, s. 18; Komppula, 2003; 2014).

Toiminnan kokonaisvaltaisuus johtaa siihen, että analyysissä on käytännössä mahdotonta tarkastella toimintatilaa tai tehtävämaisemaa vain yhdestä näkökulmasta, ja myös analyysin luokitukset ovat päällekkäisiä ja toisiinsa kietoutuneita. Luonto ja kylä määrittävät yksilöiden, yhteisöjen ja elinkeinojen toimintatiloja ja tehtävämaisemia. Luonto on kylän elinkeinojen ja monien muiden toimintojen keskiössä. Luonto näkyy myös kyläyhteisön toimintatilojen kuvauksessa ja saa siinä yhteydessä kulttuurisia merkityksiä. Kylää puolestaan käsittelen ensisijaisesti toimijoiden ja kyläyhteisön kautta mutta huomioin sen myös osana elinkeinojen toimintatilaa. Kehittämisen konteksti muokkaa sekä kylän että luonnonkäyttömuotojen toimintatiloja ja tehtävämaisemia.

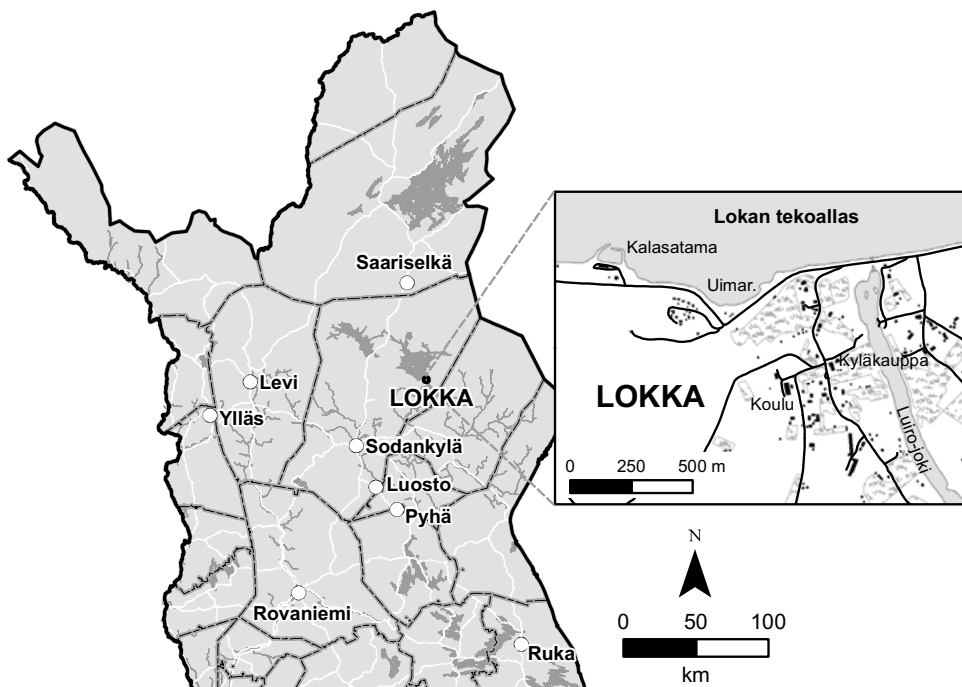
4.1 Kylän toimintatilat

Kylän sijainti luo matkailun toteuttamiselle ja kehittämislle omat reunaehdotonsa (Kartta 1). Kaikissa aineistoissani Lokkaa paikkana määrittää ensisijaisesti kylän sijainti Sompion alueella. Kylä on sijaintinsa vuoksi sekä fyysisesti eristäytynyt että kulttuurisesti ja hallinnollisesti erilaisiin rajamaastoihin sijoittuva. Kulttuuritaustaltaan kylä on suomalaisen ja saamelaisen kulttuurin rajavyöhykkeellä. Hallinnollisesti Lokka on osa Sodankylän kuntaa ja Pohjois-Lappia, mutta virallisesta hallintojaosta huolimatta kyläläiset tunsivat toiminnallisesti ja hallinnollisesti yhteyttä myös Itä-Lapin alueeseen. Ainoa selkeä alue ja kulttuuri, johon kyläläiset määrittivät kylän kuuluvan, oli Sompio. (Ks. Artikkelit IV; Hakkarainen, 2011.)

Sompiolaista lokkalaisuutta pidetään yllä ja tuotetaan kolmitasoisesti: kokemuksellisesti, opitusti ja yhteisöllisessä vuorovaikutuksessa (ks. Knuuttila & Rannikko, 2008, s. 15). Mennyt, tarujen ja kertomusten Sompio koetaan yhä läsnä olevaksi nykyisen tekojärjellä höystetyn Sompion ja sompiolaisuuden rinnalla (ks. Artikkelit IV; Hakkarainen, 2011). Kaikkiin havainnoiteihin ja lähes kaikkiin haastatteluihin, päiväkirjoihin ja työpajoihin sisältyi ”sompiolaisesti” määritettyjä kokemuksellisia kuvauksia alueen yhteisöstä, kylä- ja allasalueesta sekä kylää ympäröivästä luonnosta. Myös kylän erillisyyttä muihin paikkoihin verrattuna tuotettiin varsin konkreettisilla ilmaisuilla, kuten: *Suomessa oli tänään myrsky, täälläkin satoi iltapäivällä kovasti* (PK9). Sompiolaisesta kulttuurista kertovat teokset (Hihnavara, 2002; 2006; Järvikoski, 1979, Paulaharju, 1939) olivat tuttuja monille kyläläisistä ja niiden tuottamasta sompiokuvasta puhuttiin monissa yhteyksissä (TP4; TP5). Sompiolaisen kulttuurin kautta rakennettiin myös kylärajat ylittävää yhteisöllisyyttä (ks. Rannikko, 2009). Kulttuuri yhdistää lokkalaiset osaksi suurempaa sompiolaisten joukkoa, joka jakaa saman yhteisöllisen tietoisuuden. Esimerkiksi vierailua naapurikylän tapahtumaan kuvattiin: *Siellä oli puhuttavaa, vanhoja sompiolaisia asioita* (PK6).

Kulttuuristoriallisesti Lokan ja Sompion erämaakulttuuri ja elinkeinot ovat saaneet vaikutteita sekä metsäsaamelaisesta että suomalaisesta historiasta. Nykyisen Sodankylän kunnan alueella sijaitsi 1200-luvulta 1600-luvulle, kaksi noin 30–60 asukkaan lapinkylää, siidaa: Sompio ja Sodankylä. Lapinkyläen asukkaat olivat metsäsaamelaisia, joiden toimeentulo perustui vuotuiskiertoon. Metsäsaamelaisiin lapinkyliin sekoittui aikojen saatossa suomalaista uudisasukasväestöä. (Onnela, 1995, s. 114–116.) Sompion alueelle ja Lokkaan muotoutui saamelaisen ja suomalaisen erämaakulttuurin yhdistelmä, jota voidaan nimittää ”sompiolaiseksi erämaakulttuuriksi”. Kulttuuri oli erämaaoolosuhteisiin sopeutunut yhdistelmä metsäsaamelaisilta omaksuttua ja edelleen kehitettyä poronhoitoa ja eränkäyntitaloutta sekä suomalaista maanviljelyä ja karjanhoitoa. Erämaakulttuuri säilyi suhteellisen muuttumattomana 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkupuolelle asti – lukuun ottamatta suomalaisen uudisasutuksen ja identiteetin vahvistumista, metsätalouden alkamista ja porokarjojen kasvua. (Heikkinen,

1997, s. 51–52.) Alueen kyläyhteisöt olivat heikkojen yhteyksien vuoksi suhteellisen suljettuja elinympäristöjä. Yhteisöjen elintoiminnot ja koko kulttuuri sovitautuivat alueen ekosysteemiin, kotitalouksien omavaraisuusaste oli suhteellisen korkea ja tyyppillistä oli, että talouksissa harjoitettiin useita elinkeinoja. (Järvikoski, 1979, s. 165.)

Lokka lukuina⁵		Välimatkat:
Asukkaita	95	Rovaniemi 230 km
Lomamökkejä ja niiden lupia	87	Sodankylä 90 km
Poro- ja luontaiselinkeinotilat	14	Pyhä-Luosto 120 km
Kemi-Sompion paliskunta		Saariselkä 214km
Lokan luonnonvaraosuuskunta ja yritykset: Eräpirtti Vaitola, RM Poro ja erä, Lokan kalakaira, Lokan kalasatimet, Sompion nahkatyöt		

Kartta 1. Lokka.

5 Asukasluku: (Sodankylän kunta, 2010, s. 9)
Lomamökit ja niiden luvat, Lokan maarekisterikylän alueella (Törmänen, 2010).
Poro- ja luontaiselinkeinotilat: Valtion porotilain (590/69), luontaiselinkeinolain (610/84) ja porotilain (161/90) mukaisesti myymien alueiden perusteella Lokkaan on perustettu kahdeksan poro- ja kuusi luontaiselinkeinotilaa, osassa myynneistä on kasvatettu lisäosalla jo olemassa ollut tilaa (Hökkä, 2010).
Kalastajat, TE-keskuksen ammattikalastajarekisterin mukaan (Annala, 2010).
Kylän yrityslistassa on mainittu kylän nettisivuilla ja Sodankylän mainonnassa esiintyvät yritykset. Tämän lisäksi on huomattava, että monet kyläläisistä harjoittavat elinkeinoaan yrittäjänä.

Erämainen ja syrjäinen Lokka kärsi sijainnistaan huolimatta merkittäviä tuhoja Lapin sodan aikana ja venäläisten partisaanien iskussa kylään. Paikallisesti dramaattiset murhenäytelmät saivat jatkoa 1960–70-luvuilla, jolloin käynnistyi ja toteutui Sompion alueen tähän mennessä suurin ympäristö- ja sosiaalisen elämän mullistus, Lokan ja Porttipahdan tekoalaiden rakentaminen. Lokan altaan alle jäi noin 417 neliökilometriä Sompion alueesta – kokonaisia kyliä, kylien osia sekä useita yksittäisiä taloja. Aiempien luonnonkäyttömuotojen radikaali korvaaminen kokonaan uudella käyttötavalla ja kokonaisten kylien hävittäminen alaiden tieltä muuttivat kauaskantoisin seurauksin alueen elämää. Allas muutti alueen luonnonympäristöä ja elinkeinotoimintaa sekä aiheutti pakkomuuttoja ja sosiaalisten siteiden löyhtymistä. Altaat muodostivat alueen kylille ja elinkeinoille toimintatilan, jossa kansalliset, alueelliset ja paikalliset vuorovaikutussuhteet kohtaavat yhä päivittäin arkielämässä ja elinkeinojen harjoittamisen käytännöissä. (Järvikoski, 1979.)

Allas ilmentää periferian ja keskuksen valtasuhteita sekä aiemmin historiassa että nykypäivänä. Tekoalaiden rakentamisessa valtionhallinto toteutti suuren luonnonmuuttamishankkeen voidakseen vastata keskuksen kasvavaan energiantarpeeseen. Paikallisesti altaan rakentamista vastustettiin, mutta yleisenä näkemyksenä oli myös, että yksityisen ja paikallisen edun oli väistytävä yleisen ja valtakunnan edun tieltä. (Järvikoski, 1979). Altaalla on jatkuvia normaalista järvestä poikkeavia vaikutuksia alueen elinkeinoihin ja luonnonkäyttöön. Sähkön markkinahinnan muutokset tai alaiden alapuolisten alueiden tulvien torjunta vaikuttavat käytännön tasolla muun muassa kalastukseen, porojen kulkumahdollisuuksiin sekä kylän rantojen viihtyisyyteen ja käyttökelpoisuuteen. Sähkön hinnan ollessa korkealla vettä lasketaan runsaasti altaan alapuolisten voimalaitosten käyttövoimaksi. Talvella valtakunnan energiatalouden säätelämät juoksutukset pitävät Lokan ja Porttipahdan välisen Vuotson kanavan sulana, ja talvilaidunnuksen aikana kanavaan hukkuu vuosittain kymmeniä poroja. (Artikkeli IV.)

Altaan lisäksi fyysinen etäisyys keskuksista tuottaa jatkuvasti kokemuksia kylän sijoittumisesta periferiaan. Syrjäisyys tulee näkyväksi sekä arjen toiminnoissa että matkailussa. Kotikylästä voidaan todeta esimerkiksi, että *on se koko periferia* (PK2)! Pitkien välimatkatkojen vaikutus yhteiskunnan palveluihin turhauttaa. Palveluiden saaminen kylään ja niiden tavoittaminen kylän ulkopuolelta voi olla hankalaa. Esimerkiksi osa kylän katuvaloista oli pimeänä monta kuukautta, koska kunta ei lähtenyt vaihtamaan niitä vain *muutaman lampun* takia (PK2). Useimpien palveluiden saamiseksi kyläläisten on itse mentävä vähintäänkin kirkonkylälle, eikä matkan vaatiman vaivan ja sisällön koeta aina olevan tasapainossa: *Reissu oli ajanhukkaa, piti ajaa 30 asteen pakkasessa 80 kilometriä viiden minuutin takia* (PK9).

Kylän matkailun fyysisiksi paikoiksi nimettiin tutkimusaineistossa tekoallas, kalasatama, kauppa ympäristöineen, mökkikylä ja yksittäiset lomamökit, lintutorni sekä kylän kulttuurihistorialliset nähtävyydet, kuten kylään kohdistuneen partisaani-iskun

muistomerkki ja alueella asuneen kansantietäjän mukaan nimetty Polvari-Jaakon petäjä. Tapahtumista esille nostettiin keväältävella järjestettävät Aurinkopilkit. Rakennettujen alueiden lisäksi luonto itsessään toimii matkailun paikkana; sitä kuvattiin matkailullisilta mahdollisuuksiltaan jopa rajattomaksi. Tyypillisimpiä matkailijoita Lokassa ovat sulan maan aikana liikkuvat vaeltajat sekä loppukesästä ja syksyllä kulkevat marjanpoimijat ja metsästysmatkailijat.

Sodankylän kunnan vuoden 2011 matkailuesitteessä esiteltiin neljä lokkalaista matkailuyritystä, jotka tarjosivat erilaisia poro- ja kalastusmatkailutuotteita, tilausravintolatoimintaa ja majoitusta (Sodankylä Lapin tähtikunta, 2011). Lokassa on toiminut vuosien ajan myös kylän ulkopuolisia matkailuyrittäjiä, jotka järjestävät kylän ympäristössä ja altaalla esimerkiksi merikotkan bongausretkiä (Komulainen, 2016, s. 4–5). Näitä yrityksiä ei kuitenkaan mainita kylän yritysesityksissä (Lokka; Sodankylä Lapin tähtikunta, 2011). Kylän useammasta matkailuyrityksestä huolimatta kyläkyselyyn vastanneista kuitenkin vain yksi ilmoitti ammattialakseen matkailun. Hänen lisäksi neljä vastaajaa ilmoitti matkailun sivutoimekseen. Ilmeisesti matkailutyö ei tuota varsinaista elantoa tai sen rooli on niin pieni, ettei sitä lasketa osaksi omia elinkeinoja, koska kaikkiaan 14 kyläläistä ilmoitti kyselyssä emännöineensä tai isännöineensä matkailijoita ainakin joskus. (Hakkarainen, 2011; Kyläkysely.)

Kylän toimijat

Kylän sisäisiä ja ulkoisia toimijoita listattaessa nähdään toimijajoukon moninaisuus (Taulukko 3). Kylän matkailutoiminta risteää toimijaryhmittäin tarkasteltuna jollain tavoin kaikkien taulukossa mainittujen ryhmien toimintatiloihin, mutta yksilöinä osa kyläläisistä ei koe olevansa millään tavoin osallinen kylän matkailussa tai sen kehittämässä (Kyläkysely). Kylässä asuvien työikäisten lisäksi monien kylän elämään osallisten ihmisten tietotaito ja ammatillinen osaaminen on kylän kannalta merkittävää. Koululaisten, opiskelijoiden, eläkeläisten, muiden sukulaisten ja tuttavien sekä mökkiläisten kyvyt ja taidot ovat olleet monesti tarpeen. Esimerkiksi eri henkilöiden atk-, kieli- ja johtamistaitoa on käytetty hyväksi niin kylän kehittämistehtävissä kuin matkailupalveluiden tuottamisessa ja suunnittelussa.

Taulukko 3. Kylän toimijat.

Toimijat kylässä:	Kylän ulkopuoliset toimijat:	Kylän ulkopuoliset institutionaaliset toimijat	Muut (ei-inhimilliset) toimijat
Kyläläiset ⁶	Muut sukulaiset ja tuttavat	Sodankylän kunta	Sompion alue
Elinkeinot	Naapurikyliä asukkaat	Naapurikunnat	Sompion kulttuuri ja perinne
Yrittäjät	Alueella säännöllisesti kalastavat vapaa-ajan kalastajat	Paliskuntain yhdistys	Ympäröivä luonto elementteineen (esim. porot, kalat, linnut, metsät, luonnon-tuotteet)
Mökkiläiset	Marjanpoimijat	Naapuripaliskunnat	
Lokan luonnonvaraosuuskunta ja yritykset	Matkailijat ja muut kylän tuotteiden ja palveluiden asiakkaat	Matkailukeskukset	Tekoallas
Kyläkauppa, syksyyn 2011 asti	Kylän ulkopuoliset matkailuyrittäjät	Metsähallitus	Sijainti
Koulu, kevääseen 2015 asti ⁷		Kemijoki Oy	Syrjäisyys
Kylätoimikunta		Lapin liitto	Lokka-Mäntypää tie
Kemi-Sompion paliskunta		ELY-keskus	Tieverkosto
Yhdistykset		Pohjoisimman Lapin Leader ry	Reitistöt
		Luonnonvarakeskus ⁸	Äänimaisema
		Valtio	Hiljaisuus
		Euroopan unioni	Pimeys

Useissa suomalaisissa syrjäisissä kylissä perinteisiä elinkeinoja harjoittava työikäinen väestö on jäänyt vähemmistöksi, ja asujaimisto koostuu pääosin kylän ulkopuolella työskentelevistä, sosiaalisen tasa-arvon perusteiden turvattavista yhteisön jäsenistä, kuten vanhuksista, ja markkinaperiaatteiden pohjalta toimivista osallisista, kuten yrittäjistä (Holmila, 2001; Oksa & Rannikko, 1984.) Samansuuntainen kehitys on havaittavissa myös Lokassa. Eläkkeellä oleva väestönosa on kasvanut, mutta yleisestä kehityksestä poiketen kylässä toimivien perinteisten elinkeinojen harjoittajien joukko on yhä verrattain suuri. Kylän elinkeinoelämä rakentuu poronhoidon ja kalastuksen ympärille. Näissä elinkeinoissa työskenteli 67 prosenttia kyläkyselyyn vastanneista lokkalaisista.

6 Sisällytän kyläläisiin myös kylän ulkopuolella asuvat kyläläisten lapset. Heistä puhuttiin sekä haastattelussa että kylätapaamisissa ja työpajoissa osana kylän väestöä.

7 Kylän koulu lakkautettiin itsenäisenä kouluna keväällä 2015. Syksystä 2015 alkaen koulutilana kirkonkylän koulun alaisuudessa

8 Nykyiseen Luonnonvarakeskukseen (LUKE) yhdistetyt Metsäntutkimuslaitos ja Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos ovat olleet mukana kylän toimissa.

Kaiken kaikkiaan 78 prosenttia kyselyyn vastanneista työelämässä olevista lokkalaisista työskenteli joko poronhoidossa, kalataloudessa tai metsäalalla. (Hakkarainen, 2011; Kyläkysely.) Lokan elinkeinorakenne poikkeaa täysin koko Suomen ja myös kotikuntansa elinkeinorakenteesta. Nykyään kasvava osa myös maaseudun työpaikoista on palvelusektorilla. Sodankylässä vuonna 2008 maa-, metsä- ja kalatalouden työpaikkoja oli 10,8 prosenttia kaikista työpaikoista. Koko maan työpaikoista alkutuotannossa oli vuonna 2008 vain 3,7 prosenttia. (Hakkarainen, 2011; Sodankylän kunta, 2010, s. 10; Lapin liitto, 2011c, s. 5.)

Kylän sosiaalisia suhteita tarkasteltaessa monet kyläläiset kuvasivat ihmisten työskentelyn ja vapaa-ajan vieton kylän ulkopuolella lisääntyneen viime vuosien aikana. Internetyhteydet ja sosiaalinen media mahdollistavat kontaktit ympäri maailmaa. Osa aiemmin merkittävistä kylän sisäisistä sosiaalisista siteistä ja rooleista on korvautunut laajemmilla verkostoilla ja yhteisöillä (ks. Holmila, 2001, s. 141). Esimerkiksi kyläläisten yhdistys- ja yhteisötoiminnan toimintatila on laajentunut kylän sisäisestä toiminnasta alueelliselle ja kansalliselle tasolle. Haastatteluissa ja työpajoissa mainittiin kylällä toimineita yhdistyksiä, jotka olivat joko lakkautettu tai niiden aktiivinen toiminta oli lakannut. Toisaalta kerrottiin aktiivisesta osallistumisesta alueelliseen sekä kansalliseen yhdistys- ja yhteisötoimintaan. (Ks. Artikkelit IV; Hakkarainen, 2011.) Yhteisöllisyyden ja kylän yhteisöjen muutos vaikuttaa myös kylän matkailun toimintatiloihin. Kylän toimintatilojen globalistuessa (ks. Harvey, 1989, s.240.) paikkaan identifioituvien yhteisöjen moninaistuminen voi lisätä kylän matkailun kehittämistä kiinnostuneita tahoja, mutta toisaalta se voi lisätä myös joukkoa, joka haluavat rajoittaa alueen matkailua (Tuulentie, 2016). Lokassa kylän matkailun kehittäminen ei ole herättänyt kylän ulkopuolista vastusta. Sen sijaan muutamat mökkiläiset ovat ilmaisseet kiinnostusta kylän ja kylän matkailun kehittämiseen esimerkiksi uudentyypin kylätapahtuman kautta (Hakkarainen, 2011, s. 79).

Metsähallitus ja Kemijoki Oy ovat vahvoja institutionaalisia toimijoita alueella ja kylässä. Kemijoki Oy hallitsee allasaluetta ja allasalueen kunnostustoimintaa. Metsähallitus puolestaan hallinnoi kylän läheisyydessä olevia laajoja valtion maa-alueita. Allasalueen kunnostustoimet ovat parantaneet sekä altaan että ranta-alueiden käytettävyyttä ja maisema-arvoja. Kunnostus myös työllistää kyläläisiä. Matkailun näkökulmasta edellä mainitut toimijat vaikuttavat erityisesti kylän fyysisen ympäristön tilaan. Kylä ympäristöineen on kuulunut useiden yliopistojen ja tutkimuslaitosten yhteiskunta- ja luonnontieteellisiin tutkimusalueisiin. Monet tutkijat ovat myös verkottuneet tutkimustensa myötä henkilökohtaisin sitein kylään. Hallinnolliset toimijat vaikuttavat kylään hallinnollisten rakenteiden, julkisten palveluiden ja erilaisten rahoitusinstrumenttien kautta. Elinkeinojen nykyiset hallinnolliset ja kehittämisen käytännöt ovat tuoneet lukuisat EU:n ja kansallisen hallinnon järjestelmät sekä erityisesti erilaiset hankkeet osaksi yhtä lailla poronhoidon, kalastuksen kuin matkailun toimintatiloja. Elinkeinojen kehittämisen, tuotteiden ja palveluiden markkinoinnin ja myynnin näkö-

kulmasta kylän toimijoiden yhteydet kylän ulkopuolisiin toimijoihin ovat moninaistuneet toimintatilojen laajentuessa ja ulottuvat yhä kauemmas ja laajemmalle. Kylän kehittämiseen vaikuttavat monet keskuksiksikin mielletävät organisatoriset ja institutionaaliset toimijat: kunta, aluehallinto, matkailukeskukset, kansalliset ja EU-tason toimijat (Taulukko 3). Toimijalistauksessa nämä toimijat näyttäytyvät anonyymeina ja myös aineistossa niihin viitattiin useimmiten anonyymisti. Toisaalta muutamien tahojen toiminta tuntui henkilöityvän tiukasti yksittäisiin ihmisiin.

Matkailukeskusten matkailuyhdistysten vetämälle markkinointiyhteistyölle Lokan sijainti on hankala. Lokan kylä näkyy Sodankylän kunnan markkinointiviestinnässä, mutta lähikeskusten - Saariselän ja Luoston - markkinointikanavissa kotikunta ja osallisuus matkailukeskusten yrittäjäyhdistyksissä vaikuttavat keskusalueiden ulkopuolella sijaitsevien yritysten näkyvyyteen. Erityisesti kuntien tai matkailukeskusten rajaseuduille sijoittuvien kylien ja kylien yri Esimerkiksi Saariselän jakamassa markkinointinformaatiossa ovat mukana Inarin kunnan alueen kylät, mutta keskuksen tuntumassa olevat Sodankylän kunnan kylät jäävät ulkopuolelle. Koska matkailukeskusten ja kylien väliselle yhteistyölle ei ole löydetty hallinnollisia toimintamalleja, yritysten kehittämisessä ja työllistymisessä näkyy henkilökohtaisten verkostojen ja yhteyksien merkitys. Jos toimijalla on oikeanlaiset yhteydet, syrjäisenkin kylän yritys tai työntekijä voi olla osa keskuksen verkostoja. (Artikkeli III; IV.)

Aina matkailun parissa toimivat henkilöt eivät myöskään itse miellä itseään matkailutoimijoiksi. Kun esimerkiksi kohdistin neljännen työpajakutsun ensin kylän matkailutoimijoille, sain palautetta siitä, eikö kutsu olekaan tarkoitettu kaikille, koska kylällä ei ole varsinaisia matkailutoimijoita. Työpajoihin osallistuneiden näkemysten mukaan aktiivisten matkailun kehittäjien joukko on pieni, mutta alasta kiinnostuneiden joukko on suurempi. Kenenkään kyläläisen ei varsinaisesti oletettu vastustavan hallitua matkailua, mutta tiedettiin, että osa kyläisistä ei halunnut olla lainkaan mukana matkailutoiminnassa. Useat osallistujat ja haastatellut kuvasivat kylän matkailun kehittämisen tavoitetta siten, että kylälle pitäisi saada matkailua siinä mittakaavassa, että se tuottaisi alasta kiinnostuneille ainakin osan elannosta. Kokopäiväinen työllistyminen matkailusta on lähinnä haavekuva, jota muutamat kyläläiset kuitenkin tavoittilevat. (Hakkarainen, 2011.)

Viime vuosien aikana kylän palvelut ovat vähentyneet merkittävästi. Suurimpina muutoksina ovat olleet koulun ja kaupan lakkauttamiset. Haastatteluissa ja kyselyssä kaupan ja perinteisten elinkeinojen suhdetta kuvattiin symbioottiseksi. Matkailun näkökulmasta kauppa toimi kyläläisten, mökkiläisten ja matkailijoiden monipalvelupisteinä ja kohtaupaikkana. Kauppa tuki luontevasti kylällä toimivaa varausravintolaa ja majoitukseen liitettyä ruokapalvelua, oli tärkeä tankkauspiste moottorikelkkailijoille sekä tarjosi mahdollisuuden kahvitteluun. Moottorikelkkailijoiden määrä on vähentynyt huomattavasti kaupan ja sen yhteydessä olleen tankkauspisteiden lakkauttamisen jälkeen. Keskeisestä roolista huolimatta kaupan ylläpito muodostui kannattamatto-

maksi. Kaupan lopetettua toimintansa kylän toimijat ovat joutuneet sopeuttamaan omaa toimintaansa nykyiseen tilanteeseen. Koulun lakkauttamisen uskotaan puolestaan vaikuttavan suoraan nuorten ja lapsiperheiden halukkuuteen asettua kylälle. (Ks. Hakkarainen, 2011.)

Matkailun lisäksi myös muiden luonto- ja paikkasidonnaisten elinkeinojen toimintatilojen laajentuminen todentuu Lokassa (ks. Massey, 2003). Kaikkien luontoperustaisen elinkeinojen toimintatilaan liittyy kehittämissympäristön hallinnollisia kytköksiä alueelliselle, kansalliselle ja kansainväliselle tasolle sekä suoria ja välillisiä suhteita muihin paikallisiin ja matkailukeskusten yrittäjiin sekä ulkomaisiin matkailutoimijoihin. Lisäksi erityisesti matkailun toimijoille tärkeitä ovat yksityiset verkostot, jotka ovat syntyneet esimerkiksi perhe- ja tuttavuussuhteiden kautta matkailun ja muiden alojen toimijoihin sekä tietysti matkailijoihin. Myös perinteisten elinkeinojen sisällä verkottuminen muiden alojen toimijoiden kanssa on tullut tärkeäksi yhtä lailla oman arjen käytännöissä kuin kehittämistyössä, jotta oman alan toimeentulo pystytään turvaamaan. (Artikkeli IV.)

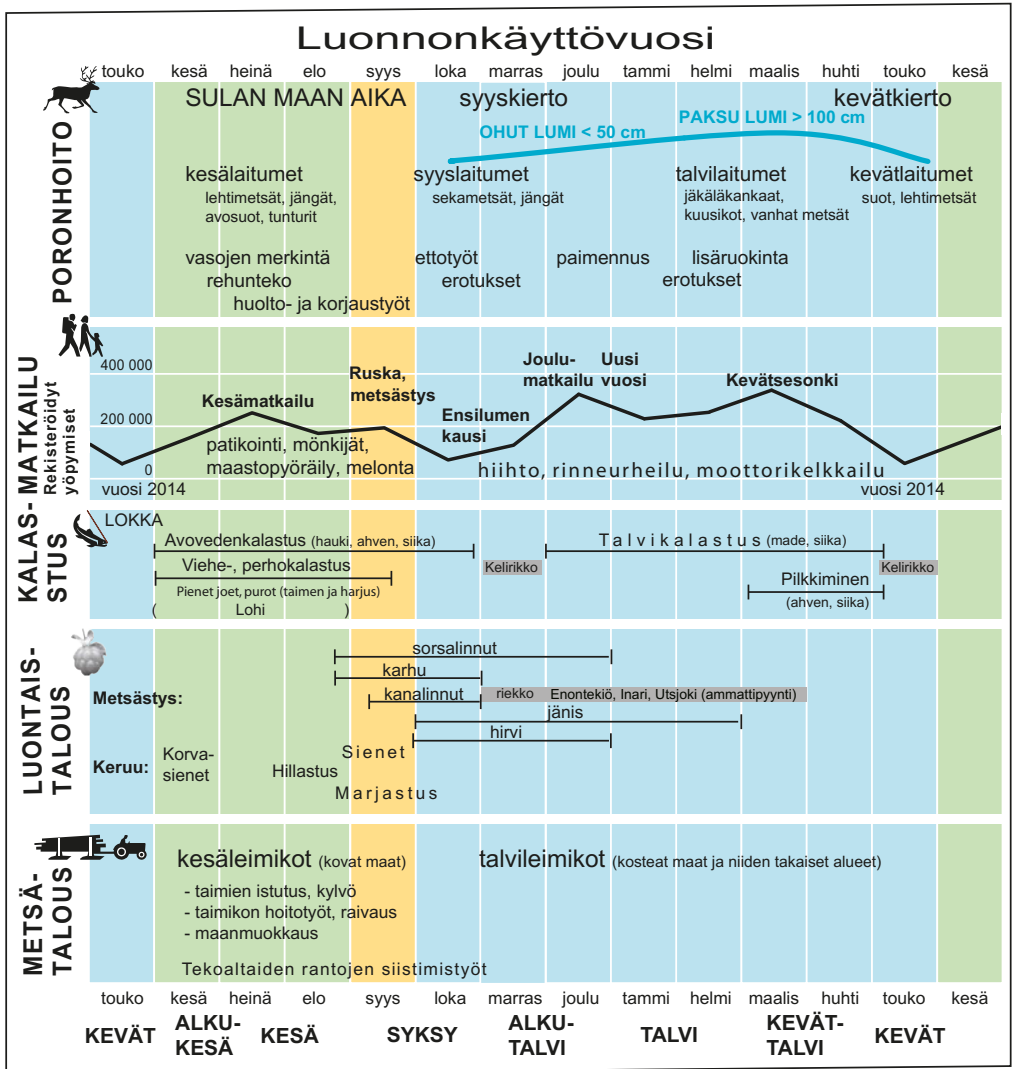
4.2 Luonto toimintatilojen määrittäjänä

Sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön lisäksi matkailukehitys muokkaa yleensä myös luonnonvarojen käyttöä ja maankäyttöä, ja luonnon ollessa paikallisen toimintaympäristön keskeisimpiä määrittäjiä matkailun kehittäminen vaatii luonnonkäytön toimintatilojen monipuolista huomioimista (ks. Höckert ym., 2013; Tuulentie, 2009). Viime vuosikymmeninä Lapin alueen luonnonkäyttöön on kohdistunut jatkuvasti lisääntyviä vaateita. Luonnonkäyttäjistä luontoperustaiset elinkeinot ovat olleet 2000-luvun taitteen vuosikymmenet monien muutosten ja muutospaineiden kohteena. Syynä tähän ovat olleet elinkeinojen kannattavuuden lasku sekä erilaiset lisääntyneet tarpeet maan- ja luonnonkäytölle. (Artikkeli IV; Hast, 2013; Hyppönen, Tapaninen & Sarala, 2010; Sarkki, 2009.) Erityisesti lisääntyneet käyttötarpeet ovat johtaneet eri luontoperustaisten elinkeinojen ja eri intressiryhmien luonnonkäyttöpyrkimysten yhteensovittamisen ongelmiin, ristiriitoihin ja jopa kamppailuihin (ks. Massey, 2008, s.60). Lokan alueen luonnonkäytöstä ei altaan rakennuksen jälkeen ole käyty konflikteiksi kärjistyneitä kiistoja, mutta eri käyttäjäryhmien luonnonkäyttö puhuttaa paikallistasolla. Monissa keskusteluissa otettiin kantaa koko Sompion alueen luonnonkäyttöön sekä kerrottiin osallistumisesta erilaisiin toimiin omien luonnonkäyttömuotojen turvaamiseksi.

Jäsenän paikallisen luonnonkäytön toimintatilaa eri elinkeinojen vuodenkierroista muotoilemassani kuviossa (kuvio 2). Useimmat kylän luonnonkäyttömuodoista ovat sekä pääelinkeinoja, lisätulon lähteitä että harrasteita. Poronhoidon esittelen kuviossa poronvuoden ja elinkeinon käytäntöjen mukaisesti. Kalastus on kuvattu kalalajien kalas-

tusaikojen ja erilaisten kalastusmuotojen mukaan. Luontaistalous on esitetty keruu- ja metsästysaikojen kautta ja metsätalous metsänhoitotöiden ja erilaisten metsänkorjuu-aikojen mukaisesti. Lapin matkailun vuodenkiertoa kuvaan alan tyypillisellä mittarilla rekisteröityjen yöpymisten määrällä. Yöpymisten määrän kuvaaja on noudattanut samansuuntaista mallia ja jo yli kymmenen vuoden ajan ja kertoo alan voimakkaasta sesonkiluoteisuudesta (Lapin liitto, 2003; 2011c; 2015). Luonnonkäyttöön liittyen kuvioon on nimetty tyypillisiä matkailun luontoaktiviteetteja ja sesonkeja. (Artikkeli IV.)

Kaivostoiminta on jätetty kuvioista pois. Kaivostoiminta on luonnonkäyttömuodoltaan totaalinen elinkeino, joka sulkee muut käyttäjät ulos ensisijaiselta toiminta-alueeltaan (Kokko ym., 2013). Lokan alueella ei ole käynnissä olevia kaivossuunnitelmia, mutta lähialueiden kuten Soklin kaivos vaikuttaisi merkittävästi myös Kemi-Sompion paliskunnan poronhoitoon. (Artikkeli IV.) Kuviossa esitettyjen elinkeino- ja harrasteperustaisten luonnonkäyttömuotojen lisäksi yksi matkailuun kytkeytyvä luontotoimija on luonnonsuojelu. Matkailukehityksen ja luonnonsuojelun katsotaan usein hyötyvän toisistaan. Esimerkiksi kansallispuistot ja muut luonnonsuojelualueet tarjoavat usein puitteet luonto- ja erämatkailuun sekä erilaisiin oheisaktiviteetteihin. (Esim. Höckert ym., 2013; Jänis, 2011; Puhakka, 2007; Uusitalo & Assmuth, 2013.) Matkailun tavoin luonnonsuojelu tuo lisää ulkopuolisia toimijoita paikalliseen luonnon- ja maankäyttöön sekä luonnonvarojen hyödyntämiseen liittyvässä päätöksenteossa (Lane, 2009, s. 355). Lokassa aluetta koskevan luonnonsuojelun tavoitteet ovat tukeneet erityisesti poronhoidon näkemyksiä ja tarpeita alueiden käytössä. Luonnonsuojelijat vastustavat Soklin kaivosta ja uusien tekoaltaiden rakentamista Sompion alueelle. He ovat ottaneet kantaa myös alueen vanhojen metsien hakkuusuunnitelmiin. Kylää lähinnä olevalla kansallispuistolla, UKK-puistolla, ei ole maarajaa kylään, mutta puiston reuna-alueet ovat tavoitettavissa kylästä vesiteitse.

Kuvio 2. Elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen ajallinen toimintatila Lokan kylän vuodenvierossa.

Kuvio itsessään kertoo elinkeinojen ajallisesta toimintatilasta: vuodenvieron lisäksi luonnonkäyttömuotoihin sitoutuu erilaisia merkitystodellisuuksia ja tapoja käsitteellistää tilaa ja aikaa (ks. Shove, Pantzar & Watson, 2012). Kuvion aikajanalla kevästä kevääseen haluan korostaa ajankäytön paikallista jäsentymistä elinkeino- ja luontoperustaisesti, alkaen poron vuoden mukaan kevään vasoma-ajasta eikä esimerkiksi tammikuusta joulukuuhun kalenterivuoden mukaisesti (ks. Artikkelin IV). Aineistossani poron vuosirytmii kuvattiin poronhoidon merkittävimäksi tekijäksi, ja elinkeinon käytäntöjen kuvaukset perustuivat ensisijaisesti poron luontaiseen biologiseen rytmii ja sen mukaan syntyneisiin elinkeinon perinteisiin ja vasta toiseksi yhteiskunnan kul-

loiseenkin tilaan mukautuviin käytäntöihin. Kaikki poronhoidon ammatinharjoittajat, olivatpa he sitten päätoimisia, kalastaja-poromiehiä tai poromies-matkailuyrittäjiä, aloittivat haastatteluissa elinkeinonsa kuvauksen kertomalla porosta ja poronvuodesta, joka alkaa poron vasoma-ajasta, keväästä, ja kerronta eteni vuodenvuorokierroon mukaisesti, syklisesti, vuodesta toiseen. (Artikkeli, IV; H6; H7; H9; Kuvio 2.) Poronhoitoa onkin usein kuvattu vuoden kiertoa korostavilla ympyräkuvioilla (esim. Heikkinen, 2012, s. 115). Halusin kuitenkin esittää kuviossani muutkin paikalliset elinkeinot samanaikaisesti ja ympyrämalli ei toiminut useiden elinkeinojen rinnakkaiseen esittämiseen.

Vahvoista ja pitkästä perinteistä huolimatta Sodankylän tekojärvien ammattikalastus on sekä perinteinen että uusi elinkeino, joka on synnyttänyt jopa uusia työpaikkoja muiden luontoperustaisten, kuten metsätalouden ja maatalouden, työpaikkojen vähentyessä. Lokassa ammattikalastuksella ei ole takanaan vuosisataista perinteiden tukiverkkoa, ja altaiden ammattikalastusta on opeteltu yrityksen ja erehdyksen kautta. Tietotaitoa on ammennettu myös alueen aikaisemmasta kalastusperinteestä. (Pyhäjärvi, 2011; Veijola ym., 2013, s. 177.) Kalastuksen vuosi jakautuu sulan veden aikaiseen ja talvikalastukseen ja perustuu saaliin kannalta parhaisiin pyyntiaikoihin ja muutamien kalalajien osalta sallittuihin pyyntiaikoihin (Kuvio 2). Määrätyt kalastusajat ovat kalenterisidonnaisia, mutta paras pyyntiaika ei välttämättä noudattele samaa ajanjaksoa. Muutokset jonkin merkittävän saaliskalan kalastusmahdollisuuksissa voivat pakottaa koko kalastuselinkeinon etsimään nopeasti uusia toimintatapoja elinkeinon turvaamiseksi. Erityisesti saaliskalalajien, kuten siikakantojen, muutokset ovat vaatineet Lokan kalastajilta monenlaista sopeutumista. Kalastuselinkeinon menestyminen altailla on edistänyt paikallisyhteisön sopeutumista altaaseen myös sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. Altaisiin on ajan kuluessa totuttu ja niistä voidaan puhua jopa järvinä ja niitä voidaan pitää myös luontomatkailun kohdealueena. (Artikkeli IV; H6; H8; H10; TP1; TP2.) Kuviossa näkyy viitteellisenä lohenkalastusaika, koska lohenkalastus kuluu kalastusmatkailijoiden suurimpiin sesonkeihin. Lokan ja Porttipahdan alueella lohta ei voi kalastaa, mutta kalastusmatkailutuotteiden kehittämisessä lohenkalastus on huomionarvoinen aikatilatekijä. (Ks. Soppela, 2009.)

Tekojärvien uskotaan ja on jo todettukin houkuttelevan kalastusmatkailijoita ja matkailukalastajia saalisriikkaana ja luonnonvesistä poikkeava kalastusalueena. Alueen ammattikalastajat ovat kokeilleet vuosien varrella erilaisia matkailutuotteita. He ovat käyttäneet matkailijoita tekojärvellä jonkin verran oman työnsä ohella sekä tarjonneet asiakkaiden tarpeiden mukaan soviteltuja kalastusmatkailutuotteita, lähinnä erilaisia kalastusretkiä. (Artikkeli IV; Hakkarainen, 2011.) Järvillä harjoitettava ammattikalastus on itsessään herättänyt mielenkiintoa, ja matkailijat ovat käyneet tutustumassa kalastajien työhön ja menetelmiin. Kalastuksen vuodenvuorokiertoon kuuluva talvikalastus, etenkin verkkokalastus jää alta, on kiinnostanut eksoottisena nähtävyytenä. Sen esittely matkailijoille on ollut mielekästä ja kohtuullisen vaivatonta: *Siinä ei nyt paljon isompia ohjelmanumeroita tarvita, ku viepi verkon tuonne avannolle, heittää verkon ja*

kokee verkon. (Artikkeli IV; H8.) Matkailun näkökulmasta kalastajien vuodenvuorokiertoon voisi lisätä myös altaalla pesivän linnuston vuosirytmien. Kalalajien lisäksi kalastajat tuntevat altaiden muut eläinlajit, ja esimerkiksi altaalla pesivää merikotkaa voidaan pitää luontomatkailun vetovoimatekijänä, ja sen ympärille on jo suunniteltu ja rakennettukin matkailutuotteita. (Artikkeli IV; Komulainen, 2016.)

Yksityinen metsätalous nimettiin haastatteluissa tarpeen tullen hyödynnettäväksi lisätulojen lähteeksi, jolla paikattiin muiden elinkeinojen huonoja kausia. Yksityisellä metsätaloudella ei nähty olevan merkittäviä vaikutuksia muuhun luonnonkäyttöön. Sen sijaan valtion harjoittaman metsätalouden hakuista kritisoitiin. Hakkuiden sanottiin vaikuttaneen poronhoidon laidunalueisiin sekä kylän läheisen ympäristön esteettisyyteen. (H2; H3; H4; TP3.) Lokassa, kuten muuallakin Lapissa, päätoimeentuloa tuottavien elinkeinojen rinnalla metsätaloudella, metsästyksellä, kalastuksella ja luonnontuotteiden keräilyllä on yhä merkittävä rooli kotitalouksien hyvinvoinnissa, vaikka niiden taloudellinen merkitys on vähentynyt (Hallikainen ym. 2008; Hyppönen, Hyvönen, Morri, Puoskari, & Hallikainen, 2010). Aineistossa metsästyksellä, kalastuksella, marjastuksella ja retkeilyllä nimettiin tärkeiksi toiminnoiksi harrasteina ja virkistyskäyttömuotoina, kolme ensin mainittua myös ruuanhankintatapoina. Paikallisten mahdollisuudet ja oikeudet niiden harjoittamiseen haluttiin turvata. Luonnontuotteiden keräilystä marjastus ja erityisesti hillastus tuottavat myös lisäansioita moneen talouteen. Hillastus on tuonut alueelle vuosikymmeniä marjanpoimijoita kylän ulkopuolelta. Heidän todettiin olevan syksyn *varmoja matkailijoita*, jotka eivät kuitenkaan valitettavasti jätä kylään muuta kuin roskaa (H10). Kotimaisten marjastajien lisäksi alueella ovat viime vuosien aikana tulleet tutuksi ulkomaalaiset marjanpoimijaryhmät.

Matkailukeskuksiin suuntautuvan matkailun muodot ja sesongit ovat läsnä myös sivukyläiden luonnonkäytössä (ks. Kuvio 2), vaikka vain harvoilla syrjäkylillä on ”optimaalinen” etäisyys matkailukeskuksiin. Liian lähellä mutta kuitenkin liian kaukana sijaitsevien kyläiden on vaikea pysäyttää matkailijoita: matkan varsinaisen määränpään lähellä ei haluta pysähtyä, mutta toisaalta sama etäisyys voidaan kokea niin pitkäksi, ettei kylässä haluta pistäytyä matkan aikana keskuksesta käsin. Toisaalta kylän liiallinen etäisyys pitää syrjäiset kyläalueet erillisinä keskuksista. Kylän sijainti voi muuttua myös käytettävän kulkuvälineen mukaan. Esimerkiksi pitkän pistotien tai kiertoreitin päässä olevan kylän saavutettavuus voi muuttua toisenlaiseksi, kun sitä katsotaan maanteiden sijaan muiden reitistöjen näkökulmasta. Syrjäisestä kylästä voi tulla keskeinen etappi esimerkiksi moottorikelkkailijoille, maastopyöräilijöille, hiihtäjille tai vaeltajille. (Artikkeli III.)

Keskusten matkailijavirrat ovat näkyneet Lokassa esimerkiksi kevättalven moottorikelkkailijaryhminä. Muutoin konkreettinen matkailullinen, etenkin talvisesonkien aikainen, luonnonkäyttö ei juurikaan ulotu kylän lähimaastoihin. Matkailun näkökulmasta kylää ympäröivän luonnon arvioitiin tarjoavan vielä paljon käyttämättömiä resursseja erilaisille ohjelmajärjestäjille. Kylässä tehtävän matkailututkimuksen lisäksi matkailu-

sesongit työllistävät kylien asukkaita keskuksissa. Matkailukeskusten työllistymisvaikutus ulottuu usein kymmenien kilometrien, jopa sadan kilometrin, säteelle keskuksista. (Artikkeli III.) Tämä on arjen todellisuutta myös Lokassa. Keskustyöllistymiseen vaikuttavat omalta osaltaan sekä yrittäjien että työntekijöiden henkilökohtaiset suhteet. Ne ovat voineet viedä kyläläisiä töihin lähikeskuksiin Luostolle, Pyhälle ja Saariselälle, jotka nekin sijaitsevat kymmenien kilometrin päässä kylästä, tai jopa toiselle puolella Lappia. (Artikkeli III; IV.)

Elinkeinojen sesonkien eriytyminen tulee näkyväksi elinkeinojen toimintatilojen aikatilallisessa tarkastelussa. Perinteisten elinkeinojen toimet kulkevat usein tiiviisti ja paikkauskollisesti luonnonrytmin ohjaamina. Syklisen vuodenkierron rinnalla ammattien harjoittajat reagoivat parhaansa mukaan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä erilaisiin luonnonilmiöihin, kuten jäiseen hangen pintaan porojen talviruokinta-aikana tai käytännössä havaittuihin ilmastomuutoksen merkkeihin, kuten syksyn rospuuttoajan siirtymään kohti joulua. Muutamit haastateltavat totesivatkin, että Lapissa nykyisin vallalla oleva talvipainotteinen matkailu on poronhoitajalle haasteellisempi kuin jos matkailukautta saataisiin venytettyä kesäajalle. Matkailutyötä voidaan tehdä omassa kylässä tai porojen kanssa voidaan tehdä työtä keskuksissa. Poronhoitajat voivat myös hyödyntää matkailukeskusten sesonkeja poimimalla sesongeista muutamia itselleen sopivia jaksoja, jolloin panostetaan matkailutyöhön. Nämä jaksot voivat olla joko poronhoitoa ja matkailua yhdistävää tai sitten poronhoidosta irrallista matkailutyötä. (Artikkeli IV; H6; H7; H9.)

Keskusten ulkopuolisen matkailun näkökulmasta kalenteriin ja kelloon sidottu aikakäsitys haastaa luonnon ajan ja luonnon rytmit. Esimerkiksi Lapin nykyisten, talvipainotteisten matkailusesonkien rytmit eroavat luonnonrytmeistä. Luonnon vetäessä henkeä kaamoksen aikana matkailukeskukset täyttyvät ja vilisevät elämää. (Artikkeli IV; Rantala & Valtonen 2014.) Yhtäältä sesonkiluonteisuus, ja se miten hektisten sesonkien välissä on rauhallisempia loppoaikoja, voidaan nähdä matkailun ja luontoelinkeinojen yhteisenä piirteenä ja samankaltaisia käytäntöjä tuottavana tekijänä ja toimintatilojen pysyvyyttä yllä pitävänä rakenteena (Artikkeli II; IV; ks. Massey, 1995, s.13–114; Veijola ym. 2008, 47). Vaikka keskusten rytmit eivät välttämättä näy ja tunnu syrjäisissä kylissä, ne luovat taustan kylienkin matkailulle. Matkailu ja matkailijat seuraavat kalenterin mukaisia loma-aikoja ja juhlapyyhiä, ja elinkeino muuntautuu kulutuskäyttäytymisen mukana. Esimerkiksi uusia oman luontotilansa vaativia aktiviteetteja voi syntyä nopeasti. (Artikkeli IV.) Kuvio 2 kertoo osaltaan matkailun nopeista muutoksista: kuviosta puuttuu esimerkiksi matkailun muotona kasvamassa oleva revontulimatkailu, ja aktiviteettina kuvioon voitaisiin lisätä talvikaudelle läskipyöräily. Matkailun uudistuminen voi tuoda myös syrjäisten kyläalueiden luonnonkäyttöön uusia toimijaehdokkaita nopeallakin tahdilla.

4.3 Perinteinen työ – matkailutyö

Perinteisten elinkeinojen ja matkailun yhteensovittamisessa nousivat esiin niin tilallisen, ajallisen ja sosiaalisen yhteensovittamisen ulottuvuudet kuin työnteon tehtävämaisemien erot. Lokassa yhteensovittamisen haasteellisimmat kysymykset eivät käsitelleet niinkään elinkeinojen tilallista yhteensovittamista luonnossa (vrt. Sarkki, 2009) vaan tilallinen ulottuvuus kietoutui yhteen ajallisten ja sosiaalisten ulottuvuuksien kanssa, ja esimerkiksi haastateltavat painottivat useimmiten enemmän ajallista ja sosiaalista näkökulmaa. Esimerkiksi kalastuksen näkökulmasta altailla riittää tilaa sekä kalastajille että matkailijoille. Haasteita syntyy kuitenkin esimerkiksi siinä, miten kalastaja sopii kalastajana ja matkailutyöntekijänä yhtä aikaa veneeseen matkailijan kanssa ilman että kalastustyö tai matkailutyö häiritsevät liikaa toisiaan. Poronhoidossa matkailun sesonkeja suhteutettiin etenkin haastatteluissa poron vuotuisen rytmiin ja mietittiin, miten ja millaisilla tuotteilla eri sesonkeihin voidaan tarttua ilman että poronhoidon harjoittaminen kärsii. Paikoin onkin nähty viisaammaksi tarjota matkailupalvelut erikseen, esimerkiksi asiakkaiden toiveiden mukaan näytösluonteisena elinkeinon tutustumisena ja räätälöityinä kalastusretkinä tekoaltille ja niitä ympäröiville luonnon vesistöalueille. (Artikkeli IV.)

Tehtävämaisemien erot näkyvät töiden vaatimissa taidoissa, perinteisen ja uuden työn piirteissä sekä yhteisön näkökulmissa työhön. Perinteisissä maaseudun elinkeinoissa tieto siirtyi usein oppipoika-kisälli-mestarimallin mukaisesti, vanhempien sukupolvien toimintatapoja seuraamalla ja käytännössä oppimalla (Suopajarvi, 2003, s. 147). Nykyisten töiden tehtävämaisemiin liittyvät taidot eivät siirry sukupolvelta toiselle samalla tavalla (ks. Ingold, 2000, s. 325). Aiempien sukupolvien oppien rinnalle tarvitaan tietoa, osaamista, yhteistyötä, yrittäjyyttä ja kansainvälisyyttä, erityisesti matkailussa, mutta myös perinteisessä työssä tarvitaan tietoa ja taitoja, joita on kartutettava paikallisyhteisö(je)n ulkopuolisista lähteistä. Kyläyhteisöille, perinteisten elinkeinojen harjoittajille sekä matkailualan toimijoille ovat tulleet tutuiksi Ely-keskuksen, Lapin liiton, paikallisen Leader-yhdistyksen, Euroopan kalatalousrahaston ja valtion erilaiset elinkeinokohtaiset sekä alueelliset tukipalvelut ja rahoitusinstrumentit.

Maaseudun eri toimijoiden luonto- ja ympäristösuhde vaihtelee; erityisesti perinteisten elinkeinojen harjoittajat sijoittuvat asustamisen ja kulutushyödykeyhteiskunnan välimaastoon (ks. Ingold, 2000, s. 324–326; Luku 2.4; Kietäväinen, 2016). Kalastajille ja poronhoitajille luonto elementteineen on sekä elinympäristö että tuotannollinen raaka-aine, kun taas matkailulle ympäristö on osa tuotetta ja koettua elämystä (Keskitalo-Foley 2006; Lapintie & Riipinen, 1994, s. 15; Suopajarvi 2003). Kalastuksen ja poronhoidon toimintatiloissa ja tehtävämaisemissa nivoutuvat yhteen elinkeinonharjoittajien sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus luonnon ja luontokappaleiden kuten porojen kanssa (ks. Ingold, 2000; Kietäväinen, 2016.) Tehtävämaisemat pyrkivät myös sekoittumaan; kalastus- ja poromatkailun tuotepaketteja on hiottu ja

matkailutyön vaatimia taitoja on kartutettu elinkeinojen omissa kehityshankkeissa. Toisin sanoen myös perinteisiä tehtävämaisemia on tuotettu ja uudistettu matkailun ja matkailualan koulutuksen avulla. (Artikkeli IV; Annala 2010; Veijola ym., 2013.) Kaikkiaan elinkeinojen markkinaistuminen on selkeästi nähtävissä myös perinteisissä elinkeinoissa (Kietäväinen, 2016).

Työn erilaisissa tehtävämaisemissa kalastajan ja poromiehen on pystyttävä näkemään perinteiset toimintaympäristönsä sekä perinteisen että matkailutyön näkökulmista. Näkökulman muuttuessa elinkeinon pääsisältö, kuten poro, voidaan nähdä uusin silmin. Toteamuksessa ”paras poro ei olekaan pakkasessa vaan pihamaalla” kiteytyy luonnon ja luonnonelementtien mahdollinen uudelleen arvottaminen. (Hakkarainen, 2007.) Uusilla tehtävämalleilla, kuten matkailun yhdistämällä perinteiseen elinkeinoon, voidaan paitsi elvyttää myös tuhota vanhoja käytäntöjä. Historian ja perinteiden tuotteistamista voidaan pitää luonnollisena ja oikeutettuna (Bauman, 1996, s. 268; Saarinen, 1999, s. 89; Veijola ym., 2013). Saarinen (1999, s. 89) kritisoi kuitenkin tuotteistamista ja tuotekehitystä, jonka myötä paikallisuus ja perinteet tulisivat määritellyiksi yksinomaan uusien käytäntöjen, esimerkiksi matkailuelinkeinon, ehdoilla.

Sekä poronhoitajat että kalastajat korostivat ammattinsa merkityksellisinä seikkoina työn luonnonläheisyyttä, itsenäisyyttä, perinteistä elämäntapaa ja erityisesti vapautta – mahdollisuutta olla oman itsensä herra (Hakkarainen, 2011; Veijola ym., 2013, s. 177–178). Niin vanhassa kuin uudessakin työssä sukupuolella on väliä. Poronhoito ja kalastus perustuvat perinteisiin maaseudun miesten taitoihin ja kykyihin selviytyä luonnon ehdoilla, ja ne ovat kovaa työtä. Matkailutyön monet piirteet, kuten ihmisten palveleminen eri kielillä, haastavat perinteisiin luontoperustaisiin elinkeinoin sisältyviä käsityksiä miehisyydestä. (Veijola ym., 2013, s. 177; Brandth & Haugen, 2005, s. 20). Kun matkailun töitä yhdistetään perinteisiin töihin, yhdistämiseen liittyy usein sukupuolen mukainen työnjako: perheen naisten paneutuessa matkailijoiden palvelemiseen miehet voivat jatkaa sukunsa perinteistä luontoon nojaavaa elinkeinoaan (esim. Brandth & Haugen, 2005; 2012; Hakkarainen, 2011; Schweinsberg, Wearing & Darcy, 2012; Veijola ym. 2013). Lokassa matkailutyö ei noudata tätä kaavaa. Esimerkiksi kalastus ja kalastusmatkailu ovat molemmat miesten näyttämöitä: kaikki Lokan ammattikalastajat ja kalastusmatkailupalveluiden tuottajat ovat miehiä. Kokonaisuudessaan kylän matkailupalveluiden tuottamisessa on mukana myös naisia, mutta kalastusmatkailutuotteita toteuttivat vain miehet. (Annala, 2010; Kyläkysely; Veijola ym., 2013, s. 177.)

Kalastusmatkailussa kalastaja suorittaa työtään ruumiillisina esityksinä (ks. esim. Adkins, 2005; Veijola & Jokinen, 2008; Valkonen 2011, s. 168). Matkailijan osallistuessa kalastustapahtumaan kalastaja ei pelkää kalasta eikä vain näytä tai neuvo, miten kalastetaan, vaan hän myös tuottaa esityksen kalastajasta kalastuksen ja matkailun yhteisessä tehtävämaisemassa. Kalastajan esityksessä, muun luontomatkaillen tavoin, sää ja luonnonolosuhteet ovat olennainen osa matkailukokemusta (Rantala, 2011b, s.

25; Rantala, Valtonen ym., 2011; Viejola ym., 2013). Matkailijan kokema elämys voi olla hyvin erilainen kalastajasta ja säästä riippuen. Kalastajan kevätauringon päivettämät kasvot, auringossa kiiltelevä luminen järvenselkä ja lempeä tuulenvire romantisoivat kalastajien arkea. Räntäsateen vihmossa tai lumen tuiskuttaessa kalastajan työstä ja kalastajasta saa hyvin toisenlaisen kuvan. Matkailutyössä kalastajalta odotettujen ruumiillisten taitojen, työn, työvälineiden ja olosuhteiden taitavan hallinnan kautta kalastaja voi pitää matkailutyötä tehdessään yllä tunnetta perinteisiin elinkeinoihin liittyvien miesten töiden tekemisestä (ks. Lehtonen, 2008, s. 83–108; Veijola ym., 2013). Esimerkiksi vaihteleviin sääolosuhteisiin varautuminen ja niistä selviäminen ovat olennainen osa kalastusmatkailutuotetta ja edustavat yhtäältä perinteisiä miestaitoja (ks. Brandth & Haugen 2005, 20), mutta toisaalta asiakkaiden huomiointi huonoissakin olosuhteissa edustaa perinteisiä naistaitoja, joista uudessa työssä pitkälti on kysymys (esim. Veijola & Valtonen 2007; Veijola, 2009; Veijola ym., 2013).

Matkailutyön arvostukseen ja asemaan paikallisessa yhteisössä liittyvät myös kysymykset siitä, millaista työtä arvostetaan. Perinteisten työn elementtien liittyessä matkailutyöhön samalta näyttävät käytännöt voivat pohjautua erilaisille arvoille (Adriansen & Madsen, 2004, s. 86; Artikkelii II; Veijola ym., 2013). Yhteneväisyyksistä huolimatta matkailun tehtävämaisemaan liittyvää työtä ei välttämättä arvosteta samalla tavoin kuin perinteistä työtä. Esimerkiksi kalastajat ja poronhoitajat tunnistavat eri elinkeinoihin liittyvät erilaiset tieto- ja taitotarpeet, mutta matkailutyön taitoja pidetään toissijaisina (Hakkarainen, 2011; Veijola ym., 2013, s. 177–178). Haastatteluissa omaa ja muiden tekemää matkailutyötä tarkasteltiin myös elinkeinoyhteisön näkökulmasta. Yhteisön tarpeet ja mielipiteet tulivat esiin erityisesti silloin, kun haastatteluissa pohdittiin, onko ”oikealla” poromiehellä aikaa matkailutöihin. Miten yhteisö saa työvoiman riittämään poronhoidon tehtäviin, jos elinkeinonharjoittajat ovatkin matkailutöissä? (Artikkeli II, IV; ks. myös Kietäväinen, 2016, s. 34.) Osalle poromiehistä laaja perhe- ja sukulaisverkosto tarjoaa mahdollisuuden keskittyä matkailukeskusten sesonkiaikoina matkailutyöhön. Yleisesti ottaen matkailullisen kehittämisen yleistä hyväksyntää on lisännyt se, että kylien ja elinkeinon kehittäminen osin matkailun nimissä on tuonut kylille resursseja, joilla on voitu tukea muitakin elinkeinoja sekä rakentaa toiminnallisia tiloja, kuten luontopolkuja ja venerantoja paikallisten asukkaiden sekä matkailijoiden käytettäväksi. (Artikkeli IV.)

Työn ja kyläyhteisöjen muutosprosessiin on usein vaikuttanut yhteistyön tarpeen vähentyminen elinkeinon käytännöissä ja elämäntavoissa yleensä (ks. Hyyryläinen, 2000, s. 108–109). Lokan peruselinkeinoista poronhoidosta ja kalastuksesta yhteisen tekemisen ja yhteistyön tarve ei ole poistunut samalla tavalla kuin maataloudesta, vaikka esimerkiksi poronhoidon käytännöt ovat osin modernisoituneet ja koneistuneet. Tekoaltaiden kalastus vaatii kalastajilta yhteisiä toimia ja ponnisteluja. Elinkeinojen yhteisen tekemisen tarpeet ovat pitäneet yllä yhteisöllisiä tehtävämaisemia ja toimintatapoja, joita voidaan hyödyntää myös matkailun kehittämisessä.

Haastattelu- ja havainnointiaineistojen mukaan sekä kalastuksen että poroelinkei-
non piirissä poronhoidon ja matkailun yhdistäminen nähdään haasteista huolimatta
luontevaksi elinkeinon kehittämistavaksi ja mahdollisuudeksi. Kylän pääelinkeinot
kalastus ja poronhoito ovat viime aikoina vaatineet kyläläisiltä ja kylän sisäisiltä
yhteisöiltä erityispanostuksia. Kalastuksen turvaamiseksi järvelle on järjestetty pit-
kien prosessien tuloksena hoitokalastusta. Alueen kalastajien ikääntyminen on myös
alaa uhkaava tekijä. Uusimpana toimenpiteenä Sodankylän kunta on käynnistänyt
hankkeen, jossa houkuttelee uusia ammattikalastajia tekojärville. Kemi-Sompion
paliskuntaan kuuluvat poronhoitajat ovat vastustaneet naapurikuntaan Savukoskelle
suunnitellun Soklin kaivosrakentamista sekä pyrkineet vaikuttamaan suurpetopoli-
tiikkaan. Näiden panostusten rinnalla matkailun kehittäminen on jäänyt syrjemmälle,
mutta ei suinkaan unohduksiin. Haastatteluissa ja työpajoissa kylällä jo olemassa olevat
tuotteet ja palvelut arvioitiin hyväksi, mutta niiden markkinoinnissa ja myynnissä
nähtiin kehitettävää. Lisäksi alojen yhteensovittamisessa nähtiin olevan vielä paljon
tilaa uusille tuotteille ja palveluille. Elinkeinojen kehittämissä erityisesti Paliskuntain
yhdistyksen poromatkailuhankkeet mainittiin poronhoidon ja matkailun yhteenso-
vittamiseen pyrkineinä ja siinä onnistuneinakin hankkeina. Tällaiset avaukset nähtiin
toimiviksi, mutta muistutettiin, että elinkeinoja halutaan kehittää niiden omilla eikä
muiden ehdoilla, siten että monialaisen kehittämisen painopiste on poronhoidossa ja
kalastuksessa eikä matkailussa.

Perinteisten elinkeinojen ja matkailutöiden yhdistäminen esimerkiksi kalastusmat-
kailussa osoittaa, kuinka monenlaisia asioita matkailun tehtävämisesmissä yhdistellään:
perinteisiä luontoon ja maaseutuelämään perustuvia taitoja ja identiteettejä, modernin
yhteiskunnan palvelutaitoja, sukupuoliin liitettyjä odotuksia ja matkailijoille tuotet-
tavia elämyksiä. Perinteinen työ ja uusi työ, niiden tekeminen sekä matkailutuotteen
kulutus tapahtuvat yhtä aikaa. (Veijola ym., 2013, s.177–178; ks. Kietäväinen, 2016.)
Perinteisen ja matkailutyön kohtaamisessa ei kuitenkaan ole yksinomaan kyse uuden ja
vanhan työn eroista. Esimerkiksi Vähämäen (2003) esittämien uuden työn piirteiden
valossa, perinteisissä elinkeinoissa ja uudessa työssä on myös yhteneväisiä piirteitä.
Vähämäen (2003, 16) mukaan uuden työn tuotantopaikka on epämääräinen ja sitä
on vaikea rajata miksikään erityiseksi. Aikakäsitykseltään työstä on tulossa loputon,
se ei sitoudu työaikoihin vaan pyrkii sekoittumaan koko elämään. Näillä määreillä on
voitu kuvata myös esimerkiksi luontaistaloudesta tai porotaloudesta elantonsa saaneen
suhdetta työhön (Artikkeli II) ja luonnon ja ihmisen luontosuhde on noudattanut
Ingoldin kuvailemaa asustamisen logiikkaa. Työ ja sosiaalinen elämä kietoutuivat
toisiinsa ja olivat tietyssä paikassa, tietyssä luonnossa toteutuvaa, mutta se mistä työ
alkoi ja mihin se loppui, oli yhtä vaikeasti määriteltävissä kuin uudessa työssä. (Ks.
Ingold, 2000, s. 324–326.) Tehtävämisesmien rinnakkaista ja kerroksittaista tunnis-
tettua olemassaoloa voisi hyödyntää matkailutuotteiden rakentamisessa. Esimerkiksi
ohjelmalvelutuotteeseen voitaisiin saada syvyyttä erilaisten tehtävämisesmien kuten

yhteisöllisen tekemisen tai perinteisiin pohjautuvan elinkeinotietouden avaamisella. (Vert. Kaaristo & Järv, 2012)

4.4 Hyvä, paha matkailu – kehittäminen kylässä

Kylän kehittäminen ja matkailun kehittäminen kylässä nivoutuvat osaksi kylätoimintaa, elinkeinon ja yritystoiminnan kehittämistä sekä yksittäisten ihmisten pyrkimystä turvata kylässä asumisen ja elämisen edellytykset. Kehittämisen toimintatilat ja tehtävämaisemat jakautuvat käytännön kehittämistyöhön ja hallinnollisten rakenteiden määrittämiin toimintatiloihin ja tehtävämaisemiin. Näin ollen matkailun kehittämisestä on tullut sekä yksilöiden, yhteisöjen että yritysten toimintaa. Käytännössä kehittämistoiminta on Lokassa tarkoittanut yksilöiden haaveita, kylätilaisuuksissa jaettuina ideoita ja satunnaisia, innovatiivisia, kokeiluja, kuten sinkkumatkoja 1990-luvulla, sekä matkailuyrittäjien suunnitelmallista tuotekehitystä (Kok1). Yhteisöllisessä kehittämistyössä matkailulla on ollut sijansa poronhoidon, kalastuksen ja kylän kehityshankkeissa sekä kylätoimikunnan ja kylän osuuskunnan toiminnassa, mutta ei kuitenkaan itsenäisissä kehityshankkeissa.

Kehittämisen etiikka

Omaehtoisen kehittämistyön liikkeellepanevia voimia ovat usein yhdessä koettu ja jaettu uhka, mahdollisuus tai yhteinen päämäärä (Kainulainen, 2000, s. 87). Lokan matkailun kehittämisessä yhdistyvät nämä kaikki. Kehittämistä ohjaavissa strategia-dokumenteissa itsestään selvänä esitetty kehittämisen suuntaan ja tulevaisuuskuvaan – matkailuun – suhtaudutaan kaksijakoisesti (ks. Artikkelit I). Matkailua pidetään yhtäältä välttämättömänä pahana, joka mahdollistaa elämän kylässä, ja toisaalta ulkopäin tulevana uhkana, joka vaarantaa jotain olennaista kylän olemassaolossa. Lisäksi kylän selviytymishistoria värittää osaltaan näkökulmaa matkailun kehittämiseen: matkailu vertautui aineistoissa tämän tästä kylää aiemmin kohdanneisiin tuhoihin ja niistä selviytymiseen.

Kylässä toteutettavaan matkailuun liittyen on tarkasteltava kriittisesti kehittämisen käsitettä ja sen merkityksiä. Matkailun paikallisen kehittämistyön näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää määritellä kehittämisen arvot ja lähtökohdat: kenen näkökulmaa matkailun kehittäminen edustaa ja kenen ehdoilla mahdollisia muutoksia toteutetaan. (Telfer & Sharpley, 2015; Burns 1999). Arvojen tunnistamisen merkitys on korostunut, kun kehittämisen käsite on laajentunut yksinkertaisesta talouskasvusta kokonaisvaltaiseksi näkemykseksi, jossa huomioidaan taloudellinen, sosiaalinen, kulttuurinen, poliittinen ja ympäristöllinen näkökulma (Telfer & Sharpley, 2015, s. 456). Tästä huolimatta kehitys rinnastetaan usein edistykseen ja taloudelliseen kasvuun (Sharpley, 2015, s. 19). Kuten jo aiemmin on todettu, aluekehittämisen näkökulmasta matkailu on saanut

perifeeristen alueiden pelastajan roolin. Pelastajan roolin yhteydessä kehitys esitetään usein yleisesti ja tarkemmin määrittelemättä matkailun tavoitteena tai oikeutuksena kehittää matkailua. (Sharpley, 2015, s. 14; Telfer & Sharpley, 2015, s. 254–255.)

Matkailun oletettuja vaikutuksia ei kuitenkaan pitäisi nimetä yksiselitteisesti kehitykseksi tarkastelematta myös tuloksen saavuttamiseksi tarvittavia keinoja (Sharpley, 2015, s. 18–19). Loppujen lopuksi ratkaisevinta on matkailun kohdealueella asuvien hyvinvointi ja heidän oma kehittämismotivaationsa (Höckert ym., 2013; Höckert, 2015). Osallistuminen ja osallistaminen luovat kehittämistyön eettistä ja inhimillistä tehtävämaisemaa. Paikallisilla ihmisillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa oman alueensa kehittämiseen, ja kehittämisen suunnan on oltava heidän näkökulmastaan mielekäs. Kehitystyöhön osallistuminen ja osallistaminen lisää paikallisten tietoisuutta siitä, millaista matkailu heidän kotiseudullaan voi olla ja – jos matkailun kehittäminen nähdään tavoiteltavaksi tulevaisuuskuvaksi – miten hyviä vaikutuksia voitaisiin lisätä ja huonoja välttää. (Höckert, 2015; Höckert ym., 2013; Murphy, 1985; Timothy, 2012.)

Lokan kyläläiset kritisoivat monissa yhteyksissä hankkeiden ainaista kehittämispyrkimystä. Kehittämisen rinnalla haluttiin korostaa aiempien perinteiden ja käytäntöjen tärkeyttä. Hankkeissa tehtävän kehittämisen ajateltiin edustavan nimenomaan taloudellisen edistyksen ja eteenpäin menemisen ulottuvuuksia, ja kyläläiset esittivätkin, että kehittämistoiminnan tavoitteena voisi ja pitäisi olla säilyttäminen, elvyttäminen, suojeleminen, ennallaan pitäminen ja ennallistaminen. Uuden kehittämisen sijaan toivottiin erityisesti matkailun näkökulmasta aiempien perinteiden ja käytäntöjen säilyttämistä ja uudistamista sekä niiden parempaa hyödyntämistä matkailutuotteiden toteutuksessa. (Hakkarainen, 2011; Höckert ym., 2013.) Toisaalta monet kyläkyselyvastaajista totesivat kaikkien asioiden ja kaiken tyyppisen kehittämisen olevan tärkeää, jotta kylä saataisiin pidettyä elävänä (Hakkarainen, 2011).

Hankkeet kehittämisen välineenä

Hankkeiden kehittämisenäkökulma perustuu ajatukseen kehittämisestä positiivisen muutoksen prosessina. Matkailun kestävän kehittämisen näkökulmasta myönteinen muutos voi merkitä muun muassa lisääntyneitä tuloja matkailusta, uusia työpaikkoja, palvelutarjonnan monipuolistumista ja paikallisten olojen parantamista. Matkailuhankkeilla pyritään yleensä parantamaan paikallisten ihmisten kykyä kehittää matkailua ja hyötyä siitä sekä edistämään heidän hyvinvointiaan yleisesti. (Artikkeli V; Hakkarainen 2011; Höckert ym., 2013; Telfer, 2015, s. 28–29.) Hyvistä pyrkimyksistä huolimatta erilaiset ja ristiriitaiset näkemykset kehittämistyöstä ja tavoitteista voivat aiheuttaa haasteita kehitystyön toteuttamiselle ja paikallisten sitoutumiselle ja osallistumiselle (esim. Uusitalo & Assmuth, 2013).

Hankkeet käsitteellistävät ja konkretisoivat kehittämistoimintaa ja tekevät kehitystyön näkyväksi osaksi yhteisöjen toimintaa niin yhteisöjen sisällä kuin hallinnollisella tasolla. Hankkeet antavat toiminnalle tietynlaisen muodon, ja ne voivat liittää kehi-

neen yhteisöllisyyden tukemana. (Artikkeli V; Häikiö, 2000; Kainulainen, 2000, s. 74–76, 84; Susiluoma, 2001.) Hanketoiminta on piristänyt kylätoimintaa. Uudet elinkeinot, kuten matkailu, eivät ole vain välineitä kylän elinvoimaisena säilyttämiseen, vaan niiden kautta kylälle ja kyläläisille rakentuu uudenlainen identiteetti heidän sopeuttaessaan uudet sosiaaliset suhteet ja käytännöt osaksi arkeaan (Kietäväinen, 2016; Lapintie & Riipinen, 1994, s. 68). Kun paikallisia toimintavalmiuksia kehitetään kyläläisten tieto-, taito- ja tahtotasoa kohottamalla, käytännössä rakentuu samalla uusia paikallista kehittämistä tukevia toimintatiloja ja tehtävämaisia (ks. Hyyryläinen & Rannikko, 2000, s. 190).

Matkailun ja kylien kehittämistyössä hyödynnetään aiempia yhteisöllisiä käytäntöjä ja rakenteita. Kehittämistyössä voi myös vastaavasti syntyä uusia käytäntöjä ja rakenteita, jotka voivat toimia yhteisöllisyyden vahvistajana ja ylläpitäjänä tai uuden yhteisöllisyyden tuottajina. On kuitenkin muistettava, että hankkeiden tarjoamat taloudelliset ja osaamisen resurssit ja kehittämisen verkostot luovat väliaikaisen kehittämisen toimintatilan. Vaikka samat toimijat jakavat yhä muita kylän toimintatiloja, hankkeen ylläpitämät käytännöt lakkaavat hankkeen päättyessä ja osa hankkeen synnyttämästä toimintatilasta häviää. Kestävän hankekehittämisen tavoitteena pitäisikin olla hankkeissa kehitettyjen käytäntöjen siirtäminen osaksi olemassa olevia toimintatiloja ja tehtävämaisia.

Vaikka hankkeiden muodollisuudet ja kieli arkielämästä irrallisine käsitteineen herättävät kritiikkiä, hankkeet nimetään Lokassa yhdeksi toimivimmaksi ja halutuimmaksi kehittämisen välineeksi (Kyläkysely). Hankkeiden hakeminen tai saaminen kylään nimettiin merkittäväksi tavoitteeksi jo ensimmäisessä kylätapaamisessa. Osalle kyläläisistä hankemaaailmassa toimiminen oli tuttua omien kokemusten kautta, osa oli seurannut esimerkiksi naapurikylien hankkeita. (KT1.) Lokassa hanketoiminnalla on rahoitettu esimerkiksi kylän yhteisiä vapaa-ajan rakenteita, ja kylässä toimiva osuuskunta käynnistyi hankkeen tukemana. Viime vuosien suurimmat hankkeet ovat keskittyneet kalastuksen ja järven ympärille. Altaan siikakantoja on pyritty elvyttämään hoitokalastuksella ja samanaikaisesti osa kalastajista on osallistunut Euroopan kalatalousrahaston ja kunnan tukemiin kalastusmatkailuhankkeisiin. Aktiivisesta hanketoiminnasta huolimatta hankkeisiin suhtaudutaan varauksellisesti. Vaikka niiden arvioitiin tuoneen kylään asioita, joita muuten ei olisi saavutettu, ja hankkeita toivottiin lisää, toisaalta hankkeissa saavutettuja tuloksia ja kehittämistä niiden nimissä väheksyttiin. Monet haastatelluista ja kyselyyn osallistuneista kritisoivat hankkeiden kautta saavutettuja tuloksia. Hankkeista todettiin monien muiden hankearviointien tavoin (esim. Pohjola, 1998), että *onhan näitä hankkeita ollut ja mennyt, mutta mitä niistä on oikeasti jäänyt käteen: muutama hetkellisesti työllistynyt* – hankkeiden tuotokset pitäisi saada elämään (TP1).

Matkailua kehittämässä

Kylän elossa pitäminen nimettiin tärkeimmäksi motiiviksi osallistua kylän matkailun kehittämistyöhön. Osallistumisen katsottiin edesauttavan mahdollisuuksia asua jatkossakin kylässä. Kehittämistyöhön panostaminen nähtiin erityisen tärkeänä ja ajankohtaisena, koska kylää pidettiin vielä elävänä ja kehityskelpoisena. Ohjaavana ajatuksena oli halu kehittää matkailua yhdessä perinteisten elinkeinojen kanssa, paikallista kulttuuria kunnioittaen. (Hakkarainen, 2011.)

Kylän kehittämisen toimintatiloissa ei-inhimilliset toimijat vaikuttavat ja ohjaavat inhimillistä toimintaa voimakkaastikin. Lokan matkailun kehittäminen ja kehittämiseen kohdistuneet odotukset ovat mukailleet Lapin matkailun yleisiä kehityslinjoja ja matkailijavirtoja. Aikanaan lokkalaiset olisivat halunneet saada oman osansa 1980–90-lukujen Lappiin ja Pohjois-Norjaan suuntautuneesta bussimatkailusta. Kylän sijainti pitkän pistotien päässä ei kuitenkaan luonut edellytyksiä näille pyrkimyksille. Siksi kylän matkailun suurimpana kehittämistavoitteena oli vuosikymmenien ajan saada avattua kylän ja nelostien (E4) välinen tieyhteys, jotta kylän sijainti muuttuisi pistotien päästä rengasreitinvarelle. Tie saatiinkin mukaan Lapin matkailustrategiaan 2007–2010 esimerkkinä kylämatkailun infrastruktuurin kehittämisen tarpeista (Artikkeli I; Lapin liitto, 2008). Tien saamiseen oli ladattu suuria odotuksia matkailun näkökulmasta (Kok1; TP1; TP2). Tieyhteys saatiin vihdoin avattua 2010-luvulla, mutta tien taso ja ylläpitoluokitus jäivät alhaiseksi, eikä tien tulo ole vaikuttanut kylän matkailuun siihen aikojen saatossa kohdistettujen odotusten mukaisesti.

Bussimatkailun lisäksi matkailukeskuksiin suuntautuva matkailu on toiminut Lokan matkailun kehittämisen kannustimena ja vertailukohtana. Aineistoissa matkailun kehittäminen rinnastettiin usein keskusmaiseen matkailun kehittämiseen ja lähes yhtä usein sentyyppisestä kehittämisestä haluttiin irtisanoutua. Kylän matkailun kehittämisen lähtökohdaksi ei haluta keskuksien matkailulle tyypilliseksi miellettyä juhlimiskulttuuriin kiinnittyvää massamatkailua. Keskusten matkailua ei kuitenkaan suljettu pois, vaan se oli yksi kylän matkailua määrittävä tekijä. Osa keskusten matkailijavirroista haluttiin ohjata kylään. Toisaalta kylän matkailutarjonnan ei uskottu vastaavan tyypillisen matkailukeskuksessa vierailevan matkailijan odotuksia. Omiin kokemuksiin pohjautuen arvioitiin, että kyläympäristö voi tuottaa matkailijoiden toimintatilalle yllättävän kehyksen. Muun muassa kylän hiljaisuus ja talvinen pimeys voivat tuottaa sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia. Esimerkkinä kerrottiin läheisestä matkailukeskuksesta kylään saapuneista parista matkailijasta, jotka olivat halunneet keskuksen tarjonnan lisäksi nähdä ja kokea kylän elämää. Matkailijat olivat kuitenkin halunneet poistua kylästä jo ensimmäisen vuorokauden aikana liiallisen hiljaisuuden ja pimeyden pelottamina. (TP4.)

Altaan alle jääneet alueet ja naapurikylät sekä kokemukset alueen tuhosta ovat yhä läsnä Lokassa etenkin allasevakkojen, heidän perheidensä ja läheistensä arjessa ja paikkakokemuksissa. Yli 40 vuodessa altaan olemassaoloon on sopeuduttu. Siitä on tullut

kylän maamerkki, osa arkea ja elinkeinoelämää. Tulkinnat menneisyydestä ohjaavat kuitenkin nykyistä toimintaa (Knuutila & Rannikko, 2008, s. 14). Allashistorian voimakkaasti kokeneita kunnioitetaan ja heidän tunteensa pyritään huomioimaan omassa ja kylää koskevassa toiminnassa. Altaan mahdollisen matkailukäytön ei esimerkiksi haluta loukkaavaan altaan takia kärsineitä, vaikka allas koetaan matkailullisesti kiinnostavaksi osaksi Lokkaa.

Kehittämiseen tarvittavalla rahoituksella on paikallisesta näkökulmasta merkittävä rooli, ja erilaiset rahoitusohjelmat ja tutkimusohjelmat vastaavat rahoitustarpeeseen (Artikkeli IV; V; Höckert, ym., 2013). Apua kehitystyöhön tarvitaan. Rahoituksen lisäksi kaivataan ulkopuolista tukea käynnistämään, ylläpitämään ja kannustamaan kehitystyötä. Erityisesti kyläkyselyssä perättiin yrittäjyyden tukemista ja yrittäjyyteen innostamista. Keinoiksi tähän nimettiin koulutukset ja rahoitustuet sekä erilaisten hakuprosessien yksinkertaistaminen. Nämä toimenpiteet nähtiin erityisen tärkeiksi aloittaville yrittäjille. Monet vastaajista muistuttivat kuitenkin, että jo olemassa olevia yrityksiä ja yrittäjiä ei saa unohtaa tukitoimien ulkopuolelle. Heille on tarjottava neuvontaa, ohjeistusta ja koulutusta yritystoiminnan kannattavana säilyttämisestä ja esimerkiksi laajentamisesta monialaisemmaksi sekä muuttuvista rahoitusmahdollisuuksista. (Hakkarainen, 2011.)

Yritystoiminnan kehittäminen kietoutui yhteen matkailutoiminnan kehittämisen kanssa, mutta uutta yritystoimintaa kaivattiin myös perinteisten elinkeinojen ympärille. Poronhoidon ja kalastuksen ohella metsäalalla ajateltiin olevan käyttämättömiä mahdollisuuksia. Poronhoitajat kaipasivat oman elinkeinonsa huomioimista muutoinkin kuin itsestäänselvyytenä ja myös poronhoidon kehittämistä sellaisenaan ilman, että kehitystyön tarkoituksena olisi liitännäiselinkeinon yhdistäminen poronhoitoon (ks. myös Kietäväinen, 2016). Useat vastaajat kaipasivat kylälle uutta yritystoimintaa esimerkiksi luontoon, luonnonkäyttöön, luonnontuotteisiin ja paikalliseen kulttuuriperintöön liittyen. Varsinaisia ideoita uudeksi yritystoiminnaksi esitettiin perinteisten käsitöiden, kuten pyydysten ja karvakenkien, valmistamiseen, luonnontuotteiden jatkojalostukseen sekä hoiva- ja siivouspalveluiden tuottamiseen ja poroteurastamon perustamiseen. Näissäkin ideoissa osassa oli taustalla ajatus matkailun kasvusta kylällä. Uudesta yritystoiminnasta puhuttaessa kyläläiset muistuttivat, että jo nyt suurin osa työikäistä kyläläisistä on yrittäjiä, ja näin ollen yritystoiminnan kehittämisessä olisi kyse lähinnä yritystoiminnan edellytysten turvaamisesta ja monipuolistamisesta.

Kylän kehittämisestä ja erilaisesta yhteistoiminnasta ovat usein kiinnostuneempia muualta muuttaneet ja muissa kuin perinteisissä ammateissa toimivat. Kylään muuttaneet katsovat asioita ulkopuolisin silmin ja voivat helpommin havaita erilaisia toiminnan kehittämisen paikkoja ja mahdollisuuksia. Kylän yhteistoimintaan osallistuminen on myös tapa rakentaa omia sosiaalisia verkostoja. Taloudellisena houkuttimena kehittämistyössä voi olla pyrkimys itsensä työllistämiseen. (Susiluoma, 2001.) Lokassakin esimerkiksi kylän voimassa olevan ja sitä edeltäneiden kyläsuunnitelmien laatijoina ja

pääasiallisina toteuttajina ovat olleet kylään muualta muuttaneet naiset. Kylän kehittämistoiminta ei kuitenkaan ole jäänyt vain näiden naisten harteille. Heidän lisäksi paikallisten aktiivisten toimijoiden ydinjoukko muodostuu 5–10 kyläläisestä. Osa aktiivisista henkilöistä näyttää osallistuvan omien resurssiensa mukaan lähes kaikkeen kylän kehittämistoimintaan. Toisilla mielenkiinnon kohteet erottuvat selkeästi, ja he toimivat aktiivisesti lähinnä oman kiinnostuksenkohteidensa suuntaamina. Aktiivisesti toimivien joukon ollessa pieni toimijoiden väsyminen on konkreettinen ongelma (ks. myös Pohjola, 1998). Pienessä joukossa myös tavalliset elämään kuuluvat muutokset, kuten työpaikan vaihtuminen, koulutuksiin osallistumiset, sairastumiset tai vaikkapa raskaus, voivat vaikuttaa merkittävästi koko ryhmän ja koko kylän toimintaan.

Myös hanketoiminnassa ilmapiiri ja toteutus kulmineituvat pitkälti henkilökysymyksiin (Pohjola, 1998, s. 121). Kyliin sijoittuvissa matkailun kehittämishankkeissa koko kylän sitouttaminen matkailun kehittämiseen ei ole ongelmatonta. Erityisesti kriittisestä voimavarasta – aktiivisesti kylän hyväksi toimivista ihmisistä – on pulaa. Yhteisön näkökulmasta haasteita ovat kehittäjäjoukon pienuus ja käytettävissä olevan ajan rajallisuus. Hankkeiden sisältöjen täytyy määrittyä osallistujille mielekkäällä tavalla, muutoin on vaikea saavuttaa hankkeissa tarvittavaa sitoutumista – tahtoa ja kykyä yhteiseen toimintaan. (Hakkarainen, 2011; Höckert ym., 2013.) Kuten maaseutututkija Susiluoma (2001, s. 18) osuvasti toteaa – kylästä syntyy kehittäjäyhteisö vain, jos kyläläiset niin haluavat. Kylä ei voi säilyä elinvoimaisena ilman kylän tulevaisuuteen uskovia ja sen edestä toimimaan valmiita kyläläisiä ja kehittämisen arvojen ja päämäärien on lähdettävä kyläläisistä itsestään.

5 Yhteenveto

Tutkimuskohteenani on ollut kyläyhteisössä tapahtuva matkailutoiminta. Pääta-voitteena oli selvittää, mitkä ovat matkailutoiminnan kehittämisen ehdot pienessä lappilaisessa kyläyhteisössä. Apunani olen käyttänyt Massey'n (1995; 2000) toimintatilan ja Ingoldin (2000) tehtävämaiseman käsitteitä. Tutkimustulosteni mukaan kehittämisen viitekehys ei istu suoraan kyläyhteisön tehtävämaisemaan. Matkailukehittämiseen ja erityisesti hanke pohjaiseen kehittämiseen liitetyt näkemykset kehittämisestä, sen määritelmästä ja käytännöistä olivat ristiriitaisia kyläyhteisössä vallitsevien perinteisten tehtävämaisemien kanssa. Ristiriidat haastavat kehittämistyön käytäntöjä sekä ajallisesti että suhteessa kylän perinteisiin elinkeinoihin ja luontosidonnaisuuteen. (Ks. Ingold, 2000, s. 324–326.) Toimintatutkimukseeni kuulunut osallistuminen ja yhdessä kehittäminen osoittivat, että kehittämisen viitekehys oli enemmän sekä tutkijasta että vallitsevista käytännöistä ja rakenteista lähtöisin kuin kyläyhteisöön kiinnittyvä lähtökohta. Näin ollen tutkimus ei anna suoraan vastauksia pääkysymykseen, mutta oli tärkeää nostaa matkailutoiminnan kehittäminen tutkimuskohteeksi, jotta yhteensopimattomuus tuli näkyväksi. Kokonaisuudessa pystyn kuitenkin tutkimukseni avulla valottamaan sitä, mitä matkailutyö kylässä voi olla ja mitkä ovat sen ehdot.

5.1 Kylän ehdot matkailulle

Matkailun Lapissa kylien väliset erot ovat suuret. Matkailun toimintaympäristönä tunturikeskusten lappilainen kylä saa useimmiten kasvonsa esimerkiksi Sirkan, Äkäslompolon tai Ylläsjärven hiihtokeskuksista kaupunkimaisine rakenteineen ja palveluineen. Lapin keskusalueiden ulkopuolisten kylien matkailukehittämisen lähtökohdat eroavat voimakkaasti matkailukeskusalueista. Syrjäisempien kylien omat palvelurakenteet ja toimijaverkostot ovat hyvin minimalistisia ja kylän fyysisesti syrjäinen sijainti aiheuttaa haasteita, joita ei voi ohittaa. Elinympäristönä Lokka on pakottanut ihmiset etsimään keskusten elonkuluille vaihtoehtoisia selviytymisstrategioita elämisensä turvaamiseksi, ja samalla kylän toimintatilat muuttuvat ja laajentuvat (ks. Massey, 2003). Palveluvaltaistuneista keskuksista poiketen alueen luonto-olosuhteisiin sopeutuneet perinteiset elinkeinot toimivat yhä pääelinkeinoina. Sen sijaan että yksilöiden elinkeinot olisivat

noudattaneet erikoistumista kapeisiin osaamisaloihin monialaisuus ja moniosaajuus leikkaavat läpi kaikkia kylän elinkeinoja.

Kylässä sekä yhteisö- että yksilötasolla matkailun kehittämisen suurimmat haasteet liittyvät rajallisiin resursseihin. Ihmisiä, joilla on aikaa, on vähän. Kehittämistyöhön käytettävät taloudelliset resurssit muodostuvat käytännössä omasta työstä ja kehittämiseen käytettävä aika on pois muusta työajasta. Rajalliset resurssit tarkoittavat myös osaamisen ja keinojen resursseja. Lisäksi haasteena on ollut yhteistyömuotojen ja yhteisten välineiden löytäminen ulkopuolisten kanssa tehtävään kehitystyöhön sekä jo kehitettyjen tuotteiden markkinointi. Kylän omaa luonnetta tai tutun toimintaympäristön luomaa turvallisuuden tunnetta ei haluta menettää matkailun vuoksi. Tämä voi olla yhtenä syynä sille, miksi kehitystyöhön suhtaudutaan vähintäänkin varauksellisesti. Lukuisista haasteista sekä olosuhteista huolimatta kehittäminen ei ole vain aluehallinnon asettama strategioissa ja poliittisissa puheissa esitetty tavoite vaan olemassa kyläläistenkin puheissa.

Vaikka matkailun kehittäminen sai taakseen yhteisön tuen, matkailun kehittäminen ei näyttänyt yhteisön kannalta olevan yhteisen kehittämisen keskeisimpien tavoitteiden joukossa. Matkailun kehittäminen tuntuu uhkaavan kylän olemassaoloa ja kylällä vallinneita tehtävämaisemia. Matkailun yhteensovittaminen luontopohjaisiin elinkeinoihin nousee avainkysymykseksi. Lokan pääelinkeinojen, poronhoidon ja kalastuksen, uskotaan jatkavan tulevaisuudessakin kylän kantavina, elossa pitävinä elinkeinoina, vaikka niiden harjoittamisen edellytykset tuntuvat vuosi vuodelta heikkenevän. Kyseiset elinkeinot edustavat alueen asukkailla sopivaa tapaa hyödyntää alueen luonnonresursseja sekä ylläpitää paikallista kulttuuria ja perinteitä. Matkailun ja muiden paikallisten elinkeinojen yhteensovittamisen kysymykset ovat erittäin keskeisiä etenkin paikallisyhteisöjen näkökulmasta; yhteensovittamisella luodaan elinkeinolle kestävä pohja. Perinteiden säilyttämisen tärkeys on tehnyt matkailusta sekä uhan että mahdollisuuden. Matkailu voi rikkoa tai ainakin ravistella, mahdollisesti jopa muuttaa perinteisiä toimintatapoja.

Matkailun merkitys työnä, osana kylän tehtävämaisemia, näkyy arkipäivän perspektiivissä, sillä tasolla millä elämää eletään. Matkailun tehtävämaisemat limittyvät perinteisten elinkeinojen ja kylän kehittämisen tehtävämaisemien kanssa. Kehittämisen näkökulma yhdistää jatkuvan uusien tietojen ja taitojen hankkimisen osaksi myös perinteisten elinkeinojen tehtävämaisemia. Matkailutyö edellyttää uusien taitojen hankkimista muun muassa asiakaspalvelun, toiminnan toteuttamisen ja hallinnoinnin näkökulmista. Työ voi edellyttää myös uusia toimitiluja, kuten vuokraveneenkuljettajan tutkintoa ja veneen katsastamista matkailukäyttöön sopivaksi. Taitojen ja tietojen hankkimiseen sekä viranomaismääräyksien toteuttamiseen on myös käytettävä aikaa. Matkailutoiminnan on kuitenkin sovittauduttava yhteen kylän muihin luontopohjaisiin elinkeinoihin. Kylän perinteisten elinkeinojen tehtävämaisemia ja niissä vaadittavia taitoja arvostetaan matkailun taitoja enemmän.

Lokassa paikassa asuminen koostuu elämän murusista, eri elinkeinoista ja luonnonkäyttötavoista sekä vuorovaikutuksesta niiden ympärillä, ja matkailu on vain osa näitä murusia. Matkailu on osa kylän sosiaalisia, luonnonkäytön sekä poliittishallinnollisia toimintatiloja. Lokan toimintatilat ovat laajentuneet yhteiskunnan muutoksen mukana, mutta ovat yhä vahvasti sidoksissa luontoelinkeinoihin ja luonnon rytmeihin. Kyläläiset kokevat paikan erityisenä ja paikan erityisyyttä pidetään yllä ja tuotetaan toimijoiden arjessa. Kylällä on voimakas tarve kehittää omia elinkeinoja siten, että ne turvaavat elämisen mahdollisuudet tulevaisuudessa.

Yhteisöllinen matkailu- ja hankekehittäminen hyödyntää kylällä olemassa olevia yhteisöllisiä käytäntöjä, mutta se myös muuntaa niitä nyky-yhteiskunnan rakenteita vastaavaksi. EU:n strategiset linjaukset ja aluekehittämisen puite- ja rahoitusohjelmat ohjaavat alueellisia ja kansallisia toimijoita sekä poliittisella tasolla että rahoittajana. Paikallisessa kehittämisessä tämä tarkoittaa paikallistason kehittämistarpeiden muokkaamista tavoitteiksi, jotka rahoituksen takaamiseksi muokataan EU:n ohjaamien, alueellisesti ja kansallisesti määriteltyjen matkailun strategisten kehittämistavoitteiden ja linjausten mukaisiksi hankkeiksi. Lokassa myös perinteisten elinkeinojen ja kylän kehittämiseen on liittynyt hanketyötä. Näin ollen hankkeistuneesta kehittämisestä on tullut olennainen osa kylän toimintatiloja ja tehtävämäisemia sekä kyläyhteisöistä hanketoimijoita. Kyläyhteisön ja kyläläisten oletetaan käyttävän omaa aikaa ja osaamista hanketyöhön käytännössä ilman muuta vastinetta kuin kylän elämisen edellytysten säilyttäminen.

Työnteon yhteensovittamisen haasteet nousivat selvimmin esiin eri elinkeinoihin liitettävien arvojen tarkastelussa. Perinteisten elinkeinojen vaatimien taitojen arvostus ohitti selkeästi matkailun taitojen arvostuksen. Yksinomaan matkailuun keskittyvän hankkeen hakeminen kylään ei tuntunut luontevalta. Sen sijaan kun hankkeiden sisältö määrittyi perinteisistä elinkeinoista käsin ja hankkeet tukivat perinteisten elinkeinojen tehtävämäisemien säilyttämistä ja uudistamista nyky-yhteiskunnan tilassa paremmin pärjääväksi matkailun ulottuvuudetkin tulivat hyväksytyiksi kehittämisen sisällöiksi. Matkailua kohtaan esitettiin yhtä aikaa sekä epäluuloisia ja kielteisiä näkemyksiä että puhuttiin myös tulevaisuuden mahdollisuudesta. Käytännön kehittämistoimissa toimintatutkimus ei kehittänyt alkuperäisen tutkimusasetelmani ja ajatukseni mukaan matkailun ja perinteisten elinkeinojen yhteensovittamisen muotoja kylällä. Kehittämis-keskusteluissa nostettiin ennemmin esiin omat arvot ja toiminnan resurssit – miten ne taipuvat ja riittävät matkailun kehittämistoimiin sekä konkreettiseen matkailutyöhön. Ne perinteisten elinkeinojen harjoittajat, jotka kylältä olivat mukana matkailussa, ovat vuosien saatossa pohtineet omien elinkeinojensa sekä alueen ja paikan – kylän – matkailullisia mahdollisuuksia omien arvojensa näkökulmasta. Se, millaista matkailua itse kukin on halukas kehittämään, on pitkälle riippuvainen näistä arvoista.

Matkailuelinkeinoon ja matkailutyöhön siirtyminen on ollut kylässä asuvien henkilökohtainen ratkaisu, jonka avulla on haluttu säilyttää elämän edellytykset. Työtä

voidaan tehdä toisen palveluksessa tai itsenäisenä yrittäjänä ja työtä tehdään sekä kylässä että matkailukeskuksissa. Matkailutyöhön siirtyminen on voinut edellyttää hyvin tietoisia päätöksiä oman pääelinkeinon kehittämisestä yhdessä matkailutyön kanssa, yhtäältä matkailu on voinut ikään kuin hivuttautua mahdolliseksi kehitysvaihtoehdoksi. Joillekin matkailutyö on voinut näyttäytyä myös ilmeisenä vaihtoehtona, joka on kuitenkin torjuttu.

Matkailu tuo uusia elementtejä osaksi perinteisiä tehtävämaisemia. Mutta jotta ne voivat olla olemassa, pitää myös olla olemassa toimintoja, jotka tekevät matkailun näkyväksi ja joilla matkailun tehtävämaisemaa vahvistetaan. Matkailu voi muuttaa elinpiiriä konkreettisesti, ja se myös tuottaa erilaisia tapoja nähdä oma elinpiiri ja sen toimintamahdollisuudet. Kun matkailua halutaan kehittää kylälähtöisesti, kehitystyö edellyttää omien arkisten toimien tarkastelua matkailun lasien läpi. Mitkä toimista voisivat olla osa matkailijan tehtävämaisemaa? Entä millä ehdoin ne voidaan tuottaa osaksi matkailijan tehtävämaisemaa? Onnistuuko yhdistäminen? Mitä vaikutuksia matkailijan mukaan ottamisella on perinteiseen tehtävämaisemaan? Muuttaako matkailijan tulo ratkaisevasti perinteistä tehtävämaisemaa? Päiväkirjoissa ja kyläkyselyssä kerrottiin lukuisia esimerkkejä omien vieraiden kanssa tehdyistä toimista, jotka tuottavat mielekkäitä kokemuksia, lisäävät hyvinvointia ja korostavat paikan ja kulttuurin merkityksellisyyttä. Nämä toimet voisivat olla yhtä lailla matkailijalle tuotettuja tai matkailijan kanssa tehtyjä toimia, mutta kysymys kuuluu halutaanko näistä toimista tehdä matkailua. Jos halutaan, millaisia toimenpiteitä tarvitaan, jotta toimista tulisi osa matkailun tehtävämaisemaa.

Toimintatilojen ja tehtävämaisemien rinnakkaista ja kerroksittaista tunnistettua olemassaoloa voitaisiin käyttää hyväksi matkailutuotteiden rakentamisessa. Voidaan pohtia, voisiko esimerkiksi ohjelmapalvelutuotteeseen saada syvyyttä erilaisten tehtävämaisemien avaamisella. Millaisia kerronnallistamisen välineitä eri tehtävämaisemien piirteiden tunnistaminen tarjoaa paikalliskulttuurin näkyväksi tekemiseen ja avaamiseen matkailijoiden koettavaksi? Voiko esimerkiksi eri tehtävämaisemien varaan rakentaa matkailutuotetta kerroksellisesti, ja voidaanko tehtävämaisemien avauksilla tai tarkennuksilla saada sama tuote avautumaan eri tavoin ensikertalaiselle ja uudelleen kävijälle/kokijalle?

Tämän päivän matkailun voimassa olevat trendit ovat nostaneet Lapin syrjäisten alueiden matkailun uudenlaiseen tilanteeseen. Suomi, ja erityisesti Lappi, ovat kasvattaneet suosiotaan maailman matkailukohteiden joukossa. Paikallisuutta, hiljaisuutta ja yksilöllisiä matkailukokemuksia etsivät matkailijat haluavat kokemuksia paikallisesta arjesta – tuotteita, joita ei ole suunnattu massoille. Erilaisten digitaalisten toimintalustojen ja markkinointi- ja myyntikanavien kehittyminen mahdollistaa tuotteiden markkinoinnin ja myynnin ympäri maailman huomattavasti aiempaa helpommin ja kevyemmin kustannuksin. Yhteiskunnan ja matkailun kehityksen tila sekä matkailualan toimintarakenteet on nyt suotuisia kylien matkailun kehittämiseksi.

Jatkossa kyläyhteisön matkailuhankkeissa voitaisiin keskittyä pohtimaan, miten parhaiten tuettaisiin matkailutoiminnan vaatimia toimintatilojen ja toimijaverkostojen kehittymistä. Laajentuneita toimintatiloja voitaneenkin käyttää entistään tehokkaammin hyväksi matkailun kehittämisessä. Paikkaan ja yhteisöön sitoutuvan matkailun kehittämisessä onkin osittain kyse kyläyhteisön ja kyläläisten halukkuudesta ja kyvystä laajentaa toimintatilojansa tai hyödyntää jo laajentuneita toimintatiloja. Matkailun toimintatilaa mietittäessä havainnoidaan miten kylä, kyläyhteisö ja kylän elinkeinot ovat osa matkailun verkostoja, miten matkailu vaikuttaa niihin ja päinvastoin. On tärkeää myös muistaa, että lisäksi on olemassa toimintatiloja, joihin matkailu ei välttämättä sovi.

Tehtävämaisemien näkökulmasta on aluksi tarkasteltava, millaista matkailutoimintaa on luonteva sovittava yhteen kylän olemassa oleviin tehtävämaisemiin sekä päinvastoin, ja miten olemassa olevia tehtävämaisemia voidaan hyödyntää paikallislähtöisessä matkailun kehittämisessä. Myös toiminnan vaikutuksia on pyrittävä ennakoimaan näistä reunaehdoista käsin: kylien matkailun vahvuuksia ja mahdollisuuksia määriteltäessä huomio kiinnitettäisiin ensi sijaisesti kylässä jo tapahtuvaan toimintaan ja sen eri ulottuvuuksiin. Näin matkailutoimintaa suunniteltaessa ja kehitettäessä voidaan pysähtyä miettimään matkailijoiden oletettujen kiinnostuksen kohteiden sijaan sitä, mikä omasta näkökulmasta tekee paikasta erityisen ja miten sen voisi vierailleen esittää ja tarjota. Matkailun perinteisiä elinkeinoja nopeammin muuttuvat tehtävämaisemat, jotka edellyttävät uusien taitojen nopeaakin omaksumista. Tämä voi johtaa muutospaineesiin perinteisissä tehtävämaisemissa, mutta voi myös siirtää niihin matkailun tehtävämaisemille ominaista muutosherkkyyttä ja -alttiutta.

Läpi koko aineiston sompiolainen kulttuuriperimä ja luonto nimetään yhtä lailla kylän kehittämisen ja erityisesti matkailun kehittämisen vahvimiksi toiminnallisiksi voimavaroiksi kuin kehittämisen toivottaviksi sisällöiksi. Sompion vuosisatainen erämaakulttuuri ja perinteiset luonnonkäytön tavat vaikuttavat yhä vahvasti Lokassa ja niitä halutaan vaalia, mutta myös uudistaa. Kylällä perättiin niin kyselyssä, haastattelussa kuin työpajoissa elinmahdollisuuksien turvaamista kylässä. Mutta – samoin kuin strategioiden tasolla – ratkaisematta jäivät kysymykset siitä, mitä asialle todella voitaisiin tehdä ja millä tasolla vaadittuihin toimiin oltaisiin oikeasti valmiita sitoutumaan.

5.2 Tutkimuksen kontribuutiot

Väitöskirjani kontribuoi monitieteisesti ensinnäkin matkailu, maaseutu- ja työntutkimuksen keskusteluihin matkailutyöstä ja kehittämisestä. Toiseksi matkailutoiminnan määrittelyllä toimintatilan ja tehtävämaiseman käsitteiden avulla otan osaa strukturaatioteoreettisen ja fenomenologis-hermeneuttisen ajattelun pohjautuvaan matkailutoiminnan tutkimukseen. Kolmanneksi menetelmällisesti osallistun työlläni

etnografisesti orientoituneen toimintatutkimusmenetelmän eteenpäin viemiseen testaamalla ja arvioimalla sen käyttöä tutkimuksen ja hankekehittämisen yhdistelmässä.

Tutkimukseni matkailutyötä ja kehittämistä koskevat tulokset kytkeytyvät tutkimuksen maaseutu- ja työn tutkimukseen. Työni täydentää maaseudun ja kylien kehittämistä (esim. Knuuttila ym., 2008; Kumpulainen, 2012), matkailu- ja hanketyötä koskevaa tutkimusta (esim. Hyyryläinen & Rannikko, 2000) keskittyen matkailuun matkailukeskusten vaikutuspiirissä, mutta keskuksiin nähden syrjäisellä alueella ja kylässä. Tutkimukseni osoittaa syrjäisten alueiden matkailua keskuksiin integroivat hallinnolliset rakenteet ovat puutteellisia. Myös hallinnollista vuoropuhelua eri alojen kehittämisen näkökulmista on tarpeen syventää ja viedä eteenpäin. Erityisesti matkailualan olisi syytä laventaa näkökulmaansa, sillä matkailun kehitys esitetään erityisesti matkailun omissa strategioissa irrallaan maaseudun ja syrjäisten alueiden muista elinkeinoista. Toisaalta maaseudun muiden elinkeinojen ja toimialojen edustustojen olisi hyvä pyrkiä tiiviimpää yhteistyöhön kehittämisen tavoitteita asetettaessa. (Artikkeli I.) Matkailun kestävän paikallisen kehittämisen lähtökohta edistää maaseudun asukkaiden osallisuutta matkailun suunnitteluun, toteutukseen ja hyötymiseen (esim. Höckert, 2015; Murphy, 1985; Timothy, 2012). Yhtäältä kehittäminen on synnyttänyt kyliin kokonaan uudenlaista työtä – hanketyötä – jota tekevät sekä yksilöt ja yhteisöt. Toisaalta kehittämistyön tehtävämaisemat, etenkin hankekehittämisessä, johtavat kylätoimijoihin kohdistuvaan aktiiviseen osallistumisen vaateeseen.

Tutkimukseni yhdistää matkailutyön keskustelut työntutkimuksessa erityisesti uuden työn tutkimukseen (esim. Jakonen ym., 2006; Sennet, 2002; Vähämäki, 2003). Tulosten mukaan matkailutyö näyttäytyy maaseutualueiden uutena työnä, jossa on kuitenkin nähtävissä monia yhtymäkohtia perinteisiin elinkeinoihin ja perinteiseen työhön (Artikkeli II). Syrjäisten alueiden matkailutyötä määrittävät omat paikkasidonnaiset tekijät, joihin kuuluvat koko Lokassa yhtä lailla oman kylän toimintatilat ja tehtävämaisemat kuin koko Lapin matkailun tila ja luonne. Matkailukeskuksissa suuntautuva matkailu ja keskuksissa tehtävä matkailutyö määrittävät voimakkaasti myös kylässä tehtävää matkailutyötä. Kylään haluttu matkailu ja kylässä tehtävä matkailutyö vertautuvat ja rinnastuvat matkailukeskuksiin liitettyihin mielikuviin työstä ja alasta kokonaisuudessaan. (Artikkeli III; IV)

Matkailutoiminnan tarkastelu toimintatilan ja tehtävämaiseman käsitteiden avulla tuottaa jatkumon toimijaverkko- ja käytäntöteoreettisiin lähtökohtiin tukeutuviin ja strukturaatioteoreettisen ja fenomenologis-hermeneuttisen ajattelun pohjautuviin matkailutoiminnan tutkimuksiin (esim. van der Duim, 2007; Jóhannesson, 2005; Jóhannesson, Ren & van der Duim, 2015a; Rantala, 2011b; Schatzki, 2001; de Souza Bispo, 2016). Käsitteinä sekä toimintatilan että tehtävämaiseman käsitteet toimivat hyvin analyysin välineinä täydentäen toinen toistaan ja rakentaen kokonaiskuvaa kylän matkailutyöstä ja kehittämisestä. Käsitteiden avulla voi hyödyntää sekä toimijaverkko- että käytäntöteoreettisia näkökulmia. Työni tuottaa myös maantieteen ja

antropologian kentille esimerkin matkailututkimuksellisesta tavasta käsitellä tilaa, paikkaa ja aikaa.

Lähdin toimintatutkimukseni avulla testaamaan strategioissa ja aluekehittämisen keskusteluissa korostunutta matkailukehittämistä kylään, tavoitteena kehittää kylää ja kylän elinkeinoja matkailun näkökulmasta. Työni täydentää erityisesti etnografiaa ja toimintatutkimusta kuin myös tutkimuksen ja käytännön yhdistämistä käsittelevää menetelmäkeskustelua (esim. Ozanne & Anderson, 2010; Ozanne & Saatcioglu, 2008; Rantala, 2011a; Reason and Bradbury, 2008). Osallisuus kehittämistoimiin ja analyysini osoittivat kuitenkin, että kehittämisen viitekehys voi ohjata huomion väärin asioihin. Toimintatutkimuksen ja vastuullisen matkailun teoreettisten keskustelujen näkökulmasta on oleellista pohtia käytännön ja tutkimuksen raja-aidan ylittämistä. Akateemisella tasolla kyseinen keskustelu on merkittävää, käytännön tasolla ei niinkään. Kyläläiset eivät halua kehittyä, vaan elää luontoelinkeinojen arkea ja mahdollisesti ottaa matkailun osaksi sitä. Menetelmänä toimintatutkimus sopi yhteisöjen toimintaan ja kehittämiseen pureutuvaan tutkimukseen. Paikallisten hyötyjen näkökulmasta tutkimus ja menetelmä tulisi pystyä viemään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tutkimusyhteisön kanssa yhdessä työstettäväksi. Jatkotutkimuksessa toimintatutkimusmenetelmää voisikin kehittää sisältämään yhteisön kanssa yhdessä toteutettavan esisuunnitteluvaiheen.

XXXXXX

Kylän matkailukehittämisen ja matkailutyön ehdot tiivistyvät siinä, että kyläläiset toteuttavat niitä muusta kuin matkailun kehittämisen viitekehyksestä käsin – luontoelinkeinojen rytmissä ja kylän tehtävämaisemien ajassa ja tilassa.

XXXXXX

Lähteet

- Adkins, L. (2005). The new economy, property and personhood. *Theory, Culture & Society*, 22, 111–130.
- Adriansen, H. & Madsen, L. M. (2004). Constructing multiple ruralities: Practices and values of rural dwellers. Teoksessa L. Holloway & M. Kneafsey (toim.), *Geographies of Rural Cultures and Societies*, (s. 79–99). London: Ashgate.
- Aho, S. (1997). Matkailu ja alueiden kehittäminen. Teoksessa S. Aho, H. Ilola & J. Järviluoma (toim.), *Matkailu ja kehitys – Näkökulmia alueiden ja kohteiden tarkasteluun*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Ahvenjärvi, H., Muilu T., Rusanen, J. & Naukkarinen, A. (2001). Sosioekonomiset muutokset Suomen aluerakenteessa. Teoksessa P. Niemelä, A. Naukkarinen, K. Urponen & S.-L. Pamilo (toim.), *Uusi tutkimukseen perustuva suunnittelukäytäntö Pohjoisen Periferian barvaan asutuilla alueilla – NRBK -projekti* (s. 23–37). (Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 29. Sosiaalitieteiden laitos.)
- Andersson, H. (1980). Kylän suhde ympäristöönsä. Teoksessa P. Tommila & I. Heervä, (toim.), *Muutuva kylä. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti* (s. 163–187). Helsinki: SKS.
- Angeria, M. (2009). Kotiseutu matkakohteena, matkakohte kotiseutuna: Kirjoituksia Aavasaksalle noususta. Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Matkailututkimus.
- Annala, K. (2010). Turismista tuloja -hanke. Sähköpostitiedonanto. Sodankylän kunta. 9.3.2010.
- Anttila, E. (2004). Paikallisyhteisöllisyys ja sen katoaminen Helsingin seudun työläisesikaupungeissa. *Sosiologia*, 41(3), 181–194.
- Arnould, E.J. & Wallendorf, M. (1994). Market-oriented ethnography: Interpretation building and marketing strategy formulation. *Journal of Marketing Research*, 31, 484–504.
- Atkinson, P., Coffey, A. & Delamont, S. (1999). Ethnography: post, past, and present. *Journal of contemporary Ethnography*, 28, 460–471.
- Ballantyne, D. (2004). Action research reviewed: A market-oriented approach. *European Journal of Marketing*, 38, 321–337.
- Baum, T. (2007). Human resources in tourism: Still waiting for change. *Tourism Management*, 28, 1383–1399.
- Bauman, Z. (1996). *Postmodernin lomo*. Tampere: Vastapaino.
- Bell, S., Tyrväinen, L., Sievänen, T., Probstl, U. & Simpson, M. (2007). Outdoor recreation and nature tourism: A European perspective. *Living Reviews in Landscape Research*, 1(2), 1–46.
- Brandth, B. & Haugen, M. (2005) Doing rural masculinity – From logging to outfield tourism. *Journal of Gender Studies*, 14, 13–22.
- Brown, F. & Hall, D. (2000). Introduction: The paradox of peripherality. Teoksessa F. Brown, D. D. Hall & D. R. Hall (toim.), *Tourism in peripheral areas: Case studies* (s. 1–6). Clevedon: Channel View Publications.
- Callon, M. (1986). Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St. Brieuc Bay: Power, action, and belief. *A New Sociology of Knowledge*, 32, 196–223.
- Chambers, R. & Conway, G. (1992). Sustainable rural livelihoods: Practical concepts for the 21st century. Brighton: Institute of Development Studies (UK).
- Chaperon, S. & Bramwell, B. (2013). Dependency and agency in peripheral tourism development. *Annals of Tourism Research*, 40, 132–154.
- Christaller, W. (1964). Some considerations of tourism location in Europe: The peripheral regions – underdeveloped countries – recreation areas. *Papers in Regional Science*, 12(1), 95–105.
- Cole, S. (2008). *Tourism, culture and development: Hopes, dreams and realities in East Indonesia*. Clevedon: Channel View Publications.
- Davies, K. (2001). Responsibility and daily life: Reflections over timespace. Teoksessa J. May & N. Thrift (toim.), *Timespace: Geographies of temporality* (s. 133–148). London: Routledge.

- van der Duim, R. (2007). Tourismscapes an actor-network perspective. *Annals of Tourism Research*, 34, 961–976.
- van der Duim, R., Ren, C. & Jóhannesson, G. T. (toim.) (2012). *Actor-network theory and tourism: Ordering, materiality and multiplicity*. London: Routledge.
- Denzin, N. K. (1989). *Interpretive interactionism*. Newbury Park: Sage.
- Dickens, L. & Watkins, K. (1999). Action research: Rethinking Lewin. *Management Learning*, 30 127–140.
- Dredge, D. & Hales, R. (2012). Community case study research. Teoksessa L. Dwyer, A. Gill & N. Seetaram (toim.), *Handbook of research methods in tourism: Quantitative and qualitative approaches* (s. 417–437). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Duncan, T., Scott, D. G. & Baum, T. (2013). The mobilities of hospitality work: An exploration of issues and debates. *Annals of Tourism Research*, 41, 1–19.
- Edensor, T. (2006). Sensing tourist spaces. Teoksessa C. Minca & T. Oakes (toim.), *Travels in paradox: Remapping tourism* (s. 23–45). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Edgell, S. (2012) *The sociology of work: Continuity and change in paid and unpaid work*. London: Sage.
- Elias, N. (1974). Foreword – Towards a theory of communities. Teoksessa C. Bell & H. Newby (toim.), *The Sociology of community* (s. ix–xli). Lontoo: Frank Cass and Co.
- Epäilys, N. (2003). Kysely, haastattelu ja etnografinen havainnointi – menetelmiä kylien sosiaalisten käytäntöjen kartoittamiseksi ja suunnittelun tueksi. *Nordia Tiedonantoja*, 2/2003, 33–40.
- Eskola, A. (1997). *Jäähyväisluentoja*. Helsinki: Tammi.
- Foley, D. E. (2002). Critical ethnography: The reflexive turn. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 15, 469–490.
- Foucault, M. (2008). *The birth of the Biopolitics: Lectures at the collège de France 1978-1979*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- García-Rosell, J.-C. (2013). *A multi-stakeholder perspective on sustainable marketing: Promoting sustainability through action and research*. (Acta Universitatis Lapponiensis 247.) Rovaniemi: Lapland University Press.
- Garrod, B., Wornell, R. & Youell, R. (2006). Re-conceptualising rural resources as countryside capital: The case of rural tourism. *Journal of Rural Studies*, 22(1), 117–128.
- Gaventa, J. & Cornwall, A. (2001). Power and knowledge. Teoksessa P. Reason & H. Bradbury (toim.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 447–455). London: SAGE.
- George, W. E., Mair, H. & Reid, D. G. (2009). *Rural tourism development: Localism and cultural change*. Bristol: Channel View Publications.
- Gergen, K. J. & Gergen, M. M. (2008). Social construction and research as action. Teoksessa P. Reason & H. Bradbury (toim.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 159–171). London: SAGE.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Los Angeles: University of California Press.
- Goodwin, H. (2011). *Taking responsibility for tourism*. Oxford: Goodfellow Publishers.
- Grundy, S. (1982). Three modes of action research. *Curriculum perspectives*, 2(3), 23–34.
- von Friedrichs Grängsjö, Y. (2003). Destination networking: Co-opetition in peripheral surroundings. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 33, 427–448.
- Grönfors, M. (1982). Kvalitatiiviset kenttätutkimukset. Porvoo: WSOY.
- Haanpää, M., Hakkarainen, M. & García-Rosell, J.-C. (2014). Etnografia kehittämisen välineenä. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia* (s. 287–307). Helsinki: Ethnos ry.
- Habermas, J. (1972). *Knowledge and human interests*. London: Heinemann.
- Hakkarainen, M. (2005). *Ylläksen ja Levin kohdekartoitukset*. (LANDSCAPE LAB -project, moniste ja verkkojulkaisu.) Haettu osoitteesta <http://www.arcticcentre.org/loader.aspx?id=bba8b7e5-e738-44d2-a377-7abdf276b440>
- Hakkarainen, M. (2006). Hankkeiden suo: Kyläyhteisöt Teuravuoman suoalueen matkailun kehittäjinä. Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Matkailututkimus.

- Hakkarainen, M. (2007). Paras poro ei olekaan pakkasessa vaan pihamaalla. Toimintatutkimuksella tietoa elinkeinojen yhdistämisestä. Teoksessa L. Tyrväinen & S. Tuulentie (toim.), *Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi* (s. 105–120). (Metlan työraportteja 52.)
- Hakkarainen, M. (2010). Vuotson kyläkysely. Vuotson kylätoimikunnalle toimitettu, julkaisematon raportti.
- Hakkarainen, M. (2011). Nykypäivän Lokka ja syrjäkylän mahdollisuudet. Teoksessa: L. Pyhäjärvi, M. Hakkarainen, T. Helle, S. Tuulentie, M. Autti & P. Sarala (toim.), *Lokka muutosten näyttämönä* (s. 67–81). (*Acta Lapponica Fenniae*, 23.) Rovaniemi: Lapin tutkimusseura.
- Hakkarainen, M. & Leskinen, T. (2001). *Kylien tarinat – Elämää Kurtakon, Venejärven ja Teurajärven kylissä*. (Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Oppivat kylät -projektin julkaisu 1/2001). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Halkier, H. (2010). EU and tourism development: bark or bite? *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10, 92–106.
- Hall, C. M., Jenkins, J. M. & Kearsley, G. (toim.) (1997), *Tourism planning and policy in Australia and New Zealand: Cases, issues and practice*. Sydney: NSW.
- Hallikainen, V., Helle, T., Hyppönen, M., Ikonen, A., Jokinen, M., Naskali, A., Tuulentie, S. & Varmola, M. (2008). Luonnon käyttöön perustuvat elinkeinot ja niiden väliset suhteet Ylä-Lapissa. *Metsätieteen aikakauskirja*, 3/2008, 191–219.
- Harju-Autti, A. (2012). *Matkailun ohjelmapalvelut*. (Toimialaraportti 9/2012.) Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity*. Oxford: Blackwell.
- Hassinen, M. (2000). *Vastauksia rakennemuutokseen. Kylämatkailu toteuttaa maaseutumatkailun visiot*. Haettu osoitteesta: <http://www.vihrealanka.fi/2000/12/kommentti.html>. 29.11.04.
- Hast, S. (2013). Taistelu tuulimyllyjä vastaan: Tieto ja oikeuttaminen kahden Länsi-Lapin luonnonvarakiistan hallinnassa. *Sosiologia*, 50, 342–357.
- Hautamäki, L. (1989). *Elävä kylä, elävä kotiseutu, elävä Suomi*. (Kyläasiain neuvottelukunta, julkaisusarja A 2.) Helsinki.
- Heikkinen, H. I. (1997). Suku ja kylä: Sosiaalinen toiminta, toiminnan rakentuminen sekä jaettu merkitysjärjestelmä Lokan lappilaisessa kyläyhteisössä 1900-luvulla. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, Taideaineiden ja antropologian laitos.
- Heikkinen, H. I., Kasanen, M. & Lépy, É. (2012). Resilience, vulnerability and adaptation in reindeer herding communities in the Finnish-Swedish border area. *Nordia Geographical Publications* 41(5), 107–121.
- Heikkinen, H. L. T. (2006). Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 16–38). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, H. L. & Huttunen, R. (2006). Toimintatutkimus tieteenä. Teoksessa: H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 185–202). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, H. L., Huttunen, R., Kakkori, L. & Tynjälä, P. (2006). Totuuden ongelma. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 163–183). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, H. L. T. & Jyrkämä, J. (1999). Mitä on toimintatutkimus. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, R. Huttunen & P. Moilanen (toim.), *Siinä tutkija missä tekijä: Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja* (s. 25–62). Juva: Atena.
- Heikkinen, H. L. T., Kontinen, T. & Häkkinen, P. (2006). Toiminnan tutkimisen suuntaukset. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 39–76). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Heinonen, V. & Pantzar, M. (1993). Perifeerisyys kansakunnan kilpailuutena. Teoksessa T. Allén, V. Heinonen & M. Pantzar (toim.), *Täyskäännös? Taloutemme valintojen edessä* (s. 114–137) Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskala, R. (2000). *Toiminta, tapa ja rakenne: Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.

- Heron, J. & Reason, P. (2001). The practice of co-operative inquiry: Research “with” rather than “on” people. Teoksessa P. Reason & H. Bradbury (toim.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 144–154). London: SAGE.
- Hicks, D. (2016). The temporality of the landscape revisited. *Norwegian Archaeological Review*, 49(1), 5–22.
- Hihnaavaara, L. (2002). *Luiron laulu*. Juva: WSOY.
- Hihnaavaara, L. (2006). *Vesittäjät*. Juva: WSOY.
- Holmila, M. (2001). *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa: Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 850. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja.) Hämeenlinna: Karisto.
- Holter, I. M. & Schwartz-Barcott, D. (1993) Action research: what is it? How has it been used and how can it be used in nursing? *Journal of Advanced Nursing*, 18, 298–304.
- Huovinen, T. & Rovio, E. (2006) Toimintatutkija kentällä. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjäla (toim.), *Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 94–113). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Hyppönen, M., Hyvönen, J., Morri, P., Puoskari, J. & Hallikainen, V. (2010). Keräily, metsästyksen ja kalastuksen merkitys Ylä-Lapin kuntien kotitalouksille. *Metsätieteen aikakauskirja*, 2010(1), 65–73.
- Hyppönen, M., Tapaninen, S. & Sarala, P. (toim.) (2010). Ylä-Lapin metsien käytön ristiriidat – näkökulmia kestäväään käyttöön. (*Acta Lapponica Fenniae*, 22.) Rovaniemi: Lapin tutkimusseura.
- Hyyryläinen, T. (2000). Kylätoiminnan perinne sosiaalisena pääomana. Teoksessa T. Hyyryläinen & P. Rannikko (toim.), *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka: Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä* (s. 109–119). Tampere: Vastapaino.
- Hyyryläinen, T., Katajamäki, H., Piispanen, S., Pylkkänen, P. & Rouhiainen, V. (2011). *Kylätoiminnan tila 2010*. (Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Julkaisuja, 22.)
- Hyyryläinen, T. & Rannikko, P. (toim.) (2000). *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka: Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä*. Tampere: Vastapaino.
- Hägerstrand, T. (1977). Culture and ecology – Four time-geography essays. (Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi vid Lunds universitet. Rapporter och notiser 39.)
- Häikiö, L. (2000). Osallisuus kylässä: Herrojen herkkua vai jokapäiväistä leipää. *Housing & Environment*, 9.
- Höckert, E. (2011). Community-based tourism in Nicaragua: A socio-cultural perspective. *Matkailututkimus*, 7(2), 7–25.
- Höckert, E. (2015). Ethics of hospitality: Participatory tourism encounters in the northern highlands of Nicaragua. (*Acta Universitatis Lapponiensis* 312). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Höckert, E., Hakkarainen, M. & Jänis, J. (2013). Matkailun paikallinen kehittäminen maaseudulla. Teoksessa S. Veijola (toim.), *Matkailututkimuksen lukukirja* (s. 160–172). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Hökkä, P. (2010). Sähköpostitiedonanto. Ely-keskus, Rovaniemi. 22.3.2010.
- Ingold, T. (2000). *The perception of the Environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Iorio, M., & Corsale, A. (2010). Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, 26(2), 152–162.
- Isosuo, T. (2000). Suomalaisen maaseutupolitiikan vaiheet ja erityispiirteet. Teoksessa T. Hyyryläinen & P. Rannikko (toim.), *Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka: Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä* (s. 46–59). Tampere: Vastapaino.
- Jakonen, M., Peltokoski, J. & Virtanen, A. (toim.) (2006). *Uuden työn sanakirja*. Tampere: Tutkijaliitto.
- Jampel, C. (2016). Cattle-based livelihoods, changes in the taskscape, and human–bear conflict in the Ecuadorian Andes. *Geoforum*, 69, 84–93.
- Jóhannesson, G. T. (2005). Tourism translations: Actor–network theory and tourism research. *Tourist Studies*, 5, 133–150.
- Jóhannesson, G. T., Ren, C. & van der Duim, R. (toim.) (2015a). *Tourism encounters and controversies: Ontological politics of tourism development*. Surrey: Ashgate.
- Jóhannesson, G. T., Ren, C. & van der Duim, R. (2015b). Tourism encounters, controversies and ontologies.

- Teoksessa G. T. Jóhannesson, R. van der Duim & C. Ren, (toim.). *Tourism encounters and controversies: Ontological politics of tourism development* (s. 1–19). Surrey: Ashgate.
- Johnson, E. (2006). Action research. Tutkijakoulun toimintatutkimusluentoarja 18.09–16.11.2006. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokinen, E. & Veijola, S. (2012). Time to hostess: Reflections on borderless care. Teoksessa C. Minca & T. Oakes (toim.), *Real tourism: Practice, care and politics in contemporary travel culture* (s. 38–53). London: Routledge.
- Julkunen, R. (1985). Naisten aika. *Tiede & Edistys*, 4/85, 295–307.
- Jyrkämä, J. (199). Toimintatutkimus ja sosiaaliset toimintakäytännöt – giddensiläisiä näkökulmia toimintatutkimukseen. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, R. Huttunen & P. Moilanen (toim.), *Siinä tutkija missä tekijä: Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja* (s. 137–153). Juva: Atena.
- Jänis, J. (2011). *The tourism-development nexus in Namibia – A study of national tourism policy and local tourism enterprises' policy knowledge*. Interkont Books, Helsingin yliopiston Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos.
- Järviluoma, J. (1997). Matkailu kehittämisen välineenä paikallistason elinkeinonmurroksessa: Tapaus Kolari. Teoksessa S. Aho, H. Ilola & J. Järviluoma (toim.), *Matkailu ja kehitys: Näkökulmia alueiden ja kohteiden tarkasteluun* (s. 128–139). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kaaristo, M. & Järv, R. (2012). Our clock moves at a different pace: The timescapes of identity in Estonian rural tourism. *Electronic Journal of Folklore*, 51, 109–132.
- Kainulainen, K. (2000). Paikallinen aloitteellisuus identiteetin rakennusaineena. Teoksessa S. Kurki, R. Linnanmaa & M. Sotarauta (toim.), *14 näkökulmaa alueelliseen kehittämiseen, Seinäjoen I aluekehitysseminaarin julkaisu* (s. 73–89). Tampereen yliopistopaino.
- Kamruzzaman, M. & Hine, J. (2012). Analysis of rural activity spaces and transport disadvantage using a multi-method approach. *Transport Policy*, 19 105–120.
- Karjaluo, H. (2007). SPSS opas markkinatutkijoille. (Working paper 344). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Katila, S. & Meriläinen, S. (2006). Henkilökohtainen kokemus tiedonlähteenä: Toimintatutkimus akateemisessa yhteisössä. Teoksessa S. Katila, K. Rolin, M.-L. Kakkuri-Knuutila & E. Henttonen (toim.), *Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia* (s. 134–154). Helsinki: Gaudeamus.
- Kauppila, P. (2004). *Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: Esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs*. (Nordica Geographical Publications, 33, 1.) Oulu.
- Keinänen, P. (2009). Elinkeinorakenteen muutos – maatalousvaltaisuudesta palkansaajien ja palveluiden yhteiskuntaan. Teoksessa A. Pärnänen & K. M. Okkonen, (toim.), *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet* (s. 42–59). Helsinki: Tilastokeskus.
- Kemmis, S. & Wilkinson, M. (1998). Participatory action research and study of practice. Teoksessa B. Atweh, S. Kemmis & P. Weeks (toim.), *Action research in practice: Partnerships for social justice and education* (s. 21–36). London: Routledge.
- Keskitalo-Foley, S. (2006). Kolme näkökulmaa Lapin paikkana kokemiseen. Teoksessa S. Knuutila, P. Laaksonen & U. Pielä (toim.), *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu* (s. 129–146). (Kalevalaseuran vuosikirja 85.) Helsinki: SKS.
- Kietäväinen, A. (2016) Tarina markkinatalouden tulosta poroelinkeinoon. *Maaseudun uusi aika*, 3/2016, 25–38.
- Kietäväinen, A. T., Rinne, J., Paloniemi, R. & Tuulentie, S. (2016). Participation of second home owners and permanent residents in local decision making: The case of a rural village in Finland. *Fennia-International Journal of Geography*, 194, 152–167.
- Kivinen, T. (2014). Tarinoita radanvarren kylistä raiposta rajalle. Haettu osoitteesta http://kylat.ekarjala.fi/vainikkala/files/2012/08/Vainikkalan_Tarinat.pdf
- Knowd, I. (2006) Tourism as a mechanism for farm survival. *Journal of Sustainable Tourism*, 14, 24–42.
- Knuutila, S. (2008). Seurattu Sivakka – miten mennyt muuttuu ja merkitykset vaihtavat paikkaa. Teoksessa S. Knuutila, P. Rannikko, J. Oksa, T. Hämynen, H. Itkonen, H. Kilpeläinen, M. Simula, S. Vakimo & M. Väisänen (toim.), *Kylän paikka: Usia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä* (s. 107–134). Helsinki: SKS.

- Knuutila, S. & Rannikko, P. (2008). Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina. Teoksessa S. Knuutila, P. Rannikko, J. Oksa, T. Hämynen, H. Itkonen, H. Kilpeläinen, M. Simula, S. Vakimo & M. Väisänen (toim.), *Kylän paikka: Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä* (s. 9–22). Helsinki: SKS.
- Knuutila, S., Rannikko, P., Oksa, J., Hämynen, T., Itkonen, H., Kilpeläinen, H., Simula, M., Vakimo, S. & Väisänen, M. (toim.) (2008). *Kylän paikka: Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä*. Helsinki: SKS.
- Kokko, K., Oksanen, A., Hast, S., Heikkinen, H. I., Hentilä, H. L., Jokinen, M., Komu, T., Kunnari, M., Lépy, E., Soudunsaari, L., Suikkanen, A. & Suopajarvi, L. (2013). *Hyvä kaivos pohjoisessa: Opaskirja ympäristöääntelyyn ja sosiaalista kestävyyttä tukeviin parhaisiin käytäntöihin*. Oulu: DILACOMI-hanke.
- Komppula, R. (2003). Maaseutumatkailun kehittäminen on koko kylän toimintaa. *Maaseutumatkailu*, Syksy 2003.
- Komppula, R. (2014). The role of individual entrepreneurs in the development of competitiveness for a rural tourism destination – A case study. *Tourism Management*, 40, 361–371.
- Komulainen, (2016). Lokan tekojärven kotkat. *Asiakaspolar*, 4/2016, 4–5.
- Kovero, C. (2004). Muuttuva minuus. *Aikuiskasvatus*, 24 136–140.
- Kumpulainen, K. (2012). *Kylätoiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen*. (Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 457.)
- Kuula, A. (2001). *Toimintatutkimus: Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä*. Tampere: Vastapaino.
- Kwan, M. P. (2002). Time, information technologies, and the geographies of everyday life. *Urban geography*, 23, 471–482.
- Kylä kuvaa -hanke. Haettu osoitteesta <http://www.seitasaatio.fi/hankkeet/kylakuvaa/>
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. (1999). Sisällönanalyysi. *Hoitotiede-lehti*, 11(1), 3–12.
- Ladkin, A. (2011). Exploring tourism labor. *Annals of Tourism Research*, 38, 1135–1155.
- Laine, T. (2001). Miten kokemusta voidaan tulkita? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. (Chydenius-Instituutin julkaisuja 3/2001.) Jyväskylä.: Gummerus Kirjapaino Oy
- Lane, B. (2009). Rural tourism: An overview. Teoksessa T. Jamal & M. Robinson (toim.), *The handbook of tourism studies*. London: SAGE.
- Lankila, J. (2012). Matkailun kehittäminen kansallispuistossa: Paikallisia näkemyksiä Pallaksen matkailukeskuksen ja sen lähialueiden kehittämisestä ja kehittämisen vaikutuksista paikallisten asukkaiden toimintatiloihin alueella. Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Matkailututkimus.
- Lapin liitto (2003). *Lapin matkailustrategia 2003–2006*. (Lapin liiton julkaisuja A, 10.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2008). *Lapin matkailustrategia 2007–2010*. (Lapin liiton julkaisu A, 22.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2011a). *Lapin ilmastostrategia 2030*. (Lapin liiton julkaisu A, 27.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2011b). *Lapin matkailustrategia 2011–2014*. (Lapin liiton julkaisuja A, 24.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2011c). *Lapin matkailutilastollinen vuosikirja 2011*. Rovaniemi: Lapin liitto.
- Lapin liitto (2012a). *Lapin kansainvälisen toiminnan strategia 2015/2030*. (Lapin liiton julkaisu A, 31.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2012b). *Lapin teollisuusstrategia 2030*. (Lapin liiton julkaisu A, 25.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2013a). *Lapin arktisen erikoistumisen ohjelma*. (Lapin liiton julkaisu A, 37.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2013ba). *Lapin digiohjelma 2020*. (Lapin liiton julkaisu A, 36.) Rovaniemi.
- Lapin liitto, (2014a). *Kymmenen virran maa. Lapin maaseutuohjelma 2020*. (Lapin liiton julkaisu A, 39.) Rovaniemi.
- Lapin liitto, (2014b). *Lappi-sopimus, maakuntaohjelma 2014–2017*. (Lapin liiton julkaisu A, 42.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2014c). *Tasa-arvoista yhteistyötä – Lapin järjestöstrategia 2030*. (Lapin liiton julkaisu A, 40.) Rovaniemi.
- Lapin liitto (2015). *Lapin matkailustrategia 2015–2018*. (Lapin liiton julkaisuja A, 43.) Rovaniemi.
- Lapintie, K. & Riipinen, J. (1994). *Euroopan syrjäkylät ajan keskiössä*. (Vaasan yliopisto, Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos, julkaisu No 54.)

- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.
- Law, J. (1994). *Organizing modernity*. Oxford: Blackwell.
- Lehtinen, A. (2006). Osallisuuden ja kieltäytymisen paikat. Teoksessa S. Knuutila, P. Laaksonen & U. Piela (toim.), *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu* (s. 44–63). (Kalevalaseuran vuosikirja 85.) Helsinki: SKS.
- Lehtonen, H. (1990). *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, T.-K. (2008). *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Leinamo, K. (2002). Maaseudun pienalueisiin kohdistuneet tutkimukset Suomessa. *Maaseudun uusi aika*, 1(2002), 18–27.
- Li, W. (2006). Community decisionmaking: Participation in development. *Annals of Tourism Research*, 33, 132–143.
- Liepins, R. (2000a). Exploring rurality through ‘community’: Discourses, practices and spaces shaping Australian and New Zealand rural communities. *Journal of Rural Studies*, 16, 325–341.
- Liepins, R. (2000b). New energies for an old idea: Reworking approaches to ‘community’ in contemporary rural studies. *Journal of Rural Studies*, 16, 23–35.
- Lokka. Haettu osoitteesta <https://sites.google.com/site/lokankyla/>
- Longino, H. E. (2002). *The fate of knowledge*. New Jersey: Princeton.
- Lähde, V. (2001). Sanasto. Teoksessa Y. Haila & P. Jokinen (toim.), *Ympäristöpolitiikka: Mikä ympäristö, kenen politiikka* (s. 302–310). Tampere: Vastapaino.
- Macnaghten, P. & Urry, J. (1998). *Contested natures*. London: SAGE.
- Marsick, V. J. & Gephard, M. A. (2003). Action research: Building the capacity for learning and change. *Human Resource Planning*, 26(2), 14–18.
- Massey, D. (1995a). *Spatial divisions of labour: Social structures and the geography of production*. London: MacMillan.
- Massey, D. (1995b). The conceptualization of place. Teoksessa D. Massey & P. Jess (toim.), *A place in the world* (s. 45–85). New York: Oxford University Press.
- Massey, D. (2003). Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa M. Lehtonen & O. Löytty (toim.), *Erilaisuus* (s. 51–84). Tampere: Vastapaino.
- Massey, D. (2008). *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- McKernan, J. (1991). *Curriculum action research: A handbook of methods and resources for the reflective practitioner*. London: Kogan Page.
- Mettiäinen, I. (2007). *Tunturilaidan kylästä matkailukeskukseksi: Matkailualueet maisemalaboratoriona – Työvälineitä kestäväan matkailun edistämiseen*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Mettiäinen, I., Uusitalo, M. & Rantala, O. (2009). Osallisuus matkailukeskusten suunnittelussa. Teoksessa S. Tuulentie (toim.), *Turisti tulee kylään: Matkailukeskukset ja lappilainen arki* (s. 206–242). Helsinki: Minerva.
- Mezchevich, M. (1984). *Sosiaalinen kehitys ja kaupunki*. (Tutkijaliiton julkaisusarja 27.) Helsinki.
- Mills, D. & Ratcliffe, R. (2012). After method? Ethnography in the knowledge economy. *Qualitative Research*, 12, 147–164.
- Moisander, J. & Valtonen, A. (2006). *Qualitative marketing research: A cultural approach*. London: SAGE.
- Mononen, T. (2008). *Luomun verkostot: Tutkimus suomalaisen luomutuotannon toimijaverkostojen muutoksesta*. (Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja n:o 8.)
- Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. London: Routledge.
- Nash, R. & Martin, A. (2003). Tourism in peripheral areas – The challenges for Northeast Scotland. *The International Journal of Tourism Research*, 5(3), 161–181.
- Oksa, J. (2008). Kehittäjät kylässä. Teoksessa S. Knuutila, P. Rannikko, J. Oksa, T. Hämynen, H. Itkonen, H. Kilpeläinen, M. Simula, S. Vakimo & M. Väisänen (toim.), *Kylän paikka: Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* (s. 9–22). Helsinki: SKS.
- Oksa, J. & Rannikko, P. (1984). Kehitysaluekylä ja yhteiskunta. Teoksessa P. Rannikko, J. Oksa, M. Kuikka, S. Knuutila, K. Heikkinen, H. Eskelinen & J. Jänis (toim.), *Yhteiskunta kylässä: Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä* (s. 156–175). (Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 61.)

- Ottosson, S. (2003) Participation action research: A key improved knowledge of management. *Technovation*, 23, 87–94.
- Ozanne, J. L. & Anderson, L. (2010). Community action research. *Journal of Public Policy & Marketing*, 29, 123–137.
- Park, P. (2001). Knowledge and participatory research. Teoksessa P. Reason & H. Bradbury (toim.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 81–90). London: SAGE.
- Paulaharju, S. (1939). *Sompio: Luiron korpien vanhaa elämää*. Porvoo: WSOY.
- Perelman, C. (1982). *The realm of rhetoric*. London: University of Notre Dame.
- Perry, C. & Gummesson, E. (2004) Action research in marketing. *European Journal of Marketing*, 38, 310–320.
- Pietiläinen, S. (2011). *Julkinen tuki matkailubankeisiin Suomessa vuosina 2007–2010*. (TEM raportteja 20/2011). Helsinki.
- Pirttijärvi, T. & Hakkarainen, M. (2008). Matkailutyön määrät ja jakaumat. Teoksessa J. Valkonen & S. Veijola (toim.), *Töissä tunturissa: Ajatuksia ja kirjoituksia matkailutyöstä* (s. 17–19). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pohjola, A. (1998). Kehittämissilmästä edellytykset ja esteet. Teoksessa A. Pohjola & L. Hokkanen (toim.), *Projektit paikallisena jatkuvuutena: Hyvinvointipalveluprojekti osaraportti 7* (s. 113–129). Rovaniemi: Lapin Yliopisto.
- Premo, L.S. & Tostevin, G. (2016). Cultural transmission on the taskscape: Exploring the effects of taskscape visibility on cultural diversity. *PloS one*, 11(9).
- Pretty, J. N. (1995). *Regenerating agriculture: Policies and practice for sustainability and self-reliance*. London: Earthscan Publications.
- Puhakka, R. (2007). Kansallispuistojen kasvava merkitys luontomatkailun kohteina ja aluekehittämisen välineinä. *Metlan työraportteja*, 52, 139–152.
- Pyhäjärvi, L. (2011). Lokka muutosten näyttämönä – allasalueen elinkeinojen muutos. Teoksessa L. Pyhäjärvi, M. Hakkarainen, T. Helle, S. Tuulentie, M. Autti & Sarala, P. (toim.), *Lokka muutosten näyttämönä* (s. 3–66). (Acta Lapponica Fenniae 23.) Rovaniemi: Lapin tutkimusseura.
- Pöysä, J. (2006). Matkalla kaupunkiin ja aikuisuuteen: Nuoren joensuulaisen kirjoitetun paikkakokemusten lähilukua. Teoksessa S. Knuutila, P. Laaksonen & U. Piela, (toim.), *Paikka: Eletty, kuviteltu, kerrottu* (s. 156–170). (Kalevalaseuran vuosikirja 85). Helsinki: SKS.
- Rannikko, P. (2008). Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa S. Knuutila, P. Rannikko, J. Oksa, T. Hämynen, H. Itkonen, H. Kilpeläinen, M. Simula, S. Vakimo & M. Väisänen (toim.), *Kylän paikka: Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* (s. 25–59). Helsinki: SKS.
- Rannikko, P. (2009). Kylä kaupungin laidaksi: Autoetnografinen tutkimus paikallisyhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. *Maaseudun uusi aika*, 17(1), 5–19.
- Rantala, O. (2011a). An ethnographic approach to nature-based tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 11, 150–165.
- Rantala, O. (2011b). *Metsä matkailukäytössä: Etnografinen tutkimus luonnossa opastamisesta*. (Acta Universitatis Lapponiensis 217). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Rantala, O. (2016). Käsivarsi suomalaisten matkailijoiden luontosuhteen näyttämönä. Teoksessa T. Nykänen & L. Valkeapää (toim.), *Kilpisjärven poliittinen luonto* (s. 252–274). Helsinki: SKS.
- Rantala, O., Valttonen, A. & Markuksela, V. (2011). Materializing tourist weather: Ethnography on weather-wise wilderness guiding practices. *Journal of Material Culture*, 16, 285–300.
- Reason, P. & Bradbury, H. (2001). Introduction. Teoksessa P. Reason & H. Bradbury (toim.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 1–14). London: SAGE.
- Reason, P. & Bradbury, H. (toim.) (2008). *Handbook of action research: Participatory inquiry and practice*. London: SAGE.
- Reason, P. & Torbert, W. (2001). The action turn: Toward a transformational social science. *Concepts and transformation*, 6(1), 1–37.
- Ritsilä, J. & Storhammar, E. (2008). *Kehittämisen kulmakivet: Alueosaaja-bankeen loppuraportti*. (Opetusministeriön julkaisuja 2008, 28). Helsinki: Yliopistopaino.

- Saarinen, J. (1999). Matkailu, paikallisuus ja alueen identiteetti: Näkökulmia Lapin matkailun etnisiin maiemiin. Teoksessa M. Tuominen, S. Tuulentie, V.-P. Lehtola & M. Autti (toim.), *Pohjoisen identiteetit ja mentaliteetit Outamaalta tunturiin (osa 1)* (s. 81–92). Inari: Kustannus-Puntsi.
- Saarinen, J. (2004). Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. *Maaseudun Uusi Aika*, 12(3), 26–38.
- Saarinen, J. (2006). Matkailu ja paikallisuus: Matkailukehityksen, paikallisuuden ja kestävyiden yhteensovittamisen haasteet Suomen Lapissa. *Alue ja ympäristö*, 35(2), 69–78.
- Salmi, P., Salmi, J. & Mäkinen, T. (2008) Livelihood strategies and survival of small-scale fisheries in the Finnish Archipelago Sea. *American Fisheries Society Symposium* 49, 517–529.
- Sarkki, S. (2009). Matkailun maankäyttö poronhoidon näkökulmasta. Teoksessa S. Tuulentie (toim.), *Turisti tulee kylään: Matkailukeskukset ja lappilainen arki* (s. 160–182). Helsinki: Minerva.
- Satokangas, P. (2013). *Matkailulla maakunta menestyy – Matkailun tulo- ja työllisyysvaikutukset 12 lappilaisessa kunnassa vuonna 2011*. Rovaniemi: Lapin korkeakoulukonserni.
- Schatzki, T. (2001). Introduction: Practice theory. Teoksessa T. Schatzki, K. K. Cetina & E. Von Savigny (toim.), *The practice turn in contemporary theory* (s. 10–23). London: Routledge.
- Schatzki, T. R. (2012). A primer on practices. Teoksessa J. Higgs, R. Barnett, S. Billett, M. Hutchings & F. Trede (toim.) *Practice-based education: Perspectives and strategies*, s. 13–26). Berlin: Springer.
- Scheyvens, R. (2011). *Tourism and poverty*. London: Routledge.
- Schweinsberg, S., Wearing, S. L. & Darcy, S. (2012). Understanding communities' views of nature in rural industry renewal: The transition from forestry to nature-based tourism in Eden, Australia. *Journal of Sustainable Tourism*, 20, 195–213.
- Schönfelder, S. & Axhausen, K. W. (2003). Activity spaces: ;asures of social exclusion? *Transport Policy*, 10, 273–286.
- Scoones, I. (2009). Livelihoods perspectives and rural development. *The Journal of Peasant Studies*, 36(1), 171–196.
- Seitsemän teesiä matkailutyöstä. Turismi työnä -hankkeen tulokset. Haettu 22.1.2017 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/Suomeksi/Yksikot/Yhteiskuntatieteiden-tiedekunta/Tutkimus/Matkailualan-tutkimus/Tourism-As-Work--Turismi-tyona-%281%29/Tourism-As-Work--Turismi-tyona/Tulokset>
- Sennet, R. (2002). *Työn uusi järjestys. Miten kapitalismi kuluttaa työn luonnetta*. Tampere: Vastapaino.
- Sharpley, R. (2015). Tourism: A vehicle for development. Teoksessa R. Sharpley & D. J. Telfer (toim.), *Tourism and development: Concepts and issues*, (s. 3–30). Bristol: Channel View Publications.
- Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. (2012). *The dynamics of social practice: Everyday life and how it changes*. London: SAGE.
- Silm, S. & Ahas, R. (2014). Ethnic differences in activity spaces: A study of out-of-home nonemployment activities with mobile phone data. *Annals of the Association of American Geographers*, 104, 542–559.
- Sodankylä Lapin tähtikunta (2011). Sodankylän matkailuesite. Sodankylän kunta.
- Soppela, J. (2009). *Lohenkalastajan monet kasvot: Vertaileva typologiatutkimus kalastusmatkailun vetovoimatekijöistä sekä kalastuksesta harrastuksena Lapin ja Kuolan niemimaan lohjoilla*. (Acta Universitatis Laponiensis, 172.) Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- de Souza Bispo, M. (2016). Tourism as practice. *Annals of Tourism Research*, 61, 170–179.
- Sulkunen, P. (2006). Projektityhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa K. Rantala & P. Sulkunen (toim.), *Projektityhteiskunnan kääntöpuolia* (s. 17–38). Helsinki: Gaudeamus.
- Summa, H. (1989). *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: Tapaus asuntopolitiikka*. (Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen Julkaisuja A 17.) Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Suopajarvi, L. (2003). Lapin luonnon modernisoituminen toisen maailmansodan jälkeen: Traditionaalisesta yhteiskunnasta refleksiiviseen moderniin. Teoksessa A. Linjakumpu & L. Suopajarvi (toim.), *Sellinen seutu ja sellainen maa: Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa* (s. 137–155). (Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 44.) Rovaniemi.
- Susiluoma, H. (2001). *Maaseudun kehittäminen osallistuvan toimintatutkimuksen näkökulmasta: Ekologinen visio*. Kokkola: Jyväskylän yliopisto.

- Swantz, M. L. (2008). Participatory action research as practice. Teoksessa P. Reason & H. Bradbury (toim.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice* (s. 31–48). London: SAGE.
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. (1994). *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Szivas, E., Riley, M. & Airey, D. (2003). Labor mobility into tourism: Attraction and satisfaction. *Annals of Tourism Research*, 30, 64–76.
- Tao, T. C. & Wall, G. (2009). Tourism as a sustainable livelihood strategy. *Tourism Management*, 30, 90–98.
- Tarinoiden Inari. Inarin kunnankirjaston äänitearkisto. Haettu osoitteesta <http://www.tarinoideninari.fi/>
- Telfer, D.J. & Sharpley, R. (2015). Conclusion: Tourism and development. Teoksessa R. Sharpley & D.J. Telfer, (toim.), *Tourism and development: Concepts and issues* (s. 453–468). Bristol: Channel View Publications.
- TEM (2010). Suomen matkailustrategia 2020. 4 hyvää syytä edistää matkailutoimialojen kehitystä. Haettu osoitteesta https://www.tem.fi/files/27053/Matkailustrategia_020610.pdf
- Tennberg, M. (2004). *Arktisen aika: Ilmastomuutos ja ajan politiikka arktisella alueella*. (Arktisen keskuksen tiedotteita, 42.) Rovaniemi.
- Tervola, K. (2012). Kun matkamuisto on elinkeino: Kulttuuriperinne tuotteistamisen lähteenä ja haasteena. Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Matkailututkimus.
- Timothy, D. J. (2012). Destination communities and responsible tourism. Teoksessa D. Leslie (toim.), *Responsible tourism: Concepts, theory and practice*. Wallingford: CABI.
- Tommila, P. & Heervä, I. (toim.) (1980). *Muuttuva kylä: Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti*. Vaasa: SKS.
- Tosun, C. (2000). Limits to community participation in the tourism development process in developing countries. *Tourism Management*, 21, 613–633.
- Tosun, C. (2005). Stages in the emergence of a participatory tourism development approach in the Developing World. *Geoforum*, 36, 333–352.
- Tunturi-Lapin työvoimatoimisto (2012). Tunturi-Lapin matkailun työvoimaselvitys 2012. Kolari.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuulentie, S. (toim.) (2009). *Turisti tulee kylään: Matkailukeskukset ja lappilainen arki*. Helsinki: Minerva.
- Tuulentie, S. (2016). Norjalaiset loma-asukkaat Kilpisjärvellä: Rahantuoja, ongelmanaiheuttajia vai osa yhteisöä? Teoksessa T. Nykänen & L. Valkeapää (toim.), *Kilpisjärven poliittinen luonto* (s. 275–298). Helsinki: SKS.
- Tuulentie, S. & Lankila, J. (2016). A hotel waiting for renovation: Pallas as a challenging case for tourism development in Finnish Lapland. Teoksessa A. Viken & B. Granå (toim.), *Tourism destination development: Turns and tactics* (s. 209–224). Surrey: Ashgate.
- Tuulentie, S. & Mettiäinen, I. (2007). Local participation in the evolution of ski resorts: The case of Ylläs and Levi in Finnish Lapland. *Forest, Snow and Landscape Research*, 81(1/2), 207–222
- Tönnies, F. (2002). *Community and society*. (käänt. ja toim. C.P. Loomis,) New York: Dover Publications. (Uudistettu painos, ensimmäinen painos 1957.)
- Törmänen, A. (2010). Sähköpostitiedonanto. Sodankylän kunta. 12.2.2010.
- UNWTO/Why Tourism. Haettu 22.1.2017 osoitteesta <http://www2.unwto.org/content/why-tourism>
- Urry, J. (1995). *Consuming places*. London: Routledge.
- Urry, J. (2000). *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first century*. London: Routledge.
- Uusitalo, E. & Assmuth, L. (2013). Having, loving, being in the periphery: Interpretations of locality in the national landscape of Koli, Eastern Finland. Teoksessa L. Silva & E. Figueiredo (toim.), *Shaping rural areas in Europe: Perceptions and outcomes on the present and the future*. (GeoJournal Library, 107).
- Vaarala, S.P. (2015). Naapurina matkailu: Köngäsläisten havaitsema kotikylän elämäntavan muutos viime vuosikymmeninä. Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Matkailututkimus.
- Valkonen, J. (2011). *Palvelutyön taito*. Tampere: Vastapaino.
- Valtonen, A. (2009). Small tourism firms as agents of critical knowledge. *Tourist Studies*, 9, 127–143.
- Valtonen, A., Markuksela, V. & Moisaner, J. (2010). Doing sensory ethnography in consumer research. *International Journal of Consumer Studies*, 34, 375–380.

- Valtonen, A. & Veijola, S. (2011). Sleep in tourism. *Annals of Tourism Research*, 38, 175–192.
- Vaugeois, N. & Rollins, R. (2007). Mobility into tourism refuge employer? *Annals of Tourism Research*, 34, 630–648.
- Veijola, S., Hakkarainen, M. & Nousiainen, J. (2013). Matkailu työnä. Teoksessa S. Veijola (toim.), *Matkailututkimuksen lukukirja* (s. 173–185). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Veijola, S., Ilola, H. & Edelheim, J. (2013). Johdanto matkailun tutkimukseen. Teoksessa S. Veijola (toim.), *Matkailututkimuksen lukukirja* (s. 16–29). Rovaniemi: yliopistokustannus.
- Veijola, S. & Jokinen, E. (2008). Towards a hostessing society? Mobile arrangements of gender and labour. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 16, 166–181.
- Veijola, S., Valtonen, A., Valkonen, J., Tuulentie, S., Rantala, O., Hakkarainen, M. & Haanpää, M. (2008). Töissä tunturissa: Tutkijatulkintoja elämäkerta-aineistosta. Teoksessa J. Valkonen & S. Veijola (toim.), *Töissä tunturissa: Ajatuksia ja kirjoituksia matkailutyöstä* (s. 20–69). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Virtanen, A. (2006). Taloudellinen elämä. Teoksessa M. Jakonen, J. Peltokoski & A. Virtanen (toim.), *Uuden työn sanakirja* (s. 125–129). Tampere: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, J. (2003). *Kuhmurien kerho: Vanhan työn pabeista uuden hyveiksi*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Wanhill, S. (2000). Small and medium tourism enterprises. *Annals of Tourism Research*, 27, 132–147.
- Wärde, A. (2005). Consumption and theories of practice. *Journal of Consumer Culture*, 5, 131–153.
- Ympäristöministeriö (2002). *Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi*. (Suomen ympäristö 535.)
- Zapata, M. J., Hall, C. M., Lindo, P. & Vanderschaeghe M. (2012). Can community-based tourism contribute to development and poverty alleviation? Teoksessa J. Saarinen, C. Rogerson & H. Manwa (toim.), *Tourism and millennium development goals: Tourism, local communities and development*. London: Routledge.
- Zubber-Skerritt, O. (1996). *Introduction: New directions in action research*. London: Falmer Press.

Liite 1, Teemahaastattelurunko

Tausta

- Ikä (tarkka tai noin)
- Sukupuuret ja perhesuhteet kylässä
- Asumishistoria
- Ammatti/elinkeino
- Henkilön / kotitalouden tulonmuodostus
  - Mistä tulot koostuvat (pääelinkeino, sivuelinkeino, sivuvuotulot, omatarve metsästyksen, kalastuksen, marjastuksen ja muun keräilyn osuus)
- Miten paljon vietät aikaa kylän ulkopuolelle
  - a) työssä
  - b) vapaa-aikanasi?
- Miten paljon pidät yllä virtuaalisia yhteyksiä?

Paikallisuus ja kyläyhteisö

- Koetko olevasi paikallinen?
  - Jos ei, niin miksi?
- Kuka on paikallinen?
- Kuka on kyläläinen?
  - Mitä on olla lokkalainen?
- Mikä tekee Lokasta Lokan?
- Miten kuvaillet kyläläisten kanssakäymistä Lokassa?
- Miten kuvailet Lokan kyläyhteisöä?

Oma ammatti/elinkeino

- Miten kuvaavat omaa elinkeinoasi?
- Keiden kanssa olet tekemisissä työsi puitteissa päivittäin, viikoittain, kuukausittain, harvemmin?
- Entä vapaa-aikana?
- Miten työ ja vapaa-aikasi eroavat toisistaan?
- Oman elinkeinon kehittämisen toiveet
  - Elinkeinoon kehittämiskanavat
  - Elinkeinoon kehittämiskerrostot
- Minkälaisia yhteyksiä sinulla on kunnan tai muihin viranomaisiin?
- Minkälaisia kontakteja kansallisiin ja kansainvälisiin toimijoihin?
- Oman elinkeinon tulevaisuus: Minkälaisia:
  - vahvuuksia,
  - heikkouksia,
  - mahdollisuuksia ja
  - uhkia

Ammatin/elinkeinoon suhde muihin elinkeinoihin ja erityisesti matkailuun

- Mikä sinusta on matkailutyötä?
  - Kuka ja millainen on matkailutyöntekijä?
  - Mitä on matkailutyö Lokassa?
- Miten oma työsi liittyy matkailuun?

- Entä elinkeinoosi yleensä tässä kylässä?
- Oman elinkeinon kehittämisen ja matkailun kehittämisen yhtymäkohdat?
- Miten matkailukeskukset vaikuttavat elinkeinoosi?
- Naapurikylien matkailuyrittäjät
  - minkälaista yhteistyötä heidän kanssa?
  - jos ei yhteistyötä, miksi ei?
- Miten elinkeinonasi ja matkailutyö sopivat yhteen?
  - Mitä hyviä ja mitä huonoja puolia?
- Entä yhteistyö kylän muiden elinkeinojen kanssa?
  - Yhteistyön plussat
  - Konfliktit

Matkailijat kylässä

- Minkälaista matkailua kylässä on ollut?
- Minkälaisena matkakohteena pidät Lokkaa?
- Miten matkailijat näkevät kylässä?
- Mikä olisi sopiva määrä matkailijoita Lokkaa?
- Keitä ovat Lokan matkailijat?
  - Keitä he voisivat olla?
  - Entä mitä heille pitäisi tarjota?
  - Miten matkailijoita saataisiin lisää?
- Ketkä matkailijoiden kanssa toimivat?
- Miten itse olet tekemisissä matkailijoiden kanssa?

Hanketyö kylässä

- Oletko osallistunut elinkeinonasi koskevaan hanketyöskentelyyn?
- Oletko osallistunut kylän koskevaan hanketyöskentelyyn?
- Onko hanketyöskentely tuottanut odottamiasi tuloksia?
- Minkälaista hanketyöskentelyä kylässä tarvitaan?

Kylän tulevaisuus

- Uusi kyläsuunnitelma,
  - osallistuitko sen laatimiseen?
  - miten tärkeäksi koet kyläsuunnitelman?
- Miten kylä ja kylän elinkeinot pärjäävät tulevaisuudessa?
  - Minkälaisia a) kylälle b) kylän elinkeinoille
    - vahvuuksia,
    - heikkouksia,
    - mahdollisuuksia ja
    - uhkia

Liite 3, Kyläkysely

Kylä: _____ nro
Paikka/lomake: ____/____ nro
Päivämäärä: _____
Haastattelija: _____

KYLÄKYSELY

LOKKA

Matkailun ja virkistyskäytön merkitys pohjoisen maaseudun maisemassa ja elinkeinoelämässä -hanke
Metsäntutkimuslaitos, Rovaniemen toimintayksikkö, PL 16, 96301 Rovaniemi

Vanh. tutkija Seija Tuulentie, p. 010 211 4438
sähköposti: seija.tuulentie@metla.fi

Tutkija Maria Hakkarainen, p. 010 211 4451
sähköposti: maria.hakkarainen@metla.fi

1. Sukupuoli (x): mies ___ nainen ___

2. Syntymävuosi _____

3. Koulutus:

(lukumäärä)

1. Kansakoulu tai vähemmän	
2. Keskkoulu / peruskoulu	
3. Ylioppilas	

5. Asutko kylässä

1. Vakituisesti	
2. Puolet vuodesta	
3. Vähemmän	

(x)

4. Kotitalouden jäsenet

ikäryhmittäin	miehiä	naisia
1. 0-6 vuotta		
2. 7-16 vuotta		
3. 17-20 vuotta		
4. 21-30 vuotta		
5. 31-40 vuotta		
6. 41- 65 vuotta		
7. yli 65 vuotta		

6. Onko vakituinen osoitteesi kylässä? Kyllä ___ Ei ___ Aion muuttaa kylään ___

7. Onko sinulla aikeita muuttaa pois? (x)

Ei	
Kyllä (niin mihin?)	
- kunnan keskustaan	
- Lapin läänin sisällä	
- läänin ulkopuolelle	
- pääkaupunkiseudulle	

Miksi:

8. Oletko tällä hetkellä?

(x)

Opiskelija	
Työelämässä	
Työtön	
Eläkeläinen	

9. Ammattinimike ja ammattiala _____

10. Sivutulolähteet: _____

11. Miten tärkeänä pidät seuraavien asioiden kehittämistä kylällä? (x)

	erittäin tärkeä	melko tärkeä	jonkin verran tärkeä	ei lainkaan tärkeä
1. Elinkeinot yleensä				
2. - metsätalous				
3. - kalastus				
4. - porotalous				
5. - matkailu				
6. - kaivostoiminta				
7. - muu mikä?				
8. Yritystoiminta				
9. Osuuskuntatoiminta				
10. Yhdistystoiminta				
11. Kylätoiminta				
12. Kylätapahtumat				
13. Kulttuuritoiminta				
14. Kansalaisopisto				
15. Liikuntamahdollisuudet				
16. Liikenneyhteydet				
17. Tietoliikenneyhteydet				
18. Luonnonkäyttömahdollisuudet				
19. Luonnonsuojelu				

12. Miten mielestäsi on kehitettävä:

Yritystoimintaa? _____

Osuuskuntatoimintaa? _____

Yhdistystoimintaa? _____

Kylätoimintaa? _____

Kylätapahtumia? _____

Kulttuuritoimintaa? _____

Kansalaisopistoa? _____

Liikuntamahdollisuuksia? _____

Liikenneyhteyksiä? _____

Tietoliikenneyhteyksiä? _____

Luonnonkäyttömahdollisuuksia? _____

Luonnonsuojelua? _____

13. Kuinka tärkeinä kehitystyön välineinä pidät?(Mikäli haluat tarkentaa, voit kirjata rahoituksen tai koulutuksen kohteita ranskalaisten viivojen kohdalle ja merkitä niiden tärkeyden.)(x)

	erittäin tärkeä	melko tärkeä	jonkin verran tärkeä	ei lainkaan tärkeä
1. Hankerahoituksen hakua				
-				
-				
-				
2. Koulutuksen järjestämistä				
-				
-				
-				
3. Kylän WWW-sivuja				
4. Kyläneuvojaa (kannustaa, avustaa)				

Alkuperäiset artikkelit

Artikkelit

Artikkeli I

Hakkarainen, M. & Tuulentie, S. (2008). Tourism's role in rural development of Finnish Lapland: Interpreting national and regional strategy documents. *Fennia* 186(1), 3–13.

Artikkeli II

Hakkarainen, M. (2009). Matkailu maaseudun uutena työnä. Teoksessa S. Tuulentie (toim.), *Turisti tulee kylään. Matkailukeskukset ja lappilainen arki* (s. 132–159). Helsinki: SoPhi/Minervakustannus.

Artikkeli III

Tuulentie, S. & Hakkarainen, M. (2014). Matkailu pohjoisen maaseudun työnä. Teoksessa L. Tyrväinen, M. Kurttila., T. Sievänen & S. Tuulentie (toim.), *Hyvinvointia metsästä* (s. 141–152). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Artikkeli IV

Hakkarainen, M. (2015). Vuodenkierto luontolinkeinoissa matkailun kehittämisen näkökulmasta. Teoksessa S. Tuulentie, L. Suopajarvi & P. Sarala (toim.), *Ihmisiä luonnossa: Luonnonvaratutkimuksen pohjoisia näkökulmia* (s. 5–19) (Acta Lapponica Fenniae 26). Rovaniemi: Lapin tutkimusseura.

Artikkeli V

Hakkarainen, M. & García-Rosell, J.-C. (submitted). An ethnographic action research approach to tourism development in peripheral areas: Insights from projects in Finnish Lapland. *International Journal of Tourism Policy*.

Artikkelit on kustantajien luvalla uudelleen julkaistu:

Artikkeli I, Suomen maantieteellinen seura,

Artikkeli II, Minerva Kustannus Oy,

Artikkeli III, Suomalaisen Kirjallisuuden seura,

Artikkeli IV, Lapin tutkimusseura ja

Artikkeli V, Inderscience Publishers, artikkelin V alkuperäisversio ei sisälly väitöskirjan elektroniseen painokseen.

Tourism's role in rural development of Finnish Lapland: interpreting national and regional strategy documents

HAKKARAINEN MARIA AND SEIJA TUULENTIE

Hakkarainen, Maria & Seija Tuulentie (2008). *Tourism's role in rural development of Finnish Lapland: interpreting national and regional strategy documents*. *Fennia* 186: 1, pp. 3–13. Helsinki. ISSN 0015-0010.

Rural communities in sparsely populated areas are facing considerable social changes as a result of depopulation and the introduction of new forms of livelihood and working practices. The communities also have to deal with environmental changes caused by the increase in the use of natural resources and by global issues, such as climate change. Anticipation and adaptation, as well as active participation, are important strategies for local communities. Strategic development work is part of the planning system at many geographical levels. This article asks how strategy documents take into account future prospects for tourism development. The objective is to examine how changes in operating environments, land-use patterns, and in the nature-based industries of local rural communities, are taken into account in the “development speech” of tourism strategies. The relationship between tourism strategies and other rural strategies is also briefly addressed. The grass-root level of local communities is introduced by analysing the group discussions held at the village of Lokka in Finnish Lapland. Textual analysis is carried out by using content analysis and rhetorical analysis. The results show that an increase in tourism is regarded as inevitable and that tourism development is often discussed separately from other realms of rural life, even though different rural livelihoods are in many ways strongly interconnected.

Maria Hakkarainen & Seija Tuulentie, Finnish Forest Research Institute, PO Box 16, FI-96100 Rovaniemi, Finland. E-mails: maria.hakkarainen@metla.fi, seija.tuulentie@metla.fi.

Introduction

In regional development, tourism is often seen as a mechanism for the economic survival of peripheral communities (Knowd 2000; Nash & Martin 2003; Saarinen 2004, 2007), and this is also the policy target in Finland at both the national and regional levels. However, the benefits of the growth of tourism are seldom questioned in policy documents.

Drastic structural changes in the labour markets highlight the need to study future scenarios and policies more thoroughly; this is especially the case in relatively remote areas such as Finnish Lapland. Employment in primary production in this region has decreased from over 30,000 employees in the 1960s to slightly more than 4000 employees at the turn of the millennium and, nowadays, the largest sector in the livelihood structure

of Finnish Lapland is the service industry (Regional Council of Lapland 2002). Changes in livelihood structure are impacting every field of life. The transition from traditional, self-sustaining livelihoods to the modern-day market economy, and especially to the generation of services and experiences, has meant both economical and cultural changes for individuals and local communities.

Tourism has been the focus of development in Finnish Lapland since the 1980s. The key statistics on tourism show that tourism has a significant direct effect on incomes and employment in the region. In 2006, direct income from tourism in Lapland was approximately 500 million euros, the increase over the year 2000 being 176 million euros. Direct tourism-based employment in Lapland was equivalent to at least 5000 person-years, and it has increased by 1770 person-years since the year 2000 (Table 1). However, there are consider-

Table 1. Some statistics regarding tourism in Finnish Lapland (Regional Council of Lapland 2008; Statistics Finland 2008).

	2000	2006
Direct tourism income	324 million euros	500 million euros
Direct tourism employment	3,230 person-years	5,000 person-years
Number of registered overnights	1,690,000	2,117,000
– number of overnights by foreigners	539,435	826,000

able differences within the province; e.g. 86 per cent of the overnights were registered in the five largest tourist resorts (Table 2).

The tourism strategy for Finnish Lapland for the period 2003–2006 has adopted a region-oriented development approach, and fell resorts is seen as engines for development. It is argued in the strategy that channelling public support to the resorts is the most effective way to enhance tourism. The smaller, quieter places and villages outside the tourist resorts are regarded as suitable alternatives for widening the diversity of tourism in the region

(LTS 2003: 32). Tourism in Lapland has, according to all the relevant indicators (Table 1), increased and the Lapland Tourism Strategy 2007–2010 continues to emphasize the role of the tourist resorts (Fig. 1) as engines of development. However, a lot of work is still required to spread the benefits of resort-oriented tourism. According to Pekka Kaupila (2004), the positive effects have not extended into the areas surrounding the resorts. This is a major challenge for developers and it can also be a question of life and death for small villages. There are considerable possibilities, but also many prob-

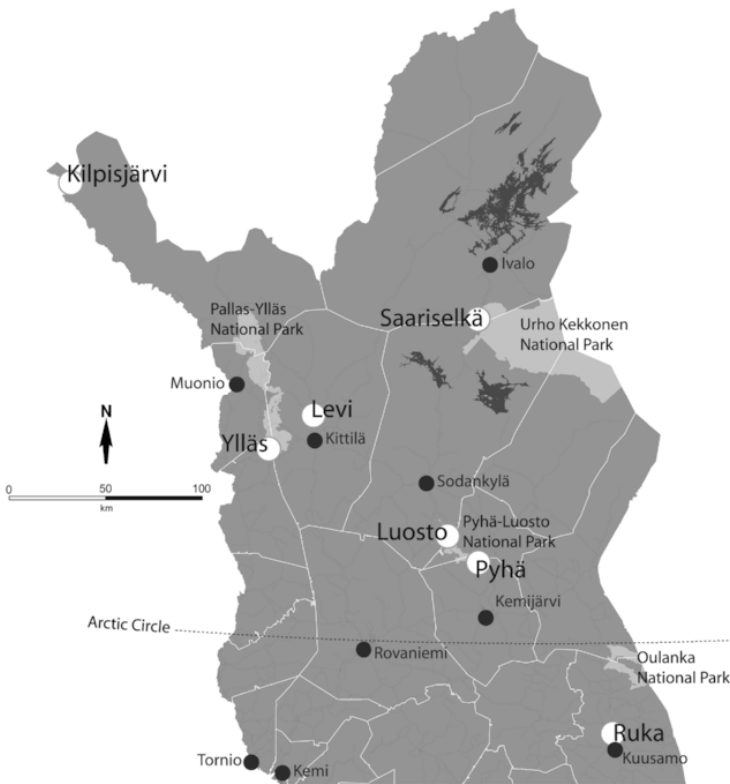

Fig. 1 Main ski resorts (white circles) in Finnish Lapland. Pale grey shading denotes national parks, white lines are commune borders, grey circles are main settlements and grey lines indicate road network, rivers and other water bodies.

Table 2. Number of overnight stays per tourist resort in Finnish Lapland in 2006.

Tourist resort	Registered overnight stays in 2006
Rovaniemi	441,000
Levi	297,000
Ylläs	282,000
Saariselkä	275,000
Pyhä-Luosto	158,000

lems involved in combining traditional nature-based work with the sort of "new work" associated with the field of tourism (see e.g. Müller & Jansson 2007: 12). The social and cultural characteristics of small villages in remote areas need to be taken into account when promoting tourism work as a solution to the employment problems in peripheral areas.

Tourism is often seen by governments as a mechanism for implementing their redistribution policy. However, the local residents will gain unequally, if they gain at all, and for some may even be harmed (Hall & Jenkins 1998: 36). In the present paper, the tourism development and rural strategy documents are analysed in order to determine how they deal with issues concerning nature and rural environment, and how they anticipate changes in their operating environment. The first objective is to examine the role of rural environments, especially the role of forests, which cover most of the land and are intensively utilized by different livelihoods, in the tourism strategies of Finland as a whole and of Finnish Lapland, and the second is to investigate how changes in issues concerning livelihoods and the natural environment are anticipated. The third objective is to elucidate what kind of rural society the documents discursively construct, and how these viewpoints fit in with the needs and expectations of local communities.

Strategies as social facts: the importance of the audience

Documents such as tourism strategies are 'social facts' in that they are produced, shared, and used in socially organized ways. They are not, however, transparent representations of organizational routines, decision-making processes or professional diagnoses. They constitute specific types of repre-

sentation that apply their own conventions. Documents are often used to create a certain kind of predictability and uniformity out of a wide variety of events and social arrangements, and thus they do not simply describe classes and systems, but are actually active in creating and shaping them. This view is close to the social constructionist idea of society as a human product, in the sense that textual products can be seen as actions that change the world and consist of many kinds of choice (Berger & Luckmann 1967; Atkinson & Coffey 2004).

Transparency may not be possible in strategy documents, but it is important to recognize the power of such documents. The aim in the documents is to try to make them as legitimate and representative as possible. Documents need to be analysed, as their basic feature is that they conceal the work of an individual actor. Their very anonymity is part of the official production of documentary reality. Thus, analysis is needed to show what kinds of choice have been made and how the documents claim whatever authority may be attributed to them. We should ask, what are the premises for the argumentation in the documents and what are the target audiences of the text? Rhetorical analysis is an important method in studying how different versions of reality are made to be convincing, and how readers, listeners or participants can be engaged (Tuulentie 2003; Atkinson & Coffey 2004). For example, the preface to Finland's National Tourism Strategy emphasizes that it has been prepared in close cooperation with "tourism actors" and that the preparation process has included, in addition to the actual working group, some 2000 active participants from various parts of Finland. It also states that the strategy will have a positive impact on economic growth and employment, and on a more equal development of the country's individual regions. Lapland's Tourism Strategy states that "the development of tourism in Lapland is an on-going process, in which actions are based on policies that have been *jointly agreed upon* and regularly revised" (Lapland Tourism Strategy... 2003). These are some of the features that serve to strengthen the legitimacy and relevance of the document. However, it is important to realize that documents do not exist in isolation. Documents refer to other realities and domains, and also to other documents. When analysing documentary reality, one must, therefore, look beyond the individual texts (Atkinson & Coffey 2004).

The rhetorical understanding of communication is based on the principal that any text (oral or written) is produced in a social context in which the roles of the addressor and the addressee can be defined (Summa 1989). Rhetorical analysis can place emphasis on different features in the texts. One of the most influential sub-divisions was made in ancient times by Aristotle. He distinguished between ethos, pathos, and logos, meaning the traits that are related to the speaker, those related to the audience, and those related to the argument itself. The ideas of new rhetoric (Perelman 1982; Summa 1989) emphasize especially the meaning of the audience and the fact that arguments are always addressed to an audience. This does not refer to an audience that is physically present, nor does it mean an audience that is expressly addressed, but an audience that is the gathering of those, who the speaker wants to influence through his or her arguments (Perelman 1982: 14). Furthermore, the premises of argumentation have to be shared with the audience. This is achieved, for example, through the general nature of argumentation: it is easier to gain broad acceptance for something that is generally considered to be a good thing, such as health, than for something that is based on a very detailed and concrete argument (Perelman 1982: 27–32). If this acceptance is gained at the general level, it is possible to transfer it to more concrete issues. For example, because cancer is regarded as a bad thing, it is possible to use cancer as a metaphor for some social phenomenon in order to make it look like a problem. Thirdly, argumentation always uses natural language, and thus it is inevitably ambiguous by nature. The analysis should both examine the text as a whole and also reveal the choices made using specific linguistic means.

In this article, we focus primarily on the issue of audiences: at whom the documentary texts are addressed and in what ways do they communicate with different audiences. In the beginning of our analysis, however, we made a quantitative content analysis of the texts. To summarise the information on selected issues in the documents, we calculated the number of references to different concepts in six documents (Table 3). However, rural strategies were dealt with only when they referred to the totality of livelihoods in rural districts.

In addition, the Draft for Lapland Tourism Strategy 2007–2010 (LTS 2007a) was discussed in a focus group comprising the inhabitants of a small village, Lokka, in Eastern Lapland. The transcript of this discussion was also analysed and compared to the contents of the regional strategy.

Results of the documentary analysis

The validity of all the documents is based on the declaration that a large number of parties were involved in the preparatory process. The audiences can be regarded as the “nation” or “region” for which the strategy demonstrates that tourism is an important part of the economic life. The documents also include the statement that the purpose is to appeal to the financiers (FTS 2006).

When conducting a textual analysis, it is not only important what has been written, but also to recognise what is not expressed. Thus, our first questions are: What is taken for granted in the documents? What are the underlying assumptions that do not even have to be indicated? One common feature in tourism strategy documents is that the growth of tourism is seen as the only possibility. The documents do not include any scenarios

Table 3. Document data: strategies and abbreviations used in the tables of this study.

Strategy	Abbreviation
1. Finland's Tourism Strategy to 2020 (Ministry of Trade and Industry)	FTS
2. Lapland Tourism Strategy 2003–2006*	LTS1
3. Draft for Lapland Tourism Strategy 2007–2010*	DLTS2
4. Lapland Tourism Strategy 2007–2010*	LTS2
5. Development Strategy for Finnish Rural Areas (Ministry of Agriculture and Forestry)	NRS
6. Lapland's Rural Programme 2013*	LRS

*Strategies 2, 3, 4 and 6 formulated by the Regional Council of Lapland.

that address declining tourism. Expressions like "tourism brings well-being to all of Lapland and furthers regionally-balanced development" is taken as the main vision of the Lapland Strategy (LTS 2003). This also applies to Finland's Strategy (FTS 2006): "Tourism is a significant source of employment and prosperity, which will help Finland's economy grow further, and it is also of regional significance as a source of livelihood." However, the national strategy is more cautious in its anticipation and provides a list of tasks that have to be fulfilled in order to realize this kind of development. Both the national (FTS 2006) and the Lapland Tourism Strategies (LTS 2007a,b) present the positive impacts of tourism on regional development in a powerfully emphasized manner, and tourism is regarded as a blessing for remote and peripheral areas.

The natural environment

Nature is regarded as one of the main attractions in Finland, and especially in Lapland. Nature as such is frequently mentioned in the strategies – in the national strategy 61 times and in the regional strategies about 50 times in each text (Table 4). However, what is meant by "nature" remains somewhat open. Nature is related to such adjectives as *clean*, *varied*, *silent* and *peaceful*. In the Lapland Strategy the adjectives "Arctic" and "northern" are often related to nature. Cleanliness is the feature most strongly emphasized in both the national and regional strategies. Nature-based activities are regarded as an important development branch in tourism.

From the point of view of rhetoric, "nature" is a useful concept: there is such a universal agreement that nature is good and is a thing that tourists look

for, that the different actors can agree on the idea that clean, unique nature is what Finland – and especially Lapland – can offer to tourists (cf. Perelman 1982: 27 about universal values). However, when it comes to the question of "real" nature and its features, it is not so easy to write about it. National parks are mentioned in both the national and regional tourism strategies, and they can be seen as referring to the sort of natural environment that will continue in the future in the form that it is in now. In Finland, and also in international marketing, Lapland with its many large national parks represents "high nature" and an exotic resource for tourism, whereas in Finland's Tourism Strategy (FTS 2006) Lapland receives little mention.

One important aspect of Finnish nature, the country's forests, are mentioned only a couple of times in each strategy. This is especially interesting because tourism entrepreneurs in Lapland have recently demanded that the forests in certain areas should not be used for forestry, but should instead be set aside for tourism and outdoor recreation use (e.g. Mäkinen 2006). The use and the nature of forests thus seem to be a contested issue, and one that is conveniently avoided in the strategy documents. However, there are some signs that the forestry issue is also entering the strategy speech: Lapland's Second Tourism Strategy deals with the more contested forestry issues and refers to the possibility of the trade in natural values (LTS 2007b).

The Lapland Tourism Strategy 2003–2006 (LTS 2003) mentions forests only a few times, but the concept of wilderness is frequently used and can be regarded as including forests, its main function being as a more attractive and romantic as word for this type of natural surrounding. "Vast" and "clean" are adjectives used together with wilderness (LTS 2003, English version). Somehow, however, the word "wilderness" has vanished from the latest version of the Lapland Tourism Strategy. Nor does it appear in Finland's Tourism Strategy. This may be due to the fact that the official wilderness nature protection areas were established in northern Lapland in 1991 (Erämaalaki 17.1.1991/62), and they were more actively discussed at the time when the first Lapland Tourism Strategy was formulated.

Wholeness of rural society

In this study we consider the rural strategies from the point of view of the whole rural society. We

Table 4. Nature and nature-use related concepts plus their frequencies in the strategies. For abbreviations, refer to Table 3.

Strategy	FTS	LTS1	DLTS2	LTS2
Nature	61	48	23	49
Wilderness	–	11	–	–
Forest	2	1	3	3
Scenery	8	13	5	7
Natural value trade	–	–	1	1
National park	4	16	18	20
Protected area	2	6	7	7

ask to what extent these strategies represent the whole range of livelihoods and relationships between the different spheres of rural life. Peripheral areas receive attention in the strategies. The national tourism strategy states that “The strategy has a clearly positive effect on economic growth and employment, and it also furthers a more balanced development in the different areas. Tourism is in a central role in the economies of the remote areas, and the positive impacts of the strategy are emphasized especially in the sparsely populated areas of Northern and Eastern Finland and in tourist resorts with a capacity for growth in Northern Finland and Pohjois-Pohjanmaa.”

The idea of development in the tourism strategies has parallels with to Peter Burns’s (1999: 330) division between the attitudes “tourism first” and “development first”. According to Burns, the approach “tourism first” with its focus on development is totally directed at tourism, while the approach “development first” sees tourism only as a tool for national and regional development. Some references to the approach “development first” can be seen in the opening paragraphs of the strategies (in the first chapters of Finland’s Tourism Strategy to 2020 and Lapland Tourism Strategy 2003–2006, and in the second chapter of Lapland Tourism Strategy 2007–2010), where tourism is seen as a mechanism for economic welfare in rural areas. Subsequently, however, the tourism strategies rely more and more on the “tourism first” approach. The tourism strategy documents almost completely offer hardly any methods or tools for promoting tourism in the areas around tourist resorts. The framework of development and refer-

ences to cooperation also focus on tourism stakeholders. Rural strategies include more plans and tools for the integrated development of the different sectors. This also reflects differences in the strategies’ target audiences. Tourism strategies put tourism developers first, while rural strategies strive for broader local development.

The essence of how rural areas are represented in the documents can be summed up in the idea that depopulation of the countryside is a problem and tourism is a saver as most of the tourist destinations are situated in the rural areas (FTS 2006). Finland’s national tourism strategy is almost devoid of discussion about other rural livelihoods and their relationship to tourism (Table 5). The only exception is one figure in which agriculture and forestry are mentioned as parts of a broader frame of tourism. Fishery and reindeer herding are not at all included in the frame.

The Lapland Tourism Strategy 2003–2006 (LTS 2003) addresses traditional livelihoods and their relationships to tourism in more length (Table 5). The two-way interaction is also recognised: *tourism creates opportunities for other industries, but at the same time it is strongly dependent on them* (LTS 2003: 6). Planning processes are regarded as a forum for reconciling the interests of different rural livelihoods. More intensive dialogue is also demanded to advance the diverse use of forest and water resources. Almost all of the discussions about the relationships between different rural livelihoods have been omitted from the latest version of the strategy (LTS 2007b). Traditional livelihoods receive much less attention. It simply states that the interests of reindeer herding, mining, and

Table 5. Number of references to different forms of livelihood in the strategies. For abbreviations, refer to Table 3.

Strategy	FTS	LTS1	DLTS2	LTS2	NRS	LRS
Tourism (in rural strategies)					7*	165*
Collaboration between the tourism industry and other livelihoods	2	2	3	3	–	16
Tourism industry’s dependence on other livelihoods	–	2	1	–	–	–
Traditional livelihoods	–	3	–	1	–	9
Reindeer herding	–	3	–	2	1	72
– all aspects regarding reindeer	–	9	4	8	–	118
Fishery (industry)	–	4	–	1	4	37
Agriculture	1	–	–	1	207	48
Forestry	–	2	3	4	43	34
– forest sector	1	–	–	–	2	1

*These figures contain all references to tourism, not only to the tourism industry.

forestry can be the opposite to those of tourism, but that a balance between these interests can be reached through proper land-use management policy. As regards forestry, however, the trade in recreational and scenic values is mentioned as a new idea. With respect to the basic tourism attractions in Lapland, it is striking that the Draft of Lapland Tourism Strategy 2007–2010 (LTS 2007a) does not mention reindeer herding at all. After circulation for comments, reindeer herding gained slightly more attention in the final document (LTS 2007b).

Lapland Tourism Strategy 2003–2006 (LTS 2003) points out that tourism development should focus on tourist resorts. This same policy target is confirmed in the Finland's Tourism Strategy to 2020 (FTS 2006) and in the latest Lapland Tourism Strategy 2007–2010 (LTS 2007b). Quite the contrary, Finland's Rural Development Strategy for 2007–2013 (FRDS 2007), does not discuss the role of tourist resorts at all, but the rural strategy of Lapland, Lapland's rural programme 2013 (LRP 2005), takes the same point of view as the regional tourist strategies. Since the emphasis is on tourist centers, the basic residential units in Lapland, villages and small communities, become almost invisible. Nevertheless, almost all the tourist resorts in Lapland have evolved around old villages, which still have their traditional population and lifestyles.

Local communities are often regarded as an essential part of rural areas, and a strong sense of communality tied to a sense of place is emphasised (e.g. Holmila 2001). Moreover, the concepts of local and localness have been regarded as important in the field of tourism: tourists are expected to be interested in local culture and to have inter-

action with the locals (Smith 1978). Thus, it is interesting to note how rural communities and their interaction with tourists are addressed in strategy documents. In rural strategies, the traditional rural issues are discussed a lot, while community and communality issues are not so popular (Table 6). Localness receives some more attention in tourism strategies. Localness is also viewed from different directions: the main issues are 1) how the local population benefits from tourism and 2) how to use local culture as tourism attraction (LTS 2003). However, these points of views are only mentioned, not developed in any concrete way. The difference between the Lapland Tourism Strategies and Finland's Tourism Strategy is in the emphasis placed on the local population: Finland's Tourism Strategy to 2020 (FTS 2006) has stronger demands with more numerous mentions that the local populations must be involved in planning and that this must be taken into account in every decision. This is also the official goal of recent planning policies (see Jauhainen & Niemenmaa 2006).

Anticipation of changes

Being *strategy* devices for the future of a livelihood, it is to be expected that the anticipation of changes in an operating environment is important. Indeed, each of the documents includes a chapter on anticipation (Table 7).

The anticipation of possible changes such as climate change is an interesting topic since it is dealt with very differently in the Finland's Tourism Strategy (FTS 2006) and in the Lapland Tourism Strategy (LTS 2007b). In the former, climate change is a part of a long list demonstrating the threats to the

Table 6. Number of references to concepts related to tourist destinations and traditional rural life. For abbreviations, refer to Table 3.

Strategy	FTS	LTS1	DLTS2	LTS2	NRS	LRs
Tourist destination	56	93	95	106	–	14
– ski resort	1	6	9	8	–	–
– fell resort	–	7	4	6	–	2
Rural	5	1	7	8		
Community	–	–	–	–	2	13
Local community	–	1	–	–	1	–
Communality	4	–	–	–	10	6
Local	24	14	3	9	48	45
Village	–	2	4	7	13	66

Table 7. Number of references to concepts related to the anticipation of changes. For abbreviations, refer to Table 3.

Strategy	FTS	LTS1	DLTS2	LTS2	NRS	LRS
Climate change	11	–	12	16	8	–
– negative	2	–	2	3*	1	
– positive	–	–	8	9	–	
– neutral	9	–	2	4	7**	
Sustainability	30	19	6	21	21	14
Safety, security	38	27	22	43		

*Two negative mentions indicate impacts on regions other than Lapland, but these are also transformed to the benefit of Lapland later on in the document.

**Four mentions address prevention or mitigation (slowing down) of climate change in a neutral manner.

tourism industry. In the latter, climate change is mainly understood as a positive factor, although the problems for Southern Lapland are mentioned. The final version of the Lapland Tourism Strategy 2007–2010 (LTS 2007b) mentions climate change sixteen times, and in nine of these the message is that climate change will benefit tourism in Lapland. Three of the mentions see climate change as a possible threat (for tourism in Southern Lapland), and the rest are more or less neutral.

The ideal of sustainability is firmly integrated into the tourism strategies. Sustainability, sustainable development, and sustainable tourism are often mentioned and their principles are explained in chapters dedicated to this topic (LTS 2003; FTS 2006; LTS 2007b). Sustainability was almost omitted from the latest Lapland Tourism Strategy: the draft version (LTS 2007a) had only six mentions and they were mainly related to ecological issues. However, the final version of the strategy (LTS 2007b) increased the number of mentions to the level of the previous strategy. Also, an entire chapter dedicated only to sustainability was reinstated in the text. This shows how easily a text can address only a specific audience in a certain sector of life, whereas in actual fact the audience is usually far wider. A broader perspective was reinstated in the second Lapland Tourism Strategy in the course of circulating the draft version among stakeholders.

Sustainability and sustainable development are dealt with in the form of generalities with little concrete content. They are used in a very flexible manner to justify a wide range of issues. For example, the Lapland Tourism strategy 2007–2010 states that (LTS 2007b: 20) “sustainable development is powerfully present in tourism in Eastern

Lapland because of regional planning and the awarding of the international Pan Parks certificate.” Here sustainable development is understood in a very narrow sense only in relation to national parks. To define sustainability in this way in a region that suffers from many drastic societal, economic, and ecological changes, and a lack of tourism investments compared to other parts of Lapland, diminishes the argumentative power of sustainability. In general, despite all the research done around these concepts, the use of the term sustainability and its different versions seems to remain at the level of abstract values, e.g. beauty or justice, but not as concrete values belonging to a specific being, object, or group (cf. Perelman 1982: 27).

One often-expressed concern regarding remote regions is related to migration and the population age structure. This issue of demographic changes in rural areas is briefly dealt with in the national tourism strategy. The effects of growing tourism are mainly regarded simply as being positive, but there is also a mention that negotiations with local people are needed. The problem of population age structure in rural areas is not dealt with in the national tourism strategy at all, and the Lapland Tourism Strategy (LTS 2003) regards the consequences of ageing in a positive light in the sense that well-off seniors need more tourism services.

Demographic changes in rural areas are dealt with briefly in Finland’s Tourism Strategy. Issues such as safety, terrorism, and crime are listed both in Finland’s Tourism Strategy and in the Lapland Tourism Strategy as threats, and their being absent as advantages for Finland as a whole and for Lapland as a region.

Regional strategy from the point of view of a small, remote village

Local points of view in “development speech” were discussed in the course of one village meeting held in Finnish Lapland. Five villagers read the draft of the new regional strategy and we then held a focus group discussion with the readers about the villagers’ points of view regarding the draft. A memo of the discussion was drawn up as an official comment on the draft. The statement represented the only comment on the draft made by a village. The focus group was part of the action research process, which was launched in the spring of 2007 at the village of Lokka. The aim of this action research process is to make certain working-life-related, everyday practices, problems, and possibilities visible to the local people themselves (Hakkarainen 2007).

The village of Lokka is located in central Lapland, in the municipality of Sodankylä. This remote village lies on the shore of Finland’s largest hydroelectric reservoir. Sompio, the wilderness area around Lokka, has strong cultural-historical significance for the local people, as well as for the larger national audience. The demise of the previous self-sufficient economy in Lokka is linked to the overall structural changes in society, and in the local context it is closely linked to the construction of the Lokka hydroelectric reservoir in 1967, which resulted in the permanent flooding of most of Sompio. In addition, the reservoir resulted in drastic changes in the physical environment of Sompio and in livelihoods such as reindeer herding and farming because the pastures were covered by the water. As devastating as the reservoir has been, it has since proved to be an excellent fishing area, and fishing is nowadays one of the main livelihoods in Lokka. During the past few years, the local people have developed tourism activities and they have plans to consolidate tourism as one of their livelihoods. (Lokan kylä 2007).

The focus group meeting at which the Lapland Tourism Strategy was discussed (2.4.2007) was one of the meetings and workshops arranged during the course of the action research process. The meeting began with a discussion about depopulation, and the villagers expressed their concern for the future of the village in the face of the declining birth rate. The villagers’ main and most striking comment regarding the draft version was that remote villages are invisible in the strategy. However, they did accept this because the strategy was

regarded as being directed at the entire region of Lapland. On the same grounds, the emphasis on tourist resorts was accepted. The villagers discussed a lot about the relationships between the villages and rural areas and tourist resorts. One unanswered question highlighted the possibilities of rural areas as a whole – and especially their own village – with respect to linking up with the nearby resorts’ business environment? The draft did not appear to address this issue.

Nevertheless, the villagers wished that the tourist centres would assume responsibility for the development of the surrounding countryside. They assumed that the regional strategy is more beneficial to tourist resorts and national-level organisations. The villagers could benefit more if the nearby resorts would draw up plans that take into account the surrounding countryside, including its villages. In its present state, the village of Lokka is directly included only in the Livelihood Policy Programme of Sodankylä municipality.

One concrete example of the action research project during the strategy formulation is related to the accessibility of this particular village. At present, there is only one road leading to the village of Lokka, which means that tourists must drive 80 kilometres from the main road to find the village. One important project for the villagers is to get a more direct, shorter connection to the main road, but this was not included in the draft of the Lapland Tourism Strategy. After circulation of the draft for comments, the road is now mentioned as one important issue for tourism development (LTS 2007b).

The villagers’ viewpoints differed in many ways from the “official” strategy thinking. For example, the way Lapland was divided into tourism areas in the draft was regarded as artificial, and the villagers recognised that this division was based on the needs of the tourist resorts and of the outside planners.

For the villagers, demographic change in the countryside was a far more important issue than climate change. The villagers commented on climate change by saying that “the Lokka reservoir will lose its cover of ice sometime between mid-May and mid-June – and then life will go on.”

Conclusions

This article examines the way strategic tourism planning communicates: Who says what to whom?

The overall conclusion is that tourism strategies create a relatively closed speech community. The strategies construct their own tourism reality with hardly any discussion on larger societal systems and other fields of life, and the argumentation follows strictly the logic of the livelihood in question. The basic premise that tourism is growing and it is the answer to many development problems is hardly questioned. Especially in a peripheral region, such as Lapland, tourism strategies appear to be strongly confirming the position of tourism. These regional tourism strategies can be seen as the tourism industry's argumentation for tourism. The other possibility could be that different, and even unexpected, scenarios should be anticipated, and that the wider framework of regional development should be taken more into account.

The abstractness of the wording is one feature typical of the language of planning – this resembles what Summa (1989) has called an institutionalized argumentative strategy in which all the generative potentiality of rhetoric has disappeared and turned argumentation into a ritualistic exchange of meaningless statements. This is especially apparent in issues such as “nature” and “sustainability” where they remain almost totally at the level of abstract values.

The language of strategic planning makes it difficult for ordinary people to become involved in the process. Participation requires especially the capability to use the same discourse as planners do (Staffans 2002). In the case of tourism strategies, the villagers of Lokka could not find any clue as to how they could participate in tourism development – although they were very willing to do so. From the rural population's point of view, tourism is important, but at the grass-root level it is usually connected to other rural livelihoods and practices. Thus, the totality of the living environment and livelihoods is more important than the strategies that deal with individual livelihoods.

ACKNOWLEDGEMENTS

The authors would like to thank the project group “Tourism as Work” for their support. The project is funded by the Academy of Finland and coordinated by professor Soile Veijola at the University of Lapland.

REFERENCES

- Atkinson P & A Coffey (2004). Analysing documentary realities. In Silverman D (ed). *Qualitative research: theory, method and practice*, 56–75. SAGE, London.
- Berger PL & T Luckmann (1967). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. 219 p. Anchor books, New York.
- Burns P (1999). Paradoxes in planning. Tourism elitism or brutalism? *Annals of Tourism Research* 26: 2, 329–348.
- FRDS (2007) = Finland's Rural Development Strategy for 2007–2013. <http://www.mmm.fi/attachments/5guynGgYN/5hRf8NUuZ/Files/CurrentFile/Suomen_maaseudun_kehittamisstrategia_08022007.pdf>. 12.6.2008
- FTS (2006) = Finland's Tourism Strategy to 2020. *Publications of Ministry of Trade and Industry* 21/2006. 104 p. <http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/all/3D61DB118241A034C22571800022FEC4?openDocument>. 12.6.2008.
- Hakkarainen M (2007). Paras poro ei ole pakkasessa vaan pihamaalla? Toimintatutkimuksella tietoa elinkeinojen muutoksesta. In Tyrväinen L & S Tuulentie (eds). *Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi. Finnish Forest Research Institute, Working papers* 52, 105–120.
- Hall CM & J Jenkins (1998). The policy dimensions of rural tourism and recreation. In Butler R, CM Hall & J Jenkins (eds). *Tourism and recreation in rural areas*, 19–42. Wiley, Chichester.
- Holmila M (2001). Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia* 850. 158 p.
- Jauhiainen JS & V Niemenmaa (2006). *Alueellinen suunnittelu*. 292 p. Vastapaino, Tampere.
- Kauppila P (2004). Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia geographical publications* 33: 1. 260 p.
- Knowl I (2006). Tourism as a mechanism for farm survival. *Journal of Sustainable Tourism* 14: 1, 24–42.
- LRP (2005) = Lapland's rural programme 2013. Regional Council of Lapland. 60 p. <<http://www.lapinliitto.fi/aluekehitys/maaseutu/maaponteva.pdf>>. 20.12.2008.
- LTS (2003) = Lapland Tourism Strategy 2003–2006. Regional Council of Lapland. 59 p. (In Finnish and in English). <<http://www.lapinliitto.fi/englanti/matstraeg.pdf>>. 20.12.2008.
- LTS (2007a) = Lapland Tourism Strategy 2007–2010, Draft version. Regional Council of Lapland. <<http://www.lapinliitto.fi/paatoksenteko/lh221007/liite8.pdf>>. 18.5.2007.
- LTS (2007b) = Lapland tourism strategy 2007–2010. Regional Council of Lapland. <<http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matstra20072010.pdf>>. 13.10.2008.

- Lokan kylä [The village of Lokka]. <<http://www.sodankyla.fi/lokka/elinkein.htm>> 08.01.2007.
- Mäkinen L (2006). Muonion hakkuille tuli täystyrmäys. Newspaper *Kaleva* 30.12.2006.
- Müller DK & B Jansson (2007). The difficult business of making pleasure peripheries prosperous: perspectives on space, place and environment. In Müller DK & B Jansson (eds). *Tourism in peripheries perspectives from the far north and south*, 3–18. CAB International, Athenaeum Press, Gateshead.
- Nash R & A Martin (2003). Tourism in peripheral areas – the challenges for northeast Scotland. *The International Journal of Tourism Research* 5: 3, 161–181.
- Perelman Ch (1982). *The realm of rhetoric*. 179 p. University of Notre Dame, London.
- Regional Council of Lapland (2002). *Lapin työvoimannuste vuoteen 2020*. PTM aluemalli/Lappi -tiivistelmä. <<http://www.lapinliitto.fi/aluekehitys/tvannuste.pdf>>. 29.3.2007.
- Saarinen J (2004). Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. *Maaseudun Uusi Aika* 12: 3, 26–38.
- Saarinen J (2007). Tourism in peripheries: the role of tourism in regional development in northern Finland. In Müller DK & B Jansson (eds). *Tourism in peripheries perspectives from the far north and south*, 41–52. CAB International, Athenaeum Press, Gateshead.
- Staffans A (2002). Kilpailu tiedosta kiristyy. Supertyypit eletyn kaupungin tulkkeina. In Bäcklund P, J Häkli & H Schulman (eds). *Osalliset ja osajat. Kansalliset kaupungin suunnittelussa*, 180–199. Gaudeamus, Helsinki.
- Statistics Finland (2008). <http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=040_matk_tau_104_fi&ti=Saa+puneet+vieraat+ja+y%F6pymiset+kaikissa+majoi+tusliikkeiss%E4&path=../Database/StatFin/lii/matk/&lang=3&multilang=fi>. 28.01.2008.
- Summa H (1989) Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka. *Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus publications* A 17. 244 p.
- Tuulentie S (2003). For and against the rights of the Sami people: the argumentation of the Finnish majority in the debate of the Sami rights. In Jentoft S, H Minde & R Nilsen (eds). *Indigenous peoples. Resource management and global rights*, 275–296. Eburon Delft, The Netherlands.

Matkailu maaseudun uutena työnä

Maria Hakkarainen

Matkailukeskuksissa yhdistyvät ja kärjistyvät mielenkiintoisesti monet työhön ja työn tekemiseen liittyvät tekijät. Matkailutyössä ovat samaan aikaan läsnä suuret kysymykset kuten yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen muutokset, kansallisen aluekehityksen haasteet, kansainvälisten markkinoiden heilahtelut sekä niiden seuranta ja ennakointi, globaalit muutokset, kuten ilmastonmuutos, urbaaniksi mielletty palvelutyö ja maaseutualueiden perinteinen alkutuotanto. Arkisempaan työn tekemiseen jännitteitä aiheuttavat työn sesonkiluonteisuus, kausittain vaihtuvat työyhteisöt, paikallisyhteisöjen ja matkailun suhde sekä matkailualueiden historia, perinteet ja kulttuuri.

Kokonaisuudessaan matkailusta on vähitellen tullut ala, jolla voi ansaita elantonsa päätyönään ja jonka varaan lasketaan paljon tulevaisuudensuunnitelmia tehtäessä, niin yksittäisten ihmisten osalta kuin aluekehityksessäkin. Matkailun voimaa aluekehityksen välineenä perustellaan muun muassa matkailun työllistävällä vaikutuksella. Matkailu työllistää usein työttömyyden pahiten koettelemia ja muuttoaltteimpia väestöryhmiä, naisia ja nuoria (Järviluoma 1997, 129; McKenzie 2006, 15). Tämä näkyy esimerkiksi Tunturi-Lapin seutukunnan työvoimatilastoissa, joiden mukaan 42 % Tunturi-Lapin matkailutyövoimasta oli alle 30-vuotiaita. Naisten osuus paikallisista työntekijöistä oli 53 % (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2007). Matkailukeskusten tarjoamien työtilaisuuksien lisääntyessä nuorilla on mahdollisuus jäädä kotiseudulle ja alueen muuttotase voi jopa kääntyä voitolliseksi (Kauppila 2004, 86).

Matkailun kehitys työnä ja elinkeinona on edellyttänyt ja edellyttää yhä toimijoiltaan muutosvalmiutta ja kykyä kehittyä kasva-

vien markkinoiden vaatimiin mittoihin niin kysynnän kuin tarjonnan osalta. Esimerkiksi Ylläksen ja Levin alueen matkailutyöllä on pitkä historia, jonka aikana se on kasvanut satunnaisen perhemajoituksen tarjoamisesta vientiteollisuuteen rinnastettavaksi elinkeinoksi monine siihen sekä suoraan että välillisesti linkittyvine toimijoineen. 1900-luvun alkupuolelta lähtien tunturien kutsuun vastanneet hiihtäjät ja lapinkävijät ovat hitaasti lisääntyneet yksittäisistä henkilöistä yhä kasvaviksi matkailijavirroiksi. Vieraita on tullut elämyksiä etsiviä turisteja, joiden vastaanottamiseen eivät enää pelkkä vieraanvaraisuus ja tottumus riitä. Matkailutyöntekijöiden joukko on kasvanut majoituksesta ja muonituksesta lisätöinä huolehtineista emännistä ja vieraita tunturissa käyttäneistä isännistä laajaksi ja moninaiseksi (vrt. Baum 2007, 1383). Vieraanvaraisuutta ja tottumusta edellytetään yhä, mutta nyt ne ovat osa matkailutyöntekijän ammattitaitoa.

Tässä luvussa matkailutyötä katsotaan Lapin näkökulmasta. Artikkelissa pohditaan, mitä ja millaista turismi on työnä. Tarkemman tarkastelun kohteena on tapaustutkimuksena esitetty Ylläksen (Kolari) ja Levin (Kitilä) tunturikeskuksiin sijoittuva matkailutyö Tunturi-Lapin työvoimatilastojen valossa sekä työntekijöiden itsensä kuvaamana. Artikkelissa käytetty aineisto muodostuu tilastotiedoista, fokusryhmähaastatteluista sekä matkailutyötä käsittelevistä lehtiartikkeleista. Levin ja Ylläksen alueen matkailua ja sen suunnittelua käsitelleet fokusryhmähaastattelut toteutettiin Matkailualueet maisemalaboratoriona -hankkeessa syksyn 2005 ja kevään 2006 aikana. Haastatteluja tehtiin 11 ja niihin osallistui yhteensä 74 Ylläksen ja Levin alueen matkailun kanssa tekemisissä olevaa henkilöä. Fokusryhmät oli jaettu toimijaryhmittäin Sirkan, Ylläsjärven ja Äkäslompolon kyläläisiin, alueiden loma-asukkaisiin, matkailun sesonkityöntekijöihin sekä Kitilän ja Kolarin kunnan viranomaisiin (Mettiäinen 2007, 42-43).

Olen analysoinut artikkelissa käytetyn aineiston laadullisen sisällönanalyysin ja lähilukutekniikan keinoin. Sisällönanalyysin menetelmiin kuuluu aineiston teemoittelu. Teemoittelua käytetään apuna pyrittäessä selvittämään jokin tutkimuskohteenä oleva rajattu ilmiö mahdollisimman tarkkaan (Tuomi & Sara-

järvi 2002). Käsittelemäni laajan haastattelumateriaalin supistin tämän artikkelin aineistoksi pelkistämällä sen yhteen mielekkääseen, matkailutyötä käsittelevään teemaan. Luin teeman mukaisia haastatteluosuuksia ja artikkelikatkelmia tarkemmin lähilukutekniikalla eli luin tekstejä useita kertoja syventyen etsimään tekstin tihentymiä eli kohtia, joissa matkailutyön piirteitä kuvattiin parhaiten. Lähiluvun intensiivisyyden vuoksi analyysin kohteena olevat tekstit kannattaa rajata suhteellisen lyhyiksi (Pöysä 2006, 159). Tekemäni sisällönanalyysin tuloksena tarkastelen artikkelissa matkailutyön elementtejä ja piirteitä matkailutyöntekijöiden näkökulmasta.

Matkailu elinkeinona

Elinkeinorakenteen muutos ja palveluvaltaistuminen näkyy läpi koko suomalaisen yhteiskunnan. Nykyään kasvava osa myös maa-seudun työpaikoista kuuluu palvelusektorille. Tämä ilmiö näkyy erityisesti Lapissa ja Lapin matkailukeskuksissa. Valtakunnallisesti ja alueittain elinkeinojakauman keskiarvoja tarkasteltaessa elinkeinorakenteen raju muutos alkutuotannosta palveluiden tuotantoon on ollut Lapissa jyrkempi kuin Suomessa keskimäärin. Vuosituhannen vaihteeseen tultaessa Lapin alkutuotannossa työskentelevien määrä on vähentynyt rajusti. 1960-luvun alun 30 000 työntekijästä määrä on laskenut vähän yli 4 000 työntekijään ja vastaavasti palveluiden parissa työskentelevien määrä on lisääntynyt noin 27 000:sta vajaan 50 000:een (Lapin liitto 2002). Koko maan keskiarvoihin verrattuna Lapin elinkeinorakenteessa palveluiden ja alkutuotannon suhteellinen osuus on suurempi ja vastaavasti jalostuksen pienempi kuin muualla maassa. Palveluiden osuus elinkeinorakenteesta korostuu erityisesti matkailukeskuksissa ja keskusten lähialueilla (Kauppila 2004, 169). Viime vuosina Lapin työpaikkamäärät ovat kasvaneet yksityisellä palvelusektorilla, eniten matkailussa ja siihen sidoksissa olevilla toimialoilla. Paikkakunnittain tarkasteltuna kasvu on kohdentunut lähinnä kaupunkiseutuihin ja lisäksi matkailukeskusten sijainti-

kuntiin (Laakkonen 2005). Matkailukeskuksista on tullut työsäkäyntikohteita keskuksia ympäröivien alueiden asukkaille. Sen lisäksi että maaseutualueiden asukkaat voivat työllistyä keskusten palvelualojen töihin, matkailukeskusten lähialueiden yrittäjät tarjoavat omia palveluitaan keskusten asiakkaille.

Vaikka palveluiden osuus elinkeinoista on korostunut erityisesti matkailukeskuksissa, alkutuotannolla on yhä vahva asema keskustenkin elinkeinoelämässä. Matkailualan töitä yhdistetään osaksi perinteisiä paikallisia elinkeinoja, niitä tehdään perinteisten alkutuotannon töiden rinnalla ja ennen kaikkea perinteiset elinkeinot muodostavat kiinteän osan keskusten kulttuuri- ja perinnepääomaa, johon monet keskusten tarjoamat tuotteet ja palvelut pohjautuvat (ks. myös Macleod 2004, 214). Matkailun ja alkutuotannon suhde korostuu pyrittäessä levittämään matkailun tuomia hyötyjä keskuksia ympäröiville alueille. Esimerkiksi Kauppilan (2004, 217–220) mukaan suurin alueellinen hyöty sekä matkailun että muiden elinkeinojen tuottamista hyödykkeistä ja palveluista saadaan, kun ne pyritään tuottamaan mahdollisimman paikallisesti. Keskuksen toimiessa tietyn alueen suurimpana vetovoimatekijänä kunnan muiden osien pitäisi profiloitua tuottamaan omia, keskuksen tarjontaa täydentäviä tuotteita. Ympäristön yrittäjät voisivat erikoistua esimerkiksi erilaisiin alkutuotannon tai jalostuksen muotoihin, joilla tuetaan ja täydennetään matkailukeskuksen tarjontaa. Paikallisten asukkaiden ja paikallisen kulttuurin huomioiminen niin tuotannossa, suunnittelussa kuin kehitystyössäkin sitouttaa monia eritasoisia ja eri alan toimijoita alueen matkailuun ja edistää näin matkailun hyväksyttävyyttä paikallistasolla.

Matkailun ja perinteisten elinkeinojen suhde näkyy myös Lapin liiton laatimassa Lapin maaseutus suunnitelmassa (Lapin liitto 2005), joka nostaa yrittäjyyden, erityisesti monialayrittäjyyden sekä yrittäjäosaamisen kasvattamisen, Lapin maaseudun tulevaisuuden elivoimaisuuden edellytykseksi. Monialayrittäjyyden luonteviksi vaihtoehtoiksi suunnitelma nimeää erilaiset matkailun, porotalouden, maa- ja metsätalouden, luonnontuotteiden keräilyn, kalastuksen sekä muiden kausitöiden yhdistelmät. Suunnitelman

mukaan monimuoto- tai osa-aikayrittäjäyys olisi vartenotettava vaihtoehto työllistymiseen ja toimeentulon hankkimiseen lappilaisella maaseudulla. Tällaisen yritystoiminnan mahdollistaminen ja tukeminen vaatii kuitenkin joustavien rahoitus- ja koulutusratkaisujen kehittämistä sekä muutoksia työvoimapolitiikassa ja sen säädöksissä. Viime vuosina on ollut jo nähtävissä uusien toimialojen yritystoiminnan viriämistä etenkin matkailukeskusten ja kaupunkien läheiselle maaseudulle (Lapin liitto 2005, 2-7).

Tulevaisuudessa matkailun kasvun odotetaan jatkuvan (ks. esim. Suomen matkailustrategia vuoteen 2020; Lapin liitto 2007). Elinkeinorakenteen tulevaa kehitystä arvioitaessa alkutuotannon työvoiman määrän lasku jatkuu, mutta ei enää kovin jyrkkänä. Ennusteiden mukaan vuonna 2030 Lapissa alkutuotannossa työskentelee yhä noin 4000 henkilöä (Lapin liitto 2002).

Elinkeinorakenteen muutosta voidaan tarkastella myös muutoksena alkutuotannosta elämystalouteen. Tämän näkemyksen mukaan työssä on siirrytty konkreettisten hyödykkeiden tuottamisesta palveluiden ja elämysten tarjoamiseen (Pine & Gilmore 1999). Elämysten tuottamista ja elämystaloutta tutkineiden Joseph Pinen ja James Gilmoren (1999; ks. myös Tarssanen & Kylänen 2007, 17-18) mukaan elämystalous on osa tuotteiden taloudellisen arvon kehitystä ja muutosta. Tuotteet eriytyvät ja niiden arvo nousee edettäessä alkutuotannosta jalostukseen ja siitä palveluiden tuottamiseen sekä edelleen elämysten tuotantoon. Kehitys ei tarkoita, että alkutuotannon ja jalostuksen tuotteet ja palveluiden tarjoaminen katoaisivat, vaan ne muodostavat osan moniulotteista elämystuotetta.

Elämys ja elämyksellisyys ovat moniselitteisiä käsitteitä, joiden määrittely ja tuottamisen mittaaminen esimerkiksi työvoimaja elinkeinotilastoja varten on vaikeaa (Saarinen 2002, 13). Tästä huolimatta elämyksen käsitteestä on tullut viime aikoina heterogeenisen ja monialaisen matkailutyön yhteinen nimittäjä. Matkailutyö tiivistetäänkin usein elämysten tuottamiseen ja matkailutyöntekijät luokitellaan näiden elämysten tuottajiin (ks. esim. Tarssanen 2007, 22; Edupoli 2007a).

Matkailu työnä ja ammattina

Matkailualan ja -työntekijän määrittäminen ei ole helppo tehtävä. Alan hahmottamista vaikeuttaa se, että periaatteessa lähes kaikkia tuotteita ja palveluita voidaan myydä matkailijoille ja siten useimmat alat voivat kytkeytyä omalla tavallaan matkailuun (esim. Baum 2007, 1386). Suomessa matkailutilinpidon suositusten mukaisesti matkailun toimialat jaetaan kolmeen ryhmään: matkailulle tyypillisiin, liitännäisiin ja ei-ominaisiin toimialoihin. Matkailuelinkeinoksi luokitellaan ensisijaisesti ne toimialat, jotka saavat matkailusta välitöntä tuloa. Näitä aloja ovat esimerkiksi henkilöliikenteen kuljetus, majoitus- ja ravitsemistoiminta, matkatoimisto- ja ohjelmopalvelut sekä lisäksi erilaiset viihde-, kulttuuri- ja urheilupalvelut. Tärkein matkailun liitännäinen toimiala on polttoaineen myynti ja merkittävin ei-tyypillinen toimiala on vähittäiskauppa. Palveluita tarjoavien yritysten ja yhteisöjen lisäksi matkailun parissa toimii runsaasti erilaisia hallinnollisia organisaatioita (Kauppa- ja teollisuusministeriö 2006, 12–13; Matkailun edistämiskeskus 2007).

Välillisesti matkailun työllistävä vaikutus näkyy monilla matkailun tilinpidon ulkopuolelle jäävillä aloilla. Ulkopuolelle jäävät alat vaihtelevat muun muassa alueittain ja matkakohteiden kehitysvaiheiden mukaan. Esimerkiksi Levin ja Ylläksen matkailualueilla erilaisten palveluita tuottavien pienyritysten määrä on kasvanut vuosittain 2000-luvun alusta alkaen. Henkilökohtaisia palveluita tarjoavien yritysten, kuten kampaamojen, kosmetologien ja hierojien, määrä on moninkertaistunut viime vuosien aikana. Lisääntyvä vapaa-ajanasuntokanta on synnyttänyt vapaa-ajanasuntojen huoltoon erikoistuneita puhtaanapito- ja huolintayrityksiä sekä kiinteistönvälitystoimintaa. Kasvanut yritysmäärä on puolestaan lisännyt yritystoimintaa tukevia yrityksiä kuten tilitoimistoja. Palveluyritysten lisäksi kehittyvä matkailu ja matkailurakentaminen ovat lisänneet alueiden rakennus- ja maansiirtoalan töitä ja rakennusalan yrityksiä (Hakkarainen 2005, 25).

Matkailutyön moninaisuus näkyy myös matkailutyönantajien kriteereissä työntekijöilleen. Työnantajien vaatimukset vaihte-

levat laidasta laitaan riippuen työtehtävästä. Yhtäältä voidaan etsiä tietyn alan rautaisia ammattilaisia kuten gourmetkokkeja tai monitaitureita, jotka hallitsevat yhtä lailla myynnin, markkinoinnin, opastuksen ja kelkan korjauksen. (Veijola ym. 2008; Lapin Kansa 27.10.2007; Lapin Kansa 2.11.2007; Marhuenda ym. 2005, 24.) Matkailutuotteet rakentuvat usein monista eri osa-alueista, joissa tarvittavat osaamisalat voivat perustaltaan olla varsin kaukana toisistaan. Tämä korostuu erityisesti pienissä muutaman hengen yrityksissä, joissa sekä yrittäjät että työntekijät ovat vastuussa laajoista kokonaisuuksista (Marhuenda ym. 2005, 24). Työvoimaa rekrytoitaessa puutetta on usein eniten näistä matkailutyön moniosajista (Tuunainen 2007, 2; Helsingin Sanomat 23.1.2006).

Tietojen ja taitojen lisäksi matkailun työvoiman palkkauksessa ja työntekijöiltä vaadittavien ominaisuuksien kuvauksissa korostuu työntekijän persoonallisuus (Veijola ym. 2008, 51). Esimerkiksi Meri-Lapin Työhönvalmennus-säätiön tekemän selvityksen mukaan Meri-Lapin matkailutyönantajat pitävät työntekijän tärkeimpinä ominaisuuksina henkilön persoonallisuuteen liittyviä tekijöitä. Raportin mukaan työnantajien arvostamia ominaisuuksia olivat ulospäinsuuntautuneisuus, asiakaspalveluhenkisyys, reippaus ja palvelualttius. (Tuunainen 2007, 14.) Yksilön persoonalliset ominaisuudet korostuvat myös matkailualan koulutuksen sisällönkuvauksissa (ks. esim. Edupoli 2007b) kuten myös matkailutyöntekijöiden omissa kuvauksissa matkailualalle sopivista henkilöistä:

Nää duunithan on sellasia, että nää ei epäsosiaalisille ihmisille yksinkertaisesti sovi ja sit ei myöskään sellaisille ihmisille joilla paineen sietokykyä ja stressinsietokykyä ja kaaoksensietokykyä ei oo. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Osassa matkailun töistä persoonallisuus voidaan esittää jopa palkkauksen pääasialliseksi perusteeksi taidollisten vaatimusten sijaan. Esimerkiksi rinnetyöntekijöiden palkkaukseen voi riittää reipas ja palvelualtis mieli sekä siisti ulkoasu (Hakkarainen 2005, 23). Työntekijän persoonallisuuden korostuminen ei ole ainoastaan

matkailutyöhön liittyvä piirre vaan yleinen työhön liitetty trendi. Esimerkiksi Akseli Virtasen (2006) mukaan nykytyö ei koostu enää erityisen tehtävän tai tuotteen yksittäisestä suorittamisesta tai saavuttamisesta, vaan erilaisista yhteistyön muodoista. Työntekijältä odotetaan tilannetajua sekä kykyä vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön. Yhteistyökykyjen korostumisesta huolimatta työstä on tullut yhä enemmän yksilöllistä ja itsenäistä. Työ koostuu työntekijän omasta asenteesta ja työntekijän tiedoista ja taidoista, joita ei voi erottaa hänen persoonastaan (Virtanen 2006, 126-127).

Uuden työn piirteet matkailussa

Persoonallisuuden korostumisen ohella matkailutyöstä löytyy runsaasti yhtymäkohtia erilaisiin uuden työn määrittelyihin eli matkailutyön trendit, työn kausiluonteisuus ja työvoiman vaihtuvuus, vastaavat hyvin uudeksi työksi määriteltyä työtä (Veijola & Valkonen 2008; Marhuenda ym. 2005, 22).

Viime vuosina lähes kaikilla aloilla on nopeasti kasvanut niin sanottujen epätyypillisten työsuhteiden määrä. Aiemmin epätyypillisistä määräaikaisista ja osa-aikaisista pätkätoista on tullut enemmän sääntö kuin poikkeus ja työurat koostuvat usein alati vaihtuvista työpaikoista erilaisissa tiimeissä. (Ks. esim. Beck 2000.) Työvoimalta edellytetään sekä fyysistä, että henkistä liikkuvuutta niin tehtävästä ja projektista kuin työpaikasta ja -tilasta toiseen. Liikkuvuuden vaatimuksen mahdollistaa työvoiman rakenne: pysyvästi tilapäisen työvoiman piiristä löytyy aina joku, joka on valmis työhön lähes millä tahansa ehdoilla. Tätä tilapäistyövoimaa nimitetään prekariaatiksi eli työvoimaksi, joka kokee nykyisen palkkayhteiskunnan puitteissa jatkuvaa epävarmuutta oikeuksistaan, toimeentulostaan ja tulevaisuudestaan. Subjektii-visesta mahdollisuudesta siirtyä työstä toiseen sitoutumatta pysyviin rakenteisiin ja instituutioihin on tehty tämän päivän yritysten tärkein kilpailuvaltti. Vastinparina työntekijöiden pätkittäisille ja vaihtuville työsuhteille yritykset korostavat persoonallista työvoi-

maa, reagoitiherkkyyttä ja joustavaa yhteisöllisyyttä rakentavaa tiimityötä (Korhonen ym. 2006, 379).

Näihin työn piirteisiin sopeutumisessa työntekijöiltä vaaditaan monentasoista joustavuutta ja sopeutumiskykyä. Richard Sennettin (2002, 7) mukaan työn joustavuus merkitsee tänä päivänä työuran paloittelua lyhytaikaisiin työtehtäviin ja projekteihin. Matkailutyöntekijältä vaadittava joustavuus on tämän lisäksi sopeutumista määräaikaisiin ja epätyypillisiin työsuhteisiin sekä epäsäännöllisiin työaikoihin, jotka edellyttävät työskentelyä yleisnä loma-aikoina ja viikonloppuina. Työn epäsäännölliset piirteet määrittävät arkea kokonaisuudessaan ja tekevät työn ja työn ulkopuolisen elämän, kuten perhe-elämän, yhteensovittamisen haasteelliseksi (Marhuenda ym. 2005).

Yllä esitettyjen määritelmien mukaan Lapin matkailukeskusten sesonkiluonteinen työ istuu hyvin uuden työn kenttään. Toisaalta asetelma esimerkiksi matkailun ja perinteisten elinkeinoyhteensovittamisessa ei ehkä olekaan yksinkertainen uuden ja vanhan työn kohtaaminen (vrt. esim. Vähämäki 2003). Jussi Vähämäki (2003, 16) kuvailee työn muuttumista tilaltaan rajattomaksi ja ajaltaan epämääräiseksi. Vähämäen mukaan uuden työn tuotantopaikka on epämääräinen ja sitä on vaikea rajata. Aikakäsitykseltään työstä on tulossa loputon; se ei sitoudu työaikoihin vaan pyrkii sekoittumaan koko elämään. Näillä määreillä on voitu kuitenkin kuvata esimerkiksi luontais- tai porotaloudesta eläneen lappilaisen elämää aiemminkin. Luonto työnä ja työpaikkana on ollut erottamaton osa elämänpiiriä, jossa aika ei ole laskettavissa tietyn mittaisena päivittäisenä työaikana.

Työvoiman hallinta

Kasvava ja usein sesonkiluonteinen matkailuala tarvitsee vuosittain entistä enemmän osaavaa työvoimaa ja työvoiman saatavuudesta ja hallinnasta on tullut matkailualueiden jatkuva haaste (ks. esim. Baum & Szivas 2008, 787; Getz & Nilson 2004). Viime vuosina monet Lapin tunturikeskukset, kuten Ylläksen ja Levin

keskukset, ovat työllistäneet jo niin tehokkaasti, että työvoimasta on sesonkiaikoina pulaa eikä ylitarjontaa. Paikallinen työvoima ei enää riitä tyydyttämään keskusten työvoiman tarvetta. Työllistämistilannetta vaikeuttaa Lapin väestön ikääntyminen ja väheneminen. Sesonkien työntekijät on hankittava joka sesongiksi erikseen ja työntekijöiden kausittainen vaihtuvuus on suurta. Esimerkiksi yhden käytännön kokemukseen perustuvan näkemyksen mukaan vain kolmannes kausityöläisistä tulee uudelleen:

Meillä on aika paljon, tai ketjussa (on), sesonkipaikkoja, niin noin yks kolmannes siitä porukasta on kolme vuotta ja kolmena sesonkina ja kaksi kolmasosaa käy vain yhtenä. (Haastattelu 4, Ylläsjärven kyläläiset 2005)

Työnantajilta jatkuvat työllistämisprosessit vievät runsaasti aikaa ja rahaa. Yleisesti ottaen matkailutyövoiman hankintaperusteita kohtaan on esitetty kritiikkiä, jonka mukaan työvoiman palkkauksessa työvoimakustannukset ovat painottuneet osaamisen ja koulutuksen kustannuksella. Kansainvälisessä matkailutaloudessa hyödynnetään laajasti opiskelijatyövoimaa, jonka varsinainen koulutusala voi olla aivan muualla kuin matkailu- ja palvelualalla. Matkailualalle saatetaankin siirtyä vähäisellä osaamisella ja koulutuksella. (Saarinen 2006, 72.)

Ympärivuotisten työpaikkojen syntyminen ei ole itsestäänselvyys sesonkiluontoisissa matkailukeskuksissa, eikä sesonkien taasaamisen lisäksi yhtä tehokasta lääkettä kokovuotiseen työllistymiseen ole nähtävissä. Vaihtoehtoja sesonkeihin sopeutumiseksi ja työllistymisen ympärivuotisuuden takaamiseksi kehitellään kuitenkin jatkuvasti (esim. Jang 2004; Getz & Nilsson 2004). Matkailukeskuksissa ympärivuotista työtä haetaan esimerkiksi vuosittaisella kokonaistyöajalla, työvoiman sesonkisiirroilla, kesä- ja talvikauden ammattiyhdistelmillä ja elinkeinojen rinnakkaisella yhteensovittamisella. Kokonaistyöaika mahdollistaa työtuntien jakamisen pitemmälle ajalle. Ratkaisuja haetaan myös kehittelemällä monialaisia työpaikkoja erilaisten talveen ja kesään painottuvien ammattien yhteen liittämällä, kuten esimerkiksi yhdistämällä

hiihdonopetus ja golfin tai sauvakävelyn ohjauspalvelut samalle henkilölle. Työntekijät suhtautuvat hyväksyvästi siihen, että työnantajat panostavat ympärivuotiseen työllistymiseen koulutuksen ja ammattiyhdistelmien kautta:

- *Yritetään saada jengiä sitoutumaan tänne, nii meilläki on sauvakävelyohjaajan koulutus tässä mahdollinen.*
  - *Sitte jotkut hiihdonopettajat on töis golfkentällä.*
  - *Nii semmoselle ihmiselle, (joka on) valmis kouluttamaan itse itseään ... mahdollistetaan se, et työnantaja kouluttaa ja tällä tavalla se ehkä muuttuu sellaseks, että työllistyminen on mahdollista ympärivuotisesti.*
- (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Levin ja Ylläksen matkailutyöntekijät

Matkailutyön volyymin mittaaminen on vaikeaa. Mittaamista vaikeuttavat niin tilastointitapojen kuin matkailutyön moninaisuus. (Pirttijärvi & Hakkarainen 2008, 18). Pääasiallisesti Suomen matkailutilastoinnista vastaavat Tilastokeskus ja Matkailun edistämiskeskus MEK. Alueellisena vastauksena valtakunnallisia tilastoja tarkemman tiedon tarpeen tyydyttämiseksi Tunturi-Lapin työvoimatoimisto on seurannut vuosittain kevästä 2002 alkaen Levin (Kittilä) ja Ylläksen (Kolari) tunturikeskusten matkailutyöllistymistä keskusten kevätkaudelle ajoittuvan huippusesongin osalta oman työvoimaselvityksensä avulla. Vuoden 2007 selvityksessä työvoimaa ei eritelty keskuksittain vaan tarkasteltiin koko Tunturi-Lapin seutukuntaa eli Kittilän ja Kolarin kuntien lisäksi myös Muonion ja Enontekiön kuntia. Matkailun työvoiman määrä on kasvanut koko selvitysten kattaman tarkastelujakson ajan. Vuonna 2002 Kolarin ja Kittilän tunturikohteisiin työllistyi 2013 henkilöä ja vuonna 2006 vastaava luku oli 2571 henkilöä. Keskimäärin yritykset työllistivät vuonna 2006 noin seitsemän henkilöä Kolarissa ja noin kuusi henkilöä Kittilässä (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2005; 2006).

Taulukko 1. Kolarin ja Kittilän matkailun työllisyyslukuja 2006 (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2006).

Työsuhteen laatu	Kolari		Kittilä	
	Henkilöä	Prosenttia työvoimasta/työntekijöistä	Henkilöä	Prosenttia työvoimasta/työntekijöistä
Yritykset	129		273	
Yrittäjät	163	18	353	21
Vakituiset työntekijät	124	16	385	30
Määräaikaiset työntekijät	300	39	484	37
Osa-aikaiset	284	37	371	29
Harjoittelijat	56	7	51	4
Työntekijät yht.	764	82	1291	79
joista ulkopaikkakuntalaisia	323	42	431	33
Matkailun työvoima yht. (yrittäjät ja työntekijät)	927	100	1644	100

Työvoimaselvityksessä matkailutyöntekijöitä on eritelty yrittäjiin sekä vakituisiin, määräaikaisiin ja osa-aikaisiin työntekijöihin ja harjoittelijoihin (taulukko 1). Työntekijöitä on ryhmitelty myös sukupuolen, iän, ammattialan ja lähtöalueitten mukaan (taulukko 2).

Taulukko 2. Kolarin ja Kittilän matkailun työntekijöiden ryhmittelyä iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2006 (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2006).

	Kolari	Kittilä
	%	%
Naisia	57	56
Miehiä	43	44
Alle 30 vuotta	41	44
30-50 vuotta	42	45
yli 50 vuotta	17	11

Ammattialoittain Kittilässä oli huomattavan paljon myyjiä ja asiakaspalvelutyöntekijöitä, mutta tähän vaikuttanee se, että osa Kittilän kirkonkylän kaupoista oli mukana tutkimuksessa. Seuraavaksi

eniten oli ravintolatyöntekijöitä. Ylläkselläkin suurin työntekijäryhmä oli myyjät ja asiakaspalvelutyöntekijät, mutta ero Ylläksellä muihin työntekijäryhmiin oli huomattavasti pienempi kuin Levillä. Ylläksellä seuraavaksi suurimmiksi, keskenään lähes yhtä suuriksi ryhmiksi, nousivat puhtaanapidon ja ravintola-alan työntekijät (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2005; 2006).

Taulukko 3. Kolarin ja Kittilän matkailutyöntekijät lähtöalueiden mukaan vuonna 2006 (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2006).

Työntekijän lähtöalue	Kolari		Kittilä	
	Henkilöä	%	Henkilöä	%
Kotikunta (Kolari tai Kittilä)	441	58	860	67
Muu Lappi	132	17	139	11
Länsi-Suomen lääni	58	8	109	8
Etelä-Suomen lääni	45	6	101	8
Oulun lääni	25	3	29	2
Itä-Suomen lääni	21	3	46	4
Ulkomaat	21	3	7	0,5
Muut	21	3	–	–
Yhteensä	764		1 291	

Vuonna 2006 Leville työllistyneistä matkailutyöntekijöistä noin kaksikolmasosaa oli kittiläläisiä. Ylläksen työntekijöistä oman kunnan alueelta oli jonkin verran yli puolet (taulukko 3). Länsi-Suomen läänistä tulleen työvoiman korkeat luvut ovat seurausta Tunturi-Lapin työvoimatoimiston pitkäjänteisestä tekemästä yhteistyöstä Turun seudun työvoimatoimiston kanssa (Hakkarainen 2005, 24). Vuonna 2006 ulkomailta keskuksiin työllistyi vain 28 henkilöä seitsemästä eri maasta. Eniten työntekijöitä tuli Ruotsista. Muita lähtömaita olivat Venäjä, Viro, Sveitsi ja Saksa. (Tunturi-Lapin työvoimatoimisto 2006.)

Tunturikeskusten kotikuntien ulkopuolelta tulevat kausityöntekijät eivät jätä veroeurojaan keskusten kotikuntiin. Verovuodot pois lukien kausityöntekijöiden palkkarahat kiertävät keskusalueiden taloudessa. Paikallisten asiantuntijoiden mukaan keskuksissa työskentelevien ulkopaikkakuntalaisten ja etenkin Lapin ul-

kopuolelta tulevien sesonkityöläisten uskotaan kuluttavan suuren osan palkoistaan työskentelypaikkakunnallaan (Hakkarainen 2005, 23).

Matkailutyö Ylläksellä ja Levillä: työntekijöiden kokemuksia

Keskusten matkailutyöläisten joukko koostuu siis suurelta osin paikallisista sekä ulkopaikkakuntalaisista sesonkityöntekijöistä. Matkailutyön piirteet ja työhön liittyvät niin negatiiviset kuin positiivisetkin tekijät ovat erilaisia paikallisille ja ulkopaikkakuntalaisille kausityöntekijöille. Työn kausiluontoisuus koskettaa kaikkia, mutta sesonkien merkitys on todennäköisesti erilainen muutama viikon keikkaa tekevälle kuin sellaiselle, joka saa sesongeista koko vuoden pääasialliset ansiot. Asumiseen liittyvät kysymykset puhuttavat eri osapuolia. Muualta tulleiden kausityöntekijöiden asumisolosuhteisiin yhteismajoituksessa kaivataan parannuksia ja keskuksissa jo asuvien tai niihin muuttoa suunnittelevien tilannetta hankaloittavat vuokra-asuntojonot sekä rakentamisen ja tonttimaan kalleus.

Matkailun kausiluontoisella ja lyhytkestoisella työllä on omat houkuttelevat puolensa. Keskusten sesonkityöhön hakeutuminen voi olla sijoitus omaan ammatilliseen osaamiseen ja työstä voidaan hakea vahvistusta ansioluetteloon, sillä esimerkiksi ravintola-alalla arvostetaan raskaassa sesongissa pärjäämistä (Helsingin Sanomat 23.1.2006). Matkailualan opiskelijat voivat sesonkien aikana suorittaa harjoittelu- ja työssäoppimisjaksojaan. Joillekin sesonkityö voi toimia normaalin arjen katkaisuna. Työntekijä voi pitää taukoa opiskeluistaan, olla lomalla tai vaikkapa vuorotteluvapaalla omasta varsinaisesta työstään ja tehdä jotain ihan muuta sekä nauttia samalla Lapin luonnosta, maisemista, harrasteista, matkailukeskusten ilmapiiristä ja palveluista. Esimerkiksi hiihdonopettajilla työ voi olla samalla oma harrastus ja intohimo. Työ voidaan myös haluta pitää lyhytaikaisena kausityönä. Tätä kuvaa esimer-

kiksi erään sesonkityöntekijän vastaus kysymykseen, kuinka kauan hän aikoo työskennellä matkailualalla:

- *Vuosissa vai viikoissa?*
- *Vuosissa tai viikoissa tai sekä että.*
- *Kyl mää ainaki aattelin jatkaa tätä hiihdonopetushommaa vielä seuraavinaki talvina. Tällain kuukaus per talvi on ihan hyvä mulle. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Kausityön houkuttelevuuden luomisessa on oma osuutensa vuosittain niin lappilaisissa paikallislehdissä kuin valtakunnallisissa lehdissä tunturikeskusten sesongeista julkaistuilla jutuilla, jotka tarjoavat makupaloina työntekijöiden kommentteja kiireisestä, mutta hauskaasta ja mukaansatempaavasta työstä tavallisesta poikkeavassa ympäristössä (ks. esim. Hetki 2/2006; Helsingin Sanomat 23.1.2006). Kuitenkaan kausiluontoinen matkailutyö ei ole vain lyhytaikaista normaalista arjesta irtautumista vaan todellinen tapa ansaita elantonsa:

- *Onko se niinku tosiallinen vaihtoehto elää matkailuhommilla sesonkityössä?*
- *Yllättävän monella sanoisin.*
- *No ainaki, mitä kuuntelee esimerkiksi näitä paikallisia hissi-työntekijöitä, nehän painaa ympäri vuorokauden näin talvise-songilla, kun on töitä. Ja sittenku kesä tulee, ne sanoo ihan itte sen, että sitte vaan vedetään lonkkaa ja eletään niillä talven tienesteillä ja odotetaan seuraavaa.*
- *Useampi työsuhte on monella, et tekee monta eri hommaa. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Sesonkien kiihkeä työrytmi asettaa vaatimuksia yksityiselämälle ja erityisesti perhe-elämälle. Epäsäännölliset työajat ja kokonaisyöajan käyttö kasvattavat työntuntien määrää sesonkien aikana. Pitkät työajat venyttävät lasten päivähoitoaikoja sekä pakottavat vanhemmat toisinaan poikkeaviin ratkaisuihin hoitojärjestelyissä. Alakoululaiset kertovat tarinoita muun muassa isän kanssa rekassa

vietetyistä öistä ja äidin työpaikan takahuoneessa nukutuista öistä. Vanhempien epäsäännölliset ja etenkin ravintola-alalla iltaan ja yöhön painottuvat työajat ovat johtaneet kommentteihin, joiden mukaan esimerkiksi Sirkassa (Levillä) sesonkien aikana koulun pitäisi alkaa yhdeltätoista eikä suinkaan kahdeksalta. (Haastattelu 3, Sirkan kyläläiset 2005.)

Puhuttaessa matkailutyöstä ja sen negatiivisista puolista puhutaan usein myös alkoholin käytöstä. Matkailutyöhön ja erityisesti asiakaspalvelutyöhön liittyvä emotionaalinen työ eli omien tunteiden jatkuva muokkaaminen osana työsuoritusta voi aiheuttaa työuupumusta ja vieraantumista omista todellisista tunteista. Tästä voi seurata turhautumista, aggressiivista käyttäytymistä sekä päihdeongelmia. (Hochschild 1983; Tarssanen 2007, 34.) Alkoholin ja matkailutyön suhde tulee esiin myös Levin sesonkityöläisten haastattelussa ehkä hieman yllättävissäkin kysymyksissä. Esimerkiksi vastaus kysymykseen, minkälainen vaikutus keskuksessa tehdyllä sesonkityöllä on ollut omiin ammatinvalintapäätöksiin, oli naurun saattelemana: ”Alkoholisoiva” (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006). Vastausta perusteltiin monilla tekijöillä. Syiksi lisäantyneeseen alkoholin käyttöön arveltiin muun muassa pimeyttä ja kaamosaikaa, tarjonnan runsautta, seuraa sekä keskuksessa yleisesti vallitsevaa tunnelmaa ja ilmapiiriä. Kuitenkin, vaikka perustelujen mukaan matkailutyön puitteet mahdollistavat runsaankin alkoholinkäytön, alkoholin liikakäyttö luokiteltiin jokaisen omaksi henkilökohtaiseksi valinnaksi, josta ei voi syyttää matkailukeskusta.

Työntekijöiden asuinolosuhteet

Asumisesta ja asuinolosuhteista on siis tullut merkittävä tunturikeskusten matkailutyöhön liittyvä tekijä. Matkailun nopea kasvu ja sen keskittyminen sesonkeihin asettaa vaatimuksia myös työntekijöiden asumiselle. Asuntojen tarve on luonnollisesti suurimmillaan sesonkien aikaan, mutta silloin myös kaikki olemassaolevat asunnot saadaan vuokrattua paremmalla hinnalla matkailijoille.

Asumisolosuhteet vaikuttavat niin työntekijöiden viihtyvyyteen kuin työvoiman saatavuuteen. Vuokra-asuntopula tunnustetaankin yhdeksi merkittäväksi työllistämistä vaikeuttavaksi tekijäksi sekä Levillä että Ylläksellä (Hakkarainen 2005, 23).

Omat vuokra-asunnot ovat pitkien jonojen takana ja on yleinen käytäntö, että kausityöntekijöitä majoitetaan työnantajien järjestämiin soluasuntoihin, joissa huoneet jaetaan usean ihmisen kesken. Osa työntekijöistä hankkii majapaikkansa itse omien suhteittensa kautta esimerkiksi alueiden loma-asunnoista. Sekä työntekijät, työnantajat että alueelliset päättäjät pitävät asuinoloja ongelmana. Toisaalta soluasuntoihin majoittuvat kausityöntekijät tietävät, mihin tulevat ja asumismuoto voidaan nähdä osana työtä. Normaalista poikkeavia asumisololoja ollaan valmiita sietämään, kun niiden tiedetään olevan vain väliaikaisia: ”Emmie asuis vakinaisella asuinseudulla näitten ihmisten kans, no on se nyt ihan selvä homma, että ei” (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006).

Soluasumisen hyväksyttävyyttä lisää samanhenkinen asuinseura. Kommuuniluonteiset asumisolot voivat olla myös osa työn mielekkyyttä ja yhteisöllisen asumisen ajatellaan kuuluvan työn luonteeseen. Asumisolojen kuvataan osaltaan tuovan oman mausteensa työntekoon: ”Se on osa sitä hektisyyttä, et se tuo vaan lisää pilkettä silmäkulmaan” (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006). Toisaalta kommuuniasuminen vaatii aivan tietynlaista asennetta ja valmiutta. Soluasunto ei ole houkutteleva vaihtoehto perheelliselle. Myös työntekijän ikä, luonne tai työsuhteen pituus voivat vähentää halukkuutta kommuuniasumiseen. Esimerkiksi haastatellut sesonkityöläiset epäilevät keskimääräistä vanhempien ja jo omillaan elämään tottuneiden työntekijöiden halukkuutta asua ”lastentarhassa” (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006).

Vuokra-asuntopulan lisäksi myös omistusasuntojen hankkiminen on ongelmallista. Asuntoja ei juurikaan ole myynnissä ja matkailukeskusten tonttimaan sekä rakentamisen kalleus rajoittaa rakentamishalukkuutta. Näin ollen mahdollisuus oman asunnon hankkimiseen tai rakentamiseen ei toimi sesonkityöntekijöille kannustimena pysyvään asumiseen keskuspaikkakunnalla. Asuinolojen parantaminen ja erilaisten asumismuotojen kehittä-

minen kietoutuu osaksi keskusten kokonaisvaltaista kehittämistä ja suunnittelua sekä työntekijöiden sitouttamista keskuksen:

Jos ajattelis, että tekis tätä ihan oikeesti päätyönään..., et määhän nyt muuttasin tänne näin..., nii tänne on aika kallis rakentaa... Jos aatellaan, et pyritään saamaan kausityöntekijöitä sitoutumaan tähän paikkaan, niin silloin pitäis myös pyrkiä jollaki aika välillä siihen, että he voivat muuttaa tänne ja näin. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Asumisongelmien yhtenä ratkaisuna sesonkityöläiset pohtivat osa-aika-asumista. Työntekijöille voitaisiin tarjota esimerkiksi mökki-en hankintaa keskuksen alueelta. Oman paikan uskottaisiin lisäävän käyntejä alueella sesonkien ulkopuolella sekä helpottavan työhön tuloa sesongeiksi:

- Määhän on ruvennu oikeesti miettimään, et jos mulla ois rahaa, nii määhän kyl oikeesti ostaisin täältä jonku mökin, että mä pystyisin viettämään kaikki lomaniki tääl, just tääl Levillä ja tulemaan joka talvi aina tänne uudestaan töihin, just silloin sesongin aikana, ku mua eniten tääl tarvitaan tai johonki eri aikaan. Meillähän vois markkinoida ehkä just tätä mökin ostoja vaikka vähän tehokkaammin tai löytää jotain tämmösiä vaihtoehtoja. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

Työntekijät arvioivat myös, että kun kakkosasumisen laatuun esimerkiksi tietoliikenneyhteyksien myötä panostettaisiin, elämän painopiste voisi vähitellen siirtyä kokonaankin keskuksen:

*- Et tääl ois niinku, tekis sesonkitöitä silloin, ku niitä olis. Sit tekis muita töitä sinä aikana siinä omassa mökissä.
- Et osavuosisumisen mahdollisuutta pitäis parantaa ihan kaikin puolin. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Sesonkityöläisen suhde paikkaan ja alueeseen

Työntekijöiden suhde paikkaan ja paikallisyhteisöihin vaihtelee suuresti. Ulkopaikkakuntalaiselle sesonkityöntekijälle alue voi olla ennen kokematon, ja hän on siellä tavallaan turistina. Toiset ovat taas lomailleet keskuksessa vuosien ajan. Osa työskentelee alueella useina sesonkeina ja saattaa viettää keskuspaikkakunnalla suuremman osan vuotta kuin varsinaisella kotipaikkakunnallaan; osa työntekijöistä tekee vain yhden lyhyen kausityörupeaman.

Osalle työntekijöistä työskentelypaikalla keskuksena sinänsä ei ole merkitystä. He ovat tulleet matkailutyön perässä ja työllistymiskohteenä olisi voinut olla mikä tahansa Lapin keskuksista:

- **Minkä takia valitsit juuri Ylläksen ?**

- *No ihan sen takia, että tänne haettiin haettiin työntekijää, et ei ollut mitenkään, et halusin tänne. . . Silleen oli kuitenkin, että et Lapissa ois ihan kiva se työharjottelu teitä, koska kuitenkin Suomen matkailun kannalta aika merkittävä alue täällä.*

- *Periaatteessa oisit voinut mennä vaikka Leville tai jonnekki muuallekk?*

- *Kyllä. . . tänne vaan satuttiin hakemaan työntekijöitä.*

(Haastattelu 2, Ylläksen sesonkityöntekijät 2006)

Joillekin nimenomaan kyseinen keskus on ollut tärkeässä asemassa työpaikan valinnassa. Keskus palveluineen ja harrastusmahdollisuuksineen vastaa omiin tarpeisiin. Keskus voi olla myös tuttu omien matkailukokemusten myötä:

- *Oon täällä ensimmäistä kautta. . . viime kaudella olin Rovaniemellä safarioppaana. . . Tää oli ihan alunperin paikkana ykkösvaihtoehto. . . Rinteet on hyvät ja sitte kaikki muu obeistoiminta, mitä täällä on, yleinen elämänmeno. Täällä on niin moni asia mahdollista.*

(Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)

- Miks sää hakeuduit Leville töihin?

- *Mää oon käyny tääl melkein joka vuos ja tykkään keskuksesta, niin sen takia sitte. Oon ollu lomailemassa täällä siis aikasemmin (15 vuoden ajan). (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Paikallisten ja ulkopaikkakuntalaisten sesonkityöläisten keskinäinen kanssakäyminen rakentuu pitkälti työyhteisöjen kautta. Sesonkityöläiset pysyvät omana erillisenä ryhmänä, jonka sekoittuminen paikallisyhteisöön ei ole ongelmatonta:

- *Se on vähä semmonen eläintarhailmiö, mä en tiedä kummat tässä on eläimiä, paikalliset vai kausityöntekijät, ... siin on oikeesti, vaan niinku karhulinnan muuri.*
- *On niin hirveesti kaikkii ennakoasenteita siis kumpaaki suuntaan. (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Työn ulkopuolella kausityöntekijöiden ja paikallisten tutustumisessa sattumalla on oma roolinsa. Työn luonne ja asumisolot ovat osasyynä kanssakäymisen rajoittuneisuuteen. Pitkiä työvuoroja tehtäessä vapaa-aikaa ei kovin paljon jää ja vapaa-aika käytetään usein keskusten palveluitten parissa työstä ja/tai asuinyhteisöstä tuttujen ihmisten kanssa. Toisaalta kanssakäyminen paikallisten kanssa olisi toivottavaa ja sen uskotaan lisäävän alueen toimijoiden ymmärrystä toisistaan:

- *Esimerkiksi naisille oli tämmönen jumppa. Siellä oli jo ihan näitä paikallisia, jotka piti sitä jumppaa, nii sit tuli kohteliaasti, kysyttiin, pyydettiin, että jos esimerkiksi hiihtokoulunopettajista, joku haluais, niin saisi tulla jumpalle ja se oli itse asiassa aika mukava. Et jotain tämmösiä juttuja vois olla paljon enemmänki... Puhuttasko nyt vaikka lainausmerkeissä, että sopeutetas niitä.*
- *Matkailuun, niinkö vai teitä paikalliseen?*
- *Meitä paikalliseen elämään. Että se ei olis niin suuri kuilu, me ei oltas, että kunhan me täällä vaan käydään, että meillä ei tuu missään vaiheessa kosketusta siihen, miten ne toiset, jotka täällä*

*ihan oikeasti elää ympäri vuoden.
(Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Kanssakäymisen hidasteena voivat olla tunnistamisvaikeudet. Vakituisesti paikkakunnalla asuvien voi olla vaikea erottaa matkailijaa tai muutaman viikon keikkaa sesonkiaikana tekevää matkailutyöläistä toisistaan. Myös sesonkityöntekijän voi olla vaikea erottaa paikallisia matkailijoista tai muista kausityöläisistä:

- *Emmää oo kyllä nähny paikallisia hirveesti siellä. Täytyy olla semmonen valomerkki, että olen natiivi.*
  - *Tutustu minuun.*
  - *Ota riski ja rakastu sirkkalaiseen.*
- (Haastattelu 1, Levin sesonkityöntekijät 2006)*

Työn hyväksyttävyyys

Paikalliset asukkaat tunnustavat tunturikeskusten riippuvuuden matkailusta ja matkailutyöstä, mutta matkailutyön hyväksyminen ja tunnustaminen ”oikeaksi ja normaaliksi työksi” on yhä jatkuvasti käynnissä oleva prosessi:

- *Ihmiset haluais, et ne vois asua täällä, mutta ne haluais ehkä tehdä normaaleja töitä... Kaikki ymmärtää, että matkailuala on se, minkä takia tämä kylä on elossa, tämä alue on elossa ylipäänsä, Lappi on elossa, mutta silti sielä haluais ehkä tehdä semmosia normaalitöitä, että opettajaa tai hammaslääkärää, luokanopettaja, lastentarhatäti ja tämmöstä näin.*
- (Haastattelu 2, Ylläksen sesonkityöntekijät 2006)*

Työn hyväksyttävyyteen vaikuttaa muun muassa se, miten matkailutyötä kohtaan asennoidutaan, minkälaisia arvoja työhön liitetään ja minkälaisia matkailutyötä koskevia hallinnollisia ja poliittisia linjauksia tehdään.

Kittiläläisten päättäjien mielestä matkailun asema ja merkitys on jo tunnustettu paikkakunnalla, vaikka esimerkiksi kunnan virkamiesrakenne ei vastaakaan nykyistä alkutuotannon ja palveluelinkeinojen ”päälaelleen kääntynyttä” järjestystä. Samalla kun omien hallintorakenteiden vinouma tunnustetaan, kritisoidaan sitä, että valtakunnallisella hallinnon ja politiikan tasolla matkailua ei vielä kukaan arvosteta tarpeeksi. Arvostuksen puutteen esimerkkinä käytetään kysymystä: Kuka on Suomen matkailuministeri? Oikean vastauksen tietäminen vaatii kysyjien mukaan erityistä perehtyneisyyttä valtakunnalliseen matkailupolitiikkaan. (Haastattelu 5, Kittilän kunnan virkamiehet 2006)

Kuntien hallinnon hyväksyntä ja tuki matkailulle ei kuitenkaan ole irrallaan kuntalaisista ja kunnan muusta toiminnasta. Esimerkiksi Kolarin kunnan matkailun sekä vahvuus että ongelma on ollut matkailun keskittyminen Yllästunturin alueelle. Vielä 1980-luvulla Kolarin kunnassa yleisesti vastustettiin Ylläksen alueen kehitystä. Ristiriitoja aiheuttivat ennen kaikkea kunnan matkailuelinkeinon sijoittamat panostukset. Ylläksen aluetta pidettiin suljettuna piirinä, jonka vastapoolina oli muu kunta. Tunturikeskus nähtiin muun kunnan riistäjänä, joka vei kaikki aluekehitysrahat. Vasta 1990-luvun alkupuolella kunnassa alettiin hyväksyä Ylläksen kehitys osana koko Kolarin kunnan kehitystä ja ryhdyttiin miettimään keinoja, miten kunta voisi hyötyä laajemminkin matkailukeskuksesta. (Hakkarainen & Leskinen 2001, 152-153.)

Yksilö- ja yhteisötasolla matkailutyön harjoittamiseen liittyvä asenneilmapiiri asettaa omat jännitteensä matkailutyön toteuttamiselle. Erilaisista negatiivisista suhtautumistavoista matkailuun kertovat esimerkiksi monet matkailutyöstä annetut kuvaukset, joiden mukaan työtä pidetään ”turistien mannekiinina” toimimise-
na tai ”tonttuiluna”. Työn tekemiseen vaikuttavat yksilön omat käsitykset työstä sekä häntä ympäröivien yhteisöjen, kuten elinkeinoyhteisöjen ajatukset matkailutyöstä. Eri tavoin luonnosta riippuvaisten ja erilaisiin aikakäsityksiin sitoutuneiden ansaintatapojen yhteensovittaminen ja yhtäaikainen harjoittaminen on käytännön tasolla haastavaa.

Siirtymä omavaraistaloudesta markkinatalouteen on muuttanut aiemmin vallinneita sosiaalisia käytäntöjä ja arvoja. Samalta näytävät käytännöt voivat pohjautua erilaisille arvoille ja päinvastoin: samanlainen arvoperusta voi johtaa erilaisiin käytäntöihin eri tilanteissa (Adriansen & Madsen 2004, 86). Esimerkiksi matkailun ja poronhoidon yhdistämistä voidaan kritisoida elinkeinon sisältä perustellen, että ”oikealla”, päätoimisella poromiehellä ei ole aikaa harjoittaa matkailutyötä. Matkailutyön hyväksyttävyyteen liittyvät myös kysymykset siitä, mitä yksilö- ja yhteisötasolla pidetään miesten työnä ja mitä naisten työnä. Matkailutyöhön liittyy paljon elementtejä, jotka haastavat erityisesti perinteisiin luontoperustaisiin elinkeinoiniin sisältyviä käsityksiä miehisyydestä (Brandt & Haugen 2005).

Matkailun ja matkailutyön hyväksyttävyyttä paikallisyhteisöissä on pyritty parantamaan eri tavoin. Esimerkiksi Kolarissa toteutetuissa matkailureittihankkeissa työllistämistoimien yhtenä tavoitteena on ollut matkailuelinkeinolle myönteisen ilmapiirin luominen. Hankkeissa on työllistynyt muun muassa matkailureittien ja matkailurakenteiden rakennustöihin ihmisiä, joilla on ollut hyvinkin erilaisia suhtautumistapoja matkailuun ja matkailualan töihin. Matkailurakennustöiden ohessa metsureille tukkien kaatamista vähempiarvoinen risukoiden raivaus on saanut uutta sisältöä ja työllä on ollut myös näkyvät yhtymäkohdat alueen matkailuun. Hankkeissa työskentely on osoittanut monelle, että matkailuelinkeinon parissa sekä siihen liittyen tarvitaan monenlaisia työntekijöitä sekä monenlaista osaamista ja matkailu voi työllistää muitakin kuin asiakaspalvelijoita (Hakkarainen 2006, 82-83).

Matkailu uutena työnä:
Tuttuja käytäntöjä, uusia sisältöjä

Matkailu edustaa Lapissa sekä uutta elinkeinoalaa että uudentyyppistä työtä ja työkulttuuria. Uudenlaisten tietojen, taitojen, asenteiden ja arvojen omaksumista edellytetään niin yksilöiltä kuin yhteisöiltä. Monet edellä mainitut matkailutyön piirteet ja työhön

liittyvät käytännöt, kuten työn sesonki- ja urakkaluonteisuus, muualta tulevat kausityöntekijät sekä eri ammattien ja elinkeinojen yhdistäminen ja yhteensovittaminen, ovat perustaltaan tuttuja ilmiöitä lappilaisessa työkuultuurissa. Aikaisempia kausityöläisiä olivat muun muassa savotoilta toisille kulkevat niin sanotut lentojätkätkät.

Eri elinkeinojen rinnakkainen yhdistäminen on ollut yleinen käytäntö Lapissa. Tästä kertoo esimerkiksi 1950-luvulla tehty nykyisten Lokan ja Porttipahdan tekoallasalueiden väestön elinkeinonjakauman kuvaus. Kuvauksen mukaan 8,9 % alueen väestöstä ilmoitti pääelinkeinokseen sekä maanviljelyn että poronhoidon, koska he eivät osanneet erottaa kumpaakaan toista tärkeämmäksi. (Järvikoski 1979, 105.) Tuttua on myös työn sesonkiluonteisuus. Lapissa luonnon rytmeihin perustunutta työtä on totuttu tekemään urakalla. Heinätöitä, porojen kokoamista erotuksien varten tai tukin uittoa on tehty silloin kun töiden aika on ollut. Aiemmin sesonkiluonteisten töiden lomaan sijoittui luonnostaan vapaata loppoaikaa esimerkiksi kelirikon vuoksi. Kiihkeiden, työntäyteisten sesonkien ja vapaiden loppoaikojen suhdetta olisi syytä tarkastella tarkemmin nykyisen matkailutyön osaltakin. Ympärivuotisen matkailun kehityksen yhdeksi esteeksi on esitetty yrittäjien haluttomuutta kehittää matkailua laajentumaan yli nykyisten sesonkien. Yrittäjät tekevät urakkaluonteisesti töitä nykyisten talvisesonkien mukaan ja hiljaisemmat ajat ovat tärkeitä ajanjaksoja, jotka käytetään lepoon, tuotekehittelyyn ja investointien toteuttamiseen (Kortelainen 2007; vert. Getz & Nilsson 2004, 19).

Matkailutyössä periaatteessa tuttuihin käytäntöihin liittyy kuitenkin uusia sisältöjä. Työ on sinänsä muuttunut, kuten myös työhön liittyvät ulkoiset tekijät. Yhteiskunnan kehitys ja elinkeinorakenteen muutos alkutuotannosta palveluiden ja elämysten tuottamiseen ovat suoraan muuttaneet työn luonnetta ja työhön liittyviä käytäntöjä kuten myös työntekijältä odotettavia ja vaadittavia kykyjä, tietoja, arvoja ja asenteita. Perinteiset elinkeinotkin ovat muuttuneet ja niissä tarvittava osaaminen on lähentynyt palvelualan ja hallinnon töitä.

Kehittynyt teknologia, alkutuotannon lisääntynyt kaupallistuminen ja jalostusasteen nosto, laein ja direktiivein lisätty sään-

tely sekä laadun valvonta ovat vaatineet myös perinteisten elinkeinojen harjoittajia omaksumaan paljon uusia tietoja ja taitoja osaksi omaa työtään. Eri elinkeinojen ja ammattien samankaltaistumisesta huolimatta perinteiset luontosidonnaiset ammatit toimivat kuitenkin yhä matkailua enemmän luonnonhehdoilla. Hiihtokeskukset täyttyvät kalenterista katsottuina tiettyinä ajan-kohtina, kuten koulujen hiihtolomaviikoilla ja pääsiäisenä, mutta poronhoitaja ei voi syksyllä tarkasti tietää, millä viikoilla esimerkiksi hangen pinta tekee lisäruokinnasta välttämättömän tai edistävää vai pitkittävätkö sääolosuhteet erotuksen toteuttamista.

Kirjallisuus

- Adriansen, Hanne K. & Madsen, Lene M. (2004) Constructing Multiple Ruralities: Practices and Values of Rural Dwellers. Teoksessa Lewis Holloway & Moya Kneafsey. (toim.) Geographies of Rural Cultures and Societies. Ashgate, England, 79-99.
- Baum, Tom (2007) Human resources in tourism: Still waiting for change. *Tourism Management* 28, 1383-1399.
- Baum, Tom ja Szivas, Edith (2008) HRD in tourism: A role for government? *Tourism Management* 29, 783-794.
- Beck, Ulrich (2000) *The Brave New World of Work*. Polity, Cambridge.
- Brandth, Berit ja Haugen, Marit (2005) Doing Rural Masculinity – From Logging to Outfield Tourism. *Journal of Gender Studies* 14:1, 13-22.
- Edupoli (2007a) Millainen on matkailuala. <http://www.edupoli.fi/matkailu/index.asp?bid=63&book=Matkailu&id=390&kat=Etusivu&sid=461&sub=Millainen+on+matkailuala%3F>. Luettu 9.11.2007.
- Edupoli (2007b) Mitä ammattilaiselta edellytetään. <http://www.edupoli.fi/matkailu/index.asp?bid=63&book=Matkailu&id=390&kat=Etusivu&sid=463&sub=Mit%E4+ammattilaiselta+edellytet%E4%E4n%3F>. Luettu 9.11.2007.
- Getz, Donald & Nilsson, Per Åke (2004) Responses of family businesses to extreme seasonality in demand: the case of Bornholm, Denmark. *Tourism Management* 25, 17-30.

- Hakkarainen, Maria (2005) Ylläksen ja Levin kohdekartoitukset -raportti. Maisemalaboratorio-hanke. http://www.arcticcentre.org/includes/file_download.asp?deptid=21742&fileid=7120&file=20051110113622.pdf&pdf=1. Luettu 17.12.2008.
- Hakkarainen, Maria (2006) Teuravuoma-Kivijärvenvuoma Natura 2000 -alueen ja Telatien suoalueen matkailullisen kehittämisen sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset. Verkkojulkaisussa: Natura vaikuttaa Lapissa, Natura 2000 -alueet Lapin voimavaraksi -hankkeen erillisselvitykset. Lapin ympäristökeskuksen monistesarja 62. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi, 55-100. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=46153&lan=fi>. Luettu 17.12.2008.
- Hakkarainen, Maria & Leskinen, Titta (2001) Kylien tarinat: elämää Kurtakon, Venejärven ja Teurajärven kylissä. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Helsingin Sanomat 23.01.2006. Hiihtokeskukset etsivät työntekijöitä kevätsesongiksi. Hetki 2/2006. Arkipaita pois.
- Hochschild, Russel Arlie (1983). *The Managed Heart. Commercialisation of Human Feeling*. University of California Press, Berkley, Los Angeles, London.
- Jang, SooCheng (2004) Mitigating Tourism Seasonality, A quantitative Approach. *Annals of Tourism Research*, 31:4, 819-836.
- Järviskoski Timo (1979) Vesien säännöstely ja paikallisyhteisö. Turun yliopisto, sosiologian tutkimuksia, sarja b 19, Turku.
- Järviluoma, Jari (1997) Matkailu kehittämisen välineenä paikallistason elinkeinonmurroksessa: tapaus Kolari. Teoksessa Seppo Aho, Heli Ilola & Jari Järviluoma (toim.) *Matkailu ja kehitys. Näkökulmia alueiden ja kohteiden tarkasteluun*. Lapin yliopiston matkailun julkaisuja B 2, Rovaniemi. 128-139.
- Kauppa- ja teollisuusministeriö (2006). *Matkailun aluetaloudelliset vaikutukset – matkailun alueellinen tilinpito*. KTM Rahoitetut tutkimukset 9/2006, Helsinki.
- Kauppila, Pekka (2004) *Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs*. Nordia Geographical Publications Volume 33:1. Multiprint Oy, Oulu
- Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika (2006) Prekari-aatti. Teoksessa Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Tutkijaliitto, Tampere. 378-383.
- Kortelainen, Sanna (2007). Kommenttipuheenvuoro Lapin matkailustrategiafoorumissa. Rovaniemellä 5.6.2007. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matkailustrategiafoorumi/kortelainensanna.pdf>. Luettu 17.12.2008.

- Laakkonen, Sami (2005b) *Tourism Facts in Lapland – Statistical Review 2004*. Regional Council of Lapland, Rovaniemi.
- Lapin Kansa 27.10.2007. Sekä huoltoa että opastusta.
- Lapin Kansa 2.11.2007. Levi ja Ylläs tulivat työvoiman luo.
- Lapin liitto (2002) *Lapin työvoimaennuste vuoteen 2020*. PTM aluemalli/Lappi -tiivistelmä. Lapin liitto, Rovaniemi. <http://www.lapinliitto.fi/aluekehitys/tvennuste.pdf>. Luettu 30.11.2008.
- Lapin liitto (2005) *Maa ponteva, Lapin maaseutuohjelma 2013*. Lapin liitto. <http://www.lapinliitto.fi/aluekehitys/maaseutu/maaponteva.pdf>. Luettu 30.11.2008.
- Lapin liitto (2007) *Lapin matkailustrategia 2007-2010*, Rovaniemi. <http://www.lapinliitto.fi/matkailu/matstra20072010.pdf>. Luettu 30.11.2008.
- Macleod, Donald V. L. (2004) *Tourism, Globalisation and Cultural Change. An Island Perspective*. Channel View Publications, Clevedon.
- Marhuenda, Fernando, Strietska-Ilina, Olga & Zukersteinova, Alena (2005). Factors shaping occupational identities in tourism sector: research in Spain, the Czech Republic and Greece. Teoksessa Olga Strietska-Ilina & Manfred Tesaring (toim.) *Trends and skills needs in Tourism*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxemburg. 21-30
- Matkailun edistämiskeskus (2007) *Julkiset toimijat*. [http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/\(pages\)/Julkiset_toimijat](http://www.mek.fi/w5/mekfi/index.nsf/(pages)/Julkiset_toimijat). Luettu 3.12.2007.
- McKenzie Kristine (2007) Belizean women and tourism work: Opportunity or Impediment? *Annals of Tourism Research*, 34:2, 477-496.
- Mettiäinen, Ilona (2007) *Tunturilaidan kylästä matkailukeskukseksi*. Paikallisten toimijoiden näkökulmia Ylläksen ja Levin matkailukeskusten kehittymiseen ja vuorovaikutteiseen suunnitteluun. Arktinen keskus, Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.
- Pine, Joseph B. ja Gilmore, James H. (1999) *The Experience Economy. Work Is Theatre & Every Business a Stage*. Harvard business school press. Boston, Massachusetts.
- Pirttijärvi, Tiina & Hakkarainen, Maria (2008) *Matkailutyön määrät ja jakaumat*. Teoksessa Jarno Valkonen & Soile Veijola (toim.) *Töissä tunturissa*. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 17-19.
- Pöysä, Jyrki (2006) *Matkalla kaupunkiin ja aikuisuuteen*. Nuoren joensuulaisen kirjoitettujen paikkakokemusten lähilukua. Teoksessa Seppo Knuutila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.) *Paikka. eletty, kuviteltu, kerrottu*. SKS, Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä. 156-170.

- Saarinen, Jarkko (2002) Matkailu ja paikallisuus. Matkailukehityksen paikallisuuden ja kestävyden yhteensovittamisen haasteet Suomen Lapissa. *Alue ja Ympäristö* 35:2, 69-78.
- Sennett, Richard (2002) Työn uusi järjestys. Miten kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta. Vastapaino, Tampere.
- Suomen matkailustrategia vuoteen 2020 (2006) Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 21/2006, Helsinki. http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/all/3D61DB118241A034C22571800022FEC4?opendocument. Luettu 17.12.2008.
- Tarssanen, Sanna (2007) Asiakaspalvelija elämyksen välittäjänä. Teoksessa Sanna Tarssanen (toim.) Elämystuottajan käsikirja. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 22-35.
- Tarssanen, Sanna & Kylänen, Mika (2007). Elämys – Mikä se on? Teoksessa Sanna Tarssanen (toim.) Elämystuottajan käsikirja. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 6-21.
- Tunturi-Lapin työvoimatoimisto (2005) Tunturi-Lapin matkailun työvoimaselvitys 2005. Tunturi-Lapin työvoimatoimisto, Kolari.
- Tunturi-Lapin työvoimatoimisto (2006) Tunturi-Lapin matkailun työvoimaselvitys 2006. Tunturi-Lapin työvoimatoimisto, Kolari.
- Tunturi-Lapin työvoimatoimisto (2007) Tunturi-Lapin matkailun työvoimakatsaus 2007. Tunturi-Lapin työvoimatoimisto, Kolari.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Tuunainen, Merja (2007) Meri-Lappi Matkalla Esiselvitys -hanke 1.5.-30.10.2007. Tutkimusraportti. Meri-Lapin Työhönvalmennus –säätiö.
- Veijola, Soile, Valkonen, Jarno, Valtonen, Anu, Tuulentie, Seija, Rantala, Outi, Kylänen, Mika, Hakkarainen, Maria & Haanpää, Minni (2008) Töissä tunturissa: tutkijatulkintoja elämäkerta-aineistosta. Teoksessa Jarno Valkonen & Soile Veijola (toim.) Töissä tunturissa. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi. 21-68.
- Veijola, Soile & Valkonen, Jarno (2008) Aluksi. Teoksessa Jarno Valkonen & Soile Veijola (toim.) Töissä tunturissa. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi, Rovaniemi. 7-15.
- Virtanen, Akseli (2006). Taloudellinen elämä. Teoksessa Mikko Jakonen, Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) Uuden työn sanakirja. Tutkijaliitto, Tampere. 125-129.
- Vähämäki, Jussi (2003) Kuhnurien kerho: vanhan työn paheista uuden työn hyveiksi. Tutkijaliitto, Helsinki.

Seija Tuulentie ja Maria Hakkarainen

Matkailu pohjoisen maaseudun työnä

Promies tarjoaa englantilaisille matkailijoille poroajeluja joulun tienoilla. Opiskelija työskentelee hotellin vastaanotossa matkailukeskuksen sesongin ajan. Lasketteluharrastaja ottaa vapaata päätyöstään ja lähtee tunturikeskukseen hiihdonopettajaksi. Kalastaja kuljettaa päätyönsä ohella matkailijoita kalaan, ja opettaa heille tarvittavat taidot. Kaikki nämä työntekijät osallistuvat elämysten tuottamiseen matkailijoille, ja samalla he muuttavat maaseutua. Maaseudulla tehtävä työ muuttuu ja monipuolistuu. Muutos edellyttää maaseudun asukkailta uudenlaisten toimintamallien omaksumista. Toisaalta matkailun tarjoama uudenlainen työ mahdollistaa aiempien elämäntapojen jatkamisen alueella, josta muuten olisi lähdettävä elannon perässä muualle.

Matkailua on jo pitkään pidetty syrjäisen maaseudun elinkeinoelämän pelastajana. Samalla kun työpaikat ovat vähentyneet alkutuotannosta, ovat työt matkailussa lisääntyneet. Matkailun paikkasidonaisuuden vuoksi matkailutyötä ei voi siirtää ulkomaille samalla tavalla kuin teollisuustyötä. Jo

1960-luvulla maantieteilijä Walter Christaller (1963, ks. myös Kauppila 2004) totesi, että turismi on talouden haara, joka hyödyttää periferiaa, välttää keskuksia ja etsii ”korkeimpia vuoria, yksinäisimpiä metsiä ja etäisimpiä rantoja”. Vaikka on tosi asia, että kaupungeissa käy enemmän matkailijoita, maaseutu on vapaa-ajanvieton alueena suosittu, ja matkailutyön suhteellinen merkitys on suurin syrjäisillä alueilla. Pelkkä kaunis ja syrjäinen luonto ei kuitenkaan matkailulle riitä. Paikkojen tulee olla saavutettavissa melko helposti, ja niiden tulee tarjota palveluita.

Suomessa matkailutyön suhteellinen merkitys on suurinta Lapissa, missä 7,7 prosenttia koko työllisyydestä oli matkailussa vuonna 2010. Seuraavaksi tärkeintä matkailutyö on Ahvenanmaalla, missä matkailu edusti noin kuutta prosenttia työllisyydestä. Koko maan keskiarvo vuonna 2010 oli 4,2 prosenttia. Myös kokonaisliikevaihdon osuudessa Lappi on kärjessä. Seuraavina tulevat Etelä-Savo ja Kainuu. (Lapin matkailutilastollinen...2011.) Tämä tietenkin osoittaa lähinnä, että näillä alueilla ei ole

Matkailutyö on sesonkiluonteista. Lapissa sesonki on talvella. Kuva: Metla / Erkki Oksanen

niin paljon muita elinkeinoja kuin keskuspaikoilla. Toisaalta absoluuttiset matkailijaluvutkin osoittavat, että kaupunkikeskusten ulkopuoliset alueet ovat matkailijoiden suosiossa.

Matkailusta on tullut Lapissa elinkeinoala, jonka ääntä kuullaan ja jonka asema työllistäjänä on vakiintunut. Matkailuala tarjoaa työtä usein työttömyyden pahiten koettelimille sekä muuttolaitteimmille väestöryhmille, naisille ja nuorille. Tämä näkyy esimerkiksi Tunturi-Lapin työvoimatilastoissa, joiden mukaan 38 prosenttia Tunturi-Lapin matkailutyövoimasta oli alle 30-vuotiaita ja naisten osuus paikallisista työntekijöistä oli 53 prosenttia. Matkailukeskusten tarjoamien työtillaisuuksien lisääntyessä nuorilla on mahdollisuus

jäää kotiseudulle, miehiset maaseutualueet saavat naisasukkaita ja alueen muuttotase voi jopa kääntyä voitolliseksi (Kauppila 2004).

Matkailutyö on kuitenkin vaikea käsite. Sen tilastoinnissa hankaluuksia aiheuttavat sekä matkailualan luokittelun vaikeus että matkailutyön sesonkiluonteisuus. (Pirttijärvi ja Hakkarainen 2008.) Joka tapauksessa matkailu on merkittävä ja yhä suurempi työllistäjä niin maailman kuin Suomenkin mittakaavassa.

Kiinnostava kysymys taajamien ulkopuolisten alueiden kannalta on, tuleeko matkailun ja matkailutyön myötä lisää vakituksia asukkaita alueille, jotka kärsivät väestön vähenemisestä. Toinen maaseudun kannalta olennainen kysymys on,

miten matkailu onnistutaan sovittamaan yhteen perinteisempien maaseutuelinkeinojen kanssa. Tässä luvussa esitellään matkailutyön luonnetta, tarkastellaan matkailutyöntekijöiden sitoutumista sesonkityönsä suorittamispaikkoihin ja pohditaan perinteisten alkutuotannon elinkeinojen harjoittajien mahdollisuuksia ja halua mennä mukaan matkailuelinkeinoon. Näitä kysymyksiä käsitellään lähinnä Lapissa tehtyjen tapaustutkimusten kautta. Lopuksi kysymyksiä pohditaan Lappia laajemmasta näkökulmasta.

Matkailutyön luonne

Matkailutyötä pidetään luonteeltaan niin sanotuna uutena työnä, joka on osa laajempaa yhteiskunnallista muutosta alkutuotannosta ja teollisesta tuotannosta kohti palvelukeskeistä tuotantoa ja kulttuuria (Valkonen 2011). Työssä on siirrytty konkreettisten hyödykkeiden tuottamisesta palveluiden ja elämysten tarjoamiseen (Pine ja Gilmore 1999). Tämä elämystalous on osa tuotteiden taloudellisen arvon kehitystä ja muutosta: tuotteet eriytyvät ja niiden arvo nousee edettäessä alkutuotannosta jalostukseen ja siitä palveluiden tuottamiseen sekä edelleen elämysten tuotantoon. Kehitys ei tarkoita, että alkutuotannon ja jalostuksen tuotteet ja palveluiden tarjoaminen katoaisivat, vaan ne muodostavat osan moniulotteista elämystuotetta (Pine ja Gilmore 1999, Tarssanen ja Kylänen 2007).

Matkailumaaseudulla työn muutos ja matkailutyön lisääntyminen näkyvät kahdella tavalla: matkailu yhtäältä tuo uutta työvoimaa alueen ulkopuolelta ja toisaalta paikallisille on tarjolla uudenlaisia työpaikkoja. Kummassakin tapauksessa olennaista on matkailun voimakas sesonkiluonteisuus. Vain harva matkailukeskus tai -yritys pystyy

tarjoamaan ympärivuotista työtä kaikille työntekijöille. Pirttijärven (2008) selvityksen mukaan matkailuyritysten vakinainen henkilöstö muodostaa vain noin kolmanneksen koko matkailun henkilöstöstä, eli kaksi kolmannelle on sesonkityöntekijöitä.

Matkailun sesonkityöllä on ollut huono maine. Sen erityispiirteinä on pidetty matalaa palkkaa, pitkiä työpäiviä, epäsäännöllisiä työaikoja ja matalaa koulutustasoa. Niinpä sitä on pidetty enemmän väliaikaisena pysähdyspaikkana matkalla johonkin parempaan ammattiin kuin varsinaisena ammatinvalintana. (Duncan ym. 2013.)

Hiihtokeskuksissa sesonkiaikaa on perinteisesti ollut keväältä, mutta Pohjois-Suomen monissa matkailukeskuksissa huippusesonki on viime vuosikymmeninä pidentynyt ja kestää jo marraskuulta toukokuulle. Eteläisen Suomen kaupungeissa ja saaristossa kesä on parasta sesonkia. Niinpä monet työntekijät työskentelevätkin talven Lapissa ja kesän Etelä-Suomessa (Koskelainen 2009, Tervetuloa tunturiin 2007). Tunturikohteiden työntekijät ovat pääasiassa nuoria, keski-ikä on noin 25 vuotta, mutta joukossa on myös keski-ikäisiä muutoshakuisia tai työelämämuutoksen kokeneita. Talvimatkailukausi on pidentynyt yli puoleen vuoteen, joten jotkut katselevat omaa asuntoakin matkailukeskuksesta. (Tervetuloa tunturiin 2007, Virtanen 2012.) Matkailukeskuksista on tullut työskäyntikohteita keskuksia ympäröivien alueiden asukkaille. Näiden paikallisiksi työntekijöiksi mieltävien työntekijöiden toimenkuvat mukailevat samoja työnteon ehtoja kuin sesonkityöntekijöilläkin. Heidän suhteensa paikkaan on kuitenkin erilainen: kun alueen ulkopuolelta tulevia puolen vuoden työsuhde estää muuttamasta paikkakunnalle, paikallisille se on mahdollisuus pysyä paikkakunnalla.

Matkailualan töitä yhdistetään osaksi perinteisiä paikallisia elinkeinoja. Niitä tehdään perinteisten alkutuotannon töiden rinnalla, ja ennen kaikkea perinteiset elinkeinot muodostavat kiinteän osan keskusten kulttuuri- ja perinnepääomaa, johon monet keskusten tarjoamat tuotteet ja palvelut pohjautuvat. Paikallisilta asukkailta matkailutyö edellyttää uudenlaisten toimintamallien omaksumista ja hyväksymistä osaksi kyläyhteisöjen arkea (Hakkarainen 2006a). Esimerkiksi Lapin maaseutusuunnitelmassa nostetaan monialayrittäjyys Lapin maaseudun tulevaisuuden elinvoimaisuuden edellytykseksi (Lapin liitto 2005). Monialayrittäjyyden luonteviksi vaihtoehdoiksi suunnitelma nimeää erilaiset matkailun, porotalouden, maa- ja metsätalouden, luonnontuotteiden keräilyn, kalastuksen sekä muiden kausitöiden yhdistelmät. Uusien toimialojen yritystoimintaa onkin virinnyt etenkin matkailukeskusten ja kaupunkien läheiselle maaseudulle. (Lapin liitto 2005.)

Matkailun ja alkutuotannon suhde korostuu levitettäessä matkailun tuomia hyötyjä keskusta ympäröiville alueille. Esimerkiksi Kauppilan (2004) mukaan suurin alueellinen hyöty saadaan, kun sekä matkailun että muiden elinkeinojen tarvitsemat hyödykkeet tuotetaan mahdollisimman paikallisesti. Keskuksen ollessa tietyn alueen suurin vetovoimatekijä ympäröivien alueiden toimijat voisivat profiloitua tuottamaan omia, keskuksen tarjontaa täydentäviä tuotteita. Ympäristön yrittäjät voivat erikoistua esimerkiksi matkailukeskuksen tarjontaa täydentäviin matkailun, alkutuotannon tai jalostuksen muotoihin. Paikallisten ja paikallisuuden huomioiminen niin tuotannossa, suunnittelussa kuin kehitystyössäkin sitouttaa eritasoisia ja eri alojen toimijoita alueen matkailuun ja edistää matkailun hyväksyttävyyttä paikallistasolla (Hakkarainen 2009.)

Väliaikainen paikka

Väestökadosta kärsivän syrjäisen maaseudun kehittämistavoitteena on jatkuvasti uusien asukkaiden saaminen ja jo olemassa olevien pysyttäminen alueella. Matkailun vaikutus näkyy esimerkiksi Suomen Lapissa tilastollisesti: väestömääräänsä on kasvattanut viime vuosina etenkin Kittilän kunta, jossa sijaitsee yksi suurimmista matkailukeskuksista, Levi. Lisäksi Tunturi-Lapin matkailullisesti vahvan seutukunnan ennakoidaan kasvattavan väkilukuaan vuoteen 2030 mennessä toisin kuin muiden Lapin maaseutualueiden. (Lapin liitto 2013.)

Alueen ulkopuolelta tuleville työntekijöille matkailutyön sesonkiluonteisuus merkitsee muun muassa sitä, että paikkakuntaan ei voi sitoutua. Ruotsissa tehdyn tutkimuksen mukaan matkailutyö tuo uusia asukkaita hiihtokeskustaikunille, mutta pysyvä muutto on melko harvinaista (Lundmark 2006). Sekä muuttamisen että muuttamattomuuden syyt liittyvät paitsi työhön, myös elämäntapaan. Matkailutyö mielletään nuoruuden elämänvaiheeseen kuuluvaksi, eikä sen ole tarkoituskaan olla pysyvää. Toisaalta harrastukset ja elämäntapa voivat puoltaa matkailukeskuksiin muuttoa. Sesonkityöntekijälle kynnys muuttaa vakituiseksi asukkaaksi työpaikkakunnalle on kuitenkin korkea, vaikka monet haluaisivatkin muuttaa.

Suomen Tunturi-Lapin ja Norjan Nordkappin sesonkityöntekijöiden haastattelut osoittavat, että Suomen Lapissa työskentelevien keskuudessa muuttohalukkuutta on enemmän kuin Nordkappissa, mutta ympärivuotinen työpaikka olisi usein muuton edellytys (Tuulentie ja Heimton, ei vl.). Matkailusesonkien luonne ja pituus vaikuttavat työvoiman rakenteeseen ja sitä kautta muuttohalukkuuteen. Nordkappissa sesonkiaikaa on kesä, ja työntekijät ovat suurimmaksi osaksi ruotsalaisia

muun kuin matkailualan opiskelijoita, jotka tarvitsevat kesätyöpaikan. Heille työ on väliaikaista ja tärkeintä siinä on hyvä palkka, joka voi perustua pitkiin työpäiviin. Sen sijaan Suomen Lapissa, Ylläksellä, Levillä ja Oloksella, haastatellut sesonki-työntekijät työskentelevät alueella talvella ja monet etsivät vakituista työpaikkaa. He ovat pääasiassa suomalaisia matkailualan ammattilaisia ja useimmat heistä ovat kiinnostuneita työn lisäksi matkailukeskusten tarjoamista harrastusmahdollisuuksista, etenkin laskettelusta mutta myös hiihdosta. Monille heistä muutto pohjoiseen olisi varteenotettava vaihtoehto, jos vain töitä olisi tarjolla sesongin ulkopuolellakin. (Tuulentie ja Heimtun, ei vl.)

Matkailun sesonki-työntekijöiden kiinnostus alueeseen vaihtelee paitsi työn riittävyden, myös työn luonteen mukaan. Matkailukeskukset houkuttelevat elämäntapaan ja harrastukseen liittyvillä tekijöillä. Esimerkiksi hiihdonopettajilla on tyypillisesti jokin toinen ammatti kotiseudullaan, mutta he ottavat siitä vapaata muutamaksi kevätkuukoksi ja työskentelevät tunturikeskuksessa (Tuulentie ja Heimtun, ei vl.).

Sesonki-työntekijältä vaaditaan joustavuutta ja liikkuvuutta, eli sitä, että on valmis lähtemään työn perässä eri paikkoihin. Monille tämä on vapaaehtoinen valinta: tietynlaista luontoa ja ympäristöä haetaan yhtä hyvin Alpeilta kuin Suomen Lapista. Levillä haastateltu hiihdonopettaja vastasi kysymykseen matkailualalla jatkamisesta:

Joo, niin kuin mie sanoin, mie jatkan opiskelua matkailun parissa. Mie nyt halusin muodollisen pätevyden ja siinä sivussa teen matkailualan hommia. Saattaa olla, että mie oon ensi talven Sveitsissä duunissa. Mie lähden nyt opaskoulutukseen sinne... on tarkoitus olla pidempään täällä alalla.

(Ryhmähaastattelu, Levi 2006.)

Vapaaehtoista liikkuvuutta kuvaa myös Ylläksellä haastatellun ravintolan vuoropäällikön kommentti:

Sitten mä oon nyt matkailuun niin paljon et jotenki tuntu hirveen luonnolliselta lähteä kattomaan uusia paikkoja ja ottamaan taas uusia kokemuksia vastaan.

(Haastattelu 10, Ylläs 2010.)

Työpaikan lisäksi asuinpaikka, ympäristö, luonto ja ”paikan henki” vaikuttavat kiinnostukseen muuttaa matkailualueelle. Monet haastatellut kertovat, että he ovat käyneet nykyisellä työalueellaan turistina monta kertaa ja kiinnostus työskennellä alueella on syntynyt sitä kautta:

Olen 20 vuotta niinku asiakkaana täällä pyörinyt.

(Haastattelu 6, Ylläs, 2010.)

[Turistina syntynyt mielikuva] herätti mielenkiintoo tosi paljon ja halus lähteä tänne kattoon millainen paikka tää on. Silleen kokeilla miltä täällä tuntuu olla puoli vuotta viikon sijasta. – [Nyt] porukat ja kaverit tulee aina melkeen tänne lomaileen. Että pääsee nekin laskemaan.

(Haastattelu 9, Ylläs, 2010.)

Olen lomailut täällä ja senkin takia joutunut tälle alueelle. Kun tunsin paikat jotenkin niin oli helpompaa tulla sitten. Tiesin ettei tule aivan tuntematonta vastaan.

(Haastattelu 12, Ylläs, 2010.)

Vastapainona niille, joita tunturit vetävät puoleensa ja joiden harrastukset liittyvät luontoon, erämaahan ja lumisuuteen, on sellaisia sesonki-työntekijöitä, joita ahdistaa matkailupaikkakuntien pienuus ja kaupunkimaisten palvelujen puute. Oloksella haastateltu tarjoilija ihastelee luontoa ja maisemia mutta sanoo, että hän on tottunut

asumaan isossa kaupungissa ja käymään kahviloissa kavereiden kanssa tai yksin – pienet asiat saavat tunturikeskuksen tuntumaan ”tuppukylältä”. Virolainen työntekijä puolestaan pitää Lappia liian kylmänä ja kaukaisena.

Ympärivuotisen työpaikan lisäksi asuntotilanne on yksi alueelle asettumisen esteistä: Ylläksellä haastateltu kahvilan vuoropäällikkö toteaa, että kimppe-asuminen alkaa muutamassa kuukaudessa rasittaa. Muutkin haastateltavat korostavat, että asumisolosuhteet vaativat erityistä sopeutumista. Nuoret työntekijät ovat tyytyväisiä yhteisöllisyyteen, mutta useamman sesongin työskennelleet ja vanhemmat vaativat asumiseltaan enemmän.

Matkailu maaseutukylän elinkeinona

Matkailukeskusten ulkopuolisella maaseudulla matkailu on näkynyt Lapissakin vähän. Siitä huolimatta lähes kaikkialla Lapin maaseudulla matkailuun uskotaan ja syy on selvä: alkutuotannon elinkeinot eivät enää elätä, mutta monet haluavat kuitenkin asua kotiseudullaan. Työmatka matkailukeskukseen saattaa olla lähes sata kilometriä, mutta keskus mahdollistaa asumisen kotipaikalla.

Matkailu ja matkailutyö ovat saaneet merkittävän roolin lappilaisessa elinkeinoelämässä. Kuitenkaan matkailutyötä ei hyväksytä ja tunnusteta ”oikeaksi ja normaaliksi työksi”, sellaiseksi kuin esimerkiksi opettajan tai hammaslääkärin työ. Työn yleiseen hyväksyttävyyteen vaikuttavat asenteet matkailutyötä kohtaan, työhön liitettävät arvot sekä matkailutyötä koskevat hallinnolliset ja poliittiset linjaukset paikallisesti ja alueellisesti. Tunturi-Lapin kunnissa, Kolarissa ja Kittilässä, matkailun asema ja merkitys on jo tunnustettu, vaikka

esimerkiksi kunnan virkamiesrakenne ei vastaaakaan talouden nykyistä rakennetta. (Hakkarainen 2009.) Kuntien hallinnon tuki matkailualalle ei ole irrallaan kunnan muusta toiminnasta. Esimerkiksi Kolarin kunnassa sekä vahvuutena että ongelmana on ollut matkailun keskittyminen Yllästunturin alueelle. Matkailun mieltyminen koko kunnan elinkeinoksi on vaatinut aikaa ja kunnan aktiivista roolia matkailuelinkeinon puolestapuhujana. (Hakkarainen ja Leskinen 2001.)

Yksilö- ja yhteisötasolla matkailutyön harjoittamiseen liittyvä asenneilmapiiri luo omat jännitteensä. Matkailutyötä kuvataan yhä kielteisillä vertauksilla, kuten ”turistien mannekiinina” toimiminen tai ”tonttuilu”. Yksilöiden mielipiteiden lisäksi työhön vaikuttavat yhteisöjen, kuten eri elinkeinon harjoittajien, näkemykset matkailutyöstä ja sen suhteesta yhteisön perinteisempiin elinkeinoihin. Eri tavoin luonnosta riippuvaisten ja erilaisiin aikakäsityksiin sitoutuneiden ansaintatapojen yhteensovittaminen ja yhtäaikainen harjoittaminen on käytännön tasolla haastavaa. Esimerkiksi joidenkin porotalouden edustajien mukaan ”oikealla”, päätoimisella poromiehellä ei ole aikaa harjoittaa matkailutyötä. (Hakkarainen 2009.)

Matkailutyön hyväksyttävyyteen vaikuttaa myös se, mitä yksilö- ja yhteisötasolla pidetään miesten ja mitä naisten työnä. Matkailutyössä on paljon elementtejä, jotka haastavat erityisesti perinteisiin luontoperustaisiin elinkeinoihin sisältyviä käsityksiä miehishyydestä (Veijola ym. 2013). Kaikkiaan siirtymä omavaraisaloudesta palveluiden tuotantoon on muuttanut aiemmin vallinneita sosiaalisia käytäntöjä ja arvoja. Samalta näyttävät käytännöt voivat pohjautua erilaisille arvoille ja muuttaa toiminnan luonnetta ratkaisevasti. Matkailutuotteena perinteisten töiden ensisijaisena tavoitteena ei olekaan työn suorittaminen vaan

työsuorituksen *esittäminen* perinteisten käytäntöjen mukaisesti (Veijola ym. 2013).

Matkailun ja matkailutyön hyväksyttävyyttä paikallisyhteisöissä on pyritty parantamaan eri tavoin. Esimerkiksi Länsi-Lapissa, Kolarissa, toteutuissa matkailureittihankkeissa työllistämistoimien yhtenä tavoitteena oli 1990- ja 2000-luvun taitteessa matkailuelinkeinolle myönteisen ilmapiirin luominen (Hakkarainen ja Leskinen 2001). Useissa matkailun kehityshankkeissa työllistettiin muun muassa matkailureittien ja -rakenteiden rakennustöihin ihmisiä, joilla oli hyvin erilaisia – usein negatiivisävytteisiä – suhtautumistapoja matkailuun ja matkailualan töihin. Matkailun ympäristörakennustöiden ohessa metsätöitä tehneille metsureille ammatillisesti vähäarvoinen risukoiden raivaus sai uutta sisältöä. Työllä oli myös näkyvät yhtymäkohdat alueen matkailun kehittämiseen. Hankkeissa työskentely osoitti monelle, että matkailuelinkeinon parissa sekä siihen liittyen tarvitaan monenlaisia työntekijöitä sekä monenlaista osaamista, ja matkailu työllistää muitakin kuin asiakaspalvelijoita. (Hakkarainen 2006.)

Toisella tavalla matkailutyö näkyy syrjäisissä kylissä, jotka pyrkivät luomaan matkailuyritystoimintaa ja matkailupalveluita omaan kylään. Pienissä yhteisöissä matkailu on osa elinkeinoja ja arkielämää. Kylän matkailutuotteita ja kylämatkailua kehitettäessä matkailu ei suinkaan yksin muokkaa toimintaympäristöjä. Kylät ovat yhtäältä matkailuyritysten tai -kehittämisen toimintaympäristöjä ja toisaalta kylän asukkaat, maisema, ilma-
piiri, elinkeinot sekä kyläyhteisö ovat osa matkailutuotetta. (Ks. esim. Höckert ym. 2013.) Yhteisön ohella myös matkailutyötä tekevät ovat usein mukana kylän elinkeinoissa, sen ympäristössä ja luonnossa suoritettavissa askareissa. Yksi henkilö voi olla poronhoitaja, matkailijoille tarjottavien ohjel-

Perinteisen työn ja matkailutyön yhdistäminen ei ole aina helppoa.
Kuva: Metla / Erkki Oksanen

mapalveluiden tuottaja, metsänhoitaja, maanviljelijä ja omatarvekalastaja. Monielinkeinoisessa elämäntavassa yksilöt joutuvat asettamaan itsensä moneen rooliin suhteessa matkailuelinkeinon ja hakemaan omalle toiminnalleen suotuisimpia yksilöllisiä toimintamalleja.

Matkailun strateginen kehittäminen on keskittynyt matkailukeskuksiin, joiden toivotaan levittävän matkailua ympäröiville alueille (Hakkarainen ja Tuulentie 2008, Lapin liitto 2011). Kuitenkin syrjäisemmillä kylillä matkailua pyritään kehittämään omista lähtökohdista. Syrjäisten alueiden matkailun vahvistamiseksi ja kehittämiseksi kylissä on ilmaistu kiinnostusta yhteistyöhön matkailukeskusten kanssa. (Hakkarainen 2011, Hakkarainen, ei vl.) Yhteistyön käynnistämiseksi tarvittaisiin kuitenkin konkreettisia avauksia esimerkiksi aluehallinnolta. Strategioiden ohjaamina julkinen tuki kanavoituu

matkailukeskusten kehittämiseen, ja keskusten kehittyminen puolestaan toivotaan tukevan keskuksia ympäröivien alueiden matkailua. (Hakkarainen ja Tuulentie 2008.) Tämänsuuntaista kehitystä ei ole kuitenkaan tapahtunut laajemmassa mittakaavassa maaseudun asukkaiden jonkinasteista työllistymistä lukuun ottamatta.

Maaseutualueilla kaivataan ulkopuolista tukea ja kannustusta matkailun suunnitteluun ja toteutukseen. Halukkuutta matkailuelinkeinon harjoittamiseen on, mutta työssä on monia oman osaamisen ulkopuolelle jääviä tieto-taitoalueita. Eräs syrjäisen kylän asukas kiteyttää matkailun kehittämisen ongelmat: ”Matkailijoita voisi käyttää luonnossa, mutta miten tuotteistaa, markkinoida ja toteuttaa käytännössä?” (Hakkarainen 2011.) Kylämatkailun kehittämiseen tarvittava rahoitus on usein merkittävässä roolissa: toiminnan vaatiman rahoituksen lisäksi ulkopuolista tukea odotetaan käynnistämään, ylläpitämään ja kannustamaan kehitystyötä. Yhtenä parhaimpana kylien kehittämisen muotona nähdään hankkeet, joissa toteutetaan edellä mainittuja toimenpiteitä. Toisaalta hanketyötä ja jatkuvaa kehittämisorientaatiota myös kritisoidaan. Kehittämisen sijaan halutaan keskittyä alueen perinteiden ja käytäntöjen säilyttämiseen ja uudistamiseen ja näin ollen niiden sisällöllisempään hyödyntämiseen matkailutuotteiden toteutuksessa. Hankkeiden tuloksista toivotaan kestävämpiä kuin yhden henkilön määräaikainen työllistyminen. (Hakkarainen 2011, Höckert ym. 2013.)

Useimmiten matkailusta toivotaan kylissä kannattavaa elinkeinoa niille, jotka sen parissa haluavat työskennellä, ja mahdolliselle kasvulle asetetaan rajaksi se, että paikallisten asukkaiden oma rauha säilyy (Hakkarainen 2011). Maaseutualueiden ja kylien kehitystyössä on hyvä muistaa, että lähtökohtaisesti koko kylästä ei tehdä matkailu-

aluetta eikä paikallisasukkaista tehdä matkailunähtävyyksiä. Yhtenä keinona tähän on matkailutoimintojen keskittäminen tietyille alueille kylässä.

Sijainnin ja paikan merkitys

Paikkojen sijainti, asukkaat ja yhteisöt sekä paikallishistoria ja perinteet ovat merkityksellisiä alueiden ja paikkojen vetovoimaisuudelle. Esimerkiksi luontomatkailun edellytyksiä ovat yhtäältä matkailijaa kiinnostavat luonnonarvot, toisaalta paikan saavutettavuus ja matkailupalvelut (ks. Hall 2004). Vaikka tietyssä paikassa olisi miten hienoa luontoa, se pitää löytää ja valjastaa matkailun käyttöön. Lapissa suurin osa matkailukeskuksista sijaitsee kansallispuistojen välittömässä läheisyydessä ja keskuskeskukset hyödyntävät kansallispuistojen luontoalueita omassa matkailutarjonnassaan. Myös monet kyläalueet yhdistyvät lukuisiin ja laajoihin suojelualueisiin. Kohteen ja paikan sijainti vaikkapa kansallispuiston läheisyydessä ei ole matkailuvirtojen automaattiohjain, joka kuljettaisi luontomatkailijat kylää kohti. Usein sijainti voi hyödyttää jonkin verran kylien yrityksiä tai yksittäisiä henkilöitä esimerkiksi kuljetuksissa tai satunnaisissa ohjelmalveluissa (Hakkarainen 2011). Kansallispuistojen ja muiden luonnonsuojelualueiden järjestelmällisempi ja tehokkaampi matkailullinen hyödyntäminen ja tuotteistaminen kylämatkailun näkökulmasta ovat useiden kylien ja maaseutualueiden intresseissä (Hakkarainen 2011, 2006a, 2006b).

Metsähallituksen koordinoima ”Kylästä kylään”-hanke on yksi esimerkki kiinnostuksesta kansallispuistoja kohtaan. Niiden kasvavia kävijämääriä halutaan hyödyntää osana lähikylien elinkeinon kehittämistä. Hankkeen yhtenä tarkoituksena on tuoda Pallas-Yllästunturin kansallispuistoon kan-

sainvälistä tapaa vaeltaa ja retkeillä kylästä kylään ja palvelusta palveluun. Tavoitteena on luoda kattava majoitus-, ruoka- ja kuljetuspalvelujen verkosto kansallispuiston ympärille. Luonnossa liikkumisen helpouden näkökulmasta verkosto lisää luontoalueiden saavutettavuutta. Matkailijalle palvelutarjonta antaa mahdollisuuden vaivattomaan liikkumiseen kansallispuistossa ja sen lähialueilla. (Metsähallitus, ei vl.)

Sijainniltaan vaikeasti tavoitettavat alueet voivat asettaa matkailun kehittämisen omaksi tavoitteekseen. Tähän kannustavat muun muassa perifeeriseen sijaintiin liitettävät matkailun vetovoimatekijät, kuten luonnonkauneus, hiljaisuus, erilaisuus ja toiseus sekä jatkuvuus. Yhtäältä huono saavutettavuus ja hankala sijainti voi muodostua matkakohteen vetovoimatekijäksi, jopa kilpailueduksi. Suomen äärimmäisessä kolkassa, Käsivarressa, sijaitseva Kilpisjärvi on suomalaisesta näkökulmasta hyvä esimerkki tällaisesta paikasta. Jo ennen kuin sinne oli tietä Suomen kautta, siitä tuli matkailukohde (Tuulentie 2003). Ensimmäiset kulkijat menivät sinne Norjan kautta. Nyt sen ”sijainti” on strategisesti muuttunut, kun lähellä asuvat norjalaiset ovat rakentaneet sinne loma-asuntojaan.

Periferiaan liitettävät määreet – erilaisuus, eriskummallisuus, eksoottisuus tai sitkeys – voivat olla asujiensa voimavaroja ja innovaatioiden lähteitä. Periferia asuinympäristönä pakottaa ihmiset etsimään uusia ja keskusten tavoista poikkeavia vaihtoehtoisia selviytymisstrategioita elämisensä turvaamiseksi kotiseudulla. Useat maaseutualueet ja kylät voivat ulkopuolisten silmissä näyttäytyä epätodennäköisinä matkailukohteina. Monien alueiden asukkaat itse kuitenkin näkevät ja ovat nähneet matkailun ja matkailuelinkeinon harjoittamisen yhtenä mahdollisuutena asua kotiseudullaan. Sijainti on myös suhteellinen asia: esimerkik-

si norjalaiset ovat alkaneet suosia Kilpisjärveä ja Venäjän rajan avautuminen matkailulle on tehnyt itäisen Suomen paikkakunnista merkittäviä matkailukohteita, vaikka aiemmin niiden sijaintia pidettiin erittäin syrjäisenä.

Sijaintiin liittyy myös saavutettavuus. Lentokentät, rautatieasemat ja tieverkoston pääväylät ovat merkittävässä roolissa. Kylän yksittäisenä matkailun kehittämisen tavoitteena voi olla järkevän kulkuyhteyden rakentaminen liikenteen solmukohtille tai reiteille. Esimerkiksi kymmenien kilometrien mittaisen pistotien päässä sijainneen keskilappilaisen Lokan kylän saavutettavuus parantui huomattavasti, kun tieyhteys Lapin maantieverkoston pääväylälle, nelostielle, avattiin. Kylän ”sijainti” muuttui liikenteen valtaväyliin nähden pistotien päässä olevasta kylästä rengastien varren kyläksi. Kyläläiset olivat vaatineet tietä pitkään ja yhtenä vahvana perusteena oli matkailijoiden saaminen kylälle, mutta edelleen kylä on melko syrjäinen (Hakkarainen 2011).

Hyvätkään kulkuyhteydet eivät kuitenkaan välttämättä riitä. Matkailun kehittämiseksi myös kylän sijainti matkailukeskuksen tuntumassa voi olla haasteellinen. Mitä lähempänä matkailukeskusta kylä on, sitä useammalle keskus periaatteessa voi tarjota mahdollisuuksia matkailutöihin. Kylämatkailulle sijainti ei kuitenkaan tuo näin suoraviivaista etua. Matkailukeskuksen lähistölläkin sijaitseva kylä voi olla ikään kuin liian lähellä keskusta ja toisaalta liian kaukana siitä: keskukseen suuntavat matkailijat eivät pysähdy kylään, koska matkan päätepiste on jo lähes saavutettu tai paluumatka vasta aloitettu. Kylä voi sijaita myös sen verran etäällä keskuksesta, että sinne ei noin vain pistäydytä loman aikana, jos reitistöt eivät ohjaa matkailijaa kylään.

Tarinoita matkailutyöstä

Lapin lumoissa

”Minulla kävi täällä tuttava kolmisen viikkoa sitten. Hän ihastui ihan täysin tähän paikkaan ja alkoi kysellä, että eikö täällä olisi esimerkiksi talonmiehen paikkoja tai muita sellaisia. Tosiaan nimenomaan nämä vapaa-ajan mahdollisuudet, kun hänkin on ihminen joka hiihtää, laskettelee, kelkkailee. Ihan kisamielessä kelkkailee. Niin ihan mahtavathan täällä olisi mahdollisuudet. Puitteet ovat ihan erilaiset kuin meillä päin. Kyllä minä voisin vaikka jäädä asumaan tänne. Kyllä ihan ehdottomasti tämä on minun paikkani. Minä tunnen olevani ihan kotona täällä. Aivan mieletön luonto. Siis se on kyllä totta, että jos olisin sellainen ihminen joka tykkää kaupungista tai tykkää menosta tai haluaa olla oikein isojen joukkojen ympäröimänä, niin ei välttämättä ole oikea ihminen sitten tänne. Minä olen sellainen, että saatan lähteä vaikka viikoksi metsään yksin sukulla. Ja minä olen siellä erämökissä ja paistan makkaraa. Niin kyllä minä tykkäisin.”

(Haastattelu, Olos, 2010.)

Sesonkiasumista

”Mutta asunnot ovat täällä tiukassa. Oli vähän pakko lähteä työnantajan järjestämistä asunnoista, koska ne eivät ole kesällä käytössä. Ne ovat niin isoja, eikä meitä ole kesällä kuin kaksi töissä ja toinen on paikallinen. Se on hankalaa. Kunnalta koetin sitten hakea vuokra-asuntoa. Puolitoista vuotta sitten. Sieltä ei ole vielä kukaan kuulunut mitään. Meille sanottiin silloin, että menee ainakin muutama kuukausi. Missä ihmisen pitää se aika olla sitten jos ei ole kämppää? Onneksi meillä oli sitten suvun mökki, jossa sen ajan asuin. Mutta me ehdittiin saada sitten paikalliselta vuokralle omakotitalo siinä välissä. Kävi tosi hyvä onni. Mutta en olisi tiennynt, että mitä olisi tehty, jos ei olisi löytynyt.”

(Haastattelu, Ylläs, 2010.)

Paikallinen sesonkityöntekijä kertoo

”Yksi minun kavereista meni matkailualalle opiskelemaan. Kehtään muuta ei edes kiinnosta hakea sinne. Se on vähän sellaista, että ihmiset haluaisivat ehkä tehdä sellaisia normaaleja töitä. Että he voisivat asua täällä, mutta ehkä tehdä normaaleja töitä. Kaikki kyllä ymmärtävät, että matkailuala on se, minkä takia tämä kylä on elossa, että tämä alue on elossa ylipäänsä, ja että Lappi on elossa, mutta silti siellä haluaisi ehkä tehdä sellaisia normaalitöitä, vaikka opettajana tai hammaslääkärinä.”

(Haastattelu, Ylläs, 2006.)

Elämäntapa houkuttelee, vakituisuutta kaivataan

Matkailutyön erityispiirre on paikkasidonnaisuus: paikat ovat matkailun perusta, sillä matkailijat etsivät uusia maisemia tai palaavat yhä uudelleen samoihin, hyväksi todettuihin matkakohteisiin. Ilmasto ja vuodenaika vaikuttavat myös merkittävästi matkakohteen valintaan. Tämä tekee matkailutyöstä sesonkiluonteista ja työntekijöistä joko maantieteellisesti liikkuvia tai eri elinkeinojen välillä sukkuloivia. Paikkaan vahvasti sitoutuneet ihmiset, paikalliset, pyrkivät saamaan elannon eri vuodenaikoina omalta paikkakunnaltaan ja monet ottavat matkailusesongit vain osaksi omaa elantoaan sen mukaan, mikä muiden toimien kannalta heille sopii. Liikkuvat työntekijät puolestaan vaihtavat paikkaa sesongin mukaan.

Sesonkien tasaaminen on monesta syystä matkailun kehittämisen painopisteenä eri puolilla maailmaa. Kun esimerkiksi Pohjois-Norjassa pyritään kehittämään talvimatkailua, Pohjois-Suomessa on jo vuosikautia korostettu kesämatkailun kehittämistä. Suomi on talvimatkailun tuotteistamisessa pohjoisen Euroopan edelläkävijä, kun taas Norjan kesä on houkuttellut matkailijoita erityisen kauniiden kesämaisemien vuoksi. Matkailutyölle sesonkiluonteisuus on ongelma yhtä hyvin Väli-meren alueella kuin pohjoisemmissakin kohteissa, vaikka sesongit ajoittuvat eri tavoin.

Vaikka matkailutyö on usein huonosti palkattua ja työajat hankalia, se houkuttelee elämäntavalla, työn luonteella, vaihtelevuudella ja työympäristöllä sekä työyhteisön sosiaalisuudella (Lee-Ross 1999, Szivas ym. 2003, Vaugeois ja Rollins 2007). Suomessa ja Norjassa tehdyissä haastatteluissa-

kin tuli esiin, että sesonkityöntekijät muodostavat omanlaisensa yhteisön, jossa jo ahtaiden asumisolojen vuoksi sosiaaliset suhteet ovat merkittäviä. Haastatellut kertoivat, että sosiaalinen yhteisö on erittäin tärkeä ja joillekin se on olennainen syy palata aina uudelleen matkailusesongin alkaessa. (Tuulentie ja Heimtun, ei vl.)

Kanadassa tutkittiin, siirtyvätkö työntekijät matkailuun sellaisilta luonnonvara-aloilta, joilla työ vähenee: osittain siirtyvät, mutta työn väheneminen maaseudulla ei ollut suurin motivaatio matkailualalle siirtymiseen, vaan tärkeintä oli matkailutyön houkuttelevuus (Vaugeois ja Rollins 2007). Suomessakaan matkailukeskukset eivät saa tarpeeksi työvoimaa läheisiltä maaseutualueilta, vaikka alueilla työttömyyttä olisikin. Liikkuvaa sesonkityövoimaa tarvitaan. Toiveena kuitenkin on, että maaseutualueet saisivat matkailun myötä uusia asukkaita. Joitain merkkejä tästä on, esimerkiksi vahva matkailukunta Muonio Länsi-Lapissa on kasvattanut matkailun myötä ulkomaalaista väestöään niin, että kunnassa asuu suhteellisesti toiseksi eniten ulkomaalaisia Lapin kunnista (Tilastokeskus 2012). Monet muut matkailukunnat ovat saaneet matkailun myötä uusia asukkaita niin Suomesta kuin ulkomailtakin.

Matkailun tunnustaminen merkittäväksi maaseudun elinkeinoksi muiden, perinteisempien elinkeinojen rinnalla on olennaista. Tämä kannustaa erilaisten elinkeinojen yhdistämiseen ja mahdollistaa ammatti-identiteetin, joka ei ole kiinnittynyt vain yhdenlaiseen luonnonvarojen käytön tapaan. Olennaista on myös monenlaisten ihmisryhmien hyväksyminen pienissä yhteisöissä niin, että matkailun sesonkityöntekijät tuntevat itsensä tervetulleiksi vaikkapa vakituisesti asumaan merkittäville maaseudun matkailualueille. ✍

Kirjallisuus

- Christaller, W. 1963. Some considerations of tourism location in Europe: The peripheral regions -Underdeveloped countries - Recreation areas. *Papers in Regional Science* 12(1): 95-105.
- Duncan, T., Scott, D. G. & Baum, T. 2013. The Mobilities of Hospitality Work: An exploration of issues and debates. *Annals of Tourism Research* 41: 1-19.
- Hakkarainen, M. 2006a. Hankkeiden suo. Kyläyhteisöt Teuravuoman alueen matkailun kehittäjänä. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Rovaniemi. 97 s.
- Hakkarainen, M. 2006b. Teuravuoma-Kivijärvenvuoma Natura 2000 -alueen ja Telatien suoalueen matkailullisen kehittämisen sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset. Verkkojulkaisussa: Natura vaikuttaa Lapissa, Natura 2000 -alueet Lapin voimavaraksi -hankkeen erillisselvitykset. Lapin ympäristökeskuksen monistesarja 62. Lapin ympäristökeskus, Rovaniemi, 55-100. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=46153&lan=fi>. [Viitattu 4.9.2013].
- Hakkarainen, M. 2009. Matkailu maaseudun uutena työnä. Julkaisussa: Tuulentie, S. (toim.) *Turisti tulee kylään. Matkailukeskukset ja lappilainen arki*. SoPhi, Minerva, Jyväskylä. s. 132-159.
- Hakkarainen, M. & Tuulentie, S. 2008. Tourism's role in rural development of Finnish Lapland: interpreting national and regional strategy documents. *Fennia* 186(1): 3-13.
- Hall, C. M. 2004. Seeing the trees in the forest: reflections on local connections for nature-based tourism. Julkaisussa: Saarinen, J. & Hall, C. M. (toim.) *Nature-based tourism research in Finland: Local contexts, global issues*. Finnish Forest Research Institute, Research Papers 916: 9-17.
- Höckert, E., Hakkarainen, M. & Jänis, J. 2013. Matkailun paikallisen kehittämisen maaseudulla. Julkaisussa: Veijola, S. (toim.) *Matkailututkimuksen lukukirja*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 160-172.
- Kauppila, P. 2004. Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications* 33:1. 260 s.
- Koskelainen, M. 2009. Minne pakenee viitisentuhatta sesonkityläistä? *Taloussanomata* 21.5.2009.
- Metsähallitus. Kylästä kylään matkailun kehittäminen. [Verkkojulkaisu]. Saatavissa: <http://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Esitteet/kylastakylaan.pdf>. [Viitattu: 4.9.2013].
- Lapin liitto. 2013. Lappi lukuina 2012-2013. [Verkkojulkaisu]. Saatavissa: http://www.lapinliitto.fi/c/document_library/get_file?folderId=931431&name=DLFE-16377.pdf. [Viitattu: 8.5.2013].
- Lapin liitto. 2011. Lapin matkailustrategia 2011-2014. [Verkkojulkaisu]. Saatavissa: http://www.lapinliitto.fi/c/document_library/get_file?folderId=21330&name=DLFE-9293.pdf. [Viitattu: 8.9.2013].
- Lapin matkailutilastollinen vuosikirja. 201. Lapin liitto. [Verkkojulkaisu]. Saatavissa: http://www.lapinliitto.fi/c/document_library/get_file?folderId=20782&name=DLFE-11816.pdf. [Viitattu: 7.5.2013].
- Lee-Ross, D. 1999. Seasonal Hotel Jobs: an Occupation and a Way of Life. *International Journal of Tourism Research* 1(4): 239-253.
- Lundmark, L. 2006. Mobility, Migration and Seasonal Tourism Employment: Evidence from Swedish Mountain Municipalities. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 6(3): 197-213.
- Pine, J. B. & Gilmore, J. H. 1999. *The Experience Economy. Work Is Theatre & Every Business a Stage*. Harvard business school press. Boston, Massachusetts. 254 s.
- Pirttijärvi, T. & Hakkarainen, M. 2008. Matkailutyön määrät ja jakaumat. Teoksessa Valkonen, J. & Veijola, S. (toim.) *Töissä tunturissa. Ajatuksia ja kirjoituksia matkailutyöstä*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. s. 17-19.
- Szivas, E., Riley, M. & Airey, D. 2003. Labor Mobility into Tourism: Attraction and Satisfaction. *Annals of Tourism Research* 30:64-76.
- Tervetuloa tunturiin! 2007. [Verkkojulkaisu]. Saatavissa: http://www.rakennerahastot.fi/rakennerahastot/tiedostot/hyvät_kaytannot_esr_hankkeissa/Tervetuloa_tunturiin.pdf. [Viitattu 3.5.2013].
- Tilastokeskus 2012. *Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2011*. Suomen virallinen tilasto, Helsinki.
- Tuulentie, S. 2003. Naiset synnyttivät erävaelluksen traditiota. Vallan ja vastarinnan narratiivit Kaarina Karin kertomuksessa 1930-luvun Lapin matkoista. *Naistutkimus* 16(3): 4-18.
- Tuulentie, S. & Heimtun, B. (ei vl.). New rural residents or working tourists? Place attachment of mobile tourism workers in Finnish Lapland and in North Norway. Painossa.
- Tuulentie, S. & Sarkki, S. 2009. Johdanto: Kun kylästä tulee keskus. Julkaisussa: Tuulentie, S. (toim.) *Turisti tulee kylään. Matkailukeskukset ja lappilainen arki*. SoPhi/Minerva, Helsinki. s. 9-28.
- Valkonen, J. 2011. *Palvelutyön taito*. Vastapaino, Tampere. 254 s.
- Vaugeois, N. & Rollins, R. 2007. Mobility into tourism. Refuge Employer? *Annals of Tourism Research*, 34(3): 630-648.
- Veijola, S., Hakkarainen, M. & Nousiainen, J. 2013. Matkailu työnä. Julkaisussa: Veijola, S. (toim.) *Matkailututkimuksen lukukirja*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. s. 173-185.
- Virtanen, S. 2012. Sesonkityön haasteet johtamistyön näkökulmasta. Opinnäyte, tuotantotalouden insinööri, Turun ammattikorkeakoulu. 44 s.

Vuodenkierto luontoelinkeinoissa matkailun kehittämisen näkökulmasta

Maria Hakkarainen

Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Matkailuinstituutti (MTI)
PL 122, 96101 Rovaniemi
E-mail: maria.hakkarainen(at)ulapland.fi

Tiivistelmä

Syrjäisten kylien matkailun kehittymistä ohjaavat monet odotukset. Maaseutuelinkeinojen ja matkailun yhteensovittamisesta on tullut globaali ilmiö, joka kohdataan paikallisesti. Haasteista huolimatta kylien asukkailla, paikallisilla ja muualta tulevilla matkailuyrittäjillä ja aluekehittäjillä on kaikilla omat toiveensa ja suunnitelmansa. Pohdin artikkelissa, miten matkailu sopeutuu osaksi syrjäisten kylien elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen kokonaisuutta kyläläisten arjessa. Tarkastelen matkailua sekä matkailun yritys toimintaa kylässä eri luonnonkäyttömuotojen ajallisen ja tilallisen jakaantumisen kautta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä toimii Doreen Massey'n *toimintatilan (activity space)* käsite. Tapaus tutkimuksen kohdealueena on yksi Sodankylän kunnan kylä, Sompion erämaa-alueella sijaitseva Lokka. Tutkimuksen aineisto on kerätty toimintatutkimusprosessin yhteydessä haastattelemalla, havainnoimalla ja ajankäyttöpäiväkirjoilla sekä kyläkyselyllä. Aineiston sisällönanalyysin avulla rakennan kuvaa matkailuelinkeinon moniulotteisesta toimintatilasta ja esittelen havaintoni luonnonkäyttömuotojen vuodenkierron mukaan jaoteltuna. Tulosten mukaan matkailu pyritään sopeuttamaan ensisijaisesti osaksi arkea ja muita elinkeinoja. Sille on kuitenkin pitänyt varata sekä tilaa että aikaa. Usein matkailun harjoittajat ovat joutuneet myös pohtimaan omaa arvomaailmaansa ja suhdettaan muihin elinkeinoihin ja paikallisyhteisöihin. Eri elinkeinojen käytäntöjen sekä elinkeinoihin kytkeytyvien toimintatilojen tunnistaminen auttaa analysoimaan elinkeinojen ja kyläyhteisön kokonaisuutta ja sitä, miten elinkeinoja voitaisiin sovittaa paremmin yhteen.

Avainsanat: Perinteiset elinkeinot, kylämatkailu, elinkeinojen yhteensovittaminen, toimintatila

Abstract

Tourism development in remote villages has become a global phenomenon and is driven by the many expectations; local residents, tourism entrepreneurs and regional developers want to benefit from the development. Remote locations and limited resources challenge the developing work. The purpose of this article is to discuss the role of tourism as a livelihood among other livelihood in a remote village. My aim is to study the changing nature of rural work by mapping the everyday actions of people in one community in order to find out the networks, the connections between different tasks and the habitualized temporal and spatial practices they perform in their everyday life. These issues are examined through Doreen Massey's (1995) concept activity space. Massey's activity space describes the spatial network of links and activities of spatial connections and of locations within which a particular agent operates. An empirical study case is the village of Lokka situated in Finnish Lapland. The research approach is based on ethnographic action research. Ethnographic observations and interviews are done during the action research process. Gathered data is analyzed by using content analysis. The results show that primarily people tend to combine tourism to their everyday life and other industries. Partially tourism has needed its own place both spatially and temporally. Often, tourism actors have been forced to consider their own values and relationship to other livelihoods and local communities. This micro

Käsi kirjoitus vastaanotettu 23.2.2015, ennakkotarkistettu 19.8.2015, korjattu versio vastaanotettu 8.10.2015, hyväksytty julkaistavaksi 4.12.2015

perspective study can make locally significant issues visible, enhance understanding of the local practices and promote social sustainability in tourism planning and regional development.

Keywords: Traditional activities, tourism, action research process, activity space

Johdanto

Syrjäisten kylien matkailullista kehittymistä ohjaavat monet odotukset. Tavoitteita matkailun tuomista työpaikoista ja tuloista on kirjoitettu matkailustrategioihin, kehittämishankkeiden raportteihin sekä kuntien ja matkailukeskusten visioihin. Nämä dokumentit esittävät matkailun usein muista elinkeinoista irrallisena kokonaisuutena (Hakkarainen & Tuulentie 2008), vaikka matkailun ja paikallisten elinkeinojen kestävä kehittäminen on todettu edellyttävän elinkeinojen ja paikallisten käytäntöjen yhteensovittamista (Iorio & Corsale 2010; Tao & Wall 2009). Myöskään välineitä matkailun kehitystavoitteiden saavuttamiseen ei alueellista ja paikallista toimintaa ohjaavissa hallinnollisissa teksteissä liiemmin tarjota. Tästä huolimatta matkailuelinkeinosta on tullut myös kylien ja kyläläisten puheissa olennainen kehittämisen tavoite. (Hakkarainen & Tuulentie 2008.) Pohdin artikkelissa, miten matkailu sopeutuu osaksi syrjäisten kylien elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen kokonaisuutta kyläläisten arjessa.

Maaseutuelinkeinojen ja matkailun yhteensovittamisesta on tullut haasteista huolimatta globaali ilmiö. Periferioihin liitetty matkailullinen vetovoimaisuus antaa pontta syrjäisten alueiden matkailun kehittämiseen. Matkailu nähdään usein syrjäisten alueiden lähes ainoana selviytymiskeinona alkutuotannon elinkeinojen hiipuesssa, ja siitä haetaan ratkaisua periferian elinkeinoelämän jatkuvuuteen ja aluekehityksen tasapainottamiseen. (Ks. esim. Knowd 2006; Nash & Martin 2003; Saarinen 2004.) Näin oli myös Suomen Lapissa vielä 2000-luvun alussa. Sen jälkeen matkailuala on saanut rinnalleen toisen elinvoimaisen

ja työllistävän elinkeinon, kaivannaisteollisuuden. Molemmat elinkeinot kiinnittyvät osaksi alueiden luonnonkäyttöä ja hakevat paikkaansa perinteisten luonnonkäyttömuotojen joukossa. Yhteensovittamisen haasteita lisää näiden uusien elinkeinojen alttius maailmanmarkkinoissa ja poliittisissa tilanteissa tapahtuville muutoksille.

Tarkastelen matkailua ja matkailun yritys-toimintaa kylässä eri elinkeinojen ja luonnonkäytön ajallisen ja tilallisen jakaantumisen kautta. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii Doreen Massey'n toimintatilan (activity space) käsite. Empiirisen aineiston avulla rakennan kuvaa matkailuelinkeinon toimintatilasta; siitä, miten matkailu asemoituu kyläyhteisöön, paikalliseen luonnonkäyttöön ja kylän elinkeinojen kirjoon. Selvitän luonnonkäytön jakaantumista kylätasolla ja käytännössä, elinkeinojen paikallisia erityispiirteitä sekä matkailukeskusten vaikutusta kylän elinkeinoihin.

Tapaustutkimuksen kohdealueena on Soudankylän kunnassa, Sompion erämaa-alueella sijaitseva Lokan kylä. Sompion erämaa-alue sijoittuu keskiseen Lappiin, Kemijoen latvan sekä Luurojoen vesistön alueelle. Kahdeksankymmenen asukkaan kylän pääelinkeinot ovat porotalous ja kalastus, joiden parissa työskentelee noin kaksi kolmasosaa kylän työikäisistä (Hakkarainen 2011, 69-70). Kalastusta harjoitetaan Euroopan suurimmalla tekoaltaalla, Lokan tekojärvellä. Porotaloutta harjoitetaan Kemi-Sompion paliskunnassa. Kylän sijainnilla Sompion erämaa-alueella ja alueen kulttuurihistorialla on suuri merkitys kyläläisille. Matkailu kuuluu omana juonteenaan kylän elinkeinorakenteeseen, ja osalla kyläläisistä on toiveena ja pyrkimyksenä lisätä matkailua

ja matkailutyötä kylässään.

Suomen Lapissa matkailu on ollut kehittämistyön painopisteenä 1980-luvulta lähtien. 1990-luvulta alkaen Lapin matkailu on kehittynyt voimakkaasti matkailukeskuspainotteiseksi. Lappi voidaankin määritellä perifeeriseksi matkailualueeksi, jossa on useita vetovoimakeskkuksia. Matkailukeskuksista on muodostunut aluekehityksen vetureita, joiden asema huomioidaan strategisia suunnitelmia hiottaessa. Keskusten kehittämisen on arvioitu vievän eteenpäin myös matkailukeskuksiin nähden syrjäisiä alueita. (Lapin liitto 2015a.) Ympäröivien alueiden kehittämistavoitteet eivät kuitenkaan ole toteutuneet. Esimerkiksi matkailun aluetaloudellisia vaikutuksia, erityisesti myönteisten vaikutusten leviämistä keskusten ympäristöalueille, tutkineen Pekka Kauppilan (2004) tulosten mukaan aluetaloutta tukeva vaikutus ei ole ulottunut kovin laajalle keskusten ulkopuolelle.

Matkailun kehittämisenäkökulmien ohella Lapissa yhtenä yleisenä keskustelun aiheena ovat olleet eri luontoperustaisten elinkeinojen yhteensovittamisen ongelmat, joissa eri intressiryhmien luonnonkäyttöpyrkimykset ovat olleet vastakkain (Hast 2013; Hypönen, Tapaninen & Sarala 2010). Ongelmat näkyivät 2000-luvun alussa muuan muassa Muoniossa ja Kätkätunturin alueella Levillä sekä kärjistyivät erityisesti Inarissa Nellimin metsäkiistoissa. Muonion ja Levin kiistoissa käytiin rajanvetoa matkailun ja metsätalouden välillä, Nellimissä kiistan pääosapuolet olivat poro- ja metsätalous. On kuitenkin huomattava, että pääosapuolten rinnalla muilla luonnonkäyttäjryhmillä on ollut oma kantansa ja roolinsa kiistojen ympärillä käydyissä keskusteluissa. Kuluvan vuosikymmenen luonnonkäyttökeskustelua on leimannut kaivannaisteollisuuden voimakas nousu ja siihen liittyvä ympäristön käyttö sekä käytön oikeutus. Tätä taustaa vasten on aiheellista kysyä, onko syrjäisten kylien matkailulla sijaa Lapin keskuspainotteisen matkailun rinnalla, ja

pohtia, miten aiempien jo moninaisten luontoon pohjautuvien elinkeinojen ja matkailun yhteensovittaminen onnistuu kylätasolla. Millä tavoin matkailu niveltyy osaksi arjen kokonaisuutta, kun eri luonnonkäyttömuodot pitäisi sovittaa yhteen yhden ihmisen tai ainakin kotitalouden tai suvun elämässä?

Viime vuosikymmenien aikana matkailua ovat tuoneet kyliin monelaiset Euroopan unionin, kunnan tai jonkin muun tahon yksin tai yhteisesti rahoittamat hankkeet. Euroopan unionin aluekehitysohjelmien myötä ja kehitysrahojen hankkeistuksessa kylät on liitetty osaksi paikallisia maaseudun kehittämissuunnitelmia ja erilaisten paikallisyhteisöjen asema kehittäjänä ja kehityksen kohteena on korostunut. (Isosuo 2000, 57.) Poliittisten linjausten ja ohjelmien kautta syrjäseutujen matkailun kehittäminen on noussut merkittävään rooliin ja siihen on myös kanavoitu runsaasti kehittämisrahaa (esim. Halkier 2013, 101; Wanhill 2000). Vaikka hankkeiden tavoitteena on ollut kehittää kylää, kylän infrastruktuuria ja kylän muita elinkeinoja kuin matkailua, yhtenä rahoituksen myöntämisen perusteena on ollut kylän matkailun edistäminen. Matkailun kehittämissuuntemien yleistä hyväksyntää on lisännyt se, että kylien ja elinkeinojen kehittäminen osittain matkailun nimissä on tuonut kylille resursseja tukea muita elinkeinoja sekä rakentaa toiminnallisia tiloja kyläläisille. Esimerkiksi Leader-tuella on rakennettu kylätaloja, uimarantoja ja luontopolkuja paikallisten ja matkailijoiden käytettäväksi, poromatkailuhankkeissa poronhoitajat ovat luoneet matkailutuotteita ja -palveluita ja kalastajat ovat elinkeinoaan kehittäessään etsineet mahdollisuuksia toteuttaa kalastusmatkailua (Palliskuntain yhdistys 2015; Sodankylän kunta 2015).

Lapissa useimmat perinteiset elinkeinot (poronhoito, kalastus, maa, metsä- ja luontotalous) yhtä hyvin kuin uudetkin (matkailu ja kaivannaisteollisuus) ovat vahvasti sidoksissa luontoon ja monenlaisen luon-

non käyttöön. Luonto ja paikkasidonnaisten elinkeinojen harjoittajat kiinnittyvät paikkoihin ja asuma-alueisiin: kyliin ja kyliä ympäröiviin luontoalueisiin. Ihmiset haluavat ensinnäkin asua kotiseudullaan tutussa paikassa, ja toiseksi perinteisiä elinkeinoja harjoitetaan tietyillä luontoalueilla. Erämaisissa, syrjäisissä kylissä, kuten esimerkiksi Sompion alueen kylissä, vallitsee vahva monielinkeinoisuuden perinne; kyläläisille ovat arkipäivää monet erilaiset elinkeinoyhdistelmät ja ammattikombinaatiot (Järvikoski 1973; Pyhäjärvi 2011). Tästä traditiosta huolimatta palvelutalouteen kuuluvan matkailun kotouttaminen osaksi elinkeinojen joukkoa, paikallista kulttuuria ja perinteitä ei ole ongelmatonta. Menestyäkseen uuden elinkeinon on sovittauduttava paikallisiin olosuhteisiin. Olennaista on, että matkailu tarvitsee myös toimintatilan, mikä lisää osaltaan luonnonvaroista ja inhimillisistä resursseista käytävää kamppailua alueilla.

Matkailun toimintatilaa kartoittamassa

Tutkimuksen keskeisenä käsitteellisenä lähtökohtana on paikan yhteyksiä ja niiden rakentumista kuvaava toimintatilan (activity space) käsite. Maantieteilijä Doreen Massey (1995, 54-59; 2003, 60-65) mukaan kaikilla yhteiskunnan toimijoilla on oma toimintatilansa. Esimerkiksi yksilön toimintatila muodostuu arjen reiteistä ja paikoista, kuten työstä, koulusta, vapaa-ajan toiminnoista sekä yhteyksistä paikallistason ulkopuolelle. Massey korostaa toimintatila käsitteen kautta sitä, että paikat ovat ihmisten sosiaalisten suhteiden kautta luonteeltaan sekä avoimia että linkittyneitä toisiinsa. Eri toimintatilat ovat kuin risteyskohtia ajassa ja tilassa, joissa tietty yksilö toimii. Näin ollen paikka rakentuu eri toimintatilojen kohtaamispaikkana, jossa eri toimijoiden niin paikalliset kuin paljon laajemmalle ulottuvat yhteydet, suhteet, vaikutteet ja liikkeet kietoutuvat yhteen.

Toimijoiden kohdatessa toisiaan pai-

kat saavat uusia erityispiirteitä. Ari Lehtisen (2006, 47) mukaan Massey'n paikkakäsite avoimena ja kohtaamisissa muuttuvana väheksyy paikkojen itsenäistä erityisyyttä. Toisaalta paikkojen erityispiirteiden säilyttämisen voidaan myös nähdä korostuvan globalisaation, kansainvälistymisen ja liikkuvuuden lisääntyessä (Harvey 1989; Robins 1991 Massey'n 1995, 48 mukaan). Nyky-yhteiskunnassa liikkuvuuden ja muutoksen merkitys on usein ylikorostunut suhteessa paikassa olemisen ja pysymisen merkityksiin. Niinpä paikkojen muutoksen rinnalla pitää tarkastella myös paikkojen pysyvyyttä ylläpitäviä tekijöitä: miten esimerkiksi syrjäiset kylät säilyttävät omaleimaisuutensa ja elinvoimansa muutosten keskellä?

Kun paikkaa kuvataan toimintatilakäsitteen avulla erilaisten toimijoiden risteyskohtana, siihen liitetään ajatus ajallisista ja tilallisista verkostoista. Kun paikka näin ollen muodostuu toimijoiden ja toimintojen verkostoista, ovat tilalliset paikan kuvaukset ja määrittelyt aina jollakin muotoa verkostotilalyysejä (van der Duim 2007, 972). Syrjäiseen kylään vaikuttavat asukkaiden toiminnan lisäksi kulkemisen teknologiat, luonnon elementit, kuten kasvit, eläimet, tunturit, hiljaisuus ja revontulet, sekä ihmisen tekemät rakenteet, kuten tieverkostot, tekojärvet ja kaivokset. Nämä elementit rakentavat omalta osaltaan niin vetovoimatekijöinä, infrastruktuurina kuin mahdollistajina ja uhkina matkailun toimintatilaa. Siksi matkailutoiminnan verkostoja tarkasteltaessa on syytä huomioida näitä ei-inhimillisiä tekijöitä. Yhtenä verkostotilalyysejä muotona esimerkiksi toimijaverkkoteoria pyrkii tarkastelemaan yhdenvertaisesti inhimillisiä ja ei-inhimillisiäkin toimijoita (Callon 1986; Latour 1993; Law 1994).

Massey'n (1995; 2003) inhimillisiä verkostoja kuvaavaan toimintatilan käsitteen ja toimijaverkkoteorian ajatuksen ei-inhimillisten toimijoiden huomioimisesta osana verkostoja yhdistäminen auttaa tarkastelemaan erilaisia matkailuilmiöön liittyviä käytäntöjä ja teki-

jöiden järjestäytymisen tapoja ja tekee siten näkyväksi matkailun moninaisuutta. Näin voidaan myös tuoda paremmin esiin paikkojen erityislaatuista. Toiminnan järjestäytymisen tarkastelu muidenkin kuin kehittämistoimintaan tavanomaisesti liitettyjen keskeisten toimijoiden kuten matkailuyrittäjän, matkailijan ja tuotteen sekä kalenteriin sidotun ajankäytön näkökulmasta voi auttaa esimerkiksi matkailun tuotekehittämissä, matkailun turvallisuuden edistämisessä tai matkailun paikalliseen kehittämiseen liittyvien ongelmien ratkaisemisessa. Tarkastelemalla matkailun ja matkailuyrittäjien toimintatilaa myös suhteessa ei-inhimillisiin toimijoihin voidaan hahmottaa kylän sisäistä matkailun toimijaverkostoa, sen linkittymistä kuntaan, kunnan toimielimiin, muihin kyliin, matkailukeskuksiin sekä luonnonresursseihin ja ilmiöihin. Verkostojen näkyväksi tekemisellä selkiytetään sitä, millaisia yhteyksiä matkailun toimintatilaan jo liittyy, ja voidaan arvioida, miten niitä pitäisi kehittää ja miten elinkeinoja voidaan kehittää niiden avulla.

Kylän toimintatilaa hahmotettaessa tilallisten ja toiminnallisten ulottuvuuksien rinnalla ovat merkittävässä roolissa myös niihin sitoutuvat aikakäsitykset. Aika ja erilaiset aikakäsitykset muodostavat oman ulottuvuutensa toiminnan ympärille (Tennberg 2004, 10).

Perinteisten elinkeinojen toimet kulkevat usein tiiviisti ja paikkauskollisesti luonnonrytmin ohjaamina. Syklisen vuoden kierron rinnalla ammattien harjoittavat reagoivat parhaansa mukaan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä erilaisiin luonnonilmiöihin, kuten jäiseen hangen pintaan porojen talvuruokinta-aikana tai käytännössä havaittuihin ilmastomuutoksen merkkeihin, kuten syksyn rospuuttoajan siirtymään kohti joulua. Matkailu ja matkailijat seuraavat kalenteroituja lomaaikoja ja juhlapyyhiä. Matkailussa uusia oman luontotilansa vaativia aktiviteetteja voi syntyä nopeasti.

Keskusten ulkopuolisen matkailun näkökulmasta kalenteriin ja kelloon sidottu aikakäsitys haastaa luonnon ajan ja luonnon rytmit. Esimerkiksi Lapin nykyisten, talvipainotteisten matkailusezonkien rytmit eroavat luonnonrytmeistä. Luonnon vetäessä henkeä kaamoksen aikana matkailukeskukset täyttyvät ja vilisevät elämää. (Rantala & Valtonen 2014.) Vaikka keskusten rytmit eivät välttämättä näy ja tunnu syrjäisissä kylissä, luovat ne taustan kyläelämän matkailulle. Yhtäältä sesonkiluonteisuus voidaan nähdä matkailun ja luontoelinkeinojen yhteisenä piirteenä ja samankaltaisia käytäntöjä tuottavana tekijänä. Hektisten sesonkien välissä on rauhallisempia loppa-aikoja. (Veijola ym. 2008, 47.) Näiden sesonkien yhteensovittamisen kysymykset on myös huomioitava matkailun toimintatilan tarkastelussa.

Ihmisen suhde paikkaan on suhteellinen ja aikaan sidottu; menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat läsnä tässä ja nyt, kerroksellisena ja koettuna todellisuutena (Karjalainen 1997, 236). Matkailullisessa luonnonkäytössä ovat läsnä yhtä aikaa traditionaalisen, modernin ja jälkiteollisen yhteiskunnan toimintatavat. Perinteisille luonnonkäyttötavoille luonto muodostaa olemassaolon ajallisesti ja paikallisesti koetun elinympäristön. Modernin teollisuusyhteiskunnan eetoksen mukaan luonto ajatellaan eri toimijoiden resurssiksi, jota pyritään hallitsemaan ja hoitamaan tehokkaasti. Jälkiteollisessa yhteiskunnassa luonnon ja kulttuurin määritelmät kietoutuvat yhteen ja luonnosta tulee elämyksinä markkinoituja tuotteita. (Keskitalo-Foley 2006; Suopajarvi 2003.)

Tämän päivän Lokassa tekoallas hallitsee kylän maisemaa ja tuo elannon monelle kyläläiselle; olemassaolollaan se kuitenkin tuo myös menneisyyden jatkuvasti osaksi nykypäivää. Paikalliskulttuurin näkökulmasta Sompion vuosisatainen erämaakulttuuri ja perinteiset luonnonkäytön tavat (Heikkinen 1997, 51-52) vaikuttavat yhä vahvasti Lokas-

sa; niitä halutaan myös vaalia ja uudistaa (Hakkarainen 2011; Pyhäjärvi 2011).

Aineisto ja menetelmät

Artikkelissa käyttämäni aineisto koostuu teemaahaastatteluilta, ajankäyttöpäiväkirjoista, kyläkyselyistä ja tekemästani havainnoineista. Aineistot on kerätty vuosien 2007-2008 aikana osana väitöstutkimustani (Taulukko 1). Aineistonkeruu rakentui Lokassa vuosien 2007-2008 aikana toteutetun toimintatutkimuksen ympärille. Toimintatutkimuksen päämenetelminä olivat ideatyöpajat ja kyläkokoukset. Ideatyöpajoissa ja kyläkokouksissa käsiteltiin matkailun kehittämistä osana kylän kokonaiskehittämistä ja elinkeinoja, kyläläisten määrittämistä näkökulmista. Teemaahaastattelut toteutin Lokassa toimintatutkimusprosessin ohessa. Teemaahaastatteluiden pääteemat olivat kylä ja kyläyhteisö, haastateltavan oma elinkeino, elinkeinon ja matkailun yhtymäkohdat, matkailu kylässä ja kylän tulevaisuus. Havainnointiaineisto koostuu toimintatutkimuksen työpajojen, kyläkokousten ja niihin liittyneen toiminnan seurannasta, etnografisesti orientoituneista haastatteluista sekä elinkeinojen havainnoinnista. Ajankäyttöpäiväkirjoissa kyläläiset kirjasiivat omia luonnonkäyttöön liittyviä toimiaan vuoden ajan. Kyläkysely-

illä selvitettiin kyläläisten suhtautumista kylän elinkeinoin ja luonnonkäyttöön sekä asennoitumista kylän kehittämiseen. Lokan kyläkysely toteutettiin syksyllä 2008. Olen purkanut teemaahaastatteluaineistot sekä kyläkyselyn avoimien kysymysten vastaukset yhtenäiseen tekstimuotoon.

Tässä artikkelissa käytän edellä mainituista aineistoista elinkeinoja ja luonnonkäyttöä käsitteleviä osuuksia. Analyysimenetelmänä käytän teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Siinä analyysin apuna käytetään teoreettisia käsitteitä, jotka muodostetaan olemassa olevasta teoretisoinnista ja sen pohjalta, mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään. Näin ollen teoreettinen lähtökohta ohjaa analyysiä, mutta aineistolla ei sinänsä testata valmiita teorioita. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97, 117.) Sisällönanalyysi sopii laajojen aineistojen analyysiin. Siinä ei ole olemassa yksityiskohtaisia tiukoja analyysisääntöjä, vaan jokainen tutkija kehittää oman luokittelujärjestelmänsä, joka sopii parhaiten oman aineiston haltuunottoon ja jäsentämiseen. Analyysin tavoitteena on rakentaa systemaattinen, kattava ja tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Kynäs & Vanhanen 1999.)

Analyysini pohjautuu siis Massey'n toimintatilakäsitteeseen. Toimintatilan käsite muuttuu tutkimuskohteen mukaan, ja käytänkin sitä väljänä teoreettisena kehikkona

Taulukko 1. Tutkimuksen aineisto. *Research data.*

Aineistolaji	Määrä	Koodaus
Kyläkokoukset	3	Kok1-3
Työpajat	6	TP1-6
Ajankäyttöpäiväkirjat	9	AP1-9
Teemaahaastattelut	10	H1-10
Kyläkysely	58	Kys1-58
Eripituisia havainnointijaksoja kylätoiminnasta ja elinkeinoista aikavälillä helmikuu 2007 – marraskuu 2008		

liittäen siihen mukaan toimijaverkkoteorian ajatuksen myös ei-inhimillisten toimijoiden roolista toimintatilan rakentumisessa. Luokitelin aineistoni matkailun ajallisia ja tilallisia risteyskohtia sisältäviin osuuksiin. Näistä osuuksista analyysini pääteemoiksi muodostuivat luonnonkäyttö, kehitystyö ja kyläyhteisö. Aineiston avulla rakennan kuvaa matkailuelinkeinon moniulotteisesta toimintatilasta. Esittelen havaintoni luonnonkäyttömuotojen vuodenkierron mukaan jaoteltuna sekä analyysin keskeisten teemojen kautta. Jäsenen paikallisen luonnonkäytön ajallista toimintatilaa eri elinkeinon vuodenkierron muotoilemassani kuviossa (Kuva 1). Kuva perustuu aineistossa esiintyneisiin luonnonkäyttömuotoihin. Se voidaan yleistää koskemaan koko Lappia, vaikka sen pohjana on Sompion alueen luonnonkäyttö. Kuvan rakentumisella poron vuoden mukaan alkaen kevään vasoma-ajasta haluan korostaa paikallisen ajankäytön jäsentymistä elinkeino- ja luontoperustaisesti verrattuna esimerkiksi tammikuusta alkavaan kalenterivuoteen.

Kalastus on kuvattu kuviossa kalalajien kalastusaikojen sekä erilaisten kalastusmuotojen mukaan. Luontaistalous on esitetty keruu- ja metsästysaikojen kautta ja metsätalous metsänhoitotöiden ja erilaisten metsänkorjuuajkojen mukaisesti. Matkailua kuvataan usein alalle tyypillisten sesonkien sekä matkailukeskuksissa tai niiden ympäristöissä harjoitettavien luontoaktiiviteettien kautta ja alan volyyminä kerrotaan rekisteröityjen yöpymisten määrällä (Lapin liitto 2015a, 2015b). Kaivostoiminta on jätetty kuvioista pois, koska Lokan alueella ei ole käynnissä olevia kaivossuunnitelmia. Kaivostoiminta on luonnonkäyttömuodoltaan tottaelinen elinkeino, joka sulkee muut käyttäjät ulos ensisijaiselta toiminta-alueeltaan. Ympäristövaikutukset voivat levitä kuitenkin laajalle ja esimerkiksi Soklin kaivos vaikuttaisi merkittävästi myös Kemi-Sompion paliskunnan poronhoitoon. Luontoon sijoittuvien

toimintojen rinnalla kuvaan analyysissäni sitä, miten matkailu asemoituu kyläyhteisöön, paikalliseen luonnonkäyttöön ja kylän elinkeinon kirjoon.

Luonnonkäyttömuotojen vuodenkierto ja yhteen sovittamisen toimintatilat

Elinkeinojen yhteensovittamisessa ei ole kyse vain niiden sopimisesta tilaan. Eri toimijat käsittävät, käsitteellistävät ja rakentavat luonnonkäytön tilaa eri tavoin ja erilaisissa merkitystodellisuuksissa (Shove, Pantzar & Watson 2012). Luonnonkäyttömuotojen yhteensovittaminen on jatkuva prosessi, jossa esimerkiksi eri käyttömuotojen muutosprosessit voivat tapahtua hyvin erilaisilla aikajäniteillä. Eri luonnonkäyttömuotojen sitoutuminen erilaisiin aikakäsityksiin ja aikajäniteisiin lisää yhteensovittamisen moniulotteisuutta. Luonnonkäytössä vuodenkiertoon rakentuva syklinen aikakäsitys on läsnä lineaarisen kalenteriajan rinnalla, ja paikoin syklinen aikakäsitys, kuten poronhoidon vuodesta toiseen jatkuva kiertokulku, voi olla jopa vallitseva ajankäsitystapa.

Elinkeinojen laajenevat toimintatilat

Suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksen seurauksena jo vuosikymmenien ajan on ollut käynnissä kyläyhteisöjen hajoamisprosessi, mikä näkyy kylien väkiluvun konkreettisen vähenemisen ohella kylän ulospäin suuntautuvien suhteiden voimistumisena ja sisäisen vuorovaikutuksen vähenemisenä (Oksa & Rannikko 1984, 156). Ennen merkittävät kylän sisäiset sosiaaliset siteet ja roolit ovat korvautuneet laajemmilla verkostoilla ja yhteisöillä. (Holmila 2001, 141). Näin on tapahtunut myös Lokassa, kun aiemmin aktiivinen yhdistystoiminta on vähentynyt, ihmiset työskentelevät ja viettävät vapaa-aikaansa kylän ulkopuolella, internetyhteydet ja sosiaalinen media mahdollistavat kontaktit ympäri maailmaa. Ihmisten suhteet kylän

ulkopuolelle lisääntyvät myös kylissä työskenneltäessä. Kylien elinkeinotoiminta linkittyy alueellisiin ja kansallisiin toimijoihin sekä kansainvälisiin toimintakenttiin. Paikalliset toimintatilat laajenevat kokonaisuudessaan. (Ks. myös Rannikko 2009, 11.)

Tähän mennessä Sompion alueen suurin ympäristömullistus on ollut Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden rakentaminen 1960–70-luvuilla. Aiempien luonnonkäyttömuotojen alueellinen radikaali korvaaminen kokonaan uudella käyttötavalla muodosti kylille ja elinkeinoille toimintatilan, jossa kansalliset, alueelliset ja paikalliset vuorovaikutussuhteet kohtaavat yhä päivittäin arkielämässä ja elinkeinojen harjoittamisen käytännöissä. Sähkön markkinahinnan muutokset tai altainen alapuolisten alueiden tulvien torjunta vaikuttavat käytännön tasolla muun muassa kalastukseen, porojen kulkumahdollisuuksiin, kylien rantojen viihtyisyyteen ja käytökelpoisuuteen. Sähkön hinnan ollessa korkealla vettä lasketaan runsaasti altaan alapuolisten voimalaitosten käyttövoimaksi. Talvella nämä juoksutukset pitävät Lokan ja Porttipahdan välisen Vuotson kanavan sulana ja sulaan kanavaan hukkuu vuosittain kymmeniä poroja talvilaidunnuksen aikana.

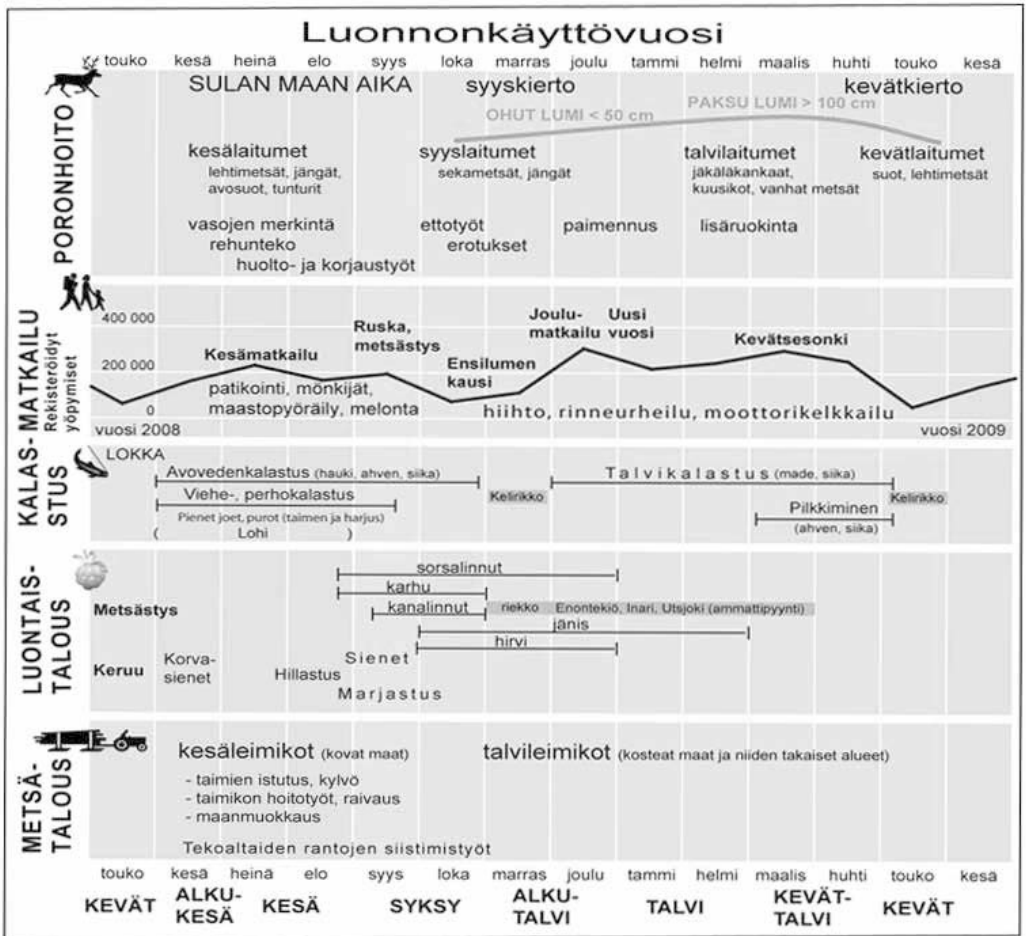
Luonto- ja paikkasidonnaisten elinkeinotoimintatilojen laajentuminen todentuu myös Lokassa. Lokassakin matkailuyrittäjän toimintatilaan liittyy kehittämissympäristön hallinnollisia kytköksiä alueelliselle, kansalliselle ja kansainväliselle tasolle sekä suoria ja välillisiä suhteita muihin paikallisiin ja matkailukeskusten yrittäjiin sekä ulkomaisiin matkailutoimijoihin. Lisäksi tärkeitä ovat yksityiset verkostot, jotka ovat syntyneet esimerkiksi perhe- ja tuttavuussuhteiden kautta matkailun ja muiden alojen toimijoihin sekä tietysti matkailijoihin. Vastaavanlainen kehitys on nähtävissä myös perinteisten elinkeinojen sisällä. Elinkeinojen nykyiset hallinnolliset ja kehittämisen käytännöt ovat tuoneet lukuisat EU:n ja kansallisen hallinnon järjestelmät

sekä erityisesti erilaiset hankkeet osaksi poronhoitoa ja kalastusta. Sekä matkailualan toimijoille että perinteisten elinkeinojen harjoittajille ovat tulleet tutuksi Ely-keskuksen, Lapin liiton ja paikallisen Leader-yhdistyksen erilaiset rahoitusinstrumentit ja tukipalvelut omalla alueella. Samoin verkottuminen muiden alojen toimijoiden kanssa on tullut tärkeäksi yhtä lailla oman arjen käytännöissä kuin kehittämistyössä.

Poron vuosi

Poronhoito on suurin yksittäinen luontoperustainen elinkeino Lokassa ja Sompion erämaa-alueella. Päätoimisen poronhoidon rinnalla harjoitetaan myös muita elinkeinoja. Haastatteluissa yhteistä kaikille poronhoidon ammatinharjoittajille, olivatpa he sitten päätoimisia tai promies-matkailuyrittäjiä tai kalastaja-poromiehiä, oli että he aloittivat elinkeinonsa kuvauksen kertomalla porosta ja poronvuodesta, joka alkaa poron vasomajasta keväästä, ja kerronta eteni vuoden kieron mukaan syklisesti vuodesta toiseen (Kuva 1). Poron vuosi nähtiin yhdeksi elinkeinon merkittävimmistä tekijöistä, kuten eräs haastateltu totesi: ”Sehän pitäis kertoa juurta jaksain koko poronhoidon vuosi, mitä tekee mihinkin vuoden aikaan, eihän sitä pääse muuten minkäänlaiseen käsitykseen koko poronhoidosta (H9).” Pääosin elinkeinon ja sen käytäntöjen kuvaukset kiinnittyivät sekä poron että luonnon vuotuisen sykliin. Poronhoidon vuodenkierto perustuu ensisijaisesti poron luontaiseen biologiseen rytmiin ja perinteisiin ja vasta toiseksi yhteiskunnan kulloiseenkin tilaan mukautuviin käytäntöihin.

Haastattelu- ja havainnointiaineistojen mukaan poroelinkeinoon piirissä poronhoidon ja matkailun yhdistäminen nähdään yhtäältä luontevaksi mahdollisuudeksi ja jo olemassa olevien tuotteiden ja palveluiden nimissä onnistuneeksi ratkaisuksi. Toisaalta yhteensovittamiskeskusteluissa tuodaan esiin

Kuva 1. Elinkeinojen ja luonnonkäyttömuotojen ajallinen toimintatila vuodenkierrossa. *The connections between different tasks and the habitualized temporal and spatial practices in everyday life.*

näkökulma siitä, onko ”oikealla” poromiehellä aikaa matkailutöihin. Oma sekä muiden matkailutyötä tarkastellaan elinkeinoyhteisön näkökulmasta. Miten esimerkiksi yhteisö saa työvoiman riittämään poronhoidon tehtäviin, jos työvoima onkin matkailutöissä? Matkailun sesonkeja suhteutetaan poron vuotuisen rytmiin ja mietitään, miten ja millaisilla tuotteilla eri sesonkeihin voidaan tarttua ilman että poronhoidon harjoittaminen kärsii. Muutamat haastateltavat totesivatkin, että Lapissa nykyisin vallalla oleva talvipainotteinen matkailu on poronhoitajalle haasteellisempaa kuin jos matkailukautta saataisiin venytettyä kesäajalle (H6; H7; H9). Osalle poromiehistä

laaja perhe- ja sukulaisverkosto tarjoaa mahdollisuuden keskittyä matkailukeskusten sesonkiaikoina matkailutyöhön. Poronhoitajat voivat myös hyödyntää matkailukeskusten sesonkeja poimimalla sesongeista muutamia itselle sopivia jaksoja, jolloin panostetaan matkailutyöhön. Nämä jaksot voivat olla joko poronhoitoa ja matkailua yhdistäviä tai sitten poronhoidosta irrallista matkailutyötä.

Elinkeinojen kehittämistyössä erityisesti Paliskuntain yhdistyksen poronhoito- ja matkailun yhteensovittamiseen pyrkineinä ja siinä onnistuneina hankkeina. Tällaiset avaukset nähtiin toimiviksi, mutta muistutettiin,

että elinkeinoa halutaan kehittää elinkeinon omilla eikä muiden ehdoilla, siten että monialaisen kehittämisen painopiste on poronhoidossa eikä esimerkiksi matkailussa. Kehittämistyössä erityisesti huomioitavaksi nostettiin poronhoidon harjoittamisen perusedellytysten turvaaminen esimerkiksi petovahinkojen minimoimisella ja riittävien laidunalueiden säilyttämisellä.

Kalastuksen vuosi

Kalastuksen vuosi perustuu saaliin kannalta parhaisiin pyyntiaikoihin ja muutamien kalalajien osalta sallittuihin pyyntiaikoihin (Kuva 1). Määrätyt kalastusajat ovat kalenterisidonnaisia, mutta paras pyyntiaika ei välttämättä noudattele samaa ajanjaksoa. Kalastuksessa muutokset jonkin merkittävän saaliskalan kalastusmahdollisuuksissa voivat pakottaa koko elinkeinon etsimään nopeasti uusia toimintatapoja elinkeinon turvaamiseksi. Erityisesti saaliskalalajien, kuten siikakantojen, muutokset ovat vaatineet Lokan kalastajilta monenlaista sopeutumista.

Kalalajimuutosten ohella Lokan ja Porttipahdan tekojärvien omintakeiset olosuhteet asettavat reunaehdoja kalastuksen harjoittamiselle. Järvien pohjaksi jääneet turvepitoiset suot, korjaamattomat puustot ja pensaikot rajoittavat sekä kalastusmenetelmien että kalastusvälineiden käyttöä. Nuottakalastusta ei voida harjoittaa ja verkkokalastajan on tiedettävä, mihin verkkonsa laskee, jotta ne eivät tuhoutu takertuessaan altaan pohjalle jääneeseen kasvustoon. Kalastajan on tunnettava järvien pohjassa kulkevien alkuperäisten joki-uomien virtaukset ja huomioitava altaiden juoksutukset. Sopeutuminen tekoaltaisiin on vaatinut alueen asukkailta paljon erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti sekä myös eri elinkeinoille aiheutuneiden haasteiden näkökulmasta. Kalastuselinkeino on edistänyt tätä sopeutumista. Altaiisiin on jo totuttu ja niistä voidaan puhua jopa järvinä ja niitä

voidaan pitää myös luontomatkailun kohdealueena. Altailta pyydettyä kalaa myödään myös vuosi vuodelta enemmän lähikeskuksissa. (H6; H8; H10, TP1; TP2.)

Tekojärvet voivat houkuttaa matkailukalastajia saalisrikkaana ja luonnonvesistä poikkeava kalastusalueena. Järvillä harjoitettava ammattikalastus sinänsä on myös herättänyt mielenkiintoa. Alueen ammattikalastajat ovat kokeilleet erilaisia matkailutuotteita ja käyttäneet jonkin verran matkailijoita tekojärvellä oman työnsä ohella. Ammattikalastyön ja matkailun suora yhdistäminen ei ole kuitenkaan ollut ongelmatonta. Matkailutyössä on kyse vieraanvaraisuudesta ja asiakkaan palvelusta. Kalastajalle on ollut ongelmallista saada aikansa riittämään sekä kalastukseen että asiakastyöhön. (H10.) Matkailupalvelut onkin nähty viisaammaksi tarjota erikseen, esimerkiksi asiakkaiden toiveiden mukaan näytösluonteisena elinkeinon tutustumisena ja räätälöityinä kalastusretkinä tekoaltaille ja niitä ympäröiville luonnon vesistöalueille. Kalastuksen vuodenvuoroon kuuluva talvikalastus, verkkokalastus jään alta, on kiinnostunut eksoottisena nähtävyytenä. Sen esittely matkailijoille on ollut mielekästä ja kohtuullisen vaivatonta: ”Siinä ei nyt paljon isompia ohjelmanumeroita tarvita, ku viepi verkon tuonne avannolle, heittää verkon ja kokee verkon” (H8). Kalastuksessa sää asettaa omat haasteensa niin talvella kuin kesällä, elinkeino näyttytyy aivan erilaisena aurinkoisena kevätpäivänä kuin tuulessa ja tuiskussa.

Luontomatkailun vetovoimatekijänä voidaan pitää myös tekoaltaille pesiyntynytä linnustoa; allasalueella asuu esimerkiksi merikotkia. Kuten poronhoitajat myös kalastajat kehittävät jatkuvasti elinkeinoaan sen edellytysten turvaamiseksi. Järven ja kalakantojen hoitotyö on ensisijaista, mutta tämän rinnalla sekä matkailun että muiden elinkeinoalojen kanssa on tehty yhteistyötä useissa hankkeissa (Sodankylän kunta). Valmiutta ja avarakatseisuutta alan monipuoli-

seen kehittämiseen voidaankin pitää Lokan kalastuselinkeino ja tekojärven alueen matkailun vahvuutena.

Matkailun vuosi

Matkailukeskuksiin suuntautuvan matkailun muodot ja sesongit ovat läsnä myös sivukylien luonnonkäytössä (Ks. Kuva 1). Matkailukeskuksiin suuntautuva matkailu on toiminut yhtenä kannustimena kylän matkailun kehittämiseksi. Aikanaan lokkalaiset olisivat halunneet saada oman osa 1980–90-lukujen Lappiin ja Pohjois-Norjaan suuntautuneesta bussimatkailusta. Kylän sijainti pitkän pistotien päässä ei kuitenkaan luonut edellytyksiä näille pyrkimyksille. (Kok1; TP1.) Nykyisin keskusten matkailijavirrat näkyvät Lokassa esimerkiksi keväätalven moottorikelkkailijaryhminä, vaikka konkreettinen matkailullinen, etenkin talvisesonkien aikainen luonnonkäyttö ei juurikaan ulotu kylän lähimaastoihin. Moottorikelkkailijoiden lisäksi tyyppisiä matkailijoita Lokassa ovat sulan maan aikana liikkuvat vaeltajat ja syksyllä kulkevat marjanpoimijat ja metsästysmatkailijat.

Vain harvoilla kylillä on ”optimaalinen” etäisyys matkailukeskuksiin. Liian lähellä mutta kuitenkin liian kaukana sijaitsevien kylien on vaikea pysäyttää matkailijoita: matkan varsinaisen määränpään lähellä ei haluta pysähtyä, mutta toisaalta sama etäisyys voidaan kokea niin pitkäksi, ettei kylässä haluta pistäytyä matkan aikana keskuksista käsin. Toisaalta kylän liiallinen etäisyys pitää syrjäiset kyläalueet erillisinä keskuksista. (Tuulentie & Hakkarainen 2014.) Kylän sijainti muuttuu myös käytetyn kulkuvälineen mukaan: esimerkiksi pitkän pistotien tai kiertoreitin päässä olevan kylän saavutettavuus voi muuttua toisenlaiseksi, kun sitä katsotaan maanteiden sijaan reitistöjen näkökulmasta. Syrjäisestä kylästä, kuten Lokasta, voi tulla tästä näkökulmasta keskeinen etappi esimerkiksi moottorikelkkailijoille, maasto-

pyöräilijöille, hiihtäjille tai vaeltajille.

Sijainnin suhteellisuus näkyy henkilökohtaisten verkostojen ja yhteyksien merkityksenä; jos on oikeanlaiset yhteydet, yritys voi olla osa keskuksen verkostoa.

Kylissä tehtävän matkailutyön lisäksi keskusten matkailusesongit työllistävät kylissä. Keskusalueiden lisäksi työllistymisvaikutus ulottuu usein henkilömääräisesti runsaammin itse keskuksissa ja usein kymmenien kilometrien, jopa sadan kilometrin, säteelle keskuksista (Tuulentie & Hakkarainen 2014). Tämä on arjen todellisuutta myös Lokassa. Keskustyöllistymiseen vaikuttavat omalta osaltaan sekä yrittäjien että työntekijöiden henkilökohtaiset suhteet. Ne ovat voineet viedä kyläläisiä töihin lähikeskuksiin, jotka nekin sijaitsevat kymmenien kilometrin päässä kylästä, tai jopa toiselle puolella Lappia.

Markkinointiyhteistyölle Lokan sijainti on hankala. Lokan kylä näkyy Sodankylän kunnan markkinointiviestinnässä, mutta lähikeskusten Saariselän ja Luoston markkinointikanavissa keskusalueiden ulkopuolella sijaitsevien yritysten näkyvyyteen vaikuttaa osallisuus matkailukeskusten yrittäjähdistyksissä. Erityisesti kuntien tai matkailukeskusten rajaseuduille sijoittuvien kylien ja kylien yritysten voi olla vaikeaa löytää paikkaansa matkailukeskusvetoisessa markkinointiviestinnässä. Esimerkiksi Saariselän jakamassa informaatiossa ovat mukana Inarin kunnan alueen kylät, mutta keskuksen tuntumassa olevat Sodankylän kunnan kylät jäävät ulkopuolelle.

Matkailun kehittämisen tila Lokassa on yhtäältä yksilöiden haaveita, kylätilaisuuksissa jaettuja ideoita ja satunnaisia, innovatiivisia, kokeiluja (kuten sinkkumatkoja 90-luvulla) toisaalta matkailuyritystoimintaa harjoittaneet ovat suunnitelmallisesti kehittäneet sekä matkailutuoteita ja -palveluitaan että niiden markkinointia. Yhteisöllisessä kehittämistyössä matkailulla on sijansa paronhoidon, kalastuksen ja kyläkehittämisen projek-

teissa sekä kylän osuuskunnan toiminnassa.

Pohdinta: Perifeeriset kylät matkailun toimintatilana

Maaseudun kehittämisen koetaan monin paikoin lokeroituneen liikaa omiksi osa-alueikseen eri elinkeinoihin sekä eri toimintoihin ja menettäneen näin yhteistoiminnasta saatavan hyödyn (Lotvonen 2010). Tutkimukseni perusteella matkailulle ei voida määrittää omaa yksityistä toimintatilaa, vaan se risteää erityisesti kylän perinteisten pääelinkeinojen poronhoidon ja kalastuksen kanssa niin käytännön töissä kuin kehittämistyössä. Tämä tukee ajatusta siitä, että maaseutumaisten ja syrjäisten alueiden kehittämistä on tarkastateltava kokonaisuutena paikalliset olosuhteet huomioiden.

Kylässä ja alueella, jonka pääelanto tulee luontoperustaisista elinkeinoista, luonto näyttäytyy yhteisenä toimintaympäristönä – toimintatilana, jossa yksilöt, yhteisöt ja elinkeinot toimivat. Kylätasolla elinkeinot ja kylän paikalliset olosuhteet muodostavat elämänpiirin ja kokonaisuuden, josta eri elinkeinoja ei voida irrottaa yksittäisinä paloina. Luonnonkäyttömuojen ristiriidat voivat tiivistyä yhtäläillä yhteen luonnonkäyttömuotoon kuin yhden yksilön toimintoihin omisissa elinkeinoissaan. Lokassa luonnonkäyttömuotojen välisiä ristiriitoja ei kuitenkaan nähty ylitsepääsemättöminä vaan useimmiten todettiin, että kaikki mahtuvat kylään: ”Ei näin pienissä ympyröissä kannata toisen elinkeinon puuttua” (H10). Useimmiten kyläläisiä ei voidakaan lokeroida yhteen toimijaryhmään, tietyn ammatin harjoittajiksi. Osa kyläläisistä voidaan sijoittaa melkein mihin tahansa kyläympäristön luonnonkäyttäjärühmään. Elinkeinojen arvopohjaiset yhteensovittamisen haasteet konkeretisoituivat enemmän yksilön henkilökohtaisella tasolla kuin yksilöiden tai toimijaryhmien välillä. Käytännössä eri elinkeinojen erilaiset aikakäsitykset asettivat haasteita yhteensovittamiselle.

Vaikka toimeentulo kootaan useasta eri lähteestä, yksi elinkeino voi määrittää henkilön ammatti-identiteettiä ja sitä, mistä näkökulmasta luonnonkäyttö yleensä ottaen arvotetaan. Luonnon hyödyntäminen eri elinkeinoissa on eräänlaista tasapainoilua yhteisen luontoresurssin ja toimintakulttuurin sekä yksilön hyödyn välillä. Matkailun harjoittajalta edellytetään omien verkostojen rakentamista matkailun näkökulmasta sekä toisaalta omien verkostojen säilyttämistä ja ylläpitämistä muiden elinkeinojen kanssa. Erilaisten elinkeinoyhdistelmien tarkastelu osana kylän elinkeinojen kokonaisuutta näyttää tiivistyvän ensisijaisesti ihmisten henkilökohtaisiksi valinnoiksi, jotka on koostettu tarjolla olevista vaihtoehdoista, omien tavoitteiden mukaisesti sekä osittain suku- ja henkilöhistorian ohjaamana tai sattuman kautta. Valintoihin voi sisältyä joissakin tapauksissa arvovalintoja, mutta vallitsevassa tilanteessa pyritään luovimaan miten parhaiten taideetaan. Vaikka yksilön valinnat ovat keskeisessä asemassa elinkeinojen kokonaisuuden muodostumisessa, kylä kaikkine ulottuvuuksineen ei suinkaan ole merkityksetön. Kylän ja matkailun yritystoiminnan kehittäminen kietoutuvat toisiinsa niin henkilökohtaisten siteiden kuin yritysten toimintaedellytystenkin kautta.

Nykypäivänä globaali verkosto tarjoaa toimintatilan, ajan ja resursseja innovaatioiden synnyttämiseen (ks. Law & Callon 1997). Innovatiiviset ratkaisut verkottuneessa yhteiskunnassa mahdollistavat toimintaa sekä paikallisilla että kansainvälisillä markkinoilla. Kun turisti ja globaalin palvelutalouden vaikutukset tulevat kylään, myös kylä tavallaan lähtee maailmalle. Tämä kohtaaminen tuottaa riskejä mutta myös mahdollisuuksia uusille innovaatioille, joiden avulla syrjäseuduilla voidaan edelleen asua ja elää. Matkailukysynnän tunnistaminen vaatii uudenlaista näkemystä sekä oman toimintaympäristön mahdollisuuksista että muutoksista kaupunkimaisten keskusten elämäntavoissa ja trendeissä.

Paikallisuuden kokeminen sekä yksilöllisten palveluiden, lähiruuan ja kausituotteiden kysyntä kasvavat koko ajan. Matkailijat hakevat yksilöllisiä kokemuksia ja elämyksiä paikallisesta elämäntavasta. (Suomen matkailustrategia 2020; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014.) Monet lappilaisen elämäntavan tekemisen ja olemisen muodot liittyvät luontoon ja luonnonkäyttöön. Oikein tarjottuna ja tuoteistettuna lappilainen ja lokkalainen luonnonläheinen elämäntapa tarjoaa parhaimmillaan autenttisia hyvinvointielämyksiä matkailijoille. Erilaisten luontoaktiiviteettien ja luonnon rytmien hyödyntäminen toimivat erityisesti matkailukeskusten ulkopuolisen matkailun kehityksen avaimina, mutta tuovat uutta sisältöä myös keskusalueiden matkailuun. Perinteisten elinkeinojen harjoittajille tämä voi tarjota mahdollisuuden tuotteisiin, joita tarjotaan keskusten tarjonnasta poikkeavina palveluina pienryhmille ja joissa perinteisen elinkeinonharjoittajan ei tarvitse mukauttaa omaa työtään matkailun tarpeisiin ja matkailijan palveluun. Myös riittävän saavutettavasta ja samalla syrjäisestä ja erikoisesta sijainnista voi tulla etu, jonka ei tarvitse houkuttaa busilasteittain ohikulkevia matkailijaryhmiä.

Kyläkyselyn vastaukset osoittivat, että lokkalaiset uskovat kylän tulevaisuuden olevan osittain matkailun varassa, mutta varsinaiseksi kylien elämän ylläpitäväksi voimaksi nähdään perinteiset elinkeinot. Pessimistisimmissäkin tulevaisuuden näkymissä kylissä nähdään asuvan eläkeläisten rinnalla perinteisten elinkeinojen harjoittajia, erityisesti poronhoitajia. Matkailun näkökulma on alisteinen kylän perinteisille elinkeinoille. Tämä ei kuitenkaan sulje pois matkailun kehittämisen näkökulmaa, etenkin kun matkailun nykyiset trendit tukevat paikalliseen elämäntapaan perustuvien matkailutuotteiden kehittämistä.

Lopuksi

Eri elinkeinojen käytäntöjen sekä elinkeinoi-

hin kytkeytyvien toimintatilojen tunnistaminen auttaa analysoimaan elinkeinojen, luonnonkäytön sekä kyläyhteisön kokonaisuutta ja sitä, miten elinkeinoja voitaisiin sovittaa paremmin yhteen. Yksittäisen elinkeinon, erityisesti uuden elinkeinon kohdalla, tarvitaan elinkeinoa harjoittava yksilö, jolla on halu asua tietyssä paikassa sekä halu harjoittaa omaa elinkeinoaan siellä. Elinkeinonharjoittajan, etenkin palvelutuotteita tarjoavan matkailualan yrittäjän ja työntekijän, on kuitenkin huomioitava paikallinen toimintaympäristö: Millaisia ovat paikalliset yhteisöt ja mitkä ovat esimerkiksi kyläyhdistyksen tai elinkeinoyhteisöjen näkemykset alueen ja paikan tulevaisuudesta; mitä kylään halutaan ja mitä ei? Näin edistetään kylien kokonaisvaltaista kehittämistä ja yksittäisten elinkeinojen, kuten matkailun, muutosten positiivisia vaikutuksia kylään ja kylän elinkeinojen kokonaisuuteen.

Yhteisöjen merkitys tulee esiin sekä toimintaympäristöä määrittelevänä tekijänä että osana matkailutuotetta. Elinkeinoja kehitettäessä on pysähdyttävä tarkastelemaan sitä, mikä paikallisessa elämäntavassa on erityistä ja miten sitä voidaan hyödyntää, jotta kylässä asumisen ja toimeentulon edellytykset säilyisivät tulevaisuudessakin. Sompion alueella paikalliskulttuurin ytimeksi tiivistyi poronhoito perinteinen. Poronhoidon vuosi, poron vuosi, määrittää myös muiden elinkeinojen rytmittymistä. Syrjäisten alueiden elinkeinoja tarkasteltaessa olisikin hyvä lähteä liikkeelle alueelle ja paikalle keskeisistä tekijöistä, oli kyseessä sitten poron vuosi tai vaikkapa merikotkan pesintäaika.

Monielinkeinoisuus näyttää olevan yhä mielekäs ja tehokkain maaseudun selviytymisstrategia. Matkailusta toivotaan lisäansioita muiden elinkeinojen ohien, kuitenkin perinteitä kunnioittaen. Oman leivän leventämisen lisäksi matkailun uskotaan voivan tarjota työtä ja toimeentuloa nuoremmillekin sukupolville, kuten eräs haastateltava totesi: ”Murusistahan se leipä kerätään, että jos

jostakin saa vähän ylimääräistä murua niin mikä ettei” H10.

Kirjallisuus

Callon, M. 1986. Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St. Brieuc Bay. Power, action, and belief: A new sociology of knowledge, 32, 196–223.

Van der Duim, R. 2007. Tourismscapes an actor-network perspective. *Annals of Tourism Research*, 34(4), 961–976.

Hakkarainen, M. 2011. Nykypäivän Lokka ja syrjäkylän mahdollisuudet. Lapin tutkimusseura, *Acta Lapponica Fenniae* 23, 67–81.

Hakkarainen, M. & Tuulentie, S. 2008. Tourism’s role in rural development of Finnish Lapland: Interpreting national and regional strategy documents. *Fennia* 186:1, 3–13.

Halkier, H. 2010. EU and tourism development: bark or bite? *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10(2), 92–106.

Hast, S. 2013. Taistelu tuulimyllyjä vastaan: tieto ja oikeuttaminen kahden Länsi-Lapin luonnonvarakiistan hallinnassa. *Sociologia* 50:4, 342–357.

Holmila, M. 2001. Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 850. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja. Hämeenlinna: Karisto.

Hyppönen, M., Tapaninen, S. & Sarala, P. 2010. Ylä-Lapin metsien käytön ristiriidat – näkökulmia kestäväan käyttöön. Lapin tutkimusseura, *Acta Lapponica Fenniae*, 22.

IORIO, M. & CORSALE, A. 2010. Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, 26(2), 152–162.

Isosuo, T. 2000. Suomalaisen maaseutupolitiikan vaiheet ja erityispiirteet. Teoksessa: Hyryläinen, T. ja Rannikko, P. (toim.) Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset

toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Tampere: Vastapaino, 46–59.

Järviö, T. 1979. Vesien säännöstely ja paikallisyhteisö. Turun yliopisto, sosiologian tutkimuksia sarja B 19.

Karjalainen, P. T. 1997. Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa: Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H. ja Tani, S. (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino, 227–241.

Kauppila, P. 2004. Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistasolla: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. *Nordia Geographical Publications Volume* 33:1.

Keskitalo-Foley, S. 2006. Kolme näkökulmaa Lapin paikkana kokemiseen. Teoksessa: Knuutila, S., Laaksonen, P. ja Piela, U. (toim.) Paikka, Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 129–146.

Knowd, I. 2006. Tourism as a mechanism for farm survival. *Journal of Sustainable Tourism*. 14(1), 24–42.

Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällönanalyysi. *Hoitotiede-lehti*. 11(1).

Lapin liitto 2015a. Lapin matkailustrategia 2015–2019. Saatavana elektronisena: http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=1252845&name=D_LFE-25241.pdf

Lapin liitto 2015b. Matkailutilastot. Saatavana elektronisena: http://www.lappi.fi/lapinliitto/julkaisut_ja_tilastot/matkailu

Latour, B. 1996. On interobjectivity. *Mind, culture, and activity*, 3(4), 228–245.

Law, J. 1994. Organizing modernity. Oxford: Blackwell.

Lehtinen, Ari. 2006. Osallisuuden ja kieltäytymisen paikat. Teoksessa: Knuutila, S., Laaksonen, P. ja Piela, U. (toim.) Paikka, Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 44–63.

Lotvonen, E. 2010. Maaseutu kiinteämmin maakunnan kehitystyöhön. Lapin kylätoiminta, kyläkirje 1/2010.

Massey, D. 2003. Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa: Lehtonen, M. ja Löytty, O. (toim.), *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 51–84.

Massey, D. 1995. The conceptualization of place. Teoksessa: Massey, D. ja Jess, P. (toim.) *A place in the world*. New York, Oxford University Press, 45–85.

Nash, R. & Martin, A. 2003. Tourism in peripheral areas – the challenges for North-east Scotland. *The International Journal of Tourism Research* May/June 2003; 5, 161–181.

Oksa, J. & Rannikko, P. 1984. Kehitysaluekylä ja yhteiskunta. Teoksessa: Rannikko, P., Oksa, J., Kuikka, M., Knuuttila, S., Heikkinen, K., & Eskelinen, H. (toim.) *Yhteiskunta kylässä*. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 61, 156–175.

Paliskuntain yhdistys 2015. Yhteistyötahojen päättäneet hankkeet. Saatavana elektronisena: <http://paliskunnat.fi/py/hankkeet/yhteistyotahojen-hankkeet/paattyneet-hankkeet/> (Luettu 8.9.2015)

Pyhäjärvi, L. 2011. Lokka muutosten näyttämönä – allasalueen elinkeinojen muutos. Lapin tutkimusseura, *Acta Lapponica Fenniae* 23, 3–66.

Rannikko, P. 2009. Kylä kaupungin laidaksi. Autoetnografinen tutkimus paikallisyhteisöjen ja identiteettien liikkeistä. *Maaseudun uusi aika*, 17(1), 5–19.

Rantala, O. & Valtonen, A. 2014. A rhythm analysis of touristic sleep in nature. *Annals of Tourism Research*, 47, 18–30.

Saarinen, J. 2004. Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. *Maaseudun uusi aika* 3/2004, 26–38.

Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. 2012. *The dynamics of social practice. Everyday life and how it changes*. London: Sage.

Sodankylän kunta 2015. Projektikatsaus 2013. Saatavana elektronisena: http://www.sodankyla.fi/media/tiedostot/2014-02-27_projektikatsaus_2013%5B1%5D.pdf (Luettu 8.9.2015)

Suomen matkailustrategia 2020. Saatavana elektronisena: https://www.tem.fi/files/36953/Suomen_matkailustrategia_2020.pdf (Luettu 6.11.2014)

Suopajarvi, L. 2003. Lapin luonnon modernisoituminen toisen maailmansodan jälkeen. Traditionaalisesta yhteiskunnasta refleksiiviseen moderniin. Teoksessa: Linjakumpu, A. ja Suopajarvi, L. (toim.), *Sellainen seutu ja sellainen maa. Erot, vastarinta ja uuden politiikan vaatimus Lapissa*, Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 44, 137–155.

Tao, T. C. & Wall, G. 2009. Tourism as a sustainable livelihood strategy. *Tourism management*, 30(1), 90–98.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuulentie, S. & Hakkarainen, M. 2014. Matkailu pohjoisen maaseudun työnä. Teoksessa: Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S. (toim.), *Hyvinvointia metsästä*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 141–152.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. Suomen matkailun tulevaisuudennäkymät: katse vuoteen 2030. Saatavana elektronisena: http://www.tem.fi/files/38503/TEMrap_4_2014_web_17012014.pdf (Luettu 7.11.2014)

Wanhill, S. 2000. Small and medium tourism enterprises. *Annals of Tourism Research*, 27(1), 132–147.